

БИСМИЛЛАҲИР РОҲМАНИР РОҲИЙМ

كتاب الحج والعمرة

ҲАЖ ВА УМРА КИТОБИ

وفيه سبعة أبواب وخاتمة

ЕТТИ БОБ ВА ХОТИМАДАН ИБОРАТ

Ўзининг мўмин-мусулмон бандаларидан қодир бўлганларига ҳаж қилишни фарз этган Аллоҳ таолога У зотнинг камолига яраша ҳамду санолар бўлсин!

Ҳаж ибодатини умматларига ўргатибгина қолмай, уни ўзлари адо қилиб кўрсатиб берган Пайғамбаримизга саловоту саломлар бўлсин!

Шунингдек, у зот билан бирга ҳаж қилиб, ҳаж ибодатини бизларга нақл қилиб кетган оли байтлари ва саҳобаи киромларига Аллоҳ таолонинг розиликлари бўлсин!

Қуръон ва Суннатдан ҳаж ибодатларини ўрганиб, таҳлил этиб ва тартиблаб баён қилиб берган уламоларимизга Аллоҳ таолонинг раҳматлари бўлсин!

Азиз китобхон! ҳар бир китобнинг ўз ёзилиш қиссаси бўлганидек, «ҳадис ва ҳаёт» китобининг ҳам қиссаси бор. Шу билан бирга, «ҳадис ва ҳаёт» китобларидан бўлмиш «ҳаж ва умра китоби»нинг алоҳида қиссаси бор. «ҳадис ва ҳаёт»нинг аввалги китоблари катта ҳажмли варақларга зўлдирли қаламда ёзилар ва уни билгисайёрга киритиш учун юборилар эди. Зое бўлишидан эҳтиётлаш мақсадида аввал нусха кўчирадиган жиҳоз ила қўлёзманинг нусхаси олинар ва асл нусха муаллифда қолиб сувратга олинган

нусха билгисайёрга юборилар эди. Вақти соати келиб сарҳисоб қилинганда «ҳаж ва умра китоби» билгисайёрга киритилмагани аён бўлди. Шунингдек, унинг сувратли нусхаси ҳам топилмади. Аммо ҳайриятки асл нусха муаллифда эди.

Ватанга ҳижратдан биринчи бор қайтишда бир қанча китоб ва Куръон тасмалари билан бирга билгисайёрчига бериш учун «ҳаж ва умра китоби»нинг ўша асл қўлёзмасини ҳам бир идишга солиб олинди. Аммо турк ҳаво йўллари ширкати айби билан ўша идиш йўқолди. Бир неча йил кутиш ҳам самара бермади. Охир-оқибат «ҳадис ва ҳаёт»нинг охириги ўттиз тўққизинчи китоби ёзиб бўлингандан кейин «ҳаж ва умра китоби»ни қайта ёзишга тўғри келди.

Аллоҳ таоло аввалги нусханинг йўқолганини ҳикматли қилсин ва янги нусхани хайр-баракотли этсин! Омин!

Сиз билан биз ҳаж китоби деганда ҳажга борувчиларга аталган кичик қўлланмани тушуниб қолганмиз. Аслида эса, ҳаж китоби кўпроқ катта фикҳ китобларимиз ичида бўлади. Шу билан бирга, ҳажга аталган катта китоблар ҳам бор. Машҳур ҳанафий олим Мулло Али Қори раҳматуллоҳи алайҳининг ҳаж ва умра ҳақида катта ҳажмдаги шарҳ китоби бор. Бундан ташқари, ҳанафий мазҳабида келган ҳукмларнинг ҳаммаси оят ва ҳадисга мувофиқлигини исбот қилувчи «Эълоус Сунан» номли машҳур китобнинг бутун бошли ўнинчи жилди ҳажга бағишланган.

Албатта, Исломнинг беш рукнидан бири бўлган ҳаж ибодати атрофлича баён қилишга арзигули ҳукмларга бой. Ушбу қўлингиздаги китоб ҳам ҳажга аталган китобларнинг энг каттаси бўлса ажаб эмас.

Сиз, Аллоҳ хоҳласа, бу китоб орқали ҳаж ва умра ибодатлари ҳақида кўпгина маълумотлар олиб, унинг ёрдамида саҳобаи киромлар ила ҳамсуҳбат бўласиз.

Улардан ҳаж ва умранинг сирларини ўрганасиз, қолаверса, машҳур саҳобий Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳу билан бирга Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг туялари жиловидан тутиб видолашув ҳажида иштирок этасиз. Бундан ташқари, ҳаж ва умра ибодатларининг ҳикматлари ҳамда муқаддас маконларнинг тарихи ва ҳозирги куни билан ошно бўласиз.

Сиз қибламиз бўлган Каъбаи муаззаманинг ичига кирганмисиз? Кирмаган бўлсангиз, ушбу китоб ёрдамида Каъбаи муаззаманинг ичига кўп марталаб кирган ҳамроҳ орқали у ер билан батафсил танишишингиз мумкин.

Каъбаи муаззамага ёпиладиган пўшишнинг тарихини, у бугун қандай тайёрланишини ва ҳажмларини биласизми? Билмасангиз, шу ва шунга ўхшаш бошқа кўп саволларингизга ушбу китобдан жавоб топасиз.

Аллоҳ бу камтарона хизматни Ўзи ҳусни қабул айласин ва ҳаммамиз учун манфаатли қилсин! Омин!

الباب الأول

БИРИНЧИ БОБ

في فضائل الحج

ҲАЖНИНГ ФАЗИЛАТЛАРИ ҲАҚИДА

1356- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ حَجَّ لِلَّهِ فَلَمْ يَرْفُثْ وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ.

1356. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят

қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Ким Аллох учун ҳаж қилса, фаҳш сўз айтмаса ва фиску фасод қилмаса, худди онаси тукқан кунидек қайтади», дедилар».

Шарҳ: Яъни, ҳаж даврида уят сўзларни айтмай, фиску фасод ишларни қилмай юрган кишилар худди онадан туғилгандек бегуноҳ ҳолга қайтадилар. Бу ҳақиқатни ҳажга борувчи ҳар бир киши энг зарур нарсалар қатори қалбига сингдириб олмоғи лозим. ҳаж одатда кишига умрида бир марта бериладиган фурсат. Ундан ҳар бир ҳожи унумли фойдаланиши лозим. Бунинг учун ҳажга жўнашдан олдин ҳаж сафарида ўзига лозим бўлган нарсаларни яхшилаб ўрганиб олмоғи керак. Бандага ўрганиш лозим бўлган нарсаларнинг энг муҳимларидан бири ушбу ҳадисда зикр қилинмоқда.

Ҳажни ният қилганидан бошлаб гуноҳлардан онадан туғилган пайтдагидек пок бўлиш ҳаракатига тушиш керак. Тайёргарлик кўриб олиб, ҳаж давомида бирор оғиз фаҳш сўзларни айтмай, фиску фасод қилмай юрса, ўша банда, иншааллох, муродига етади.

Ҳаж қилиш нияти ила эҳром боғлаган киши ўша ондан бошлаб то ҳаж амалларини адо этиб бўлгунича ибодатда бўлади. ҳар бир ҳожи ушбу ҳақиқатни бир лаҳза ҳам унутмаслиги лозим. Буюк саҳобий Анас ибн Молик розияллоху анҳу эҳром боғлаганларидан бошлаб, то ҳаж амалларини бажариб бўлгунларича бирор оғиз беҳуда сўз айтмас эдилар. У киши бу борада ҳаммага ўрнак бўлишлари керак.

1357- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَقَارَةِ لِمَا

بَيْنَهُمَا وَالْحُجُّ الْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ. رَوَاهُمَا الْحَمْسَةُ إِلَّا أَبَا

1357. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Умрадан кейинги умра иккисининг орасидаги нарсаларга каффоротдир. ҳажжи мабрурнинг мукофоти жаннатдан бошқа нарса эмас», дедилар».

Иккисини бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу ривоятда ҳам умранинг, ҳам ҳажнинг фазли ҳақида сўз бормокда. Кейинги умра ўзидан аввалги умрадан буён содир этилган Аллоҳ таолонинг ҳаққига оид бўлган маълум гуноҳларнинг ювилиб кетишига сабаб бўлар экан. Агар ҳажжи мабрур бўлса, унинг мукофоти жаннатдан бошқа нарса бўлмас экан.

Ҳажжи мабрур – риё ва гуноҳ ишлардан холи бўлган, сахийлик ҳамда ҳусни хулқ ила адо этилган ҳаждир. ҳаж қиладиган одам жаннатни касб қилиш учун мислсиз катта имкониятга эга бўлади. ҳаж қилувчи динимизнинг беш рукнидан бири бўлган бу улкан ибодатни адо этиш пайтида риё ва гуноҳ ишлардан холи бўлса, сахийлик ҳамда ҳусни хулқ ила ҳажни адо этса мазкур ваъда қилинган нарсага эришади.

Бу ва олдин келган ҳадислардан ҳаж ибодатининг бошқа ибодатлар қатори одоб-ахлоқ масаласига қанчалар боғлиқ эканини кўрамиз. Мусулмон инсон бу ибодатни адо этиш жараёнида ҳам ўзининг одоби ва ахлоқини сайқаллаш имконига эга бўлади.

1358 – وَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ نَرَى

الْجِهَادَ أَفْضَلَ الْعَمَلِ أَفْلاَ بُجَاهِدُ، قَالَ: لَا لَكِنَّ أَفْضَلَ الْجِهَادِ حَجُّ مَبْرُورٌ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ وَلَفْظُهُ: وَلَكِنْ أَحْسَنُ الْجِهَادِ وَأَجْمَلُهُ

1358. *Оиша розияллоху анҳо:*

«Эй Аллоҳнинг Расули! Жиходни энг афзал амал деб биламиз. Жиход қилайликми?» деди.

«Йўқ. Аммо жиходнинг афзали ҳажжи мабрурдир», дедилар».

Бухорий ва Насай ривоят қилган.

Насайнинг лафзида:

«Лекин жиходнинг яхшиси ва гўзали ҳажжи мабрурдир», дейилган.

Шарҳ: Маҳбуб Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом ўзларининг бу муборак ҳадисларида ҳаж ибодатини жиходдан ҳам юқори даражага қўймоқдалар.

Аввалги мусулмонларнинг барчаси энг афзал амални қилиш ва энг улкан савобни олиш иштиёқи ила ёниб яшар эдилар. Мана, уларнинг вакиласи Оиша онамиз розияллоху анҳо Пайғамбаримиз алайҳиссаломга:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Жиходни энг афзал амал деб биламиз. Жиход қилайликми?» дедилар.

Демак, аёллар жамоаси ўзлари ўрганган ояти карималар ва ҳадиси шарифлардан исломий амалларнинг ичида энг афзали жиход деган хулосага келганлар. Аммо улар ўзибилармонлик қилиш дардидан холи бўлиб, ҳар бир ишни ўзларига пешво бўлган, ўзларидан илмли зотлардан сўрамай бирор иш қилмаганлар. Шунинг учун ҳам Оиша онамиз ўзлари билган нарсани яна бир бор аниқлаб олиш учун сўрадилар. Аёл кишилар ҳам энг афзал амални қилиш ниятида жиход қилишлари лозим ёки лозим эмаслигини сўрадилар. Шунда Расулуллоҳ алайҳиссалом:

«Йўқ. Аммо жиходнинг афзали ҳажжи мабрурдир», дедилар».

Демак, аёллар жамоасига ҳаж қилиш, ҳаж бўлганда ҳам

ҳажжи мабрур қилиш энг афзал жиҳод бўла олар экан.

Насайнинг лафзида:

«Лекин жиҳоднинг яхшиси ва гўзали ҳажжи мабрурдир», дейилган.

Бу ҳадисдан ҳажжи мабрур энг гўзал ва энг яхши жиҳод экани маълум бўлмоқда. Шунинг учун ҳаж қилиш бахтига муяссар бўлган ҳар бир банда ўз ҳажини ҳажжи мабрур – риё ва гуноҳ ишлардан холи, ҳусни хулқ ила адо этилган ҳаж бўлиши учун ҳаракат қилмоғи зарур.

1359 - وَعَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَا مِنْ يَوْمٍ أَكْثَرَ مِنْ أَنْ

يُعْتَقَ اللَّهُ فِيهِ عَبْدًا مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمٍ عَرَفَةَ وَإِنَّهُ لَيَدْنُو ثُمَّ يُبَاهِي بِهِمُ الْمَلَائِكَةَ فَيَقُولُ مَا أَرَادَ هَؤُلَاءِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ.

1359. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Арафа куничалик Аллоҳ бандани дўзахдан кўпроқ озод қиладиган кун йўқдир. Албатта, У зот яқинлашиб келади ва улар билан фаришталар олдида фахрланиб: «Анавилар нимани ирода қилдилар?» дейди», дедилар».

Муслим ва Насай ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Набий алайҳиссалом ҳаж кунларидан бири бўлмиш арафа кунининг фазли ҳақида сўз юритмоқдалар. Арафа куни Аллоҳ таоло бандаларини дўзахдан энг кўп озод қилар экан. Чунки Арофатда турган кишилар тавбани энг кўп қиладиган кишилар бўлиб, улар ўзларини хору зор тутишларини кўриб Аллоҳ таоло улар билан фаришталар олдида фахрланади. Шунинг учун Арофатда туриш бахтига мушарраф бўлган ҳар бир банда ўша куннинг улуғ фазлидан баҳраманд бўлиб қолиш учун қаттиқ ҳаракат қилиши керак. Ўша куни у Аллоҳ таоло

дўзахдан озод қилган саодатмандлар жумласидан бўлиб қолиши мумкин.

Албатта, У зот яқинлашиб келади ва улар билан фаришталар олдида фахрланиб: «Анавилар нимани ирода қилдилар?» дейди».

Бу ҳодиса ҳам Арофат куни бўлади. Аллоҳ таоло ҳажга борган бандалари билан фаришталарига фахрланади. Бу ҳажнинг улкан фазилати бўлиб, бу мақомга фақатгина ҳаж қилган бандагина эришиши мумкин.

1360- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: تَابِعُوا بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ فَإِنَّهُمَا يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ وَالذُّنُوبَ كَمَا يَنْفِي الْكَبِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ وَالذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَلَيْسَ لِلْحَجَّةِ الْمَبْرُورَةِ ثَوَابٌ إِلَّا الْجَنَّةُ . رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1360. Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳаж билан умрани кетма-кет қилинг. Албатта, иккиси худди босқон темир, тилло ва қумушнинг кирини кетказганидек фақирлик ва гуноҳларни кетказди. ҳажжи мабрурнинг жаннатдан бошқа савоби йўқ», дедилар».

Насайй ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: ҳаддодлар темир ва бошқа маъданларнинг занги ва кирини яхшилаб кетказиш учун босқонни кетма-кет босиб, болғани устма-уст урадилар ва мақсадларига эришадилар. Гуноҳларим ювилсин, фақирликдан қутилиб, бой бўлай, деган банда ҳам ҳаждан кейин умра қилса, мақсадига эришар экан.

«Ҳажжи мабрурнинг жаннатдан бошқа савоби йўқ».

Жаннатни ўзига савоб қилиб олишни истаган банда

ҳажжи мабрур қилиши лозим экан. Яъни, ҳаж қилганда ҳаёсиз гап-сўзлардан тийилиб, фисқу фужурлардан холи бўлиб, сахийлик ва ҳусни хулқ ила ҳаж қилмоғи керак.

1361- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لِيَحْجَنَّ الْبَيْتُ وَلِيُعْتَمَرَ بَعْدَ خُرُوجِ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1361. Абу Саъид розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, албатта, Яъжуж ва Маъжужнинг хуружидан кейин ҳам байтни ҳаж ва умра қилинади», дедилар».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Демак, қиёматнинг охириги аломатлари зоҳир бўлган паллаларда ҳам ҳаж ва умра ибодатлари тўхтамай давом этар экан. Бу ходиса уларнинг жуда ҳам фазилатли ибодатлар эканига ёрқин далилдир.

Ислом уммати ўз бошидан жуда оғир кунларни ўтказган, аммо ҳаж ёки умра тўхтаб қолмаган. ҳатто сел келиб ҳарами шарифнинг ичи сувга тўлиб қолганда ҳам кишилар сузиб, ёғочга миниб бўлса-да, байтуллоҳни тавоф қилишда давом этишган. Ушбу сатрлар муаллифи мазкур тарзда тавоф қилган кишилар билан шахсан суҳбатлашишга муяссар бўлган. Улардан бири машхур олим Муҳаммад Али Собунийдир.

1362- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ أَهَلَ بِحَجَّةٍ أَوْ عُمْرَةٍ مِنَ الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى إِلَى الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ أَوْ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ

1362. Умму Салама розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким Масжидул Ақсодан Масжидул ҳаромга ҳаж ёки умра учун эҳром боғласа, унинг аввал-ги-ю, охирги гуноҳлари мағфират қилинади ёки унга жаннат вожиб бўлади», дедилар».

Абу Довуд, Аҳмад, Ибн Можса ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Масжидул Ақсодан эҳром боғлаб ҳаж ва умра қилиш алоҳида фазилатга эга экани таъкидланмоқда. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан нима учун айнан шу маънодаги ҳадиси шариф келганини алоҳида мулоҳаза қилишимиз лозим. Каминанинг фикрича, бу бир пайғамбарлик мўъжизасидир. Айни шу маъно бизнинг кунларимизга келиб ўзини намоиш қилди. ҳозирда Масжидул Ақсодан эҳром боғлаб ҳаж ва умра қилиш қийин ва шарафли ишга айланди. ҳақиқатда ҳам Масжидул Ақсодан эҳром боғлаб ҳаж ёки умра қилиш олдинги ва кейинги гуноҳларни мағфират этилишига сабаб бўладиган ва жаннатни вожиб қиладиган ишга айланиб бормоқда.

1363 – وَلِلنَّسَائِيَّ: وَقَدْ لَلَّهِ ثَلَاثَةٌ: الْعَازِي وَالْحَاجُّ وَالْمُعْتَمِرُ.

1363. Насайининг ривоятида:

«Аллоҳнинг меҳмонлари учта: ғози, ҳожи ва умра қилувчи», дейилган.

Шарҳ: Бу ривоятдан ҳам ҳаж ва умра фазилатли ибодатлар экани очиқ кўриниб турибди. Ушбу ҳадисда ҳаж ва умра ибодатларини адо этувчи мўмин ғозийга тенглаштирилмоқда. Албатта, ҳар бир ҳожи ва умра

қилувчи ўзи адо этаётган ҳаж ёки умра ибодати қанчалик улуғ ибодат эканини англаб етмоғи ва уларнинг қадрини билмоғи лозим.

1364- عَنْ جَابِرٍ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ حَجَّ ثَلَاثَ حَجَجٍ حَجَّتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُهَاجَرَ وَحَجَّةً بَعْدَ مَا هَاجَرَ وَمَعَهَا عُمْرَةٌ فَسَاقَ ثَلَاثَةً وَسِتِّينَ بَدَنَةً وَجَاءَ عَلِيٌّ مِنَ الْيَمَنِ بِبَقِيَّتِهَا فِيهَا جَمَلٌ لِأَبِي جَهْلٍ فِي أَنْفِهِ بُرَّةٌ مِنْ فِضَّةٍ فَنَحَرَهَا رَسُولُ اللَّهِ ρ وَأَمَرَ مِنْ كُلِّ بَدَنَةٍ بِبِضْعَةٍ فَطُبِخَتْ وَشَرِبَ مِنْ مَرَقِهَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

1364. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам уч марта ҳаж қилганлар: икки марта ҳижрат қилишларидан олдин ва бир марта ҳижрат қилганларидан кейин. Ўшанда умра ҳам қилганлар. Олтмиш учта туяни ҳайдаб келганлар. ҳазрати Али Ямандан қолганларини олиб келди. Ўшаларнинг ичида Абу Жаҳлнинг бурнига қумуш ҳалқа тақилган туяси ҳам бор эди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам уларни сўйдилар ва ҳар бир туядан гўшт олиб пиширишга амр қилдилар. Унинг шўрвасидан ичдилар».

Имом Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ривоятда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг пайғамбар бўлганларидан кейин уч марта ҳаж қилганлари ҳақида сўз кетмоқда. У зот биринчи ва иккинчи ҳажларини ҳаж ибодати фарз бўлмай туриб, Маккаи мукаррамада юрган даврларида адо қилганлар. Айни ўша икки ҳажда ясриблик ҳожиларнинг баъзилари билан биринчи ва иккинчи Ақоба байъатлари амалга оширилган ва ҳижрат учун дастлабки пойдевор қўйилган.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам учинчи ҳажларини ҳаж фарз бўлганидан кейинги иккинчи йилда адо қилганлар. Бу ҳаж «Видолашув ҳажи» номи ила машҳур. Ўшанда ул зот умра ҳам қилганлар, олтмиш учта туяни қурбонлик учун ҳайдаб келганлар.

Шу билан бирга, Али ибн Абу Толиб каррамаллоҳу ваҳҳаҳуға Ямандан Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳажда қурбонлик қилишлари учун туялар олиб келиш ҳам топширилган. Али ибн Абу Толиб Ямандан ўша туяларни олиб келгач, Фотима розияллоҳу анҳонинг эҳромдан чиқиб, сурма кўйиб олганини кўрди ва инкор қилди. Шунда у: «Отам менга шуни амр қилдилар», деди.

Кейин нима бўлганини ҳазрати Али қуйидагича баён қиладилар:

«Ўшанда Фотиманинг қилган ишидан аччиқланиб, у зотдан бу хабар ҳақида сўрагани ҳузурларига бордим. Мен унинг ишини инкор қилганим ҳақида айтдим. Шунда у зот:

«Рост айтибди. Рост айтибди. ҳажни ният қилганингда нима деган эдинг?» дедилар.

«Эй бор Худоё! Расулинг нимани ният қилган бўлса, ўшани ният қилдим, деб айтдим», дедим.

«Менинг атаган қурбонликларим бор. Эҳромдан чиқма», дедилар у зот».

Али ибн Абу Толиб Ямандан олиб келган қурбонликлар билан Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзлари билан олиб келган қурбонликлар жами юзта эди. Одамлар эҳромдан чиқиб сочларини қисқартирдилар, фақат Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ва қурбонлиги борлар бундоқ қилмадилар.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳажнинг маълум ибодатларини адо этиб бўлгач, Жамратул Куброга чиқадиган ўрта йўлга тушдилар. Ул зот дарахт олдидаги Жамрага келиб еттита тошни ҳар бирини такбир айтиб

отдилар. Сўнгра қурбонлик сўядиган жойга келиб, олтмиш
учта қурбонликни ўз қўллари билан сўйдилар. Қолганларини
ҳазрати Али розияллоҳу анҳу сўйдилар. У зот уни қурбонликларига
шерик қилдилар.

Сўнгра ҳар бир туядан бир оздан гўшт олдириб, қозонга солдириб пиширтирдилар. Икковлари ундан еб, шўрвасидан ичдилар.

Шунинг учун ҳам ҳаж ва умра энг афзал ибодатларга айланган.

الباب الثاني

ИККИНЧИ БОБ

في فرضية الحج

ҲАЖНИНГ ФАРЗЛИГИ ҲАҚИДА

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : هههههہ ہے ہے ہے لکے کگوو وووووو

Аллоҳ таоло:

«Одамлардан йўлини топганларига Аллоҳ учун байтни ҳаж қилмоқ бурчдир. Кимки куфр келтирса, Аллоҳ оламлардан беҳожатдир», (Оли Имрон, 97) деган.

Ушбу ояти карима ила ҳаж ибодати фарз бўлган. Маънонинг ўзидан билиниб турибдики, ҳаж ибодати ҳаммага ҳам фарз бўлавермайди. Балки «Одамлардан йўлини топганларига» фарз бўлади. Улар кимлар? Улар соғлиғи яхши, ҳажга бориб-келишга оиласидан оширган маблағи бор, йўлида хавф-хатар йўқ, аёл киши бўлса, маҳрами бор кишилардир.

Ушбу шартларни ўзида мужассам этган ҳар бир мусулмонга умрида бир марта ҳаж қилиш фарздир. Улар имкони бўлатуриб, ҳаж қилмасалар, катта гуноҳ қилган бўладилар. Шунинг учун ҳам оятнинг охирида:

«Кимки куфр келтирса, Аллоҳ оламлардан беҳожатдир», дейилмоқда.

Яъни, кимки имкони бўлатуриб, ҳаж қилмаса, Аллоҳ таоло ҳаж қилмаганнинг тоатига ҳам беҳожатдир. Бу ерда имкони бўлатуриб, ҳаж қилмаслик, куфрга тенглаштирилмоқда.

ҳадиси шарифлардан бирида:

«Ким ҳажга қодир бўлса-ю, ҳаж қилмаса, хоҳласа, яҳудий бўлиб ўлсин, хоҳласа, насроний бўлиб ўлсин», дейилган.

Ҳаж ибодати мусулмонларнинг йиллик умумий йиғилишидир. Улар йилда бир марта ўзларига ҳидоят нури таралган марказда тўпланиб, кўплаб фойдаларга эга бўладилар.

1365- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ ρ فَقَالَ:

أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الْحَجَّ فَحُجُّوا فَقَالَ رَجُلٌ: أَكُلَّ عَامٍ
يَا رَسُولَ اللَّهِ فَسَكَتَ حَتَّى قَالَهَا ثَلَاثًا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ : لَوْ قُلْتُ
نَعَمْ لَوَجَبَتْ وَلَمَّا اسْتَطَعْتُمْ ثُمَّ قَالَ: ذُرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ فَإِنَّمَا هَلَكٌ مَنْ
كَانَ قَبْلَكُمْ بِكَثْرَةِ سُؤَالِهِمْ وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ فَإِذَا أَمَرْتُكُمْ
بِشَيْءٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَدَعُوهُ . رَوَاهُ
مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1365. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят

қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бизга хутба қилиб:

«Эй одамлар! Батаҳқиқ, Аллоҳ сизга ҳажни фарз қилди. Бас, ҳаж қилинг!» дедилар.

Шунда бир киши:

«Ҳар йилими, эй Аллоҳнинг Расули!» деди.

Бас, у зот ўша гапни уч марта айтгунча жим турдилар.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳа, десам вожиб бўлиб қолар эди ва қодир бўлмас эдингиз. Мен сизни тарк қилган нарсда мени сиз тек қўйинг. Албатта, сиздан олдин ўтганлар саволларининг кўплиги ва анбиёлари ихтилоф қилганлари туфайли ҳалок бўлганлар. Қачон сизга бир ишни амр қилсам, уни қудратингиз етганича қилинг. Қачон сизни бир нарсдан наҳйи қилсам, уни тарк қилинг», дедилар».

Муслим, Насай ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда ҳаж ибодати иложини топган, шартларини ўзида мужассам қилган мўмин-мусулмонга умрида бир марта фарз бўлиши ҳақида сўз кетмоқда.

Шу билан бирга, Ислом осонлик дини экани яна бир бор таъкидланмоқда. Агар Аллоҳ таоло истаса, ҳажни ҳар йили фарз қилиб қўйиши мумкин эди. Аммо бандаларига меҳрибон Зот бу ибодатни фақатгина киши умрида бир марта фарз қилди.

Шариатда баёни келмаган нарсани гап ёки савол қилиб кўтариб юриш яхши эмаслиги ҳам ушбу ҳадиси шарифдан маълум бўлмоқда. Модомики, шариат бир ишни ўзига киритмадими, уни ундоқ қилса нима бўлади, бундоқ қилса нима бўлади, деган саволлар ила суриштирмаслик керак. Акс ҳолда, бандалар ўз бошларига ўзлари машаққатни

ошириб олишлари мумкин.

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам бизга хутба қилиб:

«Эй одамлар! Батаҳқиқ, Аллоҳ сизга ҳажни фарз қилди. Бас, ҳаж қилинг!» дедилар.

Шунда бир киши:

«Ҳар йилими, эй Аллоҳнинг Расули!» деди.

Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам:

«Ҳа, десам вожиб бўлиб қолар эди ва қодир бўлмас эдингиз. Мен сизни тарк қилган нарсада мени сиз тек қўйинг», дедилар».

Ҳа, бир оғиз сўз билан бутун бошли бир умматга қиёмат кунигача катта машаққат юкланиб қолиши мумкин эди. Аммо Аллоҳ таоло лутф кўрсатди ва Пайғамбар соллalloҳу алайҳи васаллам, ҳа, демадилар. Аксинча, бундай пайтларда нима қилиш кераклиги ҳақида умумий таълимот бериб, бундоқ ишнинг оқибати нима билан тугаши ҳақида хабар бердилар:

«Албатта, сиздан олдин ўтганлар саволларининг қўплиги ва анбиёлари ихтилоф қилганлари туфайли ҳалок бўлганлар».

Шунинг учун мусулмон уммати ўзидан олдин ўтганлардан ибрат олиб, Пайғамбар соллalloҳу алайҳи васалламга қўп савол бермаслиги ва ихтилоф қилмаслиги лозим. У зотдан кейин ҳам Пайғамбар алайҳиссаломнинг меросхўрлари бўлган уламоларга қўп саволлар бермаслик ва уларга қарши ихтилофлар қилмаслик керак.

«Қачон сизга бир ишни амр қилсам, уни қудратингиз етганича қилинг. Қачон сизни бир нарсадан наҳйи қилсам, уни тарк қилинг», дедилар».

Демак, амрни қудрати етганича қилиш керак. Аммо бу маънони суистеъмол қилишга ҳам ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Мисол учун, намоз ўқиш ҳақида амр бор. Биров мен фақат бомдодни ўқишга қодирман, деб қолган намозлари

ўқишдан бош торта олмайди. У шариат баён қилганидек фарз намозларнинг барчасини ўқиши фарз. Аммо беш вақт намоздан бошқа яна фарз намоз борми, деб сўраши тўғри эмас.

Наҳйи қилинган нарсанинг ҳаммасини қилиш керак. Бу ишни ҳам қудратим етмаганини қилмайман, қолганини қилавераман, дейишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар:

1. ҳажнинг фарз эканлиги.
2. ҳаж ҳар йили фарз эмаслиги.
3. Кўп савол ва ихтилоф ҳалокатга олиб бориши.
4. Шаръий амрни қудрати етганича қилиш кераклиги.
5. Наҳйи қилинган нарсани бутунлай ташлаш лозимлиги.

1366- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَأَى الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ الْحَجُّ فِي كُلِّ سَنَةٍ أَوْ مَرَّةٍ وَاحِدَةً قَالَ: بَلْ مَرَّةً وَاحِدَةً فَمَنْ زَادَ فَهُوَ تَطَوُّعٌ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْحَاكِمُ.

1366. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Акраъ ибн ҳобис:

«Эй Аллоҳнинг Расули! ҳаж ҳар йилими ёки бир мартами?» деди.

«Йўқ. Фақат бир марта. Ким зиёда қилса, нафл бўлади», дедилар».

Абу Довуд, Насайй, Аҳмад ва ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, ҳажнинг фарзлиги ҳар йили бир марта эмас, балки умрда бир марта. Ким ундан ортиқча ҳаж қилса, нафл ҳаж бўлади.

1367- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ رَأَى مَنْ أَرَادَ الْحَجَّ فَلْيَتَعَجَّلْ. رَوَاهُ أَبُو

دَاوُدَ وَأَحْمَدُ وَزَادَ: فَإِنَّهُ قَدْ يَمْرُضُ الْمَرِيضُ وَتَضِلُّ الرَّاحِلَةُ وَتَغْرِضُ
الْحَاجَةُ.

1367. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким ҳажни ирода қилса, шошилсин», дедилар».

Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилишган.

Имом Аҳмад:

«Чунки киши бемор бўлиши, улов йўқолиб қолиши
ва узр чиқиб қолиши мумкин» жумласини зиёда
қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифдан келиб чиқиб, кўпчилик
уламолар кишида имкон пайдо бўлиши билан ҳаж қилиш
фарз бўлади. Уни кечга суриш мумкин эмас, дейдилар.

Аммо Имом Абу Юсуф, Имом Муҳаммад ва бошқалар,
бир муддат кечга сурса ҳам жоиз, Пайғамбар соллаллоҳу
алайҳи васаллам ҳаж бешинчи ёки олтинчи ҳижрий
санадан фарз бўлса ҳам ўнинчи ҳижрий санага келиб ҳаж
қилганлар, дейдилар.

1368 - عَنْ عَلِيٍّ ر عَنْ النَّبِيِّ ر قَالَ: مَنْ مَلَكَ زَادًا وَرَاحِلَةً

تُبَلَّغُهُ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ وَلَمْ يَحْجَّ فَلَا عَلَيْهِ أَنْ يَمُوتَ يَهُودِيًّا أَوْ نَصْرَانِيًّا

وَذَلِكَ لِقَوْلِ اللَّهِ فِي كِتَابِهِ {وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ
إِلَيْهِ سَبِيلًا}.

1368. Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким зод ва уни байтуллоҳга элтадиган роҳилага
эга бўлса-ю, ҳаж қилмаса, унинг яҳудий ёки насроний

ҳолида ўлишининг фарқи йўқ. Бу Аллоҳнинг Ўз китобида «Одамлардан йўлини топганларига Аллоҳ учун байтни ҳаж қилмоқ бурчдир» дегани учундир», дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадисдан имкони бўлатуриб ҳаж қилмаслик катта гуноҳ экани келиб чиқади. Бас, имконини топиб, ўзида ҳаж шартларини мужассам қилган одам тезда ҳаж ибодатини қилишга шошилиши лозим. Кейин турли баҳоналар чиқиб ҳаж қила олмай ўлиб кетса, катта хайр ва баракадан маҳрум бўлган ҳолида кетади. ҳадиси шарифнинг таъбирига эътибор берсак, ҳаж қилиш имконига эга бўлиб, узрсиз ҳаж қилмаган одам нафақат хайр ва баракадан маҳрум бўлади, балки ўта ноқулай ҳолда қолади. Чунки у Аллоҳнинг амрини бажармаган бандадир.

1369- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ر قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ر فَقَالَ:

يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يُوجِبُ الْحَجَّ قَالَ: الرَّادُّ وَالرَّاحِلَةُ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ.

1369. Ибн Умар розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Бир киши Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули! ҳажни нима вожиб қилади?» деди.

«Зод ва роҳила», дедилар».

Иккисини Термизий ва Аҳмад ривоят қилган.

Шарҳ: «Зод» — ҳажга бориб келгунича етадиган маишат учун керакли сарф-ҳаражат.

«Роҳила» — ҳажга бориб келгунча етадиган йўл ҳаражатлари.

Ана шу икки нарсага эга кишига, албатта, бошқа шартлар ҳам мавжуд бўлгач, ҳаж ибодатини адо этиш фарз

бўлади.

1370- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ قَالَ: كَانَ أَهْلُ الْيَمَنِ يَحْجُونَ وَلَا يَتَزَوَّدُونَ وَيَقُولُونَ: نَحْنُ الْمُتَوَكِّلُونَ فَإِذَا قَدِمُوا مَكَّةَ سَأَلُوا النَّاسَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى {وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى} . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

1370. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Яман аҳли ҳажга озуқа олмай келишар, биз таваккал қилувчилармиз, дейишар эди. Маккага келгандан сўнг одамлардан тиламчилик қилишга тушишарди. Бас, Аллоҳ таоло: «Озуқа олинг, энг яхши озуқа тақводир» (ояти)ни нозил қилди».

Имом Бухорий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Бошқа бир ривоятда яманликлар: «Аллоҳнинг уйини ҳаж қиламиз-у, бизни оч қўярмиди?» дейишар экан. Бу гаплар Исломи таълимотига хилоф, шу билан бирга, ҳажини Аллоҳга миннат қилишга киради. Шунинг учун ҳам Аллоҳ таоло бандаларни ҳам руҳий, ҳам моддий озуқа билан озуқаланиб тақводор бўлишга амр қилмоқда.

Ушбу ҳадиси шарифга амал қилиб ҳаж ёки умрага боровчи ҳар бир киши ҳам маънавий, ҳам моддий озуқани етарли миқдорда олиб бормоғи лозим.

ҲАЖЖИ БАДАЛ

1371- وَعَنْهُ قَالَ: جَاءَتِ امْرَأَةٌ مِنْ خَتَعَمَ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ

اللَّهِ إِنَّ فَرِيضَةَ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ فِي الْحَجِّ أَذْرَكْتُ أَبِي شَيْخًا كَبِيرًا لَا

يَثْبُتُ عَلَى الرَّاحِلَةِ أَفْأَحُجُّ عَنْهُ قَالَ: نَعَمْ وَذَلِكَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ .
رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

1371. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Хасъамлик бир аёл келиб:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Аллоҳнинг бандаларга фарз қилган ҳажи отамга у ўта қариб улов устида тура олмайдиган бўлганида етди. Мен унинг номидан ҳаж қилсам бўладими?» деди.

«Ха», дедилар.

Бу воқеа видолашув ҳажида бўлган эди».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шариф шариатга «ҳажжи бадал» деган тушунчани киритилиши муҳаддислар ва фуқаҳолар орасида «хасъамия ҳадиси» номи билан машҳур. Уламолар гапни қисқа қилиш мақсадида ҳадиснинг матнини қайта-қайта такрорлаб ўтирмай «хасъамия ҳадиси»да келганидек, деб гапни давом эттираверадилар.

Ҳадиси шарифда зикри келаётган ҳодиса Пайғамбаримиз алайҳиссалом Минода ортларига Фазл ибн Аббос розияллоҳу анҳуни мингаштириб кетаётганларида содир бўлган. Хасъам қабиласидан бўлган ўша саҳобия аёл Расулulloҳ алайҳиссаломнинг йўллариини тўсиб чиққан ва туяларининг жиловидан ушлаб туриб, ривоятда келган саволни берган.

Набий алайҳиссаломнинг унга берган жавобларидан ҳаж қилиш имконига эга бўлмаган одамнинг номидан бошқа бир киши ҳаж ибодатини адо этиши мумкинлиги келиб чиқади.

1372- وَعَنْهُ قَالَ: سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ رَجُلًا يَقُولُ: لَبَيْكَ عَنْ

شُبْرُمَةَ قَالَ: مَنْ شُبْرُمَةُ قَالَ: أَخٌ لِي أَوْ قَرِيبٌ لِي قَالَ: حَجَجْتَ عَنْ
نَفْسِكَ قَالَ: لَا قَالَ: حُجَّ عَنْ نَفْسِكَ ثُمَّ حُجَّ عَنْ شُبْرُمَةَ . رَوَاهُ أَبُو
دَاوُدَ وَابْنُ حِبَّانَ وَالبَيْهَقِيُّ.

1372. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бир кишининг
«Шубруманинг номидан лаббайка!» деб айтаётганини
эшитиб:

«Шубрума ким?» дедилар.

«Менинг акам ёки яқиним», деди.

«Ўзинг ҳаж қилганмисан?» дедилар.

«Йўқ», деди.

«Аввал ўзинг ҳаж қил. Сўнгра Шубруманинг
номидан ҳаж қил», дедилар».

Абу Довуд, Ибн ҳиббон ва Байҳақий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан бировнинг номидан
ҳажжи бадал қилувчи киши аввал ўзининг ҳажини адо
қилиши шартлиги маълум бўлади. Ўзининг фарз ҳажини
адо қилмаган одам бировнинг номидан ҳаж қилиши
мумкин эмас.

АЁЛ КИШИГА МАҲРАМ ШАРТЛИГИ

1373- وَعَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَخْطُبُ يَقُولُ: لَا يَحُلُونَ
رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ وَلَا تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ فَقَامَ
رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ امْرَأَتِي خَرَجَتْ حَاجَةً وَإِنِّي اكْتَسَبْتُ فِي
غَزْوَةٍ كَذَا وَكَذَا قَالَ: انْطَلِقْ فَحُجَّ مَعَ امْرَأَتِكَ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

1373. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хутба қилиб:

«Зинҳор эр киши аёл киши билан холи қолмасин. Илло у аёл билан маҳрами бўлса, майли. Аёл киши фақатгина маҳрами билангина сафар қилсин», дедилар.

Шунда бир киши туриб:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Менинг хотиним ҳажга чиқди. Мен эсам фалон ғазотга ёзилдим», деди.

«Бор! Хотининг билан бирга ҳаж қил», дедилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда аёл киши ҳаж қилиши учун маҳрами бирга бўлиши шарт эканлиги келиб чиқади. Шунингдек, аёл кишининг бегона эркак билан холи қолиши мумкин эмас. Чунки бу ҳолат фитнага сабаб бўлади. Муслима аёл сафарга чиққанида ҳам, албатта, ўз эри ёки бирорта маҳрами билан бирга чиқмоғи лозим.

Чунки сафарда турли ҳолатлар юзага келиши, жумладан аёл киши учун ноқулай ҳолатлар бўлиб қолиши мумкин. Айниқса, муслима аёлнинг шарафига тўғри келмайдиган ишлар, ҳолатлар юзага келиши аниқ. Ана ўшандоқ пайтларда муслима аёлга эри ёки маҳрами хизмат қилади ва унинг шарафини ва ҳурматини жойига қўяди.

Пайғамбаримиз алаҳиссалом бир кишига ғазотдан қолиб, хотинини ҳажга кузатиб боришни амр қилмоқдалар. Бу ҳам ҳаж қилувчи аёлга маҳрам ўта зарур ва шартлигини кўрсатади.

يقضى الحج عن الميت كما يصح من الصبي

**МАЙЙИТНИНГ НОМИДАН ҲАЖ ҚАЗО
ҚИЛИНАДИ ВА ШУНИНГДЕК**

ЁШ БОЛАДАН ҲАМ

1374- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ أَنَّ امْرَأَةً مِنْ جُهَيْنَةَ جَاءَتْ إِلَى النَّبِيِّ ρ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أُمِّي نَذَرَتْ أَنْ تَحْجَّ فَلَمْ تَحْجَّ حَتَّى مَاتَتْ أَفَأَحْجُّ عَنْهَا قَالَ: نَعَمْ حُجِّي عَنْهَا أَرَأَيْتِ لَوْ كَانَ عَلَيْهَا دَيْنٌ أَكُنْتُ قَاضِيَتُهُ أَقْضُوا اللَّهُ فَاللَّهُ أَحَقُّ بِالْوَفَاءِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ.

1374. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Жухайнадан бир аёл Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келди ва:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Онам ҳаж қилишни назр қилган эди. ҳаж қилолмасдан ўлиб қолди. Унинг номидан ҳаж қилайми?» деди.

«ҳа! Унинг номидан ҳаж қил! Айт-чи, унинг қарзи бўлса, сен адо қилармидинг? Аллоҳнинг ҳақини адо қилинглар! Аллоҳ вафога ҳақли зотдир!» дедилар».

Бухорий ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Аввал ўтган «хасъамия ҳадиси»да тирик, лекин ожизлиги туфайли ҳаж қила олмаган одам номидан ҳажжи бадал қилиш жоизлиги ҳақида сўз кетган эди. Бу ва бундан кейин келадиган ҳадисларда эса, ўлиб кетган одамнинг номидан ҳам ҳажжи бадал қилиш мумкинлиги ҳақида сўз юритилади.

Демак, ўлиб кетган кишининг номидан ҳаж қилиш мумкин. Бунга Расулуллоҳ алайҳиссалом одамларнинг номидан қарз узишни мисол қилиб келтирмоқдалар. Фарзанд ўз онасининг қарзини узиши мумкин бўлганидек, Аллоҳ таолодан қарзини ҳам узиши мумкин экан.

Эътибор берадиган бўлсак, бу ҳадисда назр қилинган ҳажни онанинг номидан қиз адо қилиш ҳақида сўз кетмоқда.

1375- عَنْ بُرَيْدَةَ τ قَالَ: جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى النَّبِيِّ ρ فَقَالَتْ: إِنَّ أُمِّي مَاتَتْ وَلَمْ تَحْجْ أَفَأَحْجُ عَنْهَا قَالَ: نَعَمْ حُجِّي عَنْهَا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَمُسْلِمٌ.

1375. Бурайда розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир аёл Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Онам ҳаж қилмай туриб ўлиб қолди. Унинг номидан ҳаж қилайми?» деди.

«ҳа! Унинг номидан ҳаж қил!» дедилар».

Термизий ва Муслим ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадисдан назр эмас, умуман, қандай бўлса ҳам бировнинг номидан бошқа бир киши ҳаж қилиши мумкинлиги чиқмоқда.

1376- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ρ فَقَالَ: إِنَّ أَبِي مَاتَ وَعَلَيْهِ حَجَّةُ الْإِسْلَامِ أَفَأَحْجُ عَنْهُ؟ قَالَ: أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ أَبَاكَ تَرَكَ دَيْنًا عَلَيْهِ أَتَقْضِيهِ عَنْهُ؟ قَالَ: نَعَمْ قَالَ: فَاحْجُجْ عَنْ أَبِيكَ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَالشَّافِعِيُّ.

1376. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб:

«Отам ўлди ва унинг зиммасида Ислом ҳажжи бор эди. Унинг номидан ҳаж қилайми?» деди.

«Айт-чи, агар отанг қарз қолдирганида уни адо қилармидинг?» дедилар.

«Ха», деди.

«Унда, отангининг номидан ҳаж қил», дедилар».

Насайи ва Шофеъий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан айнан фарз ҳажни қила олмай ўлиб кетган одамнинг номидан ҳажжи бадал қилиш мумкинлиги чиқади.

1377- وَعَنْهُ قَالَ: رَفَعَتْ امْرَأَةٌ صَبِيًّا لَهَا فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ

أَلْهَذَا حَجٌّ قَالَ: نَعَمْ وَلَكِ أَجْرٌ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1377. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Бир аёл ўз гўдагини кўтариб туриб:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Манавининг ҳажи бўладими?» деди.

«Ха. Ажри сенга бўлади», дедилар».

Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бундан вояга етмаган болалар ҳаж қилса унинг савоби ота-оналарига тегиши чиқади.

1378- وَقَالَ السَّائِبُ بْنُ يَزِيدَ: حُجَّ بِي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي

حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَأَنَا ابْنُ سَبْعِ سِنِينَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

1378. Соиб ибн Язид:

«Менга Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга видолашув ҳажида ҳаж қилдирилган. Ўшанда мен етти ёш эдим», деди».

Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Демак, саҳобаи киромлар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳаётлик чоғларида ёш болаларини ҳаж қилдиришар экан. Ушбу ривоят ровийлари Соиб ибн Язид розияллоҳу анҳунинг оталари ўзлари билан

олиб юриб, ҳаж қилдирган эканлар. Ўша ҳаж Пайғамбар алайҳиссаломнинг видолашув ҳажларида бўлиб, боланинг ёши еттида экан.

لا بأس بالتكسب مع النسك

ҲАЖ ИБОДАТИ ИЛА КАСБ ҲАМ ҚИЛСА, ҲЕЧ ГАП ЙЎҚ

1379- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ر قَالَ: إِنَّ النَّاسَ فِي أَوَّلِ الْحَجِّ كَانُوا يَتَبَايَعُونَ بِمِئَى وَعَرَفَةَ وَسُوقِ ذِي الْمَجَازِ وَمَوَاسِمِ الْحَجِّ فَخَافُوا الْبَيْعَ وَهُمْ حُرْمٌ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى {لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ} فِي مَوَاسِمِ الْحَجِّ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتَّنَائِي.

1379. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Одамлар ҳажнинг дастлабки вақтларида Минода, Арафада, Зул Мажоз бозорида ва ҳожилар жамланган ерларда эҳромдалиқ ҳолларида савдо-сотик қилар эдилар. Улар эҳромдалиқ чоғларида савдо қилишдан қўрқдилар. Бас, Аллоҳ таоло «Сизга ўз Роббингиздан фазл ишташингизда гуноҳ йўқдир»ни нозил қилди. ҳаж мавсумида».

Шарҳ: Оятда зикр қилинган «фазл» сўзи ризқ, касб маъносини англатади. Одамлар ўртасида ҳажга борган киши тижорат билан ёки бошқа бирор касб билан шуғулланса бўлмайди, деган тушунча бор эди.

Имом Насафий ривоят қилишларича, бир қавм:

«Ҳаммолик ва тожирлик қилган одамнинг ҳажи ҳаж бўлмайди», деган гапни тарқатганида шу оят нозил бўлган

экан. Шунга ўхшаш маънолар бошқа ривоятларда ҳам келади.

Имом Аҳмад қилган ривоятда Абу Умома айтадиларки:

«Абдуллоҳ ибн Умарга биз кирага ишлаймиз, ҳаж қилсак бўларми?» деб сўрасам, «Байтуллоҳни тавоф қилиб, Арофатда вукуф қилиб, тош отиб, сочингизни олдирасизми?» деди.

«Албатта», дедик. У киши:

«Бир одам Расулуллоҳнинг ҳузурларига келиб, сен ҳозир мендан сўраган нарсани сўраган эди, жавоб бермай турдилар. Сўнг Жаброил «Сизга ўз Роббингиздан фазл ишашингизда гуноҳ йўқдир», деган оятни олиб тушди, дедилар.

Имом Бухорий қилган ривоятда Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анху:

«Укоз, Мажална, Зул-Мажозлар жоҳилият бозорлари эди. ҳаж мавсумида савдо қилиш гуноҳмикан, деб қолганларида, Аллоҳ тарафидан «Сизга ўз Роббингиздан фазл ишашингизда гуноҳ йўқдир», деган оят нозил бўлган», дейдилар.

Ибн Жарирнинг ривоятларида Абу Солиҳ ҳазрат Умардан:

«Эй мўминларнинг амири! ҳажда тижорат қилармидингиз?» деб сўраганида у киши:

«Тирикчиликларим ҳаждан бўларди-да», деб жавоб берган эканлар.

Айни чоғда уламолар кимки ҳаж ва тижоратни ният қилса, тижорат нияти устун бўлса, ҳажнинг савоби қолмайди, деганлар. Демак, олдин тижорат, кейин ҳаж бўлиши керак эмас. ҳажга астойдил ҳаракат қилиб, орада бўш вақтларда тижорат қилса, бўлаверади. ҳалол йўл билан ризқ талаб қилишнинг ҳеч айби йўқ.

1380- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ التَّيْمِيِّ τ قَالَ: كُنْتُ رَجُلًا أُكْرِي فِي هَذَا الْوَجْهِ وَكَانَ نَاسٌ يَقُولُونَ لِي إِنَّهُ لَيْسَ لَكَ حَجٌّ فَلَقِيتُ ابْنَ عُمَرَ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ: أَلَيْسَ تُحْرِمُ وَتُلَبِّي وَتَطُوفُ بِالْبَيْتِ وَتَقِيعُ مِنْ عَرَافَاتٍ وَتَرْمِي الْجِمَارَ قُلْتُ: بَلَى قَالَ: فَإِنَّ لَكَ حَجًّا. وَسَأَلَ رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ ρ عَنْ ذَلِكَ فَسَكَتَ عَنْهُ حَتَّى نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ {لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ} فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ وَقَرَأَهَا عَلَيْهِ وَقَالَ: لَكَ حَجٌّ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

1380. Абу Умома ат-Таймий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Мен шу томонда киракашлик қиладиган одам эдим. Одамлар сенинг ҳажинг бўлмайди, дер эдилар. Ибн Умарга учраб ундан бу ҳақда сўрадим. Шунда у:

«Эҳром боғлаб, лаббайка айтиб, байтни тавоф қилиб, Арофатдан ифоза қилиб, тошларни отасанми?» деди.

«Шундоқ», дедим.

«Албатта, ҳажинг бўлади. Бир киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан бу ҳақда сўраганида у зот сукут сақлаб қолдилар. Кейин «Сизга ўз Роббингиздан фазл исташингизда гуноҳ йўқдир» (оятни) нозил бўлди. У зот ўшанинг ортидан одам юбориб, оятни қироат қилдилар ва: «Сенинг ҳажинг бўлади», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ривоят ҳаж пайтида тирикчилик ишлари билан машғул бўлишга рухсат берилиши ҳақида узил-кесил жавобдир. Шу билан бирга, ҳаж асосий мақсад

бўлиши, тижорат ёки бошқа касб қилиш иккинчи даражали нарса эканини ҳам эсдан чиқармаслигимиз лозим. ҳаж ибодатини ният қилиб эҳром боғлаган киши ҳажни унутиб, савдо билан машғул бўлиб қолмаслиги керак. Аммо ҳаж вақтида савдо ёки касб билан машғул бўлиш мумкин эмас, деган гап ўринсиздир.

مواقيت الحج والعمرة

ҲАЖ ВА УМРАНИНГ МИЙҚОТЛАРИ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: أَبْپې

Аллоҳ таоло:

«**Ҳаж маълум ойлардир**», (Бақара, 197) деган.

Демак, ҳажни адо этиш учун маълум вақт, маълум ойлар эътиборга олинади.

Шаввол ва зулқаъда ойлари тўлиқ, зулҳижжа ойининг биринчи ўн куни ҳаж ойлари ҳисобланади. Мана шу пайтда ҳажни ният қилиб эҳромга кирса бўлади. Албатта, зулҳижжа ойининг ўнинчи куни, яъни, Қурбон ҳайити куни бундан мустасно.

1381 – قَالَ ابْنُ عُمَرَ : ط: أَشْهُرُ الْحَجِّ شَوَّالٌ وَذُو الْقَعْدَةِ

وَعَشْرٌ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1381. Ибн Умар розияллоҳу анҳу:

«**Ҳаж ойлари шаввол ва зулқаъда, зулҳижжанинги ўн кунидир**», деди».

Имом Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Шаввол ойининг бошидан ҳажни ният қилса бўлади. Ният қилиб, эҳром боғлаб тавоф ва саъй қилиб, сўнгра эҳромдан чиқиб юриши, ҳаж кунлари келганида яна эҳром боғлаб, ибодатини давом эттириш мумкин.

МАКОН МИЙҚОТЛАРИ

1382- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ وَقَّتَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ ذَا الْحُلَيْفَةِ وَ لِأَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَةَ وَ لِأَهْلِ بَجْدٍ قَرْنَ الْمَنَازِلِ وَ لِأَهْلِ الْيَمَنِ يَلَمْلَمَ وَقَالَ: هُنَّ لَهُمْ وَلِكُلِّ آتٍ أَتَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِهِنَّ وَمِمَّنْ أَرَادَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ وَمَنْ كَانَ دُونَ ذَلِكَ فَمِنْ حَيْثُ أَنْشَأَ حَتَّى أَهْلُ مَكَّةَ مِنْ مَكَّةَ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ.

1382. Ибн Аббос розияллоҳу анҳу:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Мадина аҳлига Зул-хулайфани, Шом аҳлига Жухфани, Нажд аҳлига Қорнул-манозилни ва Яман аҳлига Яламламни мийқот қилдилар. Ўшалар у ерликларга ва ўша томондан келадиган улардан бошқа ҳаж ҳамда умрани ирода қилганларга мийқотдир. Ундан ичкарида бўлганлар қаердан жўнаса, ўша ердан эҳромга қиради. Макка аҳли Маккадан», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Зул-хулайфа Мадинаи мунавварадан Маккаи мукаррамага қараб юрганда биринчи келадиган манзил. У ер ҳозирда «Обори Али» деб ҳам номланади. Ўша ерга махсус масжид, ғуслхоналар қурилган ва эҳром боғлаш учун лозим бўлган бошқа шароитлар яратилган.

Жухфа ҳақида машҳур олим Ёқут ҳамавий «Мўъжамул Булдон» китобида қуйидагиларни ёзади:

«Жухфа Мадинанинг Макка тарафдаги йўлида тўрт марҳала узоқликдаги катта қишлоқ бўлган. У Миср ва Шом аҳлининг Мадина орқали юрмаганларидаги мийқотдир. Агар Мадина орқали юрсалар, мийқотлари Зул-хулайфа бўлади.

Унинг қадимги исми Маҳайъа эди. Баъзи йиллари сел келиб, унинг аҳлини хонавайрон қилгани учун Жухфа деб аталиб қолган».

Қорнул-манозил Маккаи мукарраманинг шарқий тарафида, икки кунлик масофадаги тоғнинг номи. У «Қорнус-саъолиб» ҳам дейилади.

Яламлам Маккадан икки кунлик масофада жойлашган Тихома тоғларидан бирининг номи.

Ушбу ҳадиси шарифга биноан, юқорида зикри келган мийқотлардан ташқарида яшайдиган мусулмонлар Маккаи мукаррамага ҳаж ёки умра нияти билан келмоқчи бўлсалар, ўша мийқотлардан эҳромсиз ўтишлари мумкин эмас. Кимки ҳаж ёки умрани ният қилиб туриб, мазкур мийқотлардан эҳромсиз ўтса, жиноят қилган ҳисобланади.

Ким мазкур мийқотлардан ўтмасдан бошқа томонлардан ўтадиган бўлса ҳам, мийқотларнинг тўғрисига келганда эҳром боғлаши шарт.

Мийқотлардан кейин келадиган манзилларда яшайдиган кишилар эса, турар жойларидан эҳром боғлайдилар. Макка аҳли ҳажга ўз уйидан, умрага эса ҳарамнинг чегарасидан чиқиб эҳром боғлайди.

1383 – وَعَنْهُ قَالَ: وَقَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِأَهْلِ الْمَشْرِقِ الْعَقِيقَ.

رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1383. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллalloху алайҳи васаллам машрик аҳлига Ақийқни мийқот қилдилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдаги машрикдан мурод Ироқдир. Ақийқ – Маккаи мукаррамага Ироқ тарафдан келаётганда икки кундан кўпроқ йўл қолган жойнинг номи. Демак, ўша тарафдан келадиган ҳожи ва умра қилувчилар Ақийқдан ўтмасдан олдин эҳром боғлашлари керак бўлган.

1384- وَ لِأَحْمَدَ وَأَبِي دَاوُدَ وَالتَّسَائِيَّ: وَقَتَ النَّبِيِّ ρ لِأَهْلِ
العِرَاقِ ذَاتَ عِرْقٍ.

1384. Аҳмад, Абу Довуд ва Насайнинг ривоятида:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Ироқ аҳлига Зоти ирқни мийқот қилдилар», дейилган.

Шарҳ: Зоти ирқ Ақийқдан кўра Маккаи мукаррамага яқинроқ жой. Баъзи уламолар, эҳтиёт учун Ақийқдан эҳром боғлаган афзал, дейдилар.

1385- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ قَالَ: لَمَّا فُتِحَ هَذَانِ الْمَصْرَانِ أَتَوَا
عُمَرَ فَقَالُوا: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ حَدَّ لِأَهْلِ بَيْتِهِ قَرْنًا
وَهُوَ جَوْزٌ عَنْ طَرِيقِنَا وَإِنَّا إِن أَرَدْنَاهَا قَرْنًا شَقَّ عَلَيْنَا قَالَ: فَانْظُرُوا
حَدَّوْهَا مِنْ طَرِيقِكُمْ فَحَدَّ لَهُمْ ذَاتَ عِرْقٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1385. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Икки шаҳар фатҳ қилинганида ҳазрати Умарнинг олдида келиб:

«Эй мўминларнинг амири! Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Нажд аҳлига Қорни чегара қилиб берган эдилар. У бизнинг йўлимиздан узокда. Агар уни ирода қиладиган бўлсак, бизга машаққат бўлади»,

дейишди.

**«Унинг тўғрисига назар солинглар», деди ва уларга
Зоти иркни чегара қилиб берди».**

Имом Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Ривоятда зикр қилинган икки шаҳардан мурод Куфа ва Басра шаҳарларидир. Бу икки шаҳар фатҳ қилиниб, уларда мусулмонлар истикомат қиладиган бўлгунларича одамлар ҳадиси шарифларда номлари зикр қилинган жойлардан эҳром боғлаб юрганлар. Куфа ва Басра шаҳарларидан ҳаж ва умра қиладиган бўлганларидан кейин эҳром боғлаш учун ҳадисда номи зикр қилинган маконларга бориш машаққат туғдирган. Бу вазиятни халифа ҳазрати Умар розияллоҳу анҳуга билдиришганида уларга Зоти иркни мийқот қилиб олиш мумкинлигини айтганлар.

Бу ҳадисдан эҳром боғлаш учун, албатта номи зикр қилинган маконлардан ўтиш лозим эмаслиги, балки бошқа йўллардан ҳам ўтиш мумкинлиги маълум бўлмоқда. Фақат ҳадисда номлари зикр қилинган жойларнинг тўғрисига келганда ёхуд олдинроқ бўлса ҳам, эҳром боғлаш лозим бўлади. Аммо эҳром боғламаган ҳолда мийқотлар ва уларнинг тўғрисидаги жойлардан ўтиб кетишлик жиноят ҳисобланади.

الباب الثالث

УЧИНЧИ БОБ

فيما يحرم على المحرم

ЭҲРОМДАГИ КИШИГА ҲАРОМ БЎЛАДИГАН НАРСАЛАР

منها لبس الثياب والطيب

КИЙИМ КИЙИШ ВА ХУШБЎЙ СУРТИШ

1386- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ر أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يَلْبَسُ

الْمُحْرَمُ مِنَ الثِّيَابِ قَالَ: لَا يَلْبَسُ الْقُمُصَ وَلَا الْعَمَائِمَ وَلَا
السَّرَاوِيْلَاتِ وَلَا الْبُرَانِسَ وَلَا الْخِفَافَ إِلَّا أَحَدٌ لَا يَجِدُ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ
خُفَّيْنِ وَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ وَلَا تَلْبَسُوا مِنَ الثِّيَابِ شَيْئًا
مَسَّهُ الرَّعْفَرَانُ أَوْ وَرْسٌ.

1386. Ибн Умар розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Бир киши:

«Эй Аллохнинг Расули! Эҳромдаги киши қайси кийимларни кияди?» деди.

«Кўйлақлар, саллалар, шалворлар, кулоҳлар, махсиларни киймайди. Аммо кийгани кавуш топмаса, махсилар кийиб, ошиғидан пастидан кесиб олсин. Заъфарон ва варас теккан кийимларни кийманглар», дедилар».

Шарҳ: Умуман олганда, эркак киши эҳромга кирганда тикилган нарсани кийиши мутлақо мумкин эмас.

«Заъфарон» сариқ рангли ўсимлик бўлиб, уни кўпроқ хушбўй нарса сифатида кийимларга суртилган.

«Варас» Яманда ўсадиган сарғиш-қизил ўсимлик бўлиб, хушбўй нарса сифатида ишлатилган. ҳаж ва умра қилувчи киши эҳром кийимиға бу икки нарсани суртиши мумкин эмас.

Эҳромдаги эр кишининг оёқларининг уст қисми очик бўлиши лозим. Шунинг учун кавуши йўқ одам махси кийишга мажбур бўлса, унинг ошиғидан пастини кесиб ташлаши лозим.

1387- وَفِي رِوَايَةٍ: مَنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْحَقِيقَيْنِ وَمَنْ لَمْ يَجِدْ إِزَارًا فَلْيَلْبَسْ سَرَاوِيلًا.

1387. Бошқа бир ривоятда:

«Ким кавуш топмаса, махси кийсин. Ким изор топмаса, шалвор кийсин», дейилган.

Шарҳ: Албатта, кавуш топмаган киши махсини аввалги ривоятда айтилганидек, ошиғидан пастидан кесиб кияди. Изор – эҳром боғлаган эр киши киндигидан пастига тутадиган лунги. Ўша изорни топмаган киши шалвор кийиб олса бўлар экан. Бунда ўша кийимни иложи борича изорга яқин бўлиши риоя қилинади.

1388- عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ τ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ρ وَهُوَ بِالْجُعْرَانَةِ قَدْ أَهَلَ بِالْعُمْرَةِ وَهُوَ مُصَفَّرٌ لِحْيَتَهُ وَرَأْسُهُ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَحْرَمْتُ بِعُمْرَةٍ وَأَنَا كَمَا تَرَى فَقَالَ: انْزِعْ عَنْكَ الْجُبَّةَ وَاعْسِلْ عَنْكَ الصُّفْرَةَ وَمَا كُنْتَ صَانِعًا فِي حَجَّكَ فَاصْنَعُهُ فِي عُمْرَتِكَ. رَوَاهُمَا الْحَمْسَةُ.

1388. Яъло ибн Умайя розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам Жаъронада умра ниятини қилиб бўлганларида соқоли

ва бошини сарикқа бўяган, чопон кийиб олган бир киши келди ва:

«Эй Аллохнинг Расули! Мен умрага эҳром боғладим. Ўзим эса сиз кўриб турганингиздек», деди.

«Устингдаги тўнни еч. Ўзингдаги сарикни юв. ҳажингда нима қилсанг, умрангда ҳам шуни қил», дедилар».

Иккисини бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, умрада ҳам худди ҳаж каби эҳром боғланади ва ҳажга эҳром боғлаган кишига ҳаром бўлган нарсалар умрага эҳром боғлаган кишига ҳам ҳаром бўлади. Жумладан, ушбу ривоят қаҳрамони каби тўн кийиш, соч-соқолни бўяш каби ишлар ҳаром бўлади.

1389- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ أَنَّ رَجُلًا كَانَ مَعَ النَّبِيِّ ρ فَوَقَصَتْهُ

نَاقَتُهُ وَهُوَ مُحْرِمٌ فَمَاتَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ : اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ وَكَفَّنُوهُ

فِي ثَوْبَيْهِ وَلَا تَمْسُوهُ بِطَيِّبٍ وَلَا تُحْمَرُوا رَأْسَهُ فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

مُكَلِّبًا. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1389. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга эди. Бас, уни туяси йикитди. У эҳромдаги ҳолида ўлиб қолди. Шунда Расулulloх соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Уни сув ва сидр ила ювинглар. Икки (эҳром) кийими ила кафанланглар. Унга хушбўй суртманглар. Унинг бошини ўраманглар. Чунки у қиёмат куни «лаббайка» айтган ҳолида тирилтирилади», дедилар».

Икки шайх ва Имом Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда эҳромда юрганида ўлган одамга оид ҳукмлар баён этилмоқда.

1. У сув ва сидр билан ювилади. Сидр юмшатиш хусусиятига эга ўсимлик бўлиб, Арабистонда маййитни ювадиган сувга қўшилади.

2. Уни эҳром кийимлари билан кафанлаш афзал.

3. Унга хушбўй нарса суртилмайди. Чунки у тириклик чоғида ҳам хушбўй нарса ҳаром бўлган ҳолда эди.

4. Унинг боши беркитилмайди. Чунки у тириклик чоғида ҳам боши очиқ юриши лозим ҳолда эди.

5. Унинг бу ҳолда ўлиши шарафли. У қиёмат куни «лаббайка»ни айтиб қайта тиради.

1390- عَنْ ابْنِ عُمرَ τ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ρ نَهَى النَّسَاءَ فِي

إِحْرَامِهِنَّ عَنِ الْقُمَازَيْنِ وَالنَّقَابِ وَمَا مَسَّ الْوَرُسَ وَالرَّعَمَرَانِ مِنَ الثِّيَابِ

وَلْتَلْبَسْنَ بَعْدَ ذَلِكَ مَا أَحَبَّتْ مِنَ الْأَلْوَانِ الثِّيَابِ مُعَصَفَرًا أَوْ خَزْرَاءَ أَوْ

حُلِيًّا أَوْ سَرَويلَ أَوْ قَمِيصًا أَوْ خُفًّا. رَوَاهُ أَصْحَابُ الشُّنَنِ وَأَحْمَدُ.

1390. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг аёлларни эҳромда қўлқоп кийишдан, ниқоб тутишдан ва заъфарон ҳамда варас теккан нарса кийишдан наҳйи қилганларини эшитдим. Ундан бошқа яхши кўрган рангдаги кийимларини: бўялганми, ипакми, сарпоми, шарволми, кўйлакми, махсими, кияверсин».

Сунан эгалари ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан аёлларнинг эҳром кийимлари эркаларникидан тамомила бошқача экани яққол кўриниб турибди. Кийим хусусида эҳромдаги аёлга уч нарса ман қилинади:

1. Қўлқоп киймоқ.

Баъзи аёллар ўзларини беркитиш мақсадида ҳатто кўлларига қўлқоп кийиб олишади. Ана ўша нарса

эхромдаги аёлга мумкин эмас. Эҳромдаги аёлнинг икки кўлининг бўғинидан пасти очик туриши керак.

2. Ниқоб тутиш.

Баъзи аёллар тақво қилиб юзларини ниқоб билан бутунлай тўсиб, фақат икки кўзларинигина очиб юрадилар. Ана ўша нарса ҳам эҳромдаги аёлга мумкин эмас. Эҳромдаги аёлнинг юзлари берк бўлиши дуруст эмас.

3. Заъфарон ва варас суртилган кийим кийиш.

Чунки заъфарон ва варас хушбўй нарсалар бўлиб, эҳромдаги кишига бошқа хушбўй нарсалар қатори ман қилинган. Бу борада эҳромдаги эркаклар ва аёллар баробардирлар.

Аёл киши мазкур нарсалардан бошқа кийимларни кияверади.

1391- عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ الرَّكْبَانُ يَمْشُونَ بِنَا وَنَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مُحْرِمَاتٌ فَإِذَا حَادَوْا بِنَا سَدَلْتُ إِحْدَانَا جِلْبَابَهَا مِنْ رَأْسِهَا عَلَى وَجْهِهَا فَإِذَا جَاوَزُونَا كَشَفْنَاهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

1391. Ошиа розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Отлиқлар бизнинг олдимиздан ўтарди. Биз эса, Расулуллоҳ соллаллоху алайхи васаллам билан бирга эҳромдаги ҳолда эдик. Қачон улар тўғримизга келганларида ҳар биримиз жилбобини бошидан юзига тушириб оларди. Улар биздан ўтиб кетганларида уни очардик».

Абу Довуд ва Ибн Можа ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадисдан эҳромдаги аёллар бегона эркаклардан юзларини тўсишлари келиб чиқади. Бу ривоят Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг азвожи мутахҳаротларига хос бўлиши ҳам мумкин.

Умуман олганда аёл киши эҳромдалиқ чоғида юзи ва

кафтларини тўсиши ҳаромдир. Фақат номаҳрам эркакларга дуч келиб қолгандагина юзини улардан беркитади.

ومنها قتل الصيد إلا الضار منه

ЗАРАРСИЗ ОВ ҲАЙВОНИНИ ЎЛДИРИШ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : أَبَبِيبٍ يِيْبٍ نِنْتٍ تَتْتُطْ

Аллоҳ таоло:

«Денгиз ови ва унинг таоми сизга ва сайр қилувчиларга ҳалол этилди. Модомики эҳромда экансиз, сизга қуруқлик ови ҳаром қилинди. ҳузурида тўпланадиганингиз Аллоҳга тақво қилинг», (*Mouida*, 96) деган.

Эҳромдаги инсон сув ҳайвонларини ов қилса ёки унинг таомидан истеъмол қилса, жоиз. Лекин:

**«Модомики эҳромда экансиз, сизга қуруқлик ови
ҳаром қилинди».**

Аллоҳнинг амрига итоат қилмоғингиз зарур. Бу иш тақво билан бўлади. Шундоқ экан, қиёмат куни:

«Хузурида тўпланадиганингиз Аллоҳга тақво килинг».

Мазкур ҳукм, яъни, овнинг ёки бошқа яна баъзи бир ишларнинг ҳаром қилиниши фақат ҳаж ва умра замонигагина тааллуқли эмас. Балки баъзи маконларда доимий равишда жорий этилган. Шунингдек, айрим ойлار ҳам ҳаром қилинган.

Эҳромдаги киши учун куруклик ҳайвонларини овлаш ҳаром. Улар бундан ишни қилиши мумкин эмас.

1392- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ قَالَ: أَهْدَى الصَّعْبُ بُنَّ جَنَامَةً إِلَى النَّبِيِّ ρ حِمَارَ وَحْشٍ وَهُوَ مُحْرِمٌ فَرَدَّهُ عَلَيْهِ وَقَالَ: لَوْلَا أَنَا مُحْرِمُونَ لَقِيلَنَاهُ مِنْكَ.

1392. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Саъб ибн Жусома Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга ёввойи эшакни ҳадя қилди. У зот эҳромда эдилар. Уни қайтардилар ва: «Агар эҳромда бўлмаганимизда уни сендан қабул қилар эдик», дедилар».

Шарҳ: Зебра номли ҳайвон араб тилида «ёввойи эшак» деб аталади. Саъб ибн Жусома розияллоҳу анҳу Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга у зот эҳромдалик чоғларида ёввойи эшакни ҳадя қилган экан. Шунда Расулуллоҳ алайҳиссалом эҳромдалигини айтиб, бу ҳадяни олишдан узрли эканини тушунтирган эканлар.

1393- وَفِي رَوَايَةٍ: أَهْدَيْ لَهُ عُضْوٌ مِنْ لَحْمٍ صَيْدٍ فَرَدَّهُ فَقَالَ: إِنَّا لَا نَأْكُلُهُ إِنَّا مُحْرِمُونَ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

1393. Бошқа бир ривоятда:

«У зотга ов ҳайвонининг бир аъзоси ҳадя қилинди. У зот уни қайтардилар ва: «Биз уни емаймиз, биз эҳромдамыз», дедилар», дейилган.

Бешовлари ривоят қилинган.

Шарҳ: Бу ҳадисдан эҳромдаги одам ўзи овламаган бўлса ҳам, бошқа кишилар овлаган нарсалардан манфаатланиши, унинг гўштидан ейиши мумкин эмаслиги келиб чиқади.

Кейинги ривоятдан ўша бошқа одам эҳромда бўлмаса,

унинг овидан еса мумкинлиги равшан бўлади. Эҳромдаги одам ов қилса, унинг ўзи ҳам, бошқа эҳромдаги кишилар ҳам у овдан еб бўлмайди.

1394- عَنْ جَابِرٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: صَيْدُ الْبَرِّ لَكُمْ حَالًا وَأَنْتُمْ حُرْمٌ مَا لَمْ تَصِيدُوهُ أَوْ يُصَدَّ لَكُمْ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ. وَقَالَ الشَّافِعِيُّ: إِنَّهُ أَحْسَنُ حَدِيثٍ فِي الْبَابِ.

1394. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Модомики ўзингиз овламаган бўлсангиз ёки сиз учун овланмаган бўлса, эҳромдаги ҳолингизда сизга қуруқлик ови ҳалолдир», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилишган.

Имом Шофеъий бу ҳадисни ушбу бобга оид энг яхши ҳадисдир, деганлар.

Шарҳ: Бу ҳадисдан эҳромда бўлмаган одам овлаган овдан эҳромдаги киши еса бўлади, деган маъно келиб чиқади. ханафий мазҳаби бўйича, эҳромдаги одам овламаган ва пиширмаган, ишларнинг ҳаммасини эҳромда бўлмаган одам қилган ов эҳромдаги киши учун ҳалолдир.

Имом Бухорий, Имом Муслим ва бошқалар Абу Қатода розияллоҳу анҳудан келтирган ривоятда қуйидагилар айтилади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан ҳудайбия йили умрага эҳром боғладилар. Фақат менгина эҳром боғламадим. Бир ёввойи эшакни овладим. Уни шерикларимга таом килиб бердим. Улар эҳромда эдилар. Сўнгра Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга хабарни етказдим ва бизда унинг гўшtidан яна борлигини айтдим. У зот: «Уни енглар», дедилар. Улар эҳромда эдилар».

1395- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ρ فِي حَجٍّ أَوْ عُمْرَةٍ فَاسْتَقْبَلَنَا رَجُلٌ مِنْ جَرَادٍ فَجَعَلْنَا نَضْرِبُهُ بِسِيَاطِنَا وَعَصِيْنَا فَقَالَ النَّبِيُّ ρ : كُلُّوهُ فَإِنَّهُ مِنْ صَيْدِ الْبَحْرِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

1395. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга ҳаж ёки умра учун чиқдик. Олдимиздан чигиртка тўпи чиқиб қолди. Биз уларни қамчиларимиз ва асоларимиз билан ура бошладик. Шунда Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Уни енглар. У денгиз овидандир», дедилар».

Термизий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадисдан эҳромдаги одам чигирткани еса мумкинлиги маълум бўлмоқда. Чунки Пайғамбаримиз алайҳиссалом ушбу ҳадиси шарифда таъкидлаётганларидек, чигиртка қуруқлик ҳайвони эмас, денгиз ҳайвони қаторига киради.

1396- عَنْ حَفْصَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ لَا حَرَجَ عَلَى مَنْ قَتَلَهُنَّ الْغَرَابُ وَالْحِدَاةُ وَالْفَأْرَةُ وَالْعَقْرَبُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ.

1396. ҳафса розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳайвонлардан бештасини ким қатл қилса ҳараж эмас. (Улар) қарға, қузғун, сичқон, чаён ва қутирган ит», дедилар».

1397- وَفِي رِوَايَةٍ: حَمْسٌ فَوَاسِقٌ يُقْتَلْنَ فِي الْحِلِّ وَالْحَرَمِ: الْحَيْةُ وَالْغُرَابُ الْأَبْقَعُ وَالْفَأْرَةُ وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ وَالْحَدْيَا. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

1397. Бошқа бир ривоятда:

«Беш фосикни ҳилда ҳам, ҳарамда ҳам қатл қилинади. (Улар) илон, ола қарға, сичқон, қутирган ит ва қузғун», дейилган.

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: «Фосик» сўзи «чегарадан чиққан» маъносида ишлатилади. Ушбу икки ривоятда номи зикр қилинган ҳайвонлар доимий равишда зарарқунандалик қиладиган ҳайвонлардир. Уларнинг ёмонлигидан сақланиш мақсадида уларни ҳарамда ҳам, ҳарамдан ташқарида ҳам, эҳромдалиқ чоғда ҳам, эҳромда бўлмаган чоғда ҳам ўлдиришга рухсат берилган.

Демак, мазкур зарарқунанда ҳайвонларни эҳромдаги киши ўлдирса, ибодатига путур етмайди.

ومنها النكاح

НИКОҲ

1398- عَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ ط قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَنْكِحُ الْمُحْرِمُ وَلَا يُنْكَحُ وَلَا يَخْطُبُ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

1398. Абон ибн Усмон розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Отамнинг: «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Эҳромли киши никоҳланмайди, никоҳламайди ва совчи қўймайди», дедилар», деганини эшитганман».

Бешовларидан фақат Имом Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам эҳромдаги кишига никоҳ бобида уч нарсани ман қилмоқдалар:

1. Никоҳланиш.

Эҳромдаги кишига никоҳдан ўтиш мумкин эмас. Бошқача қилиб айтганда хотин олиш ёки эрга тегиш мумкин эмас. ҳанафийлар ақди никоҳ қилса бўлади, аммо бирга яшамай туради, деганлар.

2. Никоҳлаш.

Эҳромдаги кишига бошқа бировнинг никоҳида вакилми, валийми ёки шунга ўхшаш никоҳ ишларида ҳал қилувчи киши сифатида иштирок этиши мумкин эмас.

3. Совчи қўйиш.

Эҳромдаги кишига бирор аёлга уйланмоқчи бўлиб ўзи гап очиши ва ёки биров орқали муомала қилиши мумкин эмас. Уламоларимиз, эҳромдаги кишининг совчи қўйиши макруҳ, деганлар.

1399 – عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ط قَالَ: تَزَوَّجَ النَّبِيُّ ρ مَيْمُونَةَ وَهُوَ مُحْرَمٌ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

1399. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам эҳромдалик ҳолларида Маймунага уйландилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: ҳанафийлар аввал ҳам айтиб ўтилганидек, айнан ушбу ҳадиси шарифни ҳужжат қилиб, эҳромдаги киши ақди никоҳ қилса бўлади, аммо бирга яшамай

туради, деганлар.

1400- وَقَالَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ ط: وَهَمَّ ابْنُ عَبَّاسٍ فِي ذَلِكَ لِإِنْفِرَادِهِ بِهِ عَنْ رُوَاةِ الْحَدِيثِ الَّذِينَ مِنْهُمْ أَبُو رَافِعٍ وَمَيْمُونَةُ نَفْسُهَا فَقَدْ قَالَتْ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: تَزَوَّجَنِي رَسُولُ اللَّهِ ρ وَنَحْنُ حَلَالَانِ بِسَرِفٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1400. Саъид ибн Мусаййиб розияллоху анҳу:

«Ибн Аббос бу борада хато қилган. У бу ҳадиснинг ровийларидан ёлғиз ўзи ажраб чиққан. Уларнинг ичида Абу Рофеъ ва Маймунанинг ўзи ҳам бор. У киши:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам менга Сарифда уйланганларида иккимиз ҳам эҳромда эмасдик», деган.

Абу Довуд, Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Сариф Маккаи мукааррамадан Фотима водийига қараб юрганда олти мил узоқликдаги жойнинг номи.

Абу Рофеъ розияллоху анҳу Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг хизматчилари бўлиб у зотнинг Маймуна онамизга уйланишларида элчилик қилган.

Демак, Маймуна онамизнинг эътирофларича, Пайғамбаримиз алайҳиссалом ул муҳтарамага уйланганларида икковлари ҳам эҳромда бўлмаганлар.

1401- وَلَقَطُ التِّرْمِذِيُّ: تَزَوَّجَهَا النَّبِيُّ ρ وَهُوَ حَلَالٌ وَبَنَى بِهَا حَلَالًا وَمَاتَتْ بِسَرِفٍ وَدُفِنَتْ بِالْمَكَانِ الَّذِي دَخَلَ بِهَا فِيهِ.

1401. Имом Термизийнинг лафзида:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам унга ҳалол ҳолларида уйланганлар, ҳалол ҳолларида олдига кирганлар. У киши розияллоҳу анҳо Сарифда вафот этганлар ва у зот билан бирга бўлган жойга дафн қилинганлар», дейилган.

Шарҳ: Демак, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Маймуна онамизга ақди никоҳ қилганларида ҳам, у кишининг олдиларига кирганларида ҳам эҳромда бўлмаганлар.

للمحرم الغسل والحجامة والكحل

ЭҲРОМЛИ КИШИГА ҒУСЛ, ҚОН ОЛДИРИШ ВА СУРМА ҚЎЙИШ ЖОИЗ

1402 - عَنْ أَبِي أَيُّوبَ ط قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ρ يَغْتَسِلُ وَهُوَ مُحْرِمٌ وَحَرَكَ رَأْسَهُ بِيَدَيْهِ فَأَقْبَلَ بِهِمَا وَأَذْبَرَ وَقَالَ: هَكَذَا رَأَيْتُهُ ρ يَفْعَلُ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

1402. Абу Айюб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг эҳромдалиқ ҳолларида ғусл қилаётганларини кўрдим. У зот бошларини икки қўллари билан ишқадилар», деди ва икки қўлини олдинга олиб бориб орқага қайтарди-да: «У зот шундоқ қилдилар», деди».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадисдан эҳромдаги киши ғусл қилиши, бошини ювиши мумкинлиги маълум бўлади. Албатта, бу ишлар эҳтиёт бўлиб, бадандаги тукларни тўкиб юбормасдан амалга оширилади.

1403- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ قَالَ: احْتَجَمَ رَسُولُ اللَّهِ ρ وَهُوَ مُحْرِمٌ بِلَحْيٍ جَمَلٍ فِي وَسْطِ رَأْسِهِ . رَوَاهُ الْخُمْسَةُ . وَزَادَ أَبُو دَاوُدَ: مِنْ دَاءٍ كَانَ بِهِ .

1403. Ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам эҳромдалик ҳолларида Лаҳйи Жамалда бошларининг ўртасидан қон олдирдилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Абу Довуд:

«Ўзларидаги дард сабабли» жумласини зиёда қилган.

Шарҳ: Бу ҳадисдан эҳромдаги киши қон олдирса жоиз экани чиқади. Бунга киёс қилароқ, бошқа муолажаларни ҳам олса бўлади.

1404- عَنْ عُثْمَانَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ فِي الرَّجُلِ إِذَا اشْتَكَى عَيْنَيْهِ وَهُوَ مُحْرِمٌ ضَمَدَهُمَا بِالصَّبْرِ . رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ .

1404. Усмон розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Икки кўзида оғриқ бор эҳромдаги киши уларни алоэ билан артади», дедилар».

Бешовларидан фақат Имом Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Уламоларимиз эҳромдаги кишини даволаш алоэга ўхшаш аччиқ нарсa билан бўлиши шартлигини, муаттар нарсa билан бўлиши мумкин эмаслигини таъкидлаганлар.

الإِهْلَالُ مِنَ الْمِيقَاتِ

МИЙҚОТДАН ЭҲРОМГА КИРИШ

1405 - عَنْ زَيْدِ ابْنِ ثَابِتٍ τ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ
ρ تَجَرَّدَ لِإِهْلَالِهِ وَاعْتَسَلَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

1405. Зайд ибн Собит розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг эҳром учун кийимларидан жудо бўлганларини ва ғул қилганларини кўрдим».

Имом Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Шунинг учун эҳромга кирмоқчи бўлган эркак киши барча кийимларини ечиб ташлаши ва ғул қилиши лозим.

1406 - عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كُنْتُ أُطِيبُ
رَسُولَ اللَّهِ ρ لِإِحْرَامِهِ قَبْلَ أَنْ يُحْرِمَ وَلِحِلِّهِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ.

1406. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга эҳром учун эҳромга киришларидан олдин ва эҳромдан чиқишлари учун байтни тавоф қилишларидан олдин хушбўй суртар эдим».

وَفِي رِوَايَةٍ: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى وَبَيْصِ الْمِسْكِ فِي مَفْرِقِ رَسُولِ اللَّهِ ρ

وَهُوَ مُحَرَّمٌ.

Бошқа бир ривоятда:

«Худди мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг эҳромдалик чоғларида фарқларидаги мискнинг ялтирашига назар солиб тургандекман», жумласи зиёда қилинган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам эҳромга киришдан олдин хушбўй суртдирганлари ва эҳромдан чиқишлари билан ҳам шу ишни қилганларини билиб оламиз. У зотга хушбўй суртиш ишларини Оиша онамиз қилганлар. Киши эҳромдалик чоғида хушбўй суртмаслиги ва уни умуман ишлатиши мумкин эмаслиги учун Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам эҳромга киришдан олдин бу ишни қилганлар. Шунда баъзи бир нохуш ҳидларнинг кўпайишининг олди олинган бўлади.

Эҳромдан чиқиш билан яна хушбўй суртишда эса эҳромдалик чоғида тўпланиб қолган ҳидларни кетказиш нияти бўлган. Бинобарин, ҳар бир эҳромга кирмоқчи бўлган одам олдин хушбўй суртиб олса ва ҳар бир эҳромдан чиқувчи киши ҳам хушбўй суртса, яхши бўлади.

1407- وَقَالَ أَنَسٌ ٧: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الظُّهْرَ بِالْمَدِينَةِ أَرْبَعًا وَصَلَّى الْعَصْرَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ بَاتَ بِهَا حَتَّى أَصْبَحَ فَلَمَّا رَكِبَ رَاحِلَتَهُ وَاسْتَوَتْ بِهِ أَهْلٌ. رَوَاهُمَا الْحَمْسَةُ.

1407. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам пешинни Мадинада тўрт ракат ва асрни зул-ҳулайфада икки ракат ўқидилар. Сўнгра ўша ерда ётиб қолдилар.

Тонгда уловларини миндилар. У тик турганида «лаббайка» айтишни бошладилар».

Иккисини бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳаж ёки умра ниятида Маккаи мукаррама томон йўл олишларининг бошланиш қисми ҳақида сўз кетмоқда. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам сафарни ният қилган бўлсалар ҳам ҳали ўз яшаш жойларидан чиқмаганлари учун пешин намозини тўлиқ тўрт ракат ўқиганлар. Сўнг юришни бошлаганлар ва Мадинаи мунавварадан ташқарига чикиб, зул-хулайфага етиб келганларида мусофир сифатида аср намозини қаср қилиб, икки ракат ўқиганлар. У зот ўша жойда ётиб қолганлар. Эрталаб йўлга тушиб, уловларини минганлар. Улов тик турганидан кейин у зот «лаббайка» айтишни бошлаганлар.

Демак, ҳозирда ҳаж ёки умрага жўновчилар ҳам ана шундоқ қилишлари керак. Улар сафарга чикиб ўз яшаш жойларидан узоқлашгач, тўрт ракатли намозларни қаср қилиб икки ракатдан ўқийдилар. Эҳром боғлаганларидан кейин ўзларини ўнглаб олгунларича ният қилмай туришлари яхши. Чунки то мийқотга етгунча уларнинг ният қилмай туриш учун вақтлари бор. Баъзи кишиларда уйдан эҳром боғлаб «лаббайка» айтиб чиқиш керак деган тушунча пайдо бўлиб қолган. Бунинг зарари йўқ. Аммо ният қилиб қўйгандан кейин эҳромда қилиниши лозим бўлган барча амалларни адо этиш лозим бўлиб қолади. Агар ўша амалларда нуқсонга йўл қўйилса, жиноят ҳисобланиб, у кимса жазосини ўташ керак бўлади.

Шу ўринда ҳаж ва умра ибодатида қоида бузишни жиноят деб аталишини ҳам эслаб олмоғимиз ўринли. ҳаётдан мисоллар келтиришимиз ҳам мумкин. Қишда ҳаж қилмоқчи бўлган кишилар эҳром ила ташқарига чиқсалар, совқотишлари аниқ. Эҳром боғламай мийқотга яқин

қолганда боғламокчи бўлсалар, бир учқичдаги ҳамма одамларнинг бирдан эҳром боғлашга ўтишлари кийинчилик туғдириши мумкин. Шунинг учун эҳром боғлаб, ният қилмай баъзи бир устки иссиқ кийимларни вақтинча кийиб турилса, ҳечқиси йўқ. Ўша ишни қилган одам учқичга чиққанидан сўнг ёки мийқотга яқинлашганда ҳамма тарафини тартибга солиб, ниятни қилиб «лаббайка»ни айтса бўлаверади.

1408- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ قَالَ: انْطَلَقَ النَّبِيُّ ρ مِنَ الْمَدِينَةِ

بَعْدَ مَا تَرَجَّلَ وَادَّهَنَ وَلَبَسَ إِزَارَهُ وَرِدَاءَهُ هُوَ وَأَصْحَابُهُ فَلَمْ يَنْهَ عَنْ شَيْءٍ مِنَ الْأَزْدِيَّةِ وَالْأُزْرِ ثُلْبَسُ إِلَّا الْمُرْعَفَةَ الَّتِي تَرْدَعُ عَلَى الْجِلْدِ فَأَصْبَحَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ رَكَبَ رَاحِلَتَهُ حَتَّى اسْتَوَى عَلَى الْبَيْدَاءِ أَهْلٌ هُوَ وَأَصْحَابُهُ وَقَلَدَ بَدَنَتَهُ وَذَلِكَ لِحِمْسٍ بَقِيَتْ مِنْ ذِي الْقَعْدَةِ فَقَدِمَ مَكَّةَ لِأَرْبَعِ لَيَالٍ خَلَوْنَ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ فَطَافَ بِالْبَيْتِ وَسَعَى بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَلَمْ يَحِلَّ لِأَنَّهُ سَاقَ الْهُدْيِ ثُمَّ نَزَلَ بِأَعْلَى مَكَّةَ عِنْدَ الْحِجُونِ وَهُوَ مُهَلٌّ بِالْحَجِّ وَلَمْ يَقْرَبِ الْكَعْبَةَ بَعْدَ طَوَافِهِ بِهَا حَتَّى رَجَعَ مِنْ عَرَفَةَ وَأَمَرَ أَصْحَابَهُ أَنْ يَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ يُقْصِرُوا ثُمَّ يَحِلُّوا وَذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ بَدَنَةٌ فَلَدَّهَا وَمَنْ كَانَتْ مَعَهُ امْرَأَتُهُ فَهِيَ لَهُ حَالًا وَالطَّيِّبُ وَالثِّيَابُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1408. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам сочларини яхшилаб тараганларидан, мой суртганларидан, ўзлари

ва саҳобалари изор ва ридони боғлаганларидан кейин Мадинадан жўнаб кетдилар. У зот ридо ва изордан терига сепиладиган заъфарон суртилганидан бошқасини қайтармадилар. У зот Зул-хулайфада тонг отдирдилар. Уловларини миндилар. Байданинг устида тик бўлганларида у зот ҳам, саҳобалари ҳам «лаббайка» айтдилар. У зот қурбонликка аталган туяларига белгилар осдилар. Бу ҳодиса зулқаъдадан беш кун қолганда бўлди. У зот Маккага зулҳижжадан тўрт кеча ўтганида етиб келдилар. Сўнг байтни тавоф қилдилар ва Сафо билан Марва орасида саъй қилдилар. Эҳромдан чиқмадилар. Чунки у зот қурбонлик ҳайдаб келган эдилар. Сўнгра Макканинг юқори тарафига, ҳажун яқинига тушдилар. У зот ҳажни ният қилиб «лаббайка» айтган эдилар. Биринчи тавофларидан кейин то арафадан қайтгунларича Каъбага яқинлашмадилар. У зот саҳобаларига байтни тавоф, Сафо ва Марва орасида саъй қилишга, сўнгра сочларини қисқартиб, эҳромдан чиқишга амр қилдилар. Бу туяга белги боғлаб олиб келмаганлар учун эди. Кимнинг хотини ўзи билан бўлса, у унга ҳалол бўлди. Шунингдек, хушбўй ва кийим ҳам».

Имом Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Изор – ҳаж ёки умрани ният қилган эркак киши киндигидан пастига боғлаб оладиган эҳром кийими.

Ридо – ҳаж ёки умрани ният қилган эркак киши киндигидан юқорисини тўсиш учун елкасидан ташлаб оладиган эҳром кийими.

Ривоятни синчиклаб ўрганадиган бўлсак, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам эҳромга киришга атрофлича пухта тайёргарлик кўрганлари маълум бўлади. У зот сочларини яхшилаб тараб, мойлаганлар. Сўнгра киндикларидан пастига изорни боғлаб, елкаларидан ридони ташлаб олганлар. Шу ерда заъфаронга бўялган

эхром кийими мумкин эмаслиги алоҳида таъкидланмоқда. Кейин у зот пешинни ўқиб Мадинаи мунавварадан жўнаб кетдилар. Мадина аҳлининг мийқоти бўлган Зулхулайфага етиб келиб, аср намозини қаср қилиб ўқидилар ва ўша ерда тунаб қолишга қарор қилдилар.

Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзлари билан қурбонлик учун олган туяларга ўша ниятнинг ишораси бўлган аломатни осдилар. Тонг чоғида уловларини миниб, «лаббайка»ни айтиб йўлган тушдилар. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг сафарлари зулқаъда ойининг йигирма бешинчи куни бошланди. У зот саҳобалари билан Маккаи мукаррамага зулҳижжанинг тўртинчи куни кириб бордилар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Каъбаи муъзамани тавоф қилдилар. Сафо ва Марва орасида саъй қилдилар. Аммо эҳромдан чиқмадилар. Чунки у зот ўзлари билан бирга қурбонлик қилишга туяларни ҳайдаб келган эдилар. Шу билан бирга, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам қурбонлик олиб келмаган саҳобаларга тавоф ва саъйдан кейин сочларини қисқартиб, эҳромдан чиқишни тавсия қилдилар. Улар учун қилинган бу ибодат умра бўлади. Уларга эҳромдан чиққанларидан кейин аёлларига яқинлик қилиш, хушбўй суртиш ва оддий кийимларни кийиш жоиз бўлади. ҳаж куни келганда, тарвия куни ҳажни ният қилиб, эҳром боғлайдилар.

1409 - عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: دَخَلَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى صُبَاعَةَ بِنْتِ الزُّبَيْرِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ وَأَنَا شَاكِيَةٌ فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: حُجِّي وَاشْتَرِطِي وَقُولِي اللَّهُمَّ مَحِلِّي حَيْثُ حَبَسْتَنِي وَكَانَتْ تَحْتَ الْمُقَدَّادِ بْنِ الْأَسْوَدِ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ.

1409. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам Зубоъа бинти Зубайр ибн Абдулмутталибнинг олдига кирдилар. Шунда у:

«Эй Аллохнинг Расули! Мен ҳаж қилмоқчиман, аммо тобим йўқ», деди.

«Ҳажни қилавер ва шарт қилиб: «Эй Аллоҳим! Эҳромдан чиқишим Сен мени тутиб қолган жойда», дегин, дедилар. У Миқдод ибн Асваднинг хотини эди».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятнинг қаҳрамонлари Зубоъа бинти Зубайр розияллоху анҳо Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг амакиси Зубайр ибн Абдулмутталибнинг кизлари, машҳур саҳоба Миқдод ибн Асвад розияллоху анхунинг хотини эди. Ул мўхтарама ҳажга чиққанда беморлиги тутиб қолиб ибодатни қила олмаслигидан кўриб, Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламга ушбу ривоятда келаётган саволни берган. Шунда Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам:

«Ҳажни қилавер ва шарт қилиб: «Эй Аллоҳим! Эҳромдан чиқишим Сен мени тутиб қолган жойда» дегин, дедилар».

Имом Шофеъий ва Имом Аҳмад раҳматуллоҳи алайҳимлар бу ҳадиси шарифдан мазкур шартни қўйиб эҳромга кирган бемор ҳаж ёки умрани давом эттира олмай қолса, эҳромдан чиқаверади ва унга ҳеч қандай жазо ўташ лозим бўлмайди, деган хулосани чиқарганлар.

Аммо Имоми Аъзам ва Имом Молик раҳматуллоҳи алайҳим, бу амр фақат Зубоъа бинти Зубайр розияллоху анҳонинг ўзларига хос, бошқаларга ўтмайди, деганлар. Бинобарин, бошқа кишилар беморлик туфайли эҳромдан чиқадиган бўлсалар, битта жонлиқ сўйишлари лозим бўлади.

التلبية

ТАЛБИЯ

Талбия биз тарафларда «лаббайка айтиш» номи ила машхур. Ушбу сарлавҳа остида келадиган ҳадиси шарифларни ўрганиш давомида талбиянинг лафзлари, унинг фазли ва вақти каби мавзулар билан яқиндан танишамиз.

1410- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ كَانَ إِذَا اسْتَوَتْ بِهِ رَاحِلَتُهُ قَائِمَةً عِنْدَ مَسْجِدِ ذِي الْخُلَيْفَةِ أَهْلًا فَقَالَ: لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ.

1410. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қи-линади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қачон уловлари у зотни кўтариб Зул-хулайфа масжиди олдида тик турганида: «Лаббайкаллоҳумма лаббайк. Лаббайка ла шарийка лака лаббайк. Иннал ҳамда, ваннеъмата лака вал мулк. Ла шарийка лак!» дер эдилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Талбиянинг худди мана шу сийғаси бутун дунё мусулмонлари орасида машхур ва ҳозирги кунда ҳам айтилиб келинаётир.

Ушбу сийғанинг маъноси қуйидагича;

«Аллоҳим! Сенга лаббай ва яна лаббай! Сенга лаббай! Сенинг шеригинг йўқ! Сенга лаббай! Албатта, ҳамд ҳам, неъмат ҳам Сенга мулкдир! Сенинг шеригинг йўқдир!»

1411- وَزَادَ غَيْرُ الْبُخَارِيِّ: وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ τ يَقُولُ: كَانَ

عُمَرُ يُهْلُ بِإِهْلَالِ رَسُولِ اللَّهِ ρ مِنْ هَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ وَيَزِيدُ: لَبَّيْكَ
اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ لَبَّيْكَ وَالرَّغْبَاءُ إِلَيْكَ
وَالْعَمَلُ.

1411. Имом Бухорийдан бошқалар қуйидигиларни зиёда қилганлар:

«Ибн Умар розияллоху анху: «Умар Расулуллох соллаллоху алайхи васалламнинг бошлаган талбиялари ила ҳалиги калималарни айтар ва: «Лаббайкаллохумма лаббайк. Лаббайка ва саъдайка. Вал хойру фии ядайка. Лаббайка вар роғбау илайка вал амалу» дер эди»ни зиёда қилганлар».

Шарҳ: Аммо бу зиёдани айтиш кўпчиликка урф бўлмаган.

1412- عَنْ السَّائِبِ الْأَنْصَارِيِّ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ قَالَ: أَتَانِي

جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَمَرَنِي أَنْ أَمُرَ أَصْحَابِي وَمَنْ مَعِيَ أَنْ يَرْفَعُوا
أَصْوَاتَهُمْ بِالإِهْلَالِ أَوْ قَالَ بِالتَّلْبِيَةِ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ وَصَحَّحَهُ
التِّرْمِذِيُّ.

1412. Соиб ал-Ансорий розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайхи васаллам:

«Жаброил алайҳиссалом хузуримга келиб, менга асхобларимни ва мен билан бирга бўлганларни ният ва

«лаббайка»ни баланд овоз билан айтишга буюришимни амр қилди», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилишган. Имом Термизий саҳиҳ деган.

Шарҳ: Жумҳури уламолар баланд овоз билан талбия айтиш мустаҳабдир, деганлар. Аммо бошқаларга ҳалақит бермаслик керак. Аёл киши ўзи эшитадиган қилиб айтиши лозим.

1413- عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصَّدِّيقِ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ سئِلَ أَيُّ الْحَجِّ أَفْضَلُ؟ قَالَ: الْعَجُّ وَالتَّجُّ.

1413. Абу Бакр Сиддиқ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан: «ҳажнинг нимаси афзал?» деб сўралди.

«Баланд овози ва қон оқизгани», дедилар».

Шарҳ: Албатта, бу саволда ҳажнинг руқни ва вожибларидан кейинги афзал амали ҳақида сўралмоқда. Бу ҳадисдан «лаббайка»ни баланд овоз билан айтиб, қурбонликларни яхшилаб сўйиб, ҳаж ибодатининг ширини ошқора қилиш афзал экани келиб чиқади.

1414- عَنْ سَهْلِ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُلِّيَّ إِلَّا لَبَّى مَنْ عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ مِنْ حَجَرٍ أَوْ شَجَرٍ أَوْ مَدْرٍ حَتَّى تَنْقَطَعَ الْأَرْضُ مِنْ هَاهُنَا وَهَاهُنَا. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ.

1414. Саҳл розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Қай бир мусулмон талбия айтса, албатта, унинг

чап ва ўнгидаги тошлар, дарахтлар ва кесаклар ҳам талбия айтади. ҳаттоки ер у жойдан бу жойдан кесилиб кетади», дедилар».

Иккисини Имом Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан талбия айтиш жуда фазилатли иш экани англашилади. Тошлар, дарахтлар ва кесакларнинг талбия айтган мусулмонга қўшилиб талбия айтиши шуни кўрсатади. Уларнинг талбияси қандок бўлиши ёлғиз Аллоҳ таолонинг Ўзига аён.

1415- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ أَرَدَفَ الْفَضْلَ مِنْ جَمْعٍ إِلَى مَنِيٍّ وَأَخْبَرَنِي الْفَضْلُ أَنَّ النَّبِيَّ ρ لَمْ يَزَلْ يُلَبِّي حَتَّى رَمَى جَمْرَةً الْعَقَبَةِ. رَوَاهُ الْأَزْبَعَةُ.

1415. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Жамъдан Миногача Фазлни мингаштириб келдилар. Фазл менга хабар беришича, Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам то Ақобада тош отгунларича талбия айтишда бардавом бўлганлар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятдаги «Жамъ» сўзидан мурод Муздалифа. «Фазл» эса машҳур саҳобий, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг амакиларининг ўғиллари Фазл ибн Аббос розияллоҳу анҳудир. Фазл ибн Аббос ва ҳадис ровийи Абдуллоҳ ибн Аббос ака-укадирлар.

Бу ҳадисдан жумҳури уламолар ҳажда Ақобага тош отилиши билан талбия айтиш тўхтатилади, деган ҳукмни чиқаришган.

1416- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: يُلَبِّي الْمُعْتَمِرُ حَتَّى يَسْتَلِمَ

الحَجَر. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1416. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Умра қилувчи то ҳажарни истилом қилгунича талбия айтади», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифга амал қилган ҳолда умра қилувчи киши ҳажарул Асвадни ўпгунча ёки унга қўли билан ишора қилиб қўлини ўпгунча талбия айтади. ҳажарул Асвадни истилом қилиши билан талбия айтишни тўхтатади.

Х У Л О С А

الباب الرابع

ТЎРТИНЧИ БОБ

في أنواع النسك وأعماله

ҲАЖ ИБОДАТИ ТУРЛАРИ ВА АМАЛЛАРИ ҲАҚИДА

Ҳаж ва умрага оид ибодатларни шаръий истилоҳда «нусук» дейилади. Бу ибодатлар уч турга – ифрод, таматтуъ ва қиронга бўлинади. Уларда адо этиладиган амаллар эҳром, тавоф, саъй, Арофатда туриш, Муздалифада тунаш, Минода бўлиш, тош отишлардан иборат.

النوع الأول - الأفراد

ИФРОД

Ифрод – ҳажнинг биринчи тури бўлиб, у ҳажнинг ўзинигина қилишдан иборат.

1417- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَفْرَدَ الْحَجَّ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ. وَلَفْظُ مُسْلِمٍ: أَهْلٌ بِالْحَجِّ مُفْرَدًا.

1417. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам муф-рад ҳаж қилдилар».

Бешовларидан фақат Имом Бухорий ривоят қилмаган.

Имом Муслимнинг лафзиди:

«У зот муфрад ҳажга талбия айтдилар», дейилган.

1418- وَعَنْهَا قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ عَامَ حَجَّةِ الْوُدَاعِ فَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِعُمْرَةٍ وَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِحَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ وَمِنَّا مَنْ أَهَلَ بِالْحَجِّ وَأَهَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْحَجِّ فَأَمَّا مَنْ أَهَلَ بِالْحَجِّ أَوْ جَمَعَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لَمْ يَحِلُّوا حَتَّى كَانَ يَوْمُ النَّحْرِ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ.

1418. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Видолашув ҳажи йили Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга чикдик. Биздан кимдир умрани, кимдир ҳаж ва умрани, кимдир ҳажни ният қилган эди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳажни ният

қилган эдилар. Аммо ким ҳажни ният қилган бўлса ёки ҳаж билан умрани жамлаган бўлса, то қурбонлик куни бўлмагунча эҳромдан чиқмади».

Бешовларидан фақат Имом Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Демак, видолашув ҳажи йили Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга чиққан саҳобалар ичида ҳаж ибодатининг учала турини ҳам ният қилганлар бўлган. Кимдир ифродни, кимдир қиронни, кимдир таматтуъни ният қилган. Ифрод ва қиронни ният қилганлар эҳромдан чиқмаганлар. Таматтуъни ният қилганлар умрани қилгач, эҳромдан чиққанлар ва ҳаж вақти келганида яна эҳром боғлаганлар. Бу ҳукмлар ҳозиргача давом этиб келмоқда.

1419- وَفِي رِوَايَةِ جَابِرٍ: أَهْلَ النَّبِيِّ ر وَأَصْحَابُهُ بِالْحَجِّ مُفْرَدًا.

1419. Жобирнинг ривоятида:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ва у зотнинг саҳобалари муфрад ҳажни ният қилдилар», дейилган.

Шарҳ: Жобир розияллоҳу анҳу ўзлари англаган ҳақиқатни ривоят қилганлар. Бунинг ҳеч ажабланадиган жойи ҳам йўқ.

Муфрад ҳажни ният қилган одам Маккаи мукаррамага етиб келганидан кейин тавоф ва саъйни қилиб бўлганидан сўнг эҳромдан чиқмай ҳаж кунлари етиб келишини кутади. ҳажнинг барча амалларини адо этиб бўлиб эҳромдан чиқади. Аммо унинг учун қурбонлик сўйиш керак бўлмайди. Шунинг учун жонлиқ сўйиш имкони йўқ кишилар ифрод ҳажни ният қиладилар.

النوع الثاني - التمتع

ТАМАТТУЪ

1420- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ مُتْعَةِ الْحَجِّ فَقَالَ: أَهْلَ الْمُهَاجِرُونَ وَالْأَنْصَارُ وَأَزْوَاجُ النَّبِيِّ ρ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَأَهْلَلْنَا فَلَمَّا قَدِمْنَا مَكَّةَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ : اجْعَلُوا إِهْلَاكَكُمْ بِالْحَجِّ عُمْرَةً إِلَّا مَنْ قَلَدَ الْهُدْيَ فَطُفْنَا بِالْبَيْتِ وَبِالصَّغَا وَالْمَرْوَةِ وَأَتَيْنَا النَّسَاءَ وَلَبِسْنَا الثِّيَابَ وَقَالَ: مَنْ قَلَدَ الْهُدْيَ فَإِنَّهُ لَا يَحِلُّ لَهُ { حَتَّى يَبْلُغَ الْهُدْيَ مَحَلَّهُ } ثُمَّ أَمَرْنَا عَشِيَّةَ التَّرْوِيَةِ أَنْ نُهَلَ بِالْحَجِّ فَإِذَا فَرَعْنَا مِنَ الْمَنَاسِكِ جِئْنَا فَطُفْنَا بِالْبَيْتِ وَبِالصَّغَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ تَمَّ حَجُّنَا وَعَلَيْنَا الْهُدْيُ كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى { فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهُدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ } إِلَى أَصَارِكُمُ الشَّاهُ بَحْرِي فَجَمَعُوا نُسُكَيْنِ فِي عَامٍ بَيْنَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ فَإِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَهُ فِي كِتَابِهِ وَسَنَّهُ نَبِيُّهُ ρ وَأَبَاحَهُ لِعَيْرِ أَهْلِ مَكَّةَ قَالَ اللَّهُ { ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ }. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

1420. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ундан таматтуъ ҳажи ҳақида сўралди. Шунда у:

«Муҳожирлар, ансорлар ва Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг жуфти ҳалоллари ҳаммалари видолашув ҳажида ният қилиб талбия айтдик.

Маккага келганимизда Расулulloҳ соллalloҳу алайхи васаллам:

«Ҳажга ният қилиб айтган талбиянгизни умрага айлантинглар. Аммо, ким қурбонлик атаб белги таккан бўлса, бундоқ қилмасин», дедилар.

Сўнг байтни тавоф қилдик, Сафо ва Марва орасида саъй қилдик, аёлларга бордик ва кийимлар кийдик. У зот:

«Ким белгилар таккан бўлса, қурбонлик жо-йига етмагунича буларни қилиш ҳалол эмас», дедилар.

Сўнгра тарвия куни кечки пайт ҳажни ният қилиб талбия айтишимизга амр қилдилар. Қачон ҳаж ибодатларидан фориғ бўлиб келсак ва байтни тавоф қилиб, Сафо ва Марвани саъй қилсак, ҳажимиз тамом бўлади. Зиммамизда қурбонлик сўйиш қолади. Аллоҳ таоло:

«Ким умрадан ҳажгача ҳузур қилган бўлса, муяссар бўлган қурбонликни қилсин. Ким топмаса, уч кун ҳажда, етти кун (шаҳарларингизга) қайтганингизда» деган.

Бир қўй кифоя. Улар бир йилда икки ибодатни: ҳаж ва умрани жам қилдилар. Албатта, Аллоҳ буни Китобида ва Набийининг суннатида нозил қилди. Макка аҳли бўлмаганларга мубоҳ қилди. Аллоҳ таоло: «Бу аҳли Масжидул ҳаромда яшамайдиганлар учундир», деди».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятдан аввал фақат ҳажни ният қилган одам, агар қурбонлик ҳайдаб келмаган бўлса, ҳаж ниятини умрага айлантириб эҳромдан чиқиб, таматтуъ қилиши мумкинлиги келиб чиқади. Ундоқ ишни қилган одам тарвия куни келганда ҳажга янги ният қилиб, эҳром боғлайди.

Ҳаж даврида аввал умра қилиб, кейин ҳаж қилишни

таматтуъ дейилади. Жоҳилият аҳли, ҳаж кунлари умра қилишни энг бузуқ иш деб айтишган. Уларга хилоф ўлароқ, Исломда бу ишга тарғиб қилинди. Аллоҳ таоло бу ҳақда оят нозил қилиб:

«Ким умрадан ҳажгача ҳузур қилган бўлса, муяссар бўлган қурбонликни қилсин», деди.

Яъни, эҳсор бўлмаса, душман йўлингизни тўсмаса, тинч-омон бориб ибодат тугал адо этилса, умрадан сўнг эҳромдан чиқиб, оддий ҳолатдаги каби, ҳамма нарсалардан манфаатланиб, ҳузур қилиб юрса, муяссар бўлган қурбонликни қилсин. Бу ҳолатни шариатда «таматтуъ» дейилади. Луғатда «фойдаланиш», «маза», «ҳузур қилиш» каби маъноларни англатади. Унда ҳаж қилмоқчи бўлган одам эҳромга қираётган пайтда аввал умрани ният қилади.

Маккаи мукаррамага келиб, Байтуллоҳни тавоф қилиб, Сафо ва Марва орасида саъйни адо этгандан сўнг эҳромдан чиқади. ҳаж вақти келгунча эҳром ман қилган нарсалардан фойдаланиб, ҳузур қилиб юриши мумкин бўлади.

Ҳаж вақти – зулҳижжанинг саккизинчи куни келганида ҳажни ният қилиб эҳромга қиради ва ибодатларни адо эта бошлайди. Бир сафарда икки ибодатни адо этгани, орада умрадан сўнг ҳажгача эҳром ман қилган нарсалардан фойдалангани ва ҳузур қилгани учун муяссар бўлганича қурбонлик қилади.

«Ким (сўйгани қурбонлик) топмаса, уч кун ҳажда, етти кун қайтганингизда (ҳаммаси ўн кун тўлиқ рўза тутсин)».

Демак, таматтуъ қилган одамнинг сўйгани қурбонлиги йўқ бўлса, у камбағал бўлса, уч кун ҳажда– умрага эҳром боғлагандан то ҳайити қурбон қунигача бўлган муддатда рўза тутади.

Уламолар бу рўза тутиш арафа кунидан аввалги уч кун бўлса яхши бўлади, дейишган. ҳаждан қайтгач, юртида етти кун рўза тутиб, жами ўн кун бўлиши керак.

«Бу аҳли Масжидул ҳаромда яшамайдиганлар учундир».

Яъни, таматтуъ ва унга боғлиқ нарсаларни қилиш ҳаммага ҳам буюрилмаган. ҳарам ҳудудида яшайдиганларга таматтуъ мумкин эмас.

1421- عَنْ أَبِي جَمْرَةَ الضُّبَعِيِّ ط قَالَ: تَمَتَّعْتُ فَنَهَانِي نَاسٌ عَنْ

ذَلِكَ فَسَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ فَأَمَرَنِي بِمَا ثُمَّ انْطَلَقْتُ إِلَى الْبَيْتِ فَنِمْتُ
فَأَتَانِي آتٍ فِي مَنَامِي فَقَالَ: عُمْرَةٌ مُتَقَبَّلَةٌ وَحَجٌّ مَبْرُورٌ قَالَ: فَأَتَيْتُ
ابْنَ عَبَّاسٍ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا رَأَيْتُ فَقَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ سُنَّةُ أَبِي
الْقَاسِمِ ρ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَابْنُ خَارِيزٍ وَزَادَ: فَقَالَ لِي ابْنُ عَبَّاسٍ: أَقِمِ
عِنْدِي فَأَجْعَلَ لَكَ سَهْمًا مِنْ مَالِي فَقُلْتُ: لِمَ قَالَ: لِلرُّؤْيَا الَّتِي رَأَيْتَ.

1421. Абу Жамра аз-Зубаъий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Таматтуъ қилдим. Одамлар мени бундан наҳйи қилдилар. Ибн Аббосдан сўрадим. У менга буни қилишга амр қилди. Сўнгра байт томонга бориб ухладим. Тушимда биров келиб: «Умра мақбул, ҳаж мабрур!» деди. Ибн Аббоснинг олдига бориб кўрган нарсам ҳақида хабар бердим. Шунда у: «Аллоҳу акбар! Аллоҳу акбар! Абул Қосим соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннати!» деди».

Муслим ва Бухорий ривоят қилган.

Имом Бухорий:

«Менга Ибн Аббос:

«Ҳузуримда тур. Сенга молимдан улуш қилиб кўяман», деди.

«Нима учун?» дедим.

«Кўрган тушинг учун», деди» жумласини зиёда қилган.

Шарҳ: Бу ерда мўмин банданинг туши Ибн Аббос розияллоҳу анхунинг фатволарини қўллагани зикр қилинмоқда.

Абу Жамра аз-Зубаъий розияллоҳу анху ривоят қилаётган бу ҳодисалар Абдуллоҳ ибн Зубайр розияллоҳу анху Маккаи мукаррамани бошқариб турган пайтда бўлиб ўтган. Ўшанда баъзи одамлар таматтуъ ният қилиб бўлмайдиган деган гап тарқатишган. Ушбу фикрнинг тарафдорлари ким таматтуъ ният қилган бўлса, уни қилмасликка чақирар эдилар. Улар Абу Жамра аз-Зубаъий розияллоҳу анхунинг таматтуъдан қайтарганлар. Шунда у киши бу каби масалаларни яхши биладиган саҳобий Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анхунинг сўраганлар. Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анху эса у кишини таматтуъ қилишга амр қилганлар.

Кейин тушда аён бўлган. Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анху бу тушдан ғоятда мамнун бўлганлар. Чунки у нотўғри гап тарқатаётганларга қарши раддия ҳам эди. Шунинг учун ҳам Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анху шундай ҳосиятли туш кўрган Абу Жамра аз-Зубаъийни мукофотламоқчи ҳам бўлганлар.

1422- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ τ قَالَ: أُنْزِلَتْ آيَةُ الْمُتَعَةِ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَفَعَلْنَاهَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ρ وَلَمْ يُحَرِّمْهَا قُرْآنٌ وَلَمْ يَنْهَ عَنْهَا حَتَّى مَاتَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

1422. Имрон ибн ҳусойн розияллоҳу анхунинг ривоят қилинади:

«Таматтуъ ояти Аллоҳнинг китобида нозил бўлди. Биз унга Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам

билан бирга амал қилдик. Уни Қуръон ояти ҳаром қилгани йўқ. У зот ҳам ундан то вафот этгунларича қайтармадилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифлар ва оятларда тамматтуъ шариатда борлиги алоҳида таъкидланмоқда. Шу билан бирга, таматтуъ қилиш мумкин эмас, деганларга қаттиқ раддия берилмоқда.

Аллоҳга шукрлар бўлсин, мусулмонлардан хоҳлаганлари ҳозиргача таматтуъ нияти билан ҳаж қилмоқдалар.

النوع الثالث – القرآن

ҚИРОН

Қирон – ҳажнинг учинчи тури бўлиб, ҳаж ойларида ҳаж ва умрани ният қилиб, бир эҳром боғлаш.

1423- عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْمَدِينَةِ الظُّهْرَ أَرْبَعًا وَالْعَصْرَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ بَاتَ بِهَا حَتَّى أَصْبَحَ ثُمَّ رَكِبَ حَتَّى اسْتَوَتْ بِهِ عَلَى الْبَيْدَاءِ حَمَدَ اللَّهُ وَسَبَّحَ وَكَبَّرَ ثُمَّ أَهَلَ بِحَجٍّ وَعُمْرَةٍ وَأَهَلَ النَّاسَ بِهَمَا فَلَمَّا قَدِمْنَا أَمَرَ النَّاسَ فَحَلُّوا حَتَّى كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ أَهَلُّوا بِالْحَجِّ قَالَ: وَخَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بَدَنَاتٍ بِيَدِهِ قِيَامًا وَدَبَحَ بِالْمَدِينَةِ كَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ.

1423. Анас розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллалллоху алайхи васаллам Мадинада пешинни тўрт ракат ва Зул-хулайфада асрни икки ракат ўқидилар. Сўнг ўша ерда тунаб қолдилар. Тонг отганида Байдага миндилар. У (Байда) у зотни кўтариб тик турганида Аллоҳга ҳамд, тасбеҳ ва такбир айтдилар. Кейин ҳаж ва умрани ният қилиб талбия айтдилар. Одамлар ҳам икковини ният қилиб талбия айтдилар. Етиб келган чоғимизда одамларга амр қилдилар ва улар эҳромдан чиқдилар. Токи тарвия куни бўлганида ҳажни ният қилиб талбия айтишди. Набий соллалллоху алайхи васаллам туяларини тик холда сўйдилар ва Мадинада иккита шохли кўчқорни сўйдилар».

Бухорий, Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Байда — Расулulloх соллалллоху алайхи васаллам минган уловнинг номи.

Бу ҳадиси шарифнинг кўпгина маънолари аввалги ривоятларда келган. Аммо бу ривоятдан Пайғамбар соллалллоху алайхи васаллам ва баъзи саҳобалар қирон ният қилганларига ишора қилинмоқда.

Пайғамбар соллалллоху алайхи васаллам ўзлари атаган туялардан олтмиш учтасини ўз қўллари билан сўйганлари ҳам олдин зикр қилинган. У зот ҳаждан қайтиб келганларида Мадинаи мунавварада шохли иккита кўчқорни сўйиб, маросим ўтказганлари ушбу ривоятдагина зикр қилиняпти. Бу ҳадисдан ҳаждан қайтиб келган киши валийма қилиши шариатда борлиги чиқади.

1424 – وَعَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُلَبِّي بِالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ جَمِيعًا يَقُولُ: لَبَّيْكَ عُمْرَةً وَحَجًّا. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

1424. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллалллоху алайхи васалламнинг ҳаж

ва умрани жамлаб талбия айтаётганларини эшитдим.
У зот: «Лаббайка умротан ва ҳажжа», дер эдилар».

Тўртовлари ривоят қилишган.

1425- عَنْ عُمَرَ r قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ r بِوَادِي الْعَقِيقِ

يَقُولُ: أَتَانِي اللَّيْلَةُ آتٍ مِنْ رَبِّي فَقَالَ: صَلِّ فِي هَذَا الْوَادِي الْمُبَارَكِ
وَقُلْ عُمْرَةً فِي حَجَّةٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ.

1425. Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Акийқ водийсида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи
васаллам: «Бу кеча ҳузуримга Роббимдан бир келувчи
келди. У ушбу муборак водийда намоз ўқи ва «умротан
фии ҳажжатин» дегин, деб айтди», дедилар».

Бухорий, Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: «Акийқ» – Мадинаи мунавварадан тўрт мил
узоқликдаги водийнинг номи.

«Келувчи» – Жаброил алайҳиссалом.

«Умротан фии ҳажжатин» – ҳажнинг ичида умра—
қирон ният қилишга ишора. Бу ҳадиси шарифдан
Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам видолашув
ҳажида аввалги ниятларини Аллоҳнинг амри билан
қиронга алмаштирганлар.

1426- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ r قَالَ: مَنْ كَانَ

مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيُهْلِلْ بِالْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ ثُمَّ لَا يَحِلَّ حَتَّى يَحِلَّ مِنْهُمَا جَمِيعًا.
رَوَاهُ الثَّوَالِثَةُ.

1426. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким билан бирга атаган қурбонлиги бўлса, ҳаж ва умрани ният қилсин. Сўнгра иккисидан бирданига эҳромдан чиқмагунча эҳромдан чиқмай юради», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Яъни, ҳам умра, ҳам ҳажни адо қилиб бўлиб, охирида бирдан эҳромдан чиқади.

1427- عَنْ مُطَرِّفٍ τ قَالَ: قَالَ لِي عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ:

أُحَدِّثُكَ حَدِيثًا عَنِ اللَّهِ أَنْ يَنْفَعَكَ بِهِ إِنْ رَسُولَ اللَّهِ ρ جَمَعَ بَيْنَ حَجٍّ وَعُمْرَةٍ ثُمَّ لَمْ يَنْهَ عَنْهُ حَتَّى مَاتَ وَلَمْ يَنْزِلْ قُرْآنٌ يُحَرِّمُهُ وَقَدْ كَانَ يُسَلِّمُ عَلَيَّ حَتَّى اكْتَوَيْتُ فَتَرَكْتُ ثُمَّ تَرَكْتُ الْكَيَّ فَعَادَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1427. Муторриф розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Имрон ибн ҳусойн менга: «Мен сенга бир ҳадис айтиб бераман. Шояд Аллоҳ сенга у туфайли манфаат берса. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳаж билан умрани жамладилар. Сўнг ундан то вафот этгунларича қайтармадилар. Уни ҳаром қиладиган Қуръон ҳам нозил бўлмади. Менга салом берилиб турар эди. Бу ҳолат то куйдириб даволанганимча давом этди. Кейин мен тарк қилиндим. Сўнг куйдириб даволашни тарк қилган эдим, у ҳам (салом) қайтди».

Имом Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ривоятда ҳам қиронга ва уни насх қилинмаганига ишорат бор.

Имрон ибн ҳусойн розияллоҳу анҳунинг бавосир хасталиги бўлиб, ундан кутилиш учун турли чораларни қўллаб кўрганлар. Жумладан, куйдириб даволашни ҳам синаб кўрганлар, лекин фойда бермаган. Ушбу ривоятда айтган гаплари ана ўша тажрибалари асосида айтилган.

Абу Довуд розияллоху анҳу айтади:

«Мана шу Имрон фаришталарнинг саломини эшитар эди. Куйдириб даволагандан кейин бу нарса узилиб қолди. Куйдириб даволашни тарк қилганда эса, унга салом бериш қайтди».

Бу нарса ҳам Имрон ибн ҳусойн розияллоху анҳунинг ўзларига хос бир иш. Дарҳақиқат, у кишига фаришталар салом бериб турар эди. Ўзларидаги хасталикни даволашга уриниб, мишқосни қиздириб босганларида фаришталарнинг саломини узилиб қолди. У киши ташвишга тушиб ҳодисани Пайғамбаримиз соллаллоху алайҳи васалламга айтдилар. Шунда у зот икки ишдан бирини: фаришталар саломини ёки хасталикдан тузалишни танлашни таклиф қилдилар. У киши фаришталар саломини танладилар. Хасталикни куйдириб даволашни тарк қилганларида, фаришталар у кишига яна салом беришни бошладилар.

1428- عَنْ جَابِرٍ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَرَنَ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ
فَطَافَ هُمَا طَوَافًا وَاحِدًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ.

1428. Жобир розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам ҳаж ва умрани жамлаб қирон қилдилар. Иккиси учун бир тавоф қилдилар».

Имом Термизий ривоят қилган.

إِدْخَالُ الْحَجِّ عَلَى الْعُمْرَةِ

ҲАЖНИ УМРАГА КИРИТИШ

1429- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَقَالَ: مَنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلَ بِحَجٍّ وَعُمْرَةٍ فَلْيَفْعَلْ وَمَنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلَ بِحَجٍّ فَلْيُهْلَ وَمَنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلَ بِعُمْرَةٍ فَلْيُهْلَ وَأَهْلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِحَجٍّ وَأَهْلَ نَاسٌ مَعَهُ وَأَهْلَ نَاسٌ بِهَمَا وَأَهْلَ نَاسٌ بِعُمْرَةٍ وَكُنْتُ مِمَّنْ أَهْلَ بِعُمْرَةٍ ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: مَنْ كَانَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيُهْلَ بِالْحَجِّ مَعَ الْعُمْرَةِ ثُمَّ لَا يَحِلَّ حَتَّى يَحِلَّ مِنْهُمَا جَمِيعًا فَقَدِمْتُ مَكَّةَ وَأَنَا حَائِضٌ وَلَمْ أَطْفُ بِالْبَيْتِ وَلَا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَشَكَوْتُ ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: انْقُضِي رَأْسُكَ وَامْتَشِطِي وَأَهْلِي بِالْحَجِّ وَدَعِي الْعُمْرَةَ فَقَعَلْتُ فَلَمَّا قَضَيْنَا الْحَجَّ أَرْسَلَنِي النَّبِيُّ ﷺ مَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ إِلَى التَّنْعِيمِ فَأَعْتَمَرْتُ فَقَالَ: هَذِهِ مَكَانَ عُمْرَتِكَ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ.

1429. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам билан бирга видолашув ҳажига чиқдик. У зот: «Ким ҳаж ва умрани ният қилишни хоҳласа, ўшани қилсин. Ким ҳажни ният қилмоқчи бўлса, ўшани қилсин. Ким умрани ният қилмоқчи бўлса, ўшани қилсин», дедилар.

Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам ҳажни ният қилиб талбия айтдилар. Баъзи одамлар у зотга ўхшаш ният қилиб талбия айтишди. Баъзи одамлар иккисини ният қилиб талбия айтишди. Баъзи одамлар умрани ният қилиб талбия айтишди. Мен умрани ният қилиб талбия айтганлар ичида эдим. Сўнг Набий

соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким ўзи билан қурбонлик келтирган бўлса, ҳаж ва умрани ният қилиб, талбия айтсин. Сўнгра уларнинг иккисидан баробар эҳромдан чиқмагунча эҳромдан чиқмайди», дедилар.

Маккага келдим. Мен ҳайз кўрган ҳолда эдим. Байтни тавоф қилмадим. Сафо ва Марва орасида саъй ҳам қилмадим. Бу ҳақда Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга шикоят қилдим. У зот:

«Сочингни ёзиб, тараб ол. ҳажни ният қил. Умрани қўй», дедилар.

Ўшандоқ қилдим. ҳажни тугатганимиздан сўнг Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам мени Абдурраҳмон ибн Абу Бакр билан бирга Танъиймга юбордилар ва мен умра қилдим. У зот:

«Сенинг умрангнинг макони шудир», дедилар».

Бешовларидан фақат Имом Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Оиша онамиз умрани ният қилиб чиққан эдилар. Аммо ҳайз кўрганлари туфайли бу ибодатни адо этишлари мумкин бўлмай қолди. Аммо Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам умра ниятини бузиб, ҳажни ният қилишга амр этдилар. Мана шу ҳажни умрага киритиш, дейилади.

Бу ҳадиси шарифда «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳажни ният қилиб талбия айтдилар», дейилмоқда. Бундан олдинги ривоятда эса «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳаж ва умрани жамлаб, қирон қилдилар», дейилган эди.

Буни қандоқ тушуниш керак?

Икки ривоятдан қайси бири тўғри?

Агар хато содир этилган бўлса, қаерда ва ким томонидан содир этилган?

Муҳаддислар одатда бундай ҳолатларда икки қарама-

қарши ривоят маъноларини мувофиқлаштиришга ҳаракат қиладилар. Ушбу икки ривоятдаги икки хил маънони қандоқ қилиб мувофиқлаштириш мумкин?

Бу иш жуда ҳам осон. Бунинг учун икки ривоятни диққат билан ўқишнинг ўзи кифоя қилади. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам дастлаб йўлга чиққанларида фақат ҳажни ният қилганлар. Ўша ниятга шоҳид бўлганлар ўшани ривоят қилишган. Кейинроқ Ақийқ водийсида Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳаж ва умрани жамлаб қиронни ният қилганлар. Бу ҳодисанинг гувоҳи бўлганлар ҳам ўзларига етган маълумотни ривоят қилишган.

Бу ривоятдан Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга чиққан кишилар имконият ва хоҳишларига қараб турлича ният қилганлари келиб чиқади.

Ҳадиси шарифнинг ровийлари Оиша онамиз розияллоҳу анҳо йўлга чиққанларида умрани ният қилганлар. Келинг, бу ҳақда ул мухтараманинг ўзларидан эшитайлик:

«Мен умрани ният қилиб талбия айтганлар ичида эдим. Сўнг Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким ўзи билан қурбонлик келтирган бўлса, ҳаж ва умрани ният қилиб талбия айтсин. Сўнггра уларнинг иккисидан баробар эҳромдан чиқмагунча эҳромдан чиқмайди», дедилар.

Маккага келдим. Мен ҳайз кўрган ҳолда эдим. Байтни тавоф қилмадим. Сафо ва Марва орасида саъй ҳам қилмадим. Бу ҳақда Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга шикоят қилдим. У зот:

«Сочингни ёзиб, тараб ол. ҳажни ният қил. Умрани қўй», дедилар.

Ўшандоқ қилдим. ҳажни тугатганимиздан сўнг Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам мени Абдурраҳмон ибн Абу Бакр билан бирга Танъиймга юбордилар ва

мен умра қилдим. У зот:

«Сенинг умрангнинг макони шудир», дедилар».

Худди шу иқтибосдан ҳажга борган киши Маккаи мукаррамага кириб олгандан кейин қандоқ тарзда умра қилиши лозимлиги баён қилинмоқда.

Демак, ҳар бир умра қилмоқчи бўлган ҳожи аввал Танъийм деб аталган жойга чиқиши керак. Чунки умрага ният қилган киши Маккаи мукаррамада, ҳарам ҳудудида бўлса, албатта, ҳарамдан ҳилга чиқиши зарур. Бу ишсиз умра бўлмайди. Зотан, умранинг луғавий маъноси «зиёрат» бўлиб, зиёрат турган жойида қилинмайди, балки бошқа тарафдан юриб келиб қилинади. Танъийм эса ҳарамнинг энг яқин чегарасидир. У ерни ҳозирда «Саййида Оиша масжиди» ҳам дейилади. Оиша онамиз Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг амрларига биноан, акалари Абдурахмон ибн Абу Бакр билан бирга Танъиймга бориб умрага эҳром боғлаганлари шарафига бу ном берилган.

Ҳеч ким, ҳеч қачон Маккада турган жойидан эҳром боғлаб умра қилса бўлаверади, деган эмас ва бундоқ дейишга ҳеч кимнинг ҳаққи ҳам йўқ.

المبيت بذي طوى ودخول مكة نهّارا

ЗИ ТУВОДА ТУНАБ, МАККАГА НАҲОРДА КИРИШ

1430- عَنْ نَافِعٍ رَ ت أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ لَا يَقْدُمُ مَكَّةَ إِلَّا بَاتَ

بِذِي طَوًى حَتَّى يُصْبِحَ وَيَغْتَسِلَ ثُمَّ يَدْخُلُ مَكَّةَ نَهَارًا.

1430. Нофeъ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ибн Умар қачон Маккага келса, албатта, Зи Тувода тунаб қолар ва тонг отдирганидан кейин ғусл қилиб, наҳорда Маккага кирар эди».

وَفِي رَوَايَةٍ: وَإِذَا نَفَرَ مِنْ مَكَّةَ مَرَّ بِذِي طُوًى وَبَاتَ بِهَا حَتَّى يُصْبِحَ وَيَذْكُرُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ فَعَلَهُ.

Бошқа бир ривоятда:

«Қачон Маккадан қайтса, Зи Туводан ўтар ва у ерда то тонг отгунча тунаб қоларди ва Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам шундоқ қилганларини зикр қилар эди», дейилган.

وَرَأَى فِي رَوَايَةٍ: وَمُصَلَّى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَلَى أَكْمَةٍ غَلِيظَةٍ أَسْفَلَ مِنَ الْمَسْجِدِ الَّذِي بُنِيَ هُنَاكَ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ.

Яна бир ривоятда:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг намозгоҳлари ўша ерда бино қилинган масжиднинг пастида, нотекис тепаликда эди» жумласи зиёда қилинган.

Бешовларидан фақат Имом Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу ривоятда ҳаж ёки умрани ният қилиб, Маккаи мукаррамага яқинлашиб келганларида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам қандай тасарруф қилганлари ҳақида сўз кетмоқда. У зот куйидаги ишларни амалга оширган эканлар:

1. Зи Тувода тунаб қолар эдилар.

Зи Туво ҳарамнинг ичида, Мадинанинг қадимги йўлидаги бир қудуқнинг номи. Пайғамбар соллаллоҳу

Аллоҳ таоло:

«Ва Иброҳим ва Исмоилга: «Уйимни тавоф қилувчилар, муқим турувчилар, руку ва сажда қилувчилар учун поклаб қўйинглар», деб амр қилдик», (Бақара, 125) деган.

Яъни, Байтуллоҳни атрофдан келиб тавоф қилувчилар, муқим турувчилар, руку ва сажда қилувчилар учун поклаб қўйишни буюрган эдик, демокда. Бу эслатма араб мушрикларининг бундай муқаддас байтни маънавий нажас бўлмиш уч юз олтмишдан ортиқ бут билан, ширк ақидаси билан ифлос қилганлари нақадар ёмон иш бўлганини кўрсатади.

Аллоҳ таоло ҳаж сурасида:

«Биз Иброҳимга Байтнинг жойини белгилаб бериб: «Менга ҳеч нарсани шерик қилма, Байтимни тавоф қилувчилар, (ибодатда) қоим турувчилар ҳамда руку, сажда қилувчилар учун поклагин» дедик», деган.

Бу ояти каримада Байтуллоҳни куриш ва уни тавоф қилиш ҳақида сўз кетмоқда:

«Биз Иброҳимга Байтнинг жойини белгилаб бериб...»

Ҳатто Каъбаи муаззамани қаерга куришни ҳам Аллоҳ таолонинг Ўзи белгилаб берган. Белгилаб берганда ҳам Ўзининг Пайғамбари Иброҳим алайҳиссаломга белгилаб берган. Иброҳим алайҳиссалом ўғиллари Исмоил алайҳиссалом билан Аллоҳ таолонинг амрига мувофиқ кўрсатилган жойга Байтуллоҳни куриб битирганларидан сўнг Аллоҳдан қуйидаги фармон келди:

«Менга ҳеч нарсани шерик қилма...»

Яъни, менга дунёдаги ҳеч бир нарсани шерик келтирма. Байтнинг эгасига ширк келтириш мумкин эмас. Унинг шериги йўқ. Аммо Қурайш кофирлари Байтнинг атрофида унга қўшни яшаб туриб, сон-саноксиз бутларни унинг эгасига «шерик худолар» билиб, уларга ибодат

қилишади. ҳатто Байтуллоҳнинг ичига уч юз олтмиш бутни қўйиб, Масжидул ҳаромга эга чиқиб, мусулмонларнинг унга кириш йўллари тўсишади.

«...Байтимни тавоф қилувчилар, (ибодатда) қоим тургувчилар ҳамда руку, сажда қилувчилар учун поклагин».

Байтуллоҳнинг эгаси Аллоҳ таоло томонидан, унинг курувчиси Иброҳим алайҳиссаломга айтилаётган бу сифатлар мусулмонларда мавжуд бўлиб, Байтуллоҳга, Масжидул ҳаромга курайш кофирлари эмас, улар ҳақлидир.

1432- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَوَّلُ شَيْءٍ بَدَأَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ حِينَ قَدِمَ مَكَّةَ أَنْ تَوَضَّأَ ثُمَّ طَافَ بِالْبَيْتِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1432. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Маккага етиб келган чоғларида энг аввал қилган ишлари таҳорат олиб байтни тавоф қилиш бўлди».

Имом Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу тавофни тавофи қудум – янги келиш тавофи дейилади. Бу тавоф суннатдир.

1433- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا طَافَ فِي الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ أَوَّلَ مَا يَقْدُمُ فَإِنَّهُ يَسْعَى ثَلَاثَةَ أَطْوَافٍ بِالْبَيْتِ ثُمَّ يَمْشِي أَرْبَعَةً ثُمَّ يُصَلِّي سَجْدَتَيْنِ ثُمَّ يَطُوفُ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ . رَوَاهُ الْحَمْسَةُ.

1433. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қачон ҳаж ёки умрада дастлаб келишлари билан тавоф қилсалар, байтнинг уч тавофини тезлаб қилардилар. Кейин тўрт тавофни юриб қилардилар. Сўнгра икки ракат намоз ўқирдилар. Ундан кейин Сафо ва Марва ўртасида саъй қилар эдилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Биринчи уч тавофни тезлаб қилишни «рамл» дейилади. Унда паҳлавон юриши қилиб тавоф қилинса, қолган тўрттаси оддий юриш билан адо этилади. Етти марта тавофни адо этиб бўлгач, Иброҳим мақомида икки ракат тавоф намози ўқийди. Кейин эса Сафо ва Марва орасида етти марта саъй қилади.

1434- وَلَفِظُ التَّرْمِذِيِّ: لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ر مَكَّةَ دَخَلَ
الْمَسْجِدَ فَاسْتَلَمَ الْحَجَرَ ثُمَّ مَضَى عَلَى يَمِينِهِ فَرَمَلَ ثَلَاثًا وَمَشَى أَرْبَعًا
ثُمَّ أَتَى الْمَقَامَ فَقَالَ: {وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى} فَصَلَّى
رَكَعَتَيْنِ وَالْمَقَامَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْبَيْتِ ثُمَّ أَتَى الْحَجَرَ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ خَرَجَ إِلَى
الصَّفَا أَظْنَهُ قَالَ: {إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ}.

1434. Термизийнинг лафзида:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Маккага келганларида масжидга кирдилар, ҳажарни истилом қилдилар. Сўнгра унинг ўнг томонига қараб юриб кетдилар. Учта рамл қилдилар. Тўртта юриш қилдилар. Сўнг мақомга келиб: «Мақоми Иброҳимдан намозгоҳ тутинглар», дедилар ва икки ракат намоз ўқидилар. Мақом у зот билан байтнинг орасида турди. Сўнг ҳажарнинг олдида бориб уни истилом қилдилар. Кейин Сафога чиқиб: «Албатта, Сафо ва Марва

Аллоҳнинг шиорларидандир» дедилар».

وَفِي رَوِيَّةٍ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا طَافَ طَوَافَهُ الْأَوَّلَ خَبَّ ثَلَاثًا
وَمَشَى أَرْبَعًا.

Бошқа бир ривоятда:

«Одатда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам аввалги тавофни қилсалар уч марта лўккилар ва тўрт марта юрар эдилар», дейилган.

Шарҳ: Бу ривоятдан Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Маккаи мукаррамага кириб келгач, дастлаб қиладиган ишлари тартиби ҳақида сўз кетмоқда. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Маккага келганларида:

1. Дастлаб Масжидул ҳаромга кирардилар.
 2. ҳажарул Асвадни истилом қилардилар.
 3. Ўнг томонига қараб тавоф қилиш учун юриб кетардилар.
 4. Уч тавофни рамл қилардилар.
 5. Қолган тўртгани оддий юриш қилардилар.
 6. Сўнг мақомга келиб: «Мақоми Иброҳимдан намозгоҳ тутинглар» дердилар ва икки ракат намоз ўқирдилар.
 7. Сўнг яна бир бор ҳажарул Асвадни истилом қилардилар.
 8. Кейин Сафога чиқиб: «Албатта, Сафо ва Марва Аллоҳнинг шиорларидандир» деб, саъйни бошлардилар.
- ҳар бир ҳожи ёки умра қилувчи Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга эргашган ҳолда мазкур ишларни худди шу тартибда адо этишга уринади.

1435- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ فَقَالَ

المُشْرِكُونَ: إِنَّهُ يَفْدَمُ عَلَيْكُمْ وَفَدَّ وَهَنَتْهُمْ حُمَى يَشْرَبُ فَأَمَرَهُمُ النَّبِيُّ ρ
 أَنْ يَرْمُلُوا الْأَشْوَاطَ الثَّلَاثَةَ وَأَنْ يَمْشُوا مَا بَيْنَ الرُّكْنَيْنِ وَلَمْ يَمْنَعُهُ أَنْ
 يَأْمُرَهُمْ أَنْ يَرْمُلُوا الْأَشْوَاطَ كُلَّهَا إِلَّا الْإِنْقَاءَ عَلَيْهِمْ.

1435. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ва у кишининг саҳобалари келдилар. Шунда мушриклар «ҳозир ҳузурингизга Ясрибнинг иситмаси тинкасини қуритган гуруҳ келади», дейишди.

Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам уларга уч тавофни рамл қилишни ва икки рукн орасида юришни амр этдилар. У зотни уларга барча тавофни рамл қилишга амр этишдан фақатгина уларга раҳм қилганлари ман қилди, холос.

وَرَأَى فِي رِوَايَةٍ: فَقَالَ الْمُشْرِكُونَ: هَؤُلَاءِ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّ الْحُمَى
 وَهَنَتْهُمْ هَؤُلَاءِ أَجْلَدُ مِنْ كَذَا وَكَذَا. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ.

Бошқа бир ривоятда:

«Шунда мушриклар: «Анавилар сизлар иситма тинкасини қуритган деб ўйлаганларингизми?! Улар бундан ва бундан ҳам бақувват-ку!» дедилар» жумласини зиёда қилган.

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу жойда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бошчилигида саҳобалар ҳудайбия сулҳидан кейинги йили қазо умрасини адо қилиш учун келганлари ҳақида сўз кетмоқда.

«Шунда мушриклар: «ҳозир ҳузурингизга Ясрибнинг иситмаси тинкасини қуритган гуруҳ

келади», дейишди».

Улар мусулмонларни масхара қилиш учун Масжидул ҳаромга кириб, томоша қилиб ўтиришди. Мушрикларнинг бу гапларидан Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам хабар топдилар ва уларга қарши чора кўрдилар.

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам уларга уч тавофни рамл қилишни ва икки рукн орасида юришни амр этдилар».

Биринчи уч тавофда елкани кенг қилиб, паҳловон юриши қилишни саҳобаларга амр қилдилар. Токи мушриклар кўриб қўйсинлар. Уларнинг қаршисида тинкаси қуриган ожиз одамлар эмас, паҳлавон мусулмонлар Байтуллоҳни тавоф қилмоқдалар. Шу билан бирга, икки рукн – рукни Яманий ва рукни ҳажарул Асвад орасида рамл қилмасликларига ҳам ижозат берди. Чунки бу тарафда томоша қилиб турган мушриклар йўқ эди.

«У зотни уларга барча тавофни рамл қилишга амр этишдан фақатгина уларга раҳм қилганлари ман қилди, холос».

Чунки саҳобаи киромлар Маккаи мукаррамага етиб келгунларича узоқ ва машаққатли йўлни босиб ўтган эдилар. Улар учун биринчи уч тавофни рамл қилиш етарли эди. Шу ҳаракат билан душманни ноумид қилиш мумкин эди. Саҳобаи киромлар Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бу ҳақдаги амрларини аъло даражада бажардилар.

«Шунда мушриклар: «Анавилар сизлар иситма тинкасини қуритган деб ўйлаганларингизми?! Улар бундан ва бундан ҳам бақувват-ку!» дедилар».

Шунинг учун ҳозиргача бу нарса мусулмонларга суннат бўлиб қолди.

1436 - عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: شَكَّوْثُ إِلَى

النَّبِيِّ رَأَى مَرِيضَةً فَقَالَ: طُوفِي مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ وَأَنْتِ رَاكِبَةٌ فَطُفْتُ
وَرَسُولُ اللَّهِ رَأَى يُصَلِّي إِلَى جَنْبِ الْبَيْتِ وَهُوَ يَقْرَأُ وَالطُّورَ وَكِتَابَ
مَسْطُورٍ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ.

1436. Умму Салама розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга ўзимнинг беморлигимдан шикоят қилдим. Шунда у зот:

«Одамлар ортидан минган ҳолингда тавоф қил», дедилар.

Бас, мен тавоф қилдим. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам эса байтнинг ёнида «Ват-Тури ва китабим мастури» (ояти)ни қироат қилиб намоз ўқир эдилар.

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шариф бемор, заиф, ўзи юра олмайдиган кишилар ҳам ҳаж қилса жоизлигига далилдир. Умму Салама онамиз хасталиклари туфайли ўзлари юриб тавоф қила олмаганларида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам у кишига уловга миниб тавоф қилишни амр этдилар. Шунинг учун ҳам ҳозиргача тавоф ёки бошқа амалларни ўзлари юриб қила олмаган ҳожиларни замбилда кўтариб бўлса-да, тавоф, саъй ва бошқа амаллар адо қилдирилади.

استلام الحجر والركنين والملتمزم

**ҲАЖАР, ИККИ РУКН ВА МУЛТАЗАМНИ
ИСТИЛОМ ҚИЛИШ**

Ҳажардан мурод – ҳажарул Асвад.

Икки рукндан мурод – ҳажарул Асвад бор бурчак ва ундан олдин келадиган бир қисми пардадан очиб қўйиладиган, Яман томонда бўлгани учун «Яманий рукн» номини олган бурчак.

Мултазам – Каъбаи муаззаманинг эшиги билан ҳажарул Асвад орасидаги одамлар тўпланиб дуо ва илтижо қилиб турадиган жой. Бу ер «хотийм» ҳам дейилади.

1437- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: نَزَلَ الْحَجَرُ الْأَسْوَدُ مِنَ الْجَنَّةِ وَهُوَ أَشَدُّ بَيَاضًا مِنَ اللَّبَنِ فَسَوَّدَتْهُ خَطَايَا بَنِي آدَمَ.

1437. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллалллоҳу алайҳи васаллам:

«ҳажарул Асвад жаннатдан сутдан ҳам оқ бўлган холида нозил бўлган. Уни бани одамнинг гуноҳлари қорайтирган», дедилар.

Шарҳ: Қай бир гуноҳкор чин ихлос билан тавба қилиб ҳажарул Асвадни ўпса ёки истилом қилса, унинг гуноҳлари ўша тошга ўтавергани сабабли, оппоқ тош қоп-қора бўлиб кетган. Бу ривоятдан ҳажарул Асвад жаннатдан тушган тош эканини билиб олдик.

1438- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ فِي الْحَجَرِ: وَاللَّهِ لَيَبْعَثَنَّهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَهُ عَيْنَانِ يُبْصِرُ بِهِمَا وَلِسَانٌ يَنْطِقُ بِهِ يَشْهَدُ عَلَى مَنْ اسْتَلَمَهُ بِحَقِّ. رَوَاهُمُ التِّرْمِذِيُّ.

1438. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллалллоҳу алайҳи васаллам ҳажар ҳақида:

«Аллоҳга қасамки, албатта, Аллоҳ уни қиёмат куни

икки кўрар кўзи бор, нутқ қилар тили бор ҳолда чиқаради. У ўзини ким ҳақ ила истилом қилган бўлса, ўшанга гувоҳлик беради», дедилар».

Иккисини Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Қиёмат куни ҳожи ва умра қилувчиларга гувоҳлик беришда ҳажарул Асвадга ўзига хос алоҳида маком берилади ва у ўзини ихлос ила истилом қилганлар фойдасига гувоҳлик беради. Шунинг учун ҳам ҳаж ва умра қилувчилар ёки оддий зиёрат қилувчилар ҳажарул Асвадни истилом қилишга, уни ўпишга ошиқадилар.

1439- عَنْ عُمَرَ ر أَنَّهُ جَاءَ إِلَى الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ فَقَبَّلَهُ فَقَالَ:

ر
إِنِّي أَعْلَمُ أَنَّكَ حَجَرٌ لَا تَضُرُّ وَلَا تَنْفَعُ وَلَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ
يُقَبِّلُكَ مَا قَبَّلْتُكَ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

1439. Умар розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«У киши ҳажарул Асваднинг олдига келиб уни ўпди ва: «Албатта, мен сенинг зарар ҳам, фойда ҳам бермайдиган бир тош эканингни яхши биламан, агар Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам сени ўпганларини кўрмаганимда сени ўпмас эдим», деди».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: ҳазрати Умар розияллоху анҳу халифалик даврида кишиларга таълим бериш мақсадида шу гапни айтганлар. Дарҳақиқат, ҳажарул Асвад бировга фойда ёки зарар берадиган қобилиятга эга эмас. Аммо Аллоҳ таолонинг изни ила қиёмат куни гувоҳлик бериши аввалги ҳадиси шарифда таъкидланди. Бунинг устига, уни Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам ўпганлар. Барча мусулмонлар у зотга бу ишда ҳам эргашадилар.

1440- وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ τ: لَمْ أَرِ النَّبِيَّ ρ يَسْتَلِمُ مِنَ الْبَيْتِ إِلَّا الرُّكْنَيْنِ الْيَمَانَيْنِ.

1440. Ибн Умар розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг байтдан фақат икки яманий рукндан бошқани истилом қилганларини кўрмадим».

Шарҳ: Икки яманий рукндан мурод ҳажарул Асвад бурчаги ва ундан олдин келадиган бурчак. Икковлари Каъбаи муаззаманинг Яман томонида жойлашгани учун уларга шу ном берилган.

Ҳозирда яманий рукндан бир қисм пўшишни кесиб очиб қўйилган. Тавоф қилаётганлар унга қўлларини тегизиб ёки узоқдан узатиб ишора ила истилом қиладилар.

1441- وَفِي رِوَايَةٍ: طَافَ النَّبِيُّ ρ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ عَلَى بَعِيرٍ يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ يَمِينَهُ.

1441. Бошқа бир ривоятда:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам видолашув ҳажида туянинг устида тавоф қилдилар. У зот меҳжан ила рукнни истилом қилар эдилар», дейилган.

Шарҳ: Меҳжан — боши эгри кичик асо. Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам хасталиклари сабабли бу асода туяга минган ҳолларида ҳам тавоф қилар, уни узатиб: «Бисмиллаҳи, Аллоҳу Акбар!» деб ҳам истилом қилар эдилар.

Ҳозирда кўпчилик шунга амал қилиб узоқдан туриб, қўлини узатиб: «Бисмиллаҳи, Аллоҳу Акбар!» деб ишора қилади ва қўлини ўпади.

1442- وَفِي رِوَايَةٍ: كُلَّمَا أَتَى عَلَى الرُّكْنِ أَشَارَ إِلَيْهِ بِشَيْءٍ فِي

يَدِهِ وَكَبَّرَ.

1442. Яна бир ривоятда:

«Ҳар қачон рукнга келганларида қўлларидаги нарса ила ишора қилиб такбир айтар эдилар», дейилган.

Шарҳ: Ҳожи ва умра қилувчи учун иложини қилса ҳажарул Асвадни лаблари билан ўпиш суннатдир.

Агар бевосита ўпишнинг иложини қила олмаса икки қўлини ёки бир қўлини ҳажарул Асвадга суртиб туриб уларни ўпса ҳам бўлади.

Унинг ҳам иложи бўлмаса, узоқдан қўлини ёки қўлидаги бирор нарсани узатиб ишора қилиб «Бисмиллаҳи, Аллоҳу акбар!» дейди ва ўша нарсани ўпади. Яманий рукни ҳам истилом қилинади.

Буюк саҳобий Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анху қийин бўлса ҳам икки рукни истилом қилишга қаттиқ уринар эдилар. У кишидан бу ҳақда сўралганида: «Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «Иккаласини силаш хатоларнинг каффоротидир» деганларини эшитганман», деб жавоб берганлар.

Ушбу икки рукнга алоҳида эътибор берилишининг сабаби уларнинг Иброҳим алайҳиссаломнинг пойдеворларида турганидир. Каъбаи муаззаманинг бурчаклари ичида энг афзали ҳажарул Асвад рукнидир. Ундан кейинги ўринда яманий рукни туради.

Тавоф қилаётган киши ушбу амалларни адо этиш давомида зикр, такбир, таҳлил, тасбеҳ, истиғфор ва дуоларни кўплаб қилиши лозим. Шунда у бутун жисми, тили ва вужуди билан ибодат қилган бўлади. Каъбаи муаззаманинг атрофидаги ҳар қандай ибодат макбулдир.

1443- عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ τ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: طُفْتُ مَعَ عَبْدِ اللَّهِ فَمَضَى حَتَّى اسْتَلَمَ الْحَجَرَ وَأَقَامَ بَيْنَ الرُّكْنِ وَالْبَابِ فَوَضَعَ صَدْرَهُ وَوَجْهَهُ وَذِرَاعَيْهِ وَكَفَّيْهِ هَكَذَا وَبَسَطَهُمَا بَسْطًا ثُمَّ قَالَ: هَكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ يَفْعَلُهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ مَاجَةَ.

1443. Амр ибн Шуъайб розияллоҳу анҳудан, у киши отасидан ривоят қилади:

«Абдуллоҳ билан бирга тавоф қилдим. У юриб бориб ҳажарни истилом қилди ва руkn билан эшикнинг ўртасида туриб кўксини, юзини, икки билагини ва кафтини мана бундоқ қилиб қўйди, деб кенг ёйиб кўрсатди. Кейин у: «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг шундоқ қилганларини кўрдим», деди».

Абу Довуд ва Ибн Можа ривоят қилишган.

Шарҳ: Иложини топган одам ҳажарул Асвад руkни билан Каъбаи муаззаманинг эшигини орасидан жой топиб деворга кўксини, юзини, икки билагини ва кафтини босиб туриб дуолар қилса, жуда ҳам яхши бўлади.

1444- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ صَفْوَانَ τ قَالَ: لَمَّا فُتِحَتْ مَكَّةُ قُلْتُ: لَأُبْسِنَنَّ ثِيَابِي فَ لَا أَنْظُرَنَّ كَيْفَ يَصْنَعُ رَسُولُ اللَّهِ ρ فَإِنْ ظَلَمْتُ فَرَأَيْتُهُ قَدْ خَرَجَ مِنَ الْكَعْبَةِ هُوَ وَأَصْحَابُهُ وَاسْتَلَمُوا الْبَيْتَ مِنَ الْبَابِ إِلَى الْحَطِيمِ وَقَدْ وَضَعُوا خُدُودَهُمْ عَلَى الْبَيْتِ وَرَسُولُ اللَّهِ ρ وَسَطَهُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

1444. Абдурахмон ибн Сафвон розияллоҳу анҳудан

ривоят қилинади:

«Макка фатҳ қилинганда кийимларимни кийиб, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг нима қилишларига назар соламан, дедим. Юриб бориб у зотни кўрдим. У зот ва саҳобалари Каъбадан чиқишган ва Байтни эшикдан хотиймгача истилом қилишган экан. Улар юзларини Байтга босиб туришган, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам уларнинг ўрталарида экан».

Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ривоятда хотийм деб аталган жой «Мултазам» ҳам дейилади. Мултазамнинг худуди ҳақида уламолар турли фикрларни айтганлар. Баъзилар аввал айтилганидек, уни ҳажарул Асвад бурчагидан Каъбаи муаззаманинг эшигигача, деганлар. Аммо бу ривоятда зикр қилинганларнинг барчаси у ерга сиғишлари мумкин эмас. Шундан баъзилар Мултазамэшикдан Мақоми Иброҳимгача десалар, баъзилари эса, бурчакдан мақомгача деганлар. Мултазамда туриб баданини Каъбаи муаззама деворига теккизиб, илтижо қилиш мустаҳаб амал.

1445- عَنْ جَابِرٍ τ قَالَ: قَرَأَ النَّبِيُّ ρ فِي رُكْعَتَيْ الطَّوَافِ بِسُورَتِي الْإِخْلَاصِ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَمُسْلِمٌ.

1445. Жобир розияллоҳу анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам тавофнинг икки ракат намозида икки ихлос сурасини: «Қул йаа аййухал кафирун» ва «Қул хуваллоҳу аҳад»ни қироат қилдилар».

Термизий, Аҳмад ва Муслим ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу амал тавофдан кейин қилинади. Ким икки

ракат тавоф намози ўқиса, ушбу сураларни Фотиҳа сурасидан кейин зам сура қилиши керак.

شرط الطواف

ТАВОФНИНГ ШАРТИ

1446- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَدِمْتُ مَكَّةَ وَأَنَا حَائِضٌ وَلَمْ أَطُفْ بِالْبَيْتِ وَلَا بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَشَكَوْتُ ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: افْعَلِي كَمَا يَفْعَلُ الْحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لَا تَطُوفِي بِالْبَيْتِ حَتَّى تَطْهُرِي. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

1446. Ошиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Маккага ҳайз кўрган ҳолда келдим. Байтни тавоф қилмадим. Сафо ва Марва орасида саъй ҳам қилмадим. Бу ҳақда Набий соллаллоху алайҳи васалламга шикоят қилдим. У зот:

«ҳожи нима қилса, шуни қилавер. Фақат пок бўлмагунигча Байтни тавоф қилма», дедилар.

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, ҳайз кўрган аёл то пок бўлмагунича Байтуллохни тавоф қилиши мумкин эмас. Тавофнинг шартларидан бири тавоф қилувчининг тўла пок бўлишидир.

1447- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: بَعَثَنِي أَبُو بَكْرٍ فِي الْحَجَّةِ الَّتِي أَمَرَهُ عَلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَبْلَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ يَوْمَ النَّحْرِ فِي رَهْطٍ

يُؤَدُّنَ فِي النَّاسِ إِلَّا يَحْجَّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكٌ وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ
عُرْيَانٌ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1447. *Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Абу Бакр мени ўзини Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам амир қилган ҳажда, видолашув ҳажидан олдин, бир гуруҳ одамлар билан одамларнинг ичида «Бу йилдан кейин мушрик ҳаж қилмайди. Байтни ялонғоч тавоф қилмайди» деб эълон қилиш учун юборди».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Видолашув ҳажидан олдинги йилги ҳажга Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳазрати Абу Бакр Сиддиқ розияллоҳу анҳуни амир қилган эдилар. Ўша йилгача мушриклар ҳам мусулмонлар билан бирга қўшилиб ҳаж қилар эдилар. Мазкур йилда Абу Бакр Сиддиқ розияллоҳу анҳу бошлиқ ҳожилар Маккаи мукаррама томон жўнаб кетганларидан кейин Аллоҳ таоло куйидаги ояти каримани нозил қилди:

«Эй иймон келтирганлар! Албатта, мушриклар нажасдирлар, бунга шубҳа йўқ, бу йиллардан кейин Масжидул ҳаромга яқин келмасинлар. Агар фақирликдан қўрқсангиз, тезда Аллоҳ Ўзи хоҳласа, сизни фазли ила бой қилиб қўядир. Албатта, Аллоҳ билгувчи ва ҳикматли Зотдир».

Ақидалари бузук мушриклар маънавий жиҳатдан нажас ҳисобланадилар. Ушбу ояти карима ҳукмига биноан, улар Масжидул ҳаромга яқин келишлари мумкин эмас. Оятда «бу йилларидан» ибораси билан тўққизинчи ҳижрий йили назарда тутилган. Ўша йили, юқорида ўрганганимиздек, ҳазрати Абу Бакр амирликларида ҳаж бўлган ва ҳазрати Али ва бошқа саҳобалар, жумладан, Абу

хурайра розияллоҳу анҳу бу оятларни ҳажга келганларга ўқиб, ҳукмини тушунтирганлар. Ўша йилдан бошлаб, мушрикларнинг Масжидул ҳаромга келишлари ман қилинган.

«Эй иймон келтирганлар! Албатта, мушриклар нажасдирлар, бунга шубҳа йўқ, бу йилларидан кейин Масжидул ҳаромга яқин келмасинлар».

Бунинг учун ҳарам чегараси белги қилиб олинди. Маккаи мукарраманинг атрофидаги ўша чегарадан мусулмон бўлмаганларга ичкари киришга рухсат берилмайдиган бўлди. Оятда ҳукм эълонидан кейин туғилиши мумкин бўлган саволга ҳам жавоб берилиб:

«Агар фақирликдан қўрқсангиз, тезда Аллоҳ Ўзи хоҳласа, сизни фазли ила бой қилиб қўядир», дейилмоқда.

Маълумки, Макка аҳли, асосан, Масжидул ҳаромнинг зиёратига келган зиёратчи ва ҳожилардан тушадиган маблағларга яшар эди. Уларга тақдим қилинадиган хизматдан, хусусан, тижоратдан даромад топар эди. Мушриклар келмай қўйсалар, тижорат касодга учраши мумкин эди. Лекин Аллоҳ таоло Макка аҳлининг кўнглини хотиржам қилиб, Ўз фазли ила уларни бошқа томондан бой қилиб қўйишини билдирмоқда.

«Албатта, Аллоҳ билгувчи ва ҳикматли зотдир».

У ҳар бир ҳукмни билиб жорий қилади. Унинг чиқарган ҳукмлари ҳикматдан холи бўлмайди.

Ўша вақтгача жоҳилият бидъатларидан бўлмиш Каъбаи муаззамани яланғоч тавоф қилиш одати ҳам давом этиб келарди. Кишилар ўз кийимлари ила тавоф қилишлари мумкин эмас эди. Улар қурайшликлардан кийим олиб туришлари ёки яланғоч ҳолда тавоф қилишлари лозим эди. Жоҳилият даври адабиётида ўша ишни қилган аёл тилидан айтилган бир байт ҳозиргача сақланиб келади:

«Бугун ҳаммаси ёки баъзиси кўринур.

Ундан кўринганин ҳалол деб бўлмаюр».

Ислом кўплаб жоҳилий одатлар қатори бу қабих одатни ҳам ботил деб эълон қилди. Байтуллоҳни тавоф қилувчи ҳар бир кишига сатри авратни вожиб қилди. Шу билан бирга, Байтуллоҳни тавоф қилишнинг асосий шарти тавоф қилувчининг мўмин-мусулмон бўлишидир.

1448- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: الطَّوْفُ حَوْلَ
الْبَيْتِ مِثْلُ الصَّلَاةِ إِلَّا أَنْكُمْ تَتَكَلَّمُونَ فِيهِ فَمَنْ تَكَلَّمَ فِيهِ فَلَا
يَتَكَلَّمَنَّ إِلَّا بِحَيْرٍ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ.

1448. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Байтнинг атрофида тавоф қилиш мисоли намоз кабидир. Аммо сизлар унда гаплашасизлар, холос. Ким унда гапирса, фақатгина яхшилиқни гапирсин», дедилар».

Термизий ва ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Тавоф намоз каби ибодат бўлгани учун намозга шарт бўлган таҳорат ва сатри аврат тавофга ҳам шарт бўлади.

Бу икки ибодат орасидаги фарқ бу тавофда гапириш мумкинлиги, холос. Шунда ҳам фақат яхши гапларни гапириш керак.

السعي بين الصفا والمروة

САҒО ВА МАРВА ОРАСИДАГИ САЎЙ

Сафо «сафот» сўзининг жами бўлиб, «силлиқ тошлар» деганидир. Ўша ерда силлиқ тошлар бўлгани учун шундай аталган.

Марва «оппоқ ялтироқ тош» деганидир.

Бу икки тепалик Масжидул ҳаромнинг шарқий томонида жойлашган.

1449- عَنْ عَاصِمٍ ط قُلْتُ لِلْأَنْسِ: أَكُنْتُمْ تَكْرَهُونَ السَّغْيَ
بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ قَالَ: نَعَمْ لِأَنَّهَا كَانَتْ مِنْ شَعَائِرِ الْجَاهِلِيَّةِ حَتَّى
أَنْزَلَ اللَّهُ { إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ
اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا } . رَوَاهُ الشَّيْخَانِ .

1449. Осим розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Мен Анасга:

«Сафо билан Марва орасида саъй қилишни ёқтирмас эдингларми?» дедим.

«ҳа. Чунки у жоҳилиятнинг белгиларидан эди. Бу (ҳолат) Аллоҳ: «Албатта, Сафо ва Марва Аллоҳнинг (динининг) белгиларидандир, ким Байтуллоҳни ҳаж ёки умра қилса, икковлари ўртасида саъй қилиш гуноҳ эмас» (ояти)ни нозил қилгунича давом этди», деди».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Жоҳилият пайтида Сафо тепалигига «Асоф» Марва тепалигига «Ноила» деган бутлар қўйилган бўлиб, одамлар саъй қилиб бориб, у ерга етганда уларни улуғлашар эди. Ислом дини ширкка қарши курашганда, янги мусулмонлар Сафо ва Марва ўртасида саъй қилиш ҳам ширк ишлардан деб ўйлаб, саъй қилмай қўядилар. Аллоҳ таоло бу тасавурни тўғрилаб, ҳақиқатни баён этиб, ушбу оятни нозил қилди:

«Албатта, Сафо ва Марва Аллоҳнинг (динининг)

белгиларидандир. Ким Байтуллоҳни ҳаж ёки умра қилса, икковлари ўртасида саъй қилиш гуноҳ эмас. Ким яхшиликни ҳолисона қилса, бас, албатта, Аллоҳ шукр қилувчи ва билувчидир».

Мусулмонлар таҳвид ақидаси асосида тарбияланганлари учун ширкнинг ҳар қандай кўринишига қарши бўлганлар. Улар Сафо ва Марва тепаликлари орасида саъйни ҳам мушриклар ўрнатган бутлар туфайли тарк этишган. Улар жоҳилиятга тааллуқли ҳар бир нарсадан ажралиб чиқиб, соф исломий руҳга, исломий ҳаётга ўтишга ҳаракат қилишган. Аммо Аллоҳ таоло ушбу оятда уларнинг хатосини тузатиб, мушриклар ўрнатган бутларни ҳисобга олмаганда, Сафо билан Марва тепаликлари ўртасида қилинадиган саъй Аллоҳ динининг белгиси, ҳаж ва умра ибодатининг бир қисми эканини баён этмоқда.

«Албатта, Сафо ва Марва Аллоҳнинг (динининг) белгиларидандир».

Сафо билан Марва ўртасида саъй қилишнинг Каъбаи муаззамага бевосита алоқаси борлигини ҳам айтиб ўтиш лозим. Саъй доимо Байтуллоҳни тавоф қилгандан кейин бўлади. Алоҳида саъй ибодати йўқ.

Оятда Аллоҳ таоло:

«Ким Байтуллоҳни ҳаж ёки умра қилса, икковлари ўртасида саъй қилиш гуноҳ эмас», дейди.

Ушбу оят ҳужжат бўлиб шариятимизда Сафо ва Марва тепаликлари ўртасида саъй қилиш вожиб амал деб белгиланган. Оятда саъй қилиш вожиб бўлади, дейиш ўрнига, «Саъй қилиш гуноҳ бўлмайди», дейилишининг боиси шуки, аввал айтганимиздек, иккала тепаликда бут борлиги учун, саъй қилиш мушрикларнинг иши, гуноҳ бўлади, деб ўйлаб мусулмонлар саъй қилмай кўйган эдилар. Шунинг учун Аллоҳ таоло гуноҳ бўлмайди, саъй қилинглари, демоқда.

Бу ҳодисадан яна бир ибрат шуки, билиб-билмай ҳамма нарсани бекорга чиқаравермай, Аллоҳнинг ҳукмини суриштириш керак.

Сафо ва Марва тепаликлари орасида биринчи бор саъй қилган инсон Иброҳим алайҳиссаломнинг хотинлари, Исмоил алайҳиссаломнинг оналари ҳожар онамиздирлар. Аллоҳнинг амрига биноан, Иброҳим алайҳиссалом ул муҳтарамани гўдак фарзандлари Исмоил билан ҳозирги Масжидул ҳаромнинг ўрнида қолдириб кетганлар. Ёш гўдак билан ёлғиз қолган ҳожар онамиз сувлари тамом бўлгандан сўнг, сув излаб Сафо тепалигига чиққанлар. Қаттиқ иссиқда Марва томонда сув кўринган, югуриб борсалар, сароб бўлиб чиққан. Шу тарзда нажот истаб икки тепалик ўртасида етти бор бориб келганлар. Ахири қарасалар йиғлаб ётган Исмоилнинг товонлари остидан сув чиқиб, оқиб кетмоқда. Югуриб бориб, қўллари билан сувнинг йўлини тўсиб: «Зам-зам!» («Тўхта-тўхта») деганлар. Шунинг учун ҳам Сафо ва Марва ўртасида саъй қилаётган киши ўзини хокисор тутиб, ҳожар онамиз каби Аллоҳдан астойдил нажот кутиб, ҳаракат қилмоғи лозим.

Имом Муслим Жобир розияллоху анҳудан ривоят қилган ҳадисда, жумладан, Расулуллоҳ Байтуллоҳни тавоф қилиб бўлганларидан сўнг ҳажарул Асвад рукнига қайтиб бориб, уни истилом қилдилар. Сўнгра Сафо эшигидан «Иннас-Сафа вал Марвата мин шаъаириллоҳи»ни ўқиб чиқдилар ва Аллоҳ бошлаганидан бошлайман, деб саъйга киришдилар, дейилади.

Оятнинг охирида:

«Ким яхшиликни холисона қилса, бас, албатта, Аллоҳ шукр қилувчи ва билувчидир», дейилмоқда.

Аллоҳнинг шукр қилувчилик сифати дарров диққатни ўзига тортади. Чунки аслида, шукрни банда қилиши лозим. Бу оятда эса, Аллоҳ Ўзини шукр қилувчи, деб таърифлаяпти. Бу банданинг оз қилган амалига ҳам кўп

савоб бериш билан уни мукофотлайди, деганидир.

1450- وَقَالَ عُرْوَةُ τ قُلْتُ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: إِنِّي لَأُظُنُّ رَجُلًا لَوْ لَمْ يَطُفْ بَيْنَ الصِّفَا وَالْمَرْوَةِ مَا ضَرَّهُ قَالَتْ: لَمْ قُلْتُ: لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ { إِنَّ الصِّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا } فَقَالَتْ: مَا أَتَمَّ اللَّهُ حَجَّ امْرِئٍ وَلَا عُمْرَتَهُ مَا لَمْ يَطُفْ بَيْنَ الصِّفَا وَالْمَرْوَةِ وَلَوْ كَانَ كَمَا تَقُولُ لَكَانَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ لَا يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَهَلْ تَذَرِي فِيمَا كَانَ ذَاكَ إِنَّ الْأَنْصَارَ كَانُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ يَهْلُونَ لِصَنَمَيْنِ عَلَى شَطِّ الْبَحْرِ يُقَالُ لَهُمَا إِسَافٌ وَنَائِلَةٌ ثُمَّ يَحِيطُونَ فَيَطُوفُونَ بَيْنَ الصِّفَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ يَخْلُقُونَ فَلَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامُ كَرِهُوا أَنْ يَطُوفُوا بَيْنَهُمَا كَمَا كَانُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ { إِنَّ الصِّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ } الْآيَةَ فَطَافُوا.

1450. Урва розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Мен Оишага:

«Менимча, бир киши Сафо билан Марва орасида саъй қилмаса зарар бўлмайди», дедим.

«Нима учун?» деди.

«Чунки Аллоҳ таоло: «Албатта, Сафо ва Марва Аллоҳнинг (динининг) белгиларидандир. Ким Байтуллоҳни ҳаж ёки умра қилса, икковлари ўртасида саъй қилиш гуноҳ эмас», деган, дедим.

«Сафо ва Марва орасида саъй қилмаган одамнинг ҳажини ҳам, умрасини ҳам Аллоҳ тугал қилмайди. Агар сен айтгандек бўлганида, икковлари ўртасида

саъй қилмаса гуноҳ эмас, дейиларди. Нима учун ундок бўлганини биласанми? Ансорлар жоҳилиятда денгиз бўйидаги икки санамга атаб, талбия айтар эдилар. Улар Исоф ва Ноила деб аталар эди. Сўнгра келиб, Сафо ва Марва орасида саъй қилар эдилар. Кейин соч олдирар эдилар. Ислом келганда иккиси орасида худди жоҳилиятдаги каби саъй қилишни ёқтирмадилар. Шунда Аллоҳ азза ва жалла: «Албатта, Сафо ва Марва Аллоҳнинг (динининг) белгиларидандир» (ояти)ни нозил қилди. Бас, улар саъй қилдилар», деди».

وَفِي رِوَايَةٍ: قَالَتْ لَهُ: بِئْسَ مَا قُلْتَ يَا ابْنَ أُخْتِي طَافَ رَسُولُ اللَّهِ
 وَطَافَ الْمُسْلِمُونَ فَكَانَتْ سُنَّةً. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ. ρ

Бошқа бир ривоятда:

«Эй акамнинг ўғли, қандок ҳам ёмон гап айтдинг! Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам саъй қилганлар ва мусулмонлар ҳам саъй қилдилар. Бас, суннат бўлиб қолди», дейилган.

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ривоятда Қуръони карим оятларидан бирини, яъни Сафо ва Марва орасида саъй қилишга оид оятни нотўғри англаш оқибати ва уни узатиш лозимлиги ҳақида Оиша онамиз томонларидан батафсил тушунтириш берилмоқда. Ривоят қахрамонларидан Урва ибн Зубайр розияллоҳу анҳу Оиша онамизнинг опалари Асмо бинти Абу Бакр розияллоҳу анҳонинг кичик ўғиллари. У киши «Ким Байтуллоҳни ҳаж ёки умра қилса, икковлари ўртасида саъй қилиш гуноҳ эмас» оятининг нозил бўлиши сабабини билмаганлари учун уни нотўғри тушунганлар. ҳаж ёки умра қилувчилар Сафо ва Марва ўртасида саъй қилмаса, зарари йўқ деган фикрга борганлар ва буни холалари Оиша онамизга айтганлар. Оиша онамиз

хамма тафсилотларни билганлари учун жиянларининг хатосини тўғрилаганлар.

1451- وَلَفِظُ الْبُخَارِيِّ: إِنَّمَا أُنْزِلَتْ فِي الْأَنْصَارِ كَانُوا قَبْلَ

الإِسْلَامِ يُهْلُونَ لِمَنَاةَ الطَّاعِيَةِ الَّتِي كَانُوا يَعْبُدُونَهَا عِنْدَ الْمُشَلِّ فَكَانَ
مَنْ أَهْلًا لَهَا يَتَحَرَّجُ الطَّوْفَ بِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ فَلَمَّا أَسْلَمُوا سَأَلُوا النَّبِيَّ
p عَنْ ذَلِكَ فَنَزَلَتْ آيَةٌ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: فَاسْمِعْ هَذِهِ آيَةَ نَزَلَتْ فِي
الْفَرِيقَيْنِ كِلَيْهِمَا فِي الَّذِينَ كَانُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ ثُمَّ يَتَحَرَّجُوا ذَلِكَ فِي
الإِسْلَامِ.

1451. Бухорийнинг лафзида:

«Албатта, бу ансорийлар тўғрисида нозил бўлган. Улар Исломдан олдин Манот Тоғияга ният қилиб талбия айтар эдилар. Улар унга Мушаллал олдида ибодат қилардилар. Ким унга атаб эҳром боғласа, Сафо ва Марва орасида саъй қилишни ўзига эп кўрмасди. Улар Исломга кирган чоғларида Набий соллаллоху алайҳи васалламдан бу ҳақда сўрадилар. Шунда ушбу оят нозил бўлди.

Абу Бакр айтдики: «Мен ушбу оятни икки гуруҳ ҳақида нозил бўлганини эшитдим. Жоҳилият вақтида Сафо ва Марва орасида саъй қилишни ўзига эп кўрмаганлар ҳақида ва жоҳилиятда иккиси орасида саъй қилиб юриб, Исломда уни ўзига эп кўрмаганлар ҳақида», дейилган.

Шарҳ: Ушбу ривоятда исми зикр қилинган Манот Тоғия жоҳилият аҳлининг энг катта бутларидан бири бўлган. Қадид деган жойга яқин бўлган Мушаллал номли кириш жойига мазкур бутни Амр ибн Луҳаф исмли киши

кўйган бўлиб, ансорийлар Исломдан олдин ўша бутнинг олдида эҳром боғлаб, ҳаж ва умрани бошлар эканлар. Мазкур бутнинг олдида эҳром боғлаганлар Сафо ва Марва орасида саъй қилишдан хижолат бўлиб қолар эканлар. Демак, жоҳилият вақтида Сафо ва Марва орасида саъй қилишни ўзига эп кўрмаганлар— ансорийлар экан.

Исломдан олдинги даврда Сафо тепалигига Асоф исмли, Марва тепалигига Ноила исмли бутлар кўйилганини, қурайшликлар саъй қилиб бориб, ўша ерга етганларида уларни улуғлашини юқорида баён қилдик. Исломга кирганларидан кейин улар бу икки тепалик орасида саъй қилишни ўзларига эп кўрмай қолдилар. Демак, жоҳилиятда иккиси орасида саъй қилиб юриб, Исломда уни ўзига эп кўрмаганлар — муҳожирлар экан.

Аллоҳ таоло:

«Албатта, Сафо ва Марва Аллоҳнинг (динининг) белгиларидандир. Ким Байтуллоҳни ҳаж ёки умра қилса, икковлари ўртасида саъй қилиш гуноҳ эмас», деган ояти каримани нозил қилиб уларнинг нотўғри мулоҳазаларини тузатиб, ҳаж ва умрани ният қилган киши учун Сафо ва Марва орасида саъй қилишни Ислом шариатига киритганини баён қилди.

1452- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ρ فَطَافَ بِالْبَيْتِ

سَبْعًا وَصَلَّى خَلْفَ الْمَقَامِ رَكْعَتَيْنِ وَطَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ سَبْعًا وَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ.

1452. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам етиб келиб, байтни етти марта тавоф қилдилар. Кейин мақомнинг ортида икки ракат намоз ўқидилар. Сўнг Сафо ва Марва орасида етти марта саъй қилдилар. Батаҳқиқ,

сизларга Расулulloҳда гўзал ўрнак бордир».

وَفِي رِوَايَةٍ: وَكَانَ يَسْعَى بِيْطْنِ الْمَسِيلِ إِذَا طَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ.

Бошқа ривоятда:

«У зот қачон Сафо ва Марва орасида саъй қилсалар, селхонанинг қорнидан саъй қилар эдилар», дейилган.

Бешовларидан фақат Абу Довуд ривоят қилмаган.

Шарҳ: ҳар бир ҳожи ва умра қилувчи бу ишларни адо этишда, албатта, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан ўрнак олиб ҳаракат қилмоғи лозим. Жумладан, ушбу ҳадиси шарифда зикри келган ибодатларни адо этишда ҳам.

1453- وَقَالَ جَابِرٌ ط: قَدِمَ النَّبِيُّ ρ مَكَّةَ فَطَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعًا وَقَالَ: {وَاخْذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى} فَصَلَّى خَلْفَ الْمَقَامِ ثُمَّ أَتَى الْحَجَرَ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ قَالَ: نَبَدَأُ بِمَا بَدَأَ اللَّهُ بِهِ فَبَدَأَ بِالصَّفَا وَقَرَأَ {إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ}. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1453. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Маккага етиб келганларида байтни етти марта тавоф қилдилар ва: «Мақоми Иброҳимдан намозгоҳ тутинг» деб мақомнинг ортида намоз ўқидилар. Сўнгра ҳажарга бориб уни истилом қилдилар. Кейин «Аллоҳ бошлаган нарсадан бошлаймиз» деб, Сафодан бошладилар ва: «Албатта, Сафо ва Марва Аллоҳнинг (динининг)

белгиларидандир» (ояти)ни қироат қилдилар».

Насайи ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятда ҳам Пайғамбаримиз алахиссаломнинг Байтуллоҳга келганларида қилган амаллари нақл қилинмоқда. У зотнинг баъзи оятларни тиловат қилишларидан мақсадлари ўша оятларга тегишли амаллар Куръони каримда зикр қилинган ибодатлар эканини таъкидлашдир.

Бу ерда Сафо ва Марва орасидаги саъйни Аллоҳ таоло ояти каримада аввал зикр қилган Сафодан бошлаш кераклиги ҳақида таъкид ҳам бор.

الذكر والدعاء في الطواف والسعي

ТАВОФ ВА САЪЙДА ЗИКР ВА ДУО

1454- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِنَّمَا جُعِلَ الطَّوْفُ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَرَمَى الْجِمَارِ لِإِقَامَةِ ذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1454. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, байтнинг тавофи, Сафо ва Марванинг саъйи ва тош отиш Аллоҳ таолонинг зикри учун жорий қилингандир», дедилар».

Абу Довуд, Аҳмад ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан ҳаж амалларининг ҳаммаси, жумладан, тавоф, саъй ва тош отиш Аллоҳнинг зикри учун эканини билиб оламиз. Зикр эслаш, уни доимий равишда ёдда тутиш маъносида эканини эътиборга

оладиган бўлсак, бу маъно яна ҳам чуқур аҳамият касб этади. Ўша зикрдан бошқа яна ҳаж ва умрада тил билан айтиладиган зикрлар ҳам бор. Мазкур зикрлардан баъзи намуналар келгуси ҳадиси шарифда баён қилинади.

1455- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ ط قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ بَيْنَ الرُّكْنِ الْيَمَانِيِّ وَالْحَجَرِ: رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ. رَوَاهُ أَحْمَدُ وَأَبُو دَاوُدَ وَالْحَاكِمُ.

1455. Абдуллоҳ ибн Соиб розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламнинг рукни яманий ва ҳажарнинг орасида: «Роббимиз, бизга яхшиликни бу дунёда ҳам, охиратда ҳам бергин ва бизни дўзах азобидан сақлагин» деяётганларини эшитдим.

Аҳмад, Абу Довуд ва ҳоким ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу дуо мусулмонларнинг дуоסי бўлиб, улар Аллоҳ таолодан икки дунёнинг яхшилигини сўрайдилар. Динсизларга ўхшаб, фақат бу дунёнинг ҳою ҳавасини сўрамайдилар ёки баъзи тоифаларга ўхшаб, фақат охиратни ўйлаб, бу дунёни эсдан чиқармайдилар.

Бу дуода юксак одоб ҳам ёрқин кўриниб турибди. Сўраладиган нарсани тайин қилиб номини айтмасдан, умуман «яхшилик» деб айтилмоқда. Аллоҳ таолонинг Ўзи яхшиликнинг нималигини яхши билади.

Имом Ибн Касир: «Ушбу дуо дунёдаги барча яхшиликларни ўзида жамлаб, ёмонликларни четлатган», деганлар.

Ибн Мурдавайҳ Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам:

«(Байтуллоҳнинг) бурчагидан ҳар ўтганимда «Омин» деб турган фариштани кўрдим. Унинг ёнидан ўтсангиз «Роббана атина фиддуња ҳасанатан ва фил ахироти ҳасанатан ва қина азабан-нар» дуосини ўқинглар», деганлар.

Ибн Абу ҳотим Абу Толутдан қилган ривоятда:

«Анас ибн Молик ҳузурида эдик. Собит у кишига:

«Биродарларингиз дуо қилишингизни сўрашяпти», деди. Анас ибн Молик «Роббана, атина...» (дуоси)ни ўқидилар. Бир муддат гаплашиб ўтирдилар. Туришмоқчи бўлишганда:

«Эй Абу ҳамза, биродарларингиз туришмоқчи, уларни бир дуо қилсангиз, деди.

Шунда Анас ибн Молик:

«Сизларга ишларни майдалаб беришимни хоҳлайсизми?! Агар Аллоҳ сизга бу дунё ва охиратнинг яхшилигини бериб, дўзахнинг азобидан сақласа, яхшилиқнинг ҳаммасини берган бўлади-ку», дедилар.

1456- وَلِلشَّافِعِيِّ: قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ نَقُولُ إِذَا

اسْتَلَمْنَا الْبَيْتَ؟ قَالَ: قُولُوا بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ إِيْمَانًا بِاللَّهِ وَتَصَدِيقًا
لِّمَا جَاءَ بِهِ مُحَمَّدٌ ر.

1456. Имом Шофеъийнинг ривоятида:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Байтни истилом қилган чоғимизда қандоқ деймиз?» дейилди.

«Бисмиллаҳи, валлоҳу акбар! Ийманан биллаҳи ва тасдийқон лима жаа, биҳи Муҳаммадун», денглар», дедилар».

1457- وَلِلْبَزَّازِ: كَانَ النَّبِيُّ ر يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ

الشَّكِّ وَالشَّرِّكَ وَالنَّفَقَاقِ وَالشَّقَاقِ وَسُوءِ الْأَخْلَاقِ.

1457. Баззорнинг ривоятида:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Аллоҳумма, инни аъзуз бика минаш-шакки, ваш-ширки, ван-нифоқи, ваш-шиқоқи ва сууил ахлоқи», дер эдилар».

1458 – وَلَا بِنِ مَاجَهَ: عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: وَكُلَّ بِالرُّكْنِ الْيَمَانِيِّ

سَبْعُونَ مَلَكًا فَمَنْ قَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ
قَالُوا آمِينَ.

1458. Ибн Можанинг ривоятида:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Яманий рукнига етмиш минг фаришта вакил қилинган. Ким: «Аллоҳумма, инни асъялука ал-афва вал афията фиддуња вал охирах. Роббана, атина фиддуња ҳасанатан ва фил ахироти ҳасанатан ва қина азабан-нар» деса, улар, омийн, дейдилар», дейилган.

1459 – وَلَا بِنِ مَاجَهَ أَيضًا: مَنْ طَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعًا وَلَا يَتَكَلَّمُ

إِلَّا بِسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا
قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ مُحِيتٌ عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ وَكُتِبَتْ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ وَرُفِعَ
لَهُ بِهَا عَشْرَةُ دَرَجَاتٍ.

1459. Ибн Можанинг бошқа бир ривоятида:

«Ким байтни етти марта тавоф қилса ва «Субҳаналлоҳи вал ҳамдулиллаҳи ва ла илаҳа илаллоҳу валлоҳу акбар, вала ҳавла вала қуввата илла биллаҳи»дан бошқани гапирмаса, унинг ўнта ёмонлиги ўчирилади, унга ўнта ҳасанот ёзилади ва унинг даражаси ўнтага кўтарилади», дейилган.

Шарҳ: ҳаж ва умра қилувчилар ушбу дуоларни тавоф ва саъй қилаётганларида ўқиб юрсалар жуда кўп савобга эга бўладилар.

يكفي للقارن طواف واحد وسعي واحد

ҚИРОН НИЯТ ҚИЛГАНГА БИР ТАВОФ ВА САЪЙ КИФОЯ

1460- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ قَالَ: أَصْنَعُ كَمَا صَنَعَ رَسُولُ اللَّهِ ρ إِنِّي أَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ أَوْجَبْتُ عُمْرَةً ثُمَّ خَرَجَ حَتَّى إِذَا كَانَ بِظَاهِرِ الْبَيْدَاءِ قَالَ: مَا شَأْنُ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ إِلَّا وَاحِدٌ أَشْهَدُكُمْ أَنِّي قَدْ أَوْجَبْتُ حَجًّا مَعَ عُمْرَتِي وَأَهْدَى هَدْيًا اشْتَرَاهُ بِقُدَيْدٍ وَلَمْ يَنْحَرْ وَلَمْ يَحِلَّ مِنْ شَيْءٍ حَرْمٍ مِنْهُ وَلَمْ يَخْلُقْ وَلَمْ يَقْصِرْ حَتَّى كَانَ يَوْمُ النَّحْرِ فَنَحَرَ وَحَلَقَ وَرَأَى أَنَّ قَدْ قَضَى طَوَافَ الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ بِطَوَافِهِ الْأَوَّلِ وَقَالَ: كَذَلِكَ فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ρ . رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

1460. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«У киши: «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қилганларидек қиламан. Мен сизларни шоҳид қилиб

айтаманки, умрани вожиб қилдим», деди. Сўнгра чиқиб, Байдага етиб келди ва: «ҳаж билан умранинг шаъни бир хил. Сизларни гувоҳ қилиб айтаманки, мен ўз умрам билан бирга ҳажни ҳам вожиб қилдим», деди. Кейин Қудайдан сотиб олинган қурбонликларни хайдаб олди. У бирор нарсани сўймади ҳам, ўзига қилиши ҳаром бўлган нарсалардан бирортасини қилмади ҳам. Шунингдек, қурбон куни бўлмагунча сочини олдирмади ҳам, қисқартмади ҳам. Ўша куни у сўйди, соч олдирди ва биринчи тавофи ила ҳам умранинг, ҳам ҳажнинг тавофини адо қилдим, деб билди ҳамда «Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам шундоқ қилганлар», деди».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан қирон ният қилган одам ҳам умрага, ҳам ҳажга бир марта тавоф ва саъй қилиши кифоя экани келиб чиқади. Ўша тавофдан кейин эҳромдан чиқмай юраверади. ҳажнинг ҳамма амалларини адо этиб бўлганидан кейин қурбонликни сўйиб эҳромдан чиқади. Аввалги тавоф ва саъйнинг ўзи унинг учун кифоя қилади. Таматтуъ қилганлар янги тавоф ва саъй қилганларидек бўлмайди.

1461- وَقَالَ جَابِرٌ ٢: لَمْ يَطُفِ النَّبِيُّ ﷺ وَلَا أَصْحَابُهُ بَيْنَ

الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ إِلَّا طَوَافًا وَاحِدًا طَوَافَهُ الْأَوَّلَ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا
الْبُخَارِيَّ.

1461. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳам, у зотнинг саҳобалари ҳам Сафо билан Марва орасида фақат бир марта, биринчи тавофни қилдилар, холос».

Бешовларидан фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу ривоятдаги «у зотнинг саҳобаларидан» мурод Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қирон ният қилиб, ўзлари билан бирга қурбонлик ҳайдаб олган саҳобаларидир. Улар ҳам Сафо ва Марва орасида бир марта саъй қилиш билан кифояланганлар.

1462- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: فَطَافَ الَّذِينَ كَانُوا أَهْلًا بِالْعُمْرَةِ بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ حَلُّوا ثُمَّ طَافُوا طَوَافًا آخَرَ بَعْدَ أَنْ رَجَعُوا مِنْ مِنًى وَأَمَّا الَّذِينَ جَمَعُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ فَإِنَّمَا طَافُوا طَوَافًا وَاحِدًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1462. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Умрани ният қилиб «лаббайка» айтганлар Байт-ни, Сафо ва Марва орасини тавоф қилдилар ҳамда эҳромдан чикдилар. Сўнгра Минодан қайтганларидан кейин бошқа тавоф қилдилар. Аммо ҳаж ва умрани жамлаганлар эса, бир тавоф қилдилар, холос».

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ривоятда аввал умра, кейин ҳаж қилиб таматтуъга амал қилганлар умрага алоҳида, ҳажга алоҳида тавоф ва саъй этганлари, умра ҳамда ҳажни қўшиб, қирон ният қилганлар бир тавоф ва саъй билан кифояланганлари зикр қилинмоқда. ҳозирда ҳам худди шунга амал қилинади.

1463- وَعَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهَا: طَوِّفِي بِالْبَيْتِ وَبَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ يَكْفِيكَ لِحَجَّتِكَ وَعُمْرَتِكَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ.

1463. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам у кишига «Сенинг Байт ва Сафо ҳамда Марва орасидаги тавофинг ҳажингга ва умрангга кифоя қилади», деганлар».

Шарҳ: Қиронни ният қилган кишига бир тавоф ва саъй кифоя қилишини ушбу ҳадиси шарифлар асосида жумҳури уламолар ва уч имомлар қабул қилганлар.

Аммо ҳанафийлар қиронни ният қилган кишига икки тавоф ва икки саъй лозим бўлади, булар алоҳида икки ибодат бўлиб, уларнинг ҳар бирининг амали алоҳида адо этилиши лозим, дейдилар. Улар бу гапларига Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламнинг ҳажлари ҳақидаги ҳадиси шарифни далил қилиб келтирадилар. Муҳакқиқ уламоларимиз ҳанафийлар қийин бўлса ҳам эҳтиёт тарафини олганлар, дейишади.

الحائض والنفساء تعملان المناسك

كلها إلا الطواف بالبيت

ҲАЙЗЛИ ВА НИФОСЛИ (АЁЛЛАР) ТАВОФДАН

ЎЗГА

ИБОДАТЛАРНИ ҚИЛАВЕРАДИ

1464 – عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ

اللَّهِ ﷺ لَا نَذْكُرُ إِلَّا الْحَجَّ حَتَّى جِئْنَا سَرَفَ فَطَمِئْتُ فَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا أَبْكِي فَقَالَ: مَا يُبْكِيكِ فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ خَرَجْتُ الْعَامَ قَالَ: لَعَلَّكِ نَفْسٌ فَقُلْتُ: نَعَمْ قَالَ: هَذَا

شَيْءٌ كَتَبَهُ اللَّهُ عَلَى بَنَاتِ آدَمَ أَفْعَلِي مَا يَفْعَلُ الْحَاجُّ غَيْرَ أَنْ لَا
تَطُوفِي بِالْبَيْتِ حَتَّى تَطْهَرِي قَالَتْ: فَلَمَّا قَدِمْتُ مَكَّةَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ
ﷺ لِأَصْحَابِهِ: اجْعَلُوهَا عُمْرَةً فَأَحَلَّ النَّاسُ إِلَّا مَنْ كَانَ مَعَهُ الْهُدْيُ
قَالَتْ: فَكَانَ الْهُدْيُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ وَدَوِي الْيَسَارَةِ ثُمَّ
أَهْلُوا حِينَ رَاحُوا قَالَتْ: فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ النَّحْرِ طَهَّرْتُ فَأَمَرَنِي رَسُولُ
اللَّهِ ﷺ فَأَفْضْتُ قَالَتْ: فَأَتَيْنَا بِالْحِمِّ بَقَرٍ فَقُلْتُ: مَا هَذَا قَالُوا: أَهْدَى
رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ نِسَائِهِ الْبَقَرِ فَلَمَّا كَانَتْ لَيْلَةُ الْحَصْبَةِ قُلْتُ: يَا
رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَرْجِعُ النَّاسُ بِحَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ وَأَرْجِعُ بِحَجَّةٍ قَالَتْ: فَأَمَرَ عَبْدُ
الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ فَأَزْدَفَنِي عَلَى جَمَلِهِ حَتَّى جِئْنَا إِلَى التَّنْعِيمِ فَأَهْلَلْتُ
مِنْهَا بِعُمْرَةٍ جَزَاءَ بِعُمْرَةِ النَّاسِ الَّتِي اعْتَمَرُوهَا. (وَالْتَّنْعِيمُ أَقْرَبُ بُغْعَةٍ
مِنْ أَرْضِ الْحِلِّ إِلَى الْحَرَمِ). رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

1464. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васаллам билан бирга чикдик. ҳаждан бошқа нарсани зикр қилмас эдик. Сарифга келганимизда ҳайз кўриб қолдим. Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васаллам олдимга кирганларида мен йиғлаётган эдим. У зот:

«Сени нима йиғлатмокда?» дедилар.

«Аллоҳга қасамки, бу йил чикмасам ҳам бўларкан», дедим.

«Эҳтимол, ҳайз кўргандирсан?» дедилар.

«Ҳа», дедим.

«Бу нарса Аллоҳ одам қизларига битиб қўйган

нарса. хожи нима қилса, шуни қилавер. Фақатгина пок бўлгунигча байтни тавоф қилма», дедилар.

Маккага келганимизда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобаларига: «Буни умра қилинглар», дедилар. Одамлар эҳромдан чиқдилар. Аммо ўзи билан қурбонлик олиб келганлар чиқмадилар. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам, Абу Бакр, Умар ва ўзига тўқлар билан бирга қурбонликлар бор эди. Сўнгра юриш вақти бўлганда яна эҳром боғладилар. Қурбонлик куни бўлганда пок бўлдим. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам менга амр қилдилар ва тавофи ифозани қилдим. Бизга мол гўшти келтирилди. Шунда мен:

«Бу нима?» дедим.

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам аёллари номидан мол қурбонлик қилдилар», дейишди.

Хасба куни бўлганда:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Одамлар ҳам ҳаж, ҳам умра билан қайтмоқдалар. Мен ҳаж билан қайтаманми?» дедим.

У зот Абдурахмон ибн Абу Бакрга амр қилдилар. У мени туясига миндирди ва Танъиймга етиб бордик. Ўша ердан умрани ният қилиб эҳром боғладим. Бу одамлар қилган умранинг баробарига эди».

(Танъийм ҳалол ернинг ҳарамга энг яқин жойидир).

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан ҳаж ва умрани ният қилган аёл киши ҳайз кўриб қолса, токи поклангунича Байтуллоҳни тавоф қилмай турса ҳам, бошқа амалларни адо этавериши маълум бўлади. Оиша онамиз Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг амрларига биноан шундоқ қилганлар. Бу иш шаръий ҳукм тусини олган.

السير إلى عرفة وكلها موقف

АРОФАТГА ЮРИШ ВА УНИНГ БАРЧАСИ ТУРИШ ЖОЙИДИР

1465- عَنْ أَنَسٍ τ أَنَّهُ سُئِلَ وَهُوَ يَسِيرُ مِنْ مِئَى إِلَى عَرَفَةَ
كَيْفَ كُنْتُمْ تَصْنَعُونَ فِي هَذَا الْيَوْمِ مَعَ النَّبِيِّ ρ فَقَالَ: كَانَ يَهْلُ مِنْنَا
الْمُهْلُ فَلَا يُنْكِرُ عَلَيْهِ وَيُكَبِّرُ مِنَّا الْمُكَبِّرُ فَلَا يُنْكِرُ عَلَيْهِ . رَوَاهُ
الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

1465. Анас розияллоху анҳудан:

«У киши Минодан Арофатга кетиб турганда «Ушбу кунда Набий соллаллоху алайҳи васаллам билан бирга нима қилар эдинглар?» деб сўралди. Шунда у киши:

«Биздан ким таҳлил айтса, айтаверади. Унга инкор қилинмасди. Ким такбир айтса, айтаверарди. Унга инкор қилинмасди», деди».

Икки шайх ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Арафа куни турли зикрлар қилинади. Аммо асосий зикр «лаббайка» айтиш бўлади. Шу билан бирга, таҳлил ва такбир айтганларга ҳам биров инкор қилмайди.

1466- عَنْ جَابِرٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: نَحَرْتُ هَاهُنَا وَمِئَى
كُلُّهَا مَنْحَرٌ فَانْحَرُوا فِي رِحَالِكُمْ وَوَقَفْتُ هَاهُنَا وَعَرَفَةَ كُلُّهَا مَوْقِفٌ
وَوَقَفْتُ هَاهُنَا وَجَمَعَ كُلُّهَا مَوْقِفٌ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

1466. Жобир розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мана бу ерда сўйдим. Минонинг ҳаммаси сўйиш жойидир. Бас, юкларингиз жойида сўйинг. Мана бу ерда туриш қилдим. Арофатнинг ҳаммаси туриш жойидир. Мана бу ерда туриш қилдим. Жамъ (Муздалифа)нинг ҳаммаси туриш жойидир», дедилар».

Бешовларида фақат Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Мана бу ерда сўйдим» деганларида Жамратул ақобани кўзда тутганлар. Минонинг чегараси Меҳсар водийидан то Ақобагачадир. ҳозирги кунда катта ва кўзга кўринарли белгилар қўйилиб, турли тилларда ёзиб ҳам қўйилган. Мино ёки бошқа жойларнинг чегарасини билиб олиш қийин эмас. Минонинг ҳамма ери сўйиш жойидир. Ўша ернинг қайси жойида бўлса ҳам қурбонлик сўйилса бўлади. Аммо чегарадан ташқарида сўйилса, ўтмайди. Албатта, ҳозирги кунларда махсус сўйиш жойлари қилиб қўйилган, ўша ерларда жонлиқ сўйилади.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг: «Бас, юкларингиз жойида сўйинг» деганлари ўша вақт воқелигидан келиб чиққан.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «Мана бу ерда туриш қилдим» деганлари Арофатдаги туриш ва Жабалир Роҳматнинг катта харсанглар бор жойини билдиради. Арофат Маккаи мукарраманинг шарқий тарафидаги ва ундан ўн икки мил узоқликдаги макон. Эски китобларда Арофатнинг чегараси ўша вақтдаги номлар билан ифодаланади. ҳозир эса ҳамма тарафга белгилар ва ёзувлар қўйилган.

1467- عَنْ يَزِيدَ بْنِ شَيْبَانَ ط قَالَ: أَتَانَا ابْنُ مَرْيَعٍ الْأَنْصَارِيُّ

وَنَحْنُ بِعَرَفَةَ فِي مَكَانٍ بَعِيدٍ عَنِ الْإِمَامِ فَقَالَ: إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ

إِلَيْكُمْ يَقُولُ لَكُمْ: قِفُوا عَلَى مَشَاعِرِكُمْ فَإِنَّكُمْ عَلَى إِرْثٍ مِنْ إِرْثِ
أَيِّكُمْ إِبْرَاهِيمَ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ وَحَسَنَةُ التِّرْمِذِيُّ.

1467. Язийд ибн Шайбон розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Биз Арофатда, имомдан узоқ маконда турганимизда олдимизга Ибн Мирбаъ ал-Ансорий келди ва:

«Мен сизларга Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг расулиман. У зот сизларга: «Ўзингизнинг белгили жойларингизда тулинг, албатта, сизлар бобонгиз Иброҳимдан қолган мероснинг меросхўрисиз», демокдалар», деди».

Сунан эгалари ривоят қилишган. Термизий ҳасан, деган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифнинг ровийлари Язийд ибн Шайбон розияллоху анху ва у кишининг қавми қадимдан Арофатда турадиган белгили жойлари бор экан. Аммо ўша жой Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам ва бошқа ҳаж амирлари турадиган жойдан узоқда экан. Эҳтимол, улар Пайғамбар соллаллоху алайҳи васалламга яқинроқ жойга боришни қасд қилгандирлар ёки шу маънода савол бўлгандир. Нима бўлса ҳам Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам уларнинг олдига Ибн Мирбаъ ал-Ансорий розияллоху анхуни юбориб: «Ўзингизнинг белгили жойларингизда тулинг, албатта, сизлар бобонгиз Иброҳимдан қолган мероснинг меросхўрисиз», деганлар.

Бу ҳадиси шарифдан Арофатнинг ҳамма ери ҳаж ибодати учун бир хилдаги турар жой ҳисобланиши, бир жой бошқасидан афзал ҳисобланмаслиги келиб чиқади. Шунинг учун ҳожилар ўзлари учун қулай бўлган жойда турсалар яхши бўлади. ҳозирда ҳар бир гуруҳ учун мутоввифлар олдиндан жой тайёрлаб қўяди. Ана ўша

жойларнинг ҳаммаси тенг ҳисобланади. Фалон ерда туришим керак деган тушунчага бормаслик лозим.

Бошқа бир ҳадиси шарифда қуйидагилар айтилган:

«Иброҳим алайҳиссалом Байтни қуришдан фориғ бўлганда олдиға Жаброил келди. Унга Байтни ҳамда Сафо ва Марва орасида етти марта тавоф қилишни кўрсатди. Сўнг уни Арофатға олиб борди ва:

«Танидингми?» деди.

«Ҳа», деди.

Кейин уни Муздалифаға олиб келди ва:

«Бу ерда одамлар намозни жам қилурлар», деди.

Кейин уни Миноға олиб келди. Шунда икковларига шайтон кўринди. Жаброил еттита тошни олди-да:

«Буларни унга от. ҳар бир тошни отганингда такбир айт», деди».

1468- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ قُرَيْشٌ وَمَنْ دَانَ دِينَهَا يَقِفُونَ بِالْمُزْدَلِفَةِ وَكَانُوا يُسَمِّونَ الْحُمْسَ وَكَانَ سَائِرُ الْعَرَبِ يَقِفُونَ بِعَرَفَةَ فَلَمَّا جَاءَ الْإِسْلَامَ أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ نَبِيَّهُ ﷺ أَنْ يَأْتِيَ عَرَفَاتٍ فَيَقِفَ بِهَا ثُمَّ يُفِيضَ مِنْهَا فَذَلِكَ قَوْلُهُ سَبْحَانَهُ {ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ}. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

1468. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Қурайш ва унинг динига бўйсунадиганлар Муздалифада турар эдилар. Улар «Ал-хумса» деб номланардилар. Бошқа араблар эса Арофатда туришар эди. Ислоҳ келганда Аллоҳ азза ва жалла Набийини Арофатға боришга ва ўша ерда туришга амр қилди. Бу (Аллоҳ) субҳонахунинг: «Сўнгра одамлар қайтиб тушган жойдан тушинглар» деганидир».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: «Ал-хумса» – «шижоатлилар» деганидир.

Инсон илоҳий таълимотдан узоқлашганда турли номаъкулчиликларни қилади. Жумладан, ўзини мақташ, мутакаббирлик қилиш, бошқалардан устун қўйишни хуш кўради. Жоҳилият даврида Қурайш қабиласи бошқа араблардан ўзларини юқори тутишар, улардан ажраб турадиган баъзи имтиёзларни ўзларига раво қўришарди. ҳаж қилишганда бошқаларга қўшилмасдан, Арофатда ҳам алоҳида туришар эди. Арофатдан қайтиб тушишда ҳам айрим бўлиб, одамлардан бошқа жойда имтиёзли бўлиб туришарди.

Қуръони карим ҳаж ибодатидаги кўпгина нотўғри нарсаларни тўғрилагани каби бу ноўрин ишни ҳам тўғрилаб, шундай дейди:

«Сўнгра одамлар қайтиб тушган жойдан тушинглар. Ва Аллоҳга истиғфор айтинглар. Албатта, Аллоҳ мағфиратли, раҳмли Зотдир».

Ислом тенглик динидир. Бу нарса, айниқса, мусулмонларнинг йиллик умумий йиғилиши бўлмиш ҳажда яққол кўзга ташланади. Унда кишилар барча имтиёзлардан, белгилардан ва аломатлардан ажралиб чиқади. ҳатто кийимларидаги имтиёзлар ҳам билинмаслиги учун тикилган кийимларни ечиб ташлаб, авратларини тўсадиган икки парча мато билан кифояланадилар. Бировдан бировнинг ҳеч қандай фарқи қолмайди. Подшоҳ ҳам, гадой ҳам, ёш ҳам, қари ҳам, кучли ҳам, кучсиз ҳам, бой ҳам, камбағал ҳам эҳромда, бошланг, Аллоҳнинг ҳузурида ўзини хор тутади. Демак, шундоқ бўлса, Қурайш қабиласининг ёки бошқа кишининг ўзини юқори тутиши Арофатда одамлардан имтиёзли бўлиб бошқа туришлари ҳеч тўғри келмайди. Улар ҳам барча билан баробар туришлари ва одамлар қайтиб тушган жойлардан тушишлари керак.

«Сўнгра одамлар қайтиб тушган жойдан тушинглар».

Шу билан бирга, аввал ўзларидан ўтган хатоликлар учун Аллоҳга истиғфор айтиб, гуноҳларини кечиришни сўрашлари керак:

«Ва Аллоҳга истиғфор айтинглар. Албатта, Аллоҳ мағфиратли, раҳмли зотдир».

Аллоҳ таоло ҳажда юрган бандаларини истиғфор айтишга буюрмоқда. ҳаж қилдим, гуноҳим ювилди, деб ғурурга кетмасин. Мана шундай улуғ мақомда ҳам ўзида камчилик сезсин. Истиғфор айтиш улкан саодатга ҳам эриштиради.

Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

«Ким истиғфор айтишни ўзига лозим тутса, Аллоҳ унинг мушкулини кушойиш қилади, оғирини енгил қилади ва ўзи ўйламаган томондан ризқ беради», деганлар.

الدعاء يوم عرفة مقبول

АРОФАТ КУНИ ДУО МАҚБУЛ

1469- عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: خَيْرُ الدُّعَاءِ دُعَاءُ يَوْمِ عَرَفَةَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ.

1469. Амр ибн Шуаъйбдан, у отасидан, у бобоси розияллоҳу анҳудан ривоят қилади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Дуоларнинг яхшиси Арофат куни дуосидир», дедилар».

Термизий ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Дуонинг ҳаммаси яхши. Дуо учун қулай

вақтлар ҳам кўп. Аммо ҳаммаси ҳам Арофат куни дуосига тенг келмайди. Шунинг учун Арофат куни ҳаж ибодатини адо этиб ўша ерда туриш бахтига муяссар бўлган киши кўпроқ дуо қилиб қолиш пайдан бўлиши зарур.

1470- وَقَالَ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ ط: كُنْتُ رَدِيفَ النَّبِيِّ ρ بِعَرَفَاتٍ
فَرَفَعَ يَدَيْهِ يَدْعُو فَمَالَتْ بِهِ نَافَتُهُ فَسَقَطَ خَطَأُهَا فَتَنَاولَ الْخِطَامَ
بِإِخْدَى يَدَيْهِ وَهُوَ رَافِعٌ يَدَهُ الْأُخْرَى. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ.

1470. Усома ибн Зайд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Арофатда Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг орқаларида мингашган эдим. У зот икки қўлларини кўтариб дуо қилдилар. Туялари юриб кетиб, тизгин тушиб кетди. У зот бир қўллари билан тизгинни олдилар ва иккинчи қўлларини кўтарган ҳолларида дуони давом этдирдилар».

Насайй ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ривоятда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Арофатда дуога қанчалар берилганлари васф қилинмоқда.

Арофатда турган киши учун талбия, дуо ва зикрни кўпатирмоқ мандубдир. Арофат куни энг улуғ кун бўлганидан, Аллоҳ таоло бу кунда ҳожилар ила фаришталар олдида фахрланишидан иложи борича кўп дуо қилишга уринмоқ лозим.

يفوت الحج بفوت عرفة

АРОФАТ БЎЛМАСА, ҲАЖ ҲАМ БЎЛМАЙДИ

1471- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَعْمَرَ الدَّيْلِيِّ τ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ρ وَهُوَ بِعَرَفَةَ فَجَاءَ نَفَرٌ مِنْ أَهْلِ بَجْدٍ فَأَمَرُوا رَجُلًا فَنَادَى رَسُولَ اللَّهِ ρ كَيْفَ الْحُجُّ فَأَمَرَ النَّبِيُّ ρ رَجُلًا فَنَادَى فِي النَّاسِ الْحُجُّ الْحُجُّ يَوْمَ عَرَفَةَ مَنْ جَاءَ قَبْلَ صَلَاةِ الصُّبْحِ مِنْ لَيْلَةٍ جَمَعَ فَتَمَّ حُجَّهُ أَيَّامَ مَنَى ثَلَاثَةً فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

1471. Абдурахмон ибн Яъмур ад-Дийлий розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васалламнинг хузурларига у зот Арофатда турганларида бордим. Шунда Нажд ахлидан бир гуруҳи келиб, бир кишига амр қилдилар ва у зотга:

«Ҳаж қандок?» деб нидо қилди.

Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам ҳам бир кишига амр қилдилар ва у:

«Ҳаж! ҳаж Арофат кунидир. Ким жам қилиш кечасининг бомдод намозидан олдин келса, ҳажи тугал бўладир. Мино кунлари учдир. Ким икки кунда шошилса, унга гуноҳ йўқ. Ким кечга қолса, унга ҳам гуноҳ йўқ!» деб нидо қилди».

Сунан эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан ҳажнинг асосий ибодати – Арофатда туриш экани аён бўлмоқда. Ким Муздалифа кечаси тонгидан олдин Арофатда бир оз бўлса ҳам туриб қолса, ҳажи тугал бўлади. Белгиланган вақтда Арофатда турмаган одамнинг ҳажи ҳаж бўлмайди. Гарчи у бошқа барча амалларни тўла-тўқис адо этган бўлса ҳам.

1472- عَنْ عُرْوَةَ بْنِ مُضَرَّسٍ الطَّائِيِّ τ قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ρ بِالْمُزْدَلِجَةِ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ جِئْتُ مِنْ جَبَلِي طَيِّئٍ أَكَلْتُ مَطِيئِي وَأَتَعَبْتُ نَفْسِي وَاللَّهِ مَا تَرَكْتُ مِنْ حَبَلٍ إِلَّا وَقَفْتُ عَلَيْهِ فَهَلْ لِي مِنْ حَجٍّ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ: مَنْ أَدْرَكَ مَعَنَا هَذِهِ الصَّلَاةَ وَأَتَى عَرَفَاتٍ قَبْلَ ذَلِكَ لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَقَدْ تَمَّ حَجُّهُ وَقَضَى تَفَتُّهُ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ وَصَحَّحَهُ التِّرْمِذِيُّ.

1472. Урва ибн Музаррис ат-Тоий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хузурларига Муздалифада келдим ва:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Той тоғидан келдим. Уловимни тугатдим. Ўзимни чарчатдим. Аллоҳга қасамки, бирорта ҳам қумтепани қўймай устида турдим. Менинг ҳажим ҳаж бўладими?» дедим.

Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким биз билан ушбу намозга етишган бўлса ва ундан олдин тундами наҳордами Арофатга келган бўлса, батаҳқиқ, ҳажи тугал ва фарзи адо бўлади», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилишган. Термизий саҳиҳ, деган.

Шарҳ: Жумҳури уламолар, Арафа кунининг заволидан то ҳайит кунининг тонгигача бирор сония Арофатда турган одамнинг ҳажи ҳаж бўлади, бўлмаса, йўқ, дейдилар.

Албатта, бу ҳақиқатни ҳамма яхши билиши керак. Баъзи бир ҳожиларнинг айтишларича, уларнинг баъзи шериклари Арофатга чиқмай меҳмонхонада ётиб,

Ахир бу мутлако мумкин эмас. Арофатда турмаса, ҳаж ҳеч қачон ҳаж бўлмайди.

АРОФАТДАН МУЗДАЛИФАГА ЖЎНАШ ВА У ЕРДА ТУНАБ ҚОЛИШ

Аллоҳ таоло:

«Арофат» сўзи луғатда «билиш», «таниш» деган маъноларни англатади. ҳазрати Али розияллоҳу анҳудан қилинган ривоятда айтилишича, Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломга Жаброил алайҳиссаломни юбориб ҳажни таълим берган. Арофатга келганларида у зотдан: «Арафта?» («Танидингми?») деб сўраган экан. Чунки бу воқеадан аввал ҳам Иброҳим алайҳиссалом бу ерга бир марта келган эканлар. Шундан сўнг «Арофат» деб номланиб қолган.

Оятда «Аллоҳни Машъарул ҳаромда зикр қилинг»

дейилмоқда. Машъарул ҳаром эса, Муздалифа деганидир. «Машъар» – «очиқ аломат» маъносини англатади. Муздалифа бу ном билан аталиши ҳарам ҳудудида бўлганидандир. Муздалифа «яқинлашиш» маъносини билдириб, ҳожилар у ерга тушганларида Байтуллоҳга яқинлашадилар. ҳожилар шом ва хуфтон намозларини кўшиб Муздалифада ўқийдилар.

Ҳанафий мазҳабига кўра, Муздалифада ҳайит куни бомдоддан кейин бир лаҳза бўлса ҳам туриш вожиб. Пайғамбаримиз алайҳиссалату вассалом ҳам ўз ҳажларида Муздалифада бир азон икки иқома билан шом ва хуфтон намозларини кўшиб ўқиганлар. Сўнгра тонггача ёнбошлаб, тонг отгач, бомдодни ўқиб, кейин туяларини миниб, Машъарул ҳаромга келганлар ва қиблага қараб дуои такбирлар қилганлар. Тонг ёришгандан сўнг юриб кетганлар.

Аллоҳ таоло мусулмонларга Машъарул ҳаромда Ўзини зикр қилишга буюрмоқда, уларни ҳидоятга бошлагани учун зикр қилмоқ ила шукр келтирмоққа амр этмоқда.

1473 – عَنْ عُرْوَةَ ط قَالَ: سُئِلَ أَسَامَةُ وَأَنَا جَالِسٌ: كَيْفَ

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ر يَسِيرُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ حِينَ دَفَعَ قَالَ: كَانَ يُسِيرُ الْعَنْقَ فَإِذَا وَجَدَ فَحَوْهَ نَصَّ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ.

1473. Урва розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Мен ўтирган эдим, Усомадан:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам видолашув ҳажида Арофатдан қайтганларида қандок юрган эдилар?» деб сўралди.

«У зот туяларини ўртача юргизар эдилар. Қачонки бўш жой топсалар, тезлаб ҳайдар эдилар», деди.

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу ривоятда Арофатдан Муздалифага қайтишда қандоқ юриш кераклиги баён қилинмоқда. Мазкур қайтиш барча ҳожиларнинг бирданига ҳаракат қилиши билан ажралиб туради. ҳамма кутиб туриб, қуёш ботиши билан бирданига Муздалифага қараб юришни бошлайди. Агар одобга риоя қилинмаса, тўс-тўпалон бўлиб кетиши мумкин. Шунинг учун ҳам Пайғамбаримиз алаҳиссалом ўртача юрганлар. Шу билан бирга, агар кўпчиликнинг ичида очиқ жой чиқиб қолса, бировга озор берилмагани учун ўша ерда тезлаганлар ҳам. ҳозирда ҳам шу одобга амал қилмоқ лозим.

1474- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ أَنَّهُ دَفَعَ مَعَ النَّبِيِّ ρ يَوْمَ عَرَفَةَ

فَسَمِعَ النَّبِيَّ ρ زَجْرًا شَدِيدًا وَضَرْبًا وَصَوْتًا لِإِلِيلٍ فَأَشَارَ بِسَوْطِهِ إِلَيْهِمْ وَقَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ عَلَيْكُمْ بِالسَّكِينَةِ فَإِنَّ الْبِرَّ لَيْسَ بِالْإِضْطَاعِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

1474. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«У Арофат куни Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга қайтди. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам қаттиқ қисташ, зарба ва туянинг овозини эшитдилар. Шунда уларга қамчилари билан ишора қилиб туриб:

«Эй одамлар! Сокин бўлинглар! Яхшилик шошилиш ила бўлмас!» дедилар».

Бухорий ва Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Демак, ҳажда бир жойдан иккинчи жойга қўчганда тўс-тўполон қилиб, шовқин-сурон кўтариш, бақир-чақир қилиш яхши эмас. Балки шошилмасдан, хотиржамлик ва сокинлик билан ҳаракат қилмоқ керак.

1475- وَقَالَ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ τ: دَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ τ مِنْ عَرَفَةَ حَتَّى إِذَا كَانَ بِالشَّعْبِ نَزَلَ فَبَالَ ثُمَّ تَوَضَّأَ وَلَمْ يُسَبِّحِ الْوُضُوءَ قُلْتُ لَهُ: الصَّلَاةُ قَالَ: الصَّلَاةُ أَمَامَكَ فَركبَ فَلَمَّا جَاءَ الْمُزْدَلِفَةَ نَزَلَ فَتَوَضَّأَ فَأَسْبَغَ الْوُضُوءَ ثُمَّ أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ فَصَلَّى الْمَغْرِبَ ثُمَّ أَنَاخَ كُلُّ إِنْسَانٍ بَعِيرُهُ فِي مَنْزِلِهِ ثُمَّ أُقِيمَتِ الْعِشَاءُ فَصَلَّاهَا وَلَمْ يُصَلِّ بَيْنَهُمَا شَيْئًا. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ.

1475. Усома ибн Зайд розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллalloху алайхи васаллам Арофатдан қайтдилар. У зот икки тоғ орасига келганларида тушиб, таҳорат ушатдилар. Сўнгра таҳорат қилдилар-у, яхшилаб қилмадилар. Мен у зотга:

«Намоз», дедим.

«Намоз олдинда», дедилар ва уловга миндилар.

Қачонки Муздалифага келганларида тушиб, яхшилаб таҳорат қилдилар. Сўнгра намозга иқомат айтилди. У зот шомни ўқидилар. Кейин ҳар бир инсон туясини ўз жойига чўқтирди. Сўнг хуфтонга иқомат айтилди. У зот уни ўқидилар. Иккисини орасида бирор нарса ўқимадилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Муздалифага етиб келгандан кейин ҳожилар шом ва хуфтон намозларини жамлаб, хуфтонни қаср қилиб, хуфтон вақтида ўқийдилар. Ушбу ҳадиси шариф мазкур ҳукмни шариатга киритилиши учун ҳужжат бўлган далиллардан биридир.

1476- وَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ : مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى صَلَاةً إِلَّا لِمِيقَاتِهَا إِلَّا صَلَاتَيْنِ صَلَاةَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ وَصَلَّى الْفَجْرَ يَوْمَئِذٍ قَبْلَ مِيقَاتِهَا. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

1476. Ибн Масъуд розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам ҳеч бир намозни вақтидан бошқада ўқиганларини кўрмадим. Аммо икки намоз: шом ва хуфтон (мустасно). Ўша куни бомдодни ҳам эртароқ ўқидилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Яъни, Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам Арофатдан қайтганларида шом ва хуфтон намозларини жамлаб ўқиганлар. Шунинг учун Муздалифани «Жамъ» деб ҳам номланади. Ибн Масъуд розияллоху анҳу Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг бирор марта намозни вақтидан бошқа вақтда ўқиганларини кўрмаганлар. Ўша куни Набий соллаллоху алайҳи васаллам Муздалифада тунаб қолиб, бомдод намозини ҳам одатдагидан эртароқ ўқиганлар. Кейин Машъарул ҳаромга бориб, дуо қилганлар.

1477- وَقَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي تَالِبٍ : أَصْبَحَ النَّبِيُّ ﷺ وَقَدْ وَقَفَ عَلَى قُرْحٍ فَقَالَ: هَذَا قُرْحُ وَهُوَ الْمَوْقِفُ وَجَمَعَ كُلُّهَا مَوْقِفٌ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1477. Али розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам Қузах (тоғи)да туриб, тонг отдирдилар. Сўнг у зот:

«Бу Қузахдир. У туриш жойидир. Жамънинг – Муздалифанинг ҳаммаси туриш жойидир», дедилар».

Абу Довуд ва Имом Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ўша кечаси хожилар Муздалифанинг чегарасидан ташқарида тунашлари мумкин эмас.

1478- وَقَالَ عَمْرُو بْنُ مَيْمُونٍ: شَهِدْتُ عُمَرَ ط صَلَّى بِجَمْعِ الصُّبْحِ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ الْمُشْرِكِينَ كَانُوا لَا يُفِيضُونَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَيَقُولُوا أَشْرَقَ نَبِيْرٌ وَأَنَّ النَّبِيَّ ρ خَالَفَهُمْ ثُمَّ أَفَاضَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

1478. Амр ибн Маймун розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Умар розияллоху анҳунинг бомдодни Жамъ (Муздалифа)да ўқиганларида ҳозир бўлдим. Сўнгра у:

«Мушриклар то қуёш чиқмагунча тушмас эдилар ва «Сабийр ёрит!» дер эдилар. Набий соллаллоху алайҳи васаллам уларга хилоф қилдилар», деди.

Кейин қуёш чиқишидан олдин (Муздалифадан) тушиб кетди».

Имом Бухорий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: «Сабийр» – Муздалифа яқинидаги тоғнинг номи. Мушриклар Муздалифадан қуёш чиққанидан кейин тушишар эди. Унгача Сабийр тоғига нидо қилиб, унинг ёритишини сўрашар эди. Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам уларга хилоф иш қилиб Муздалифадан қуёш чиқишидан олдин тушишни жорий қилдилар.

تقدم الضعفاء إلى منى

ЗАИФЛАРНИНГ МИНОГА ОЛДИН КЕТИШИ

1479- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَتْ سَوْدَةُ امْرَأَةً ضَخْمَةً ثَبِطَةً، فَاسْتَأْذَنْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْ تُفِيضَ مِنْ جَمْعٍ بَلِيلٍ فَأَذِنَ لَهَا قَالَتْ عَائِشَةُ: فَلَيْتَنِي كُنْتُ اسْتَأْذَنْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَمَا اسْتَأْذَنْتَهُ سَوْدَةُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

1479. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Савда катта жуссали, секин қимирлайдиган аёл эди. У Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламдан Жамъдан кечаси тушиб кетишга изн сўради. У зот унга изн бердилар. Кошки, мен ҳам Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламдан Савда изн сўрагандек, изн сўраган бўлсам экан».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Жам Муздалифанинг иккинчи номи эканини айтиб ўтган эдик. Савда бинти Замъа онамиз розияллоху анҳо жисмоний жиҳатдан заиф бўлганлари учун Муздалифада тонг отгунча қолишлари машаққат туғдириши сабабидан Пайғамбаримиз алайҳиссаломдан муддатдан олдин жўнаб кетишга рухсат сўраганлар. У зот Савда онамизга рухсат берганлар. Мана шу ҳадиси шариф заиф кишиларга Муздалифадан эртароқ тушишга изн берилиши учун ҳужжат бўлган.

1480- وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: أَنَا مِمَّنْ قَدَّمَ النَّبِيَّ ﷺ لَيْلَةَ الْمُرْدَلِفَةِ فِي ضَعْفَةِ أَهْلِهِ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

1480. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Муздалифа кечасида олдин тушириб юборган заифҳол аҳллари ичида мен ҳам бор эдим».

وَرَأَى التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ: وَقَالَ: لَا تَرْمُوا الْجُمَرَةَ حَتَّى تَطْلُعَ
الشَّمْسُ.

Бешовлари ривоят қилишган.

Термизий ва Абу Довуд:

«Қуёш чиққунча тошни отманглар» жумласини зиёда қилган.

Шарҳ: Беморлар, заифҳол кишилар, ёш болалар Муздалифадан тонг отишидан олдин тушиб кетишларига рухсат бор. Аммо бошқалар у ерда бомдод намозини ўқигунча туришлари шарт. ҳанафий мазҳабида вожиб. Шунингдек, биринчи ҳайит куни Ақобада шайтонга отиладиган тошнинг вақти ҳам қуёш чиққандан кейин киради.

الميت بمنى أيام العيد والتشريق

ИЙД ВА ТАШРИҚ КУНЛАРИ МИНОДА ТУНАШ

1481- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ

أَلَا نَبْنِي لَكَ بَيْتًا يُظِلُّكَ بِمِنَى قَالَ: لَا مِئِّي مُنَاحُ مَنْ سَبَقَ. رَوَاهُ أَبُو
دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1481. *Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:*

«Эй Аллоҳнинг Расули! Сизга Минода соя бўлиши учун уй қуриб берайликми?» дедик.

«Йўқ. Мино ким олдин келса, туясини чўктираверадиган макондир», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўта камтар ва ҳақчил зот бўлганлари яққол кўриниб турибди. У зот ўзларига Минода алоҳида жой қилинишига рухсат бермай, Мино ким олдин келиб жойлашиб олса, ўшаники бўладиган жой эканини эълон қилмоқдалар. Шунинг учун ҳам шариатимизда одамларга кийинчилик туғдирмаслик учун Минога бино қуриш ман қилинган. Аммо қуёшдан ёки ёмғирдан сақланиш учун чодир қуришга рухсат бор. Агар зарар кўзга кўриниб турса, бу ишни қилиш вожибга айланади.

1482- وَقَالَ رَجُلٌ مِّنَ الصَّحَابَةِ: خَطَبَ النَّبِيُّ ﷺ النَّاسَ بِمِئَى

وَنَزَّهَهُمْ مَنَازِلَهُمْ فَقَالَ: لَيَنْزِلَ الْمُهَاجِرُونَ هَا هُنَا وَأَشَارَ إِلَى مِمْنَةٍ

الْقَبْلَةِ وَالْأَنْصَارُ هَا هُنَا وَأَشَارَ إِلَى مَيْسَرَةِ الْقَبْلَةِ ثُمَّ لَيَنْزِلَ النَّاسُ

حَوْثَهُمْ.

1482. *Саҳобалардан бир киши деди:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Минода одамларга хутба қилдилар ва уларни жой-жойларига туширдилар. У зот «Муҳожирлар мана бу ерга тушсинлар, деб қибланинг ўнг томонига ишора қилдилар. Ансорлар бу ерга, деб қибланинг чап томонига ишора қилдилар. Сўнгра одамлар уларнинг атрофларига тушсинлар, дедилар».

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан ҳаж амири, ҳаж ишларига

масъул тарафлар ҳожиларга жой ажратишлари, уларни тартибга солишлари лозимлиги чиқади.

1483- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُرْطٍ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ أَعْظَمَ الْأَيَّامِ عِنْدَ اللَّهِ يَوْمُ النَّحْرِ ثُمَّ يَوْمُ الْقَرِّ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ.

1483. Абдуллоҳ ибн Қурт розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Аллоҳнинг ҳузурида кунларнинг энг улуғи (қурбонлик) сўйиш кунидир. Сўнгра қарор топиш кунидир», дедилар.

Иккисини Абу Довуд ривоят қилган.

Шарҳ: Бу икки кун Қурбон ҳайитининг биринчи ва иккинчи кунларидир. Ушбу ҳадиси шарифдан бу кунлар Аллоҳ таолонинг ҳузуридаги энг улуғ кунлар эканини билиб оламиз.

1484- عَنْ ابْنِ عُمرَ ط أَنَّ الْعَبَّاسَ ط اسْتَأْذَنَ النَّبِيَّ ρ لِبَيْتِ مَكَّةَ لِيَأْتِيَ مِنْ أَجْلِ سِقَايَتِهِ فَأْذَنَ لَهُ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ.

1484. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Аббос розияллоҳу анҳу Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан Мино кечаларида сувчилик қилиши туфайли Маккада тунашга изн сўради. У зот унга изн бердилар».

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг амакилари Аббос ибн Абдулмутталиб розияллоҳу анҳу ва у кишининг оила аъзолари ҳожиларга замзам етказиб бериш бўйича вазифадор эдилар. Бу ишни қилиш учун, албатта, Маккада туриш лозим бўлади. Шунинг учун у

киши ўзлари ҳаж қилган, Минода туришлари вожиб бўлса ҳам, Маккада кечаси қолишга Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан изн сўраганлар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам узрли бўлганлари сабабли Аббос ибн Абдулмутталиб розияллоҳу анҳуга изн берганлар.

Шунга ўхшаш масъулиятли кишиларга ва ўз жони, моли ёки аҳли хавфда қолган кишиларга Минода тунамасликка рухсат бор.

رمي جمرة العقبة

АҚОБА ТОШИНИ ОТИШ

1485- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ ٧ أَنَّهُ حَجَّ مَعَ ابْنِ مَسْعُودٍ

فَرَأَهُ يَرْمِي الْجُمُرَةَ الْكُبْرَى بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ فَجَعَلَ الْبَيْتَ عَنْ يَسَارِهِ
وَمِنِّي عَنْ يَمِينِهِ ثُمَّ قَالَ: هَذَا مَقَامُ الَّذِي أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ . رَوَاهُ
الْحُمْسَةُ إِلَّا مُسْلِمًا.

1485. Абдурахмон ибн Язийд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«У Ибн Масъуд билан бирга ҳаж қилди. Унинг катта тош отишни етти майда тош ила чап томонини қиблага, ўнг томонини Минога қилиб туриб отганини кўрди. Сўнгра:

«Шу мақомда у зотга Бақара сураси нозил бўлган», деди».

Бешовларидан фақат Муслим ривоят қилмаган.

Шарҳ: Демак, Ибн Масъуд розияллоҳу анху

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Ақоба тошини қандоқ отган бўлсалар, худди шу тарзда отган. Иложини қилган ҳожилар ҳам ана шундай отсалар яхши бўлади.

1486- وَقَالَ جَابِرٌ ٢: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ٢ يَرْمِي عَلَى رَاحِلَتِهِ يَوْمَ النَّحْرِ يَقُولُ: لَتَأْخُذُوا مَنَاسِكَكُمْ فَإِنِّي لَا أَدْرِي لَعَلِّي لَا أَحْجُبُ بَعْدَ حَجَّتِي هَذِهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ.

1486. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳайит куни уловлари устида туриб тош отаётганларини ва: «ҳаж ибодатларингизни мендан олишларингиз учун. Мен билмайман, эҳтимол ушбу ҳажимдан кейин ҳаж қилмасман», деганларини кўрдим».

Муслим, Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, тош отишни уловнинг устида туриб адо этса ҳам бўлар экан.

1487- وَعَنْهُ قَالَ: رَمَى رَسُولُ اللَّهِ ٢ الْجُمُرَةَ يَوْمَ النَّحْرِ ضُحًى وَأَمَّا بَعْدُ فَإِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ.

1487. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳайит куни тошни чошгоҳ пайтида отдилар. Ундан кейин қуёш заволга кетгандан сўнг».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Биринчи куни Ақоба тошини отиш қуёш чиққандан бошлаб заволгача давом этади. Иккинчи ва учинчи кунлари, ким тўртинчи кунга қолса, уч жойда тош отиш заволдан кейин бошланиб, қуёш ботгунча давом

этади.

1488- وَقَالَ قُدَامَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَرْمِي الْجُمْرَةَ عَلَى نَاقَةٍ لَيْسَ ضَرْبٌ وَلَا طَرْدٌ وَلَا إِلَيْكَ إِلَيْكَ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1488. Қудамма ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг тошни туя устида туриб отаётганларини кўрдим. Уриш ҳам, қувиш ҳам, нари тур-бери тур ҳам йўқ».

Насай ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятда ҳам Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг буюк зот экани намоён бўлмоқда. У зот охирзамон Пайғамбари бўлатуриб, жуда содда ҳаёт кечирган. ҳажда ҳам ҳеч ким у зотга йўл очмаган, одамларни нари тур-бери тур, деб турткиламаган. У зот ҳаж амалларини, жумладан, тош отишни оддий бир киши каби, кўп катори адо этганлар. ҳамма шундоқ бўлиши лозим.

الحل الأول

БИРИНЧИ ҲАЛОЛЛИК

Умра қилган одам эҳромдан бир мартада, тавоф, саъй қилиб сочни олдириш ёки қисқартиш билан чиқади. Шундан сўнг унга умра эҳроми ҳаром қилган ҳамма нарса ҳалол бўлади. Аммо ҳаж эҳромидан чиқиш икки босқичда амалга оширилади.

1489- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: إِذَا رَمَى أَحَدُكُمْ حِمْرَةَ الْعَقَبَةِ فَقَدْ حَلَّ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ إِلَّا النَّسَاءَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

1489. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Қачон бирингиз Ақоба тошини отса, батаҳқиқ, унга аёллардан бошқа барча нарса ҳалол бўлади», дедилар».

Абу Довуд ва Насай ривоят қилишган.

Шарҳ: Мана шу иш биринчи ҳалоллик дейилади.

1490- عَنْ أَنَسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَتَى مِنَى فَأَتَى الْجُمُرَةَ فَرَمَاهَا ثُمَّ أَتَى مِنْزِلَهُ بِمَنًى وَخَرَجَ ثُمَّ قَالَ لِلْحَلَاقِ: خُذْ وَأَشَارَ إِلَى جَانِبِهِ الْأَيْمَنِ ثُمَّ الْأَيْسَرِ ثُمَّ جَعَلَ يُعْطِيهِ النَّاسَ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ.

1490. Анас розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам Минога келдилар. Тош отадиган жойга бориб уни отдилар. Сўнгра Минодаги манзилларига келиб, қурбонлик сўйдилар. Кейин сартарошга «Ол!» деб, ўнг томонларига ишора қилдилар. Кейин чап томонларига. Сўнг уни одамларга бера бошладилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, Ақоба тошини отгандан кейин ушбу ривоятдаги ишларни қилиш, эҳром кийимини ечиб, оддий кийимларни кийиш ва аёлларга яқинлик қилишдан бошқа эҳром ман этган ишларни қилавериш мумкин бўлиб

қолады.

1491. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

Термизий ва икки шайх ривоят қилишган.

الذبح وما يجزىء في الضحية

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : گِیْگِیْکِکِگِ کِکِگِکِکِسُطُن طَطْمَه مِه مِه هِه
مے مے لٹ لٹ

«Ва ўзларига бўладиган манфаатларга шохид бўлсинлар. Маълум кунларда уларга ризқ қилиб берган чорва ҳайвонларини (сўйишда) Аллоҳнинг исмини зикр қилсинлар. Бас, улардан енглار ва бечора ва фақирларга ҳам егизинглар».

Сўнгра ўзларидаги кирларни кетказсинлар, назр-ларига вафо қилсинлар ва «қадимги уй»ни тавоф қилсинлар», (ҳаж, 28-29) деган.

Байтуллоҳни ҳаж қилишда ҳар бир ҳожи учун кўплаб бу дунё ва охираат манфаатлари бор. ҳажда ижтимоий, иқтисодий ва маънавий манфаатлар кўп. ҳажга келувчилар, аввало, Аллоҳга ибодат қилади, тақвosi зиёда бўлади, қолаверса, бир-бирлари билан танишадилар, ўзарo фикр ва тажриба алмашадилар, фойдали маслаҳатлар оладилар. Шунингдек, савдо-сотик, тижорат ҳам қиладилар. Уларнинг бу манфаатлардан баҳраманд бўлишга ҳақлари борлигини Аллоҳ таоло марҳамат қилган:

«Ва ўзларига бўладиган манфаатларга шохид бўлсинлар. Маълум кунларда уларга ризқ қилиб берган чорва ҳайвонларини (сўйишда) Аллоҳнинг исмини зикр қилсинлар».

Ҳаж палласи Аллоҳни зикр қилиш авжига чиқадиган мавсум. Бу мавсумнинг авжи эса, ҳайит кунлари бўлиб, унда зикр қурбонлик сўйиш жараёнида яна авжланади. ҳар бир ҳожи Аллоҳни йўлида барча нарсани қурбон қилиш рамзи сифатида Аллоҳнинг номини зикр қилатуриб, туя, мол, қўй каби чорва ҳайвонларини қурбонлик қилади.

«Бас, улардан енглар ва бечора ва фақирларга ҳам егизинглар».

Қурбонлик қилувчи ҳожи қурбонлигидан ўзи ҳам, бева-бечора, фақир-фуқароларга ҳам егизса бўлади.

Масжидул ҳаромнинг эгаси Аллоҳ таолонинг бу амрига қарши мусулмонларни ўша манфаатлардан, қурбонлик қилишдан, Аллоҳнинг номини зикр этишдан тўсишга Қурайш кофирларининг нима ҳаққи бор?

«Сўнгра ўзларидаги кирларни кетказсинлар...»

Қурбонлик қилиб бўлганидан кейин ҳожига эҳромдан чиқишга руҳсат бўлади. Шунда унинг учун эҳром вақтида мумкин бўлмаган соч олдириш ёки қисқартиришга, қўлтиқ

остидаги ва бошқа жойлардаги тукларни, тирноқларни олишга изн берилади. ҳожи бу ишларни бажариб, ювиниб-таранади. Оятда:

«...ўзларидаги кирларни кетказсинлар...» дейишдан мақсад шу.

«...ва «қадимги уй»ни тавоф қилсинлар».

«Қадимги уй»дан мурод Каъбатуллоҳ. Бу тавофни фарз тавоф, ифоза тавофи, дейилади. Бу тавофсиз ҳаж бўлмайди. Шу тавофни адо этишлик билан ҳаж ибодати ҳам тугайди.

Ҳажда бадан ибодатига қўшилиб, молиявий ибодат ҳам бор. Мисол учун, қурбонлик қилиш. Бу ҳақда Аллоҳ таоло Қуръони каримнинг ҳаж сурасида қуйидагиларни айтади:

«Ва туяларни сиз учун Аллоҳнинг нишонларидан қилдик. Уларда сизга яхшилик бор. Уларга олд оёқларидан бири боғлиқ турган ҳолида Аллоҳнинг номини зикр қилинг. Ёнлари ерга текканида эса, улардан енг, қаноатли ва тиланган камбағалларни ҳам таомлантиринг. Шундай қилиб, Биз уларни сизга бўйинсундириб қўйдик. Шоядки, шукр қилсангиз».

Аллоҳ субҳонаҳу ва таоло ушбу ояти каримада қурбонлик қилинадиган ҳайвонларнинг энг каттаси бўлмиш туя ҳақида сўз юритмоқда.

Қурбонлик қилиш ибодати ҳам бошқа ибодатлар каби Аллоҳ учун дейилса-да, аслида фойдани инсон кўради. Қурбонлик қилинган ҳайвоннинг гўштидан сўйган одамнинг ўзи ва фақир-фуқаролар манфаатдор бўлади.

«Уларнинг гўшtlари ҳам, қонлари ҳам зинҳор Аллоҳга етмас. Лекин Унга сиздан тақво етадир. Шундай қилиб, сизни ҳидоят қилгани эвазига Аллоҳга такбир айтишингиз учун уларни сизга бўйинсундириб қўйди. Яхшилик қилгувчиларга башорат бер».

Банда Аллоҳни қанча улуғласа, шунча оз. Биргина ҳидоятга бошлаб қўйгани учун қанча такбир айтса, шунча

оз. Қурбонлик қилиш ҳам, Аллоҳнинг йўлида ҳар қандай қурбонлик беришга тайёр эканини кўрсатиш ҳам ўша ҳидоят учун Аллоҳ таолони улуғлашдир.

1492- عَنْ جَابِرٍ τ قَالَ: نَحَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ρ عَامَ الْحَدِيثِ
الْبَدَنَةِ عَنْ سَبْعَةٍ وَالْبَقَرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1492. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан ҳудайбия йили туяни етти киши номидан, молни етти киши номидан сўйдик».

Муслим, Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бир дона туя ёки қорамолни етти киши номидан қурбонлик қилиш мумкинлиги ушбу ҳадиси шарифдан олинган.

1493- وَفِي رِوَايَةٍ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ρ مُهْلَيْنَ بِالْحَجِّ،
فَأَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ρ أَنْ نَشْتَرِكَ فِي الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ كُلِّ سَبْعَةٍ مِنَّا فِي
بَدَنَةٍ.

1493. Бошқа бир ривоятда:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан ҳаж нияти ила эҳром боғлаб чикдик. Бас, у зот бизни туя ва молда шерик бўлишга амр қилдилар. ҳар бир катта қурбонликка етти кишидан».

1494- وَفِي أُخْرَى: اشْتَرَكْنَا مَعَ النَّبِيِّ ρ فِي الْحَجِّ وَالْعُمْرَةِ كُلِّ
سَبْعَةٍ فِي بَدَنَةٍ.

1494. Яна бошқа ривоятда:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан ҳаж ва умрада ҳар етти киши бир катта қурбонликда шерик бўлди», дейилган.

Шарҳ: Биз катта сўйиш деб таржима қилган ибора арабчада «бадана» дейилиб, туя ва молни англатади.

1495 - وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ط كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ρ فِي سَفَرٍ فَحَضَرَ الْأَضْحَى، فَاشْتَرَكْنَا فِي الْبَقَرَةِ سَبْعَةً وَفِي الْجُزُورِ عَشْرَةً. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1495. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга сафардалигимизда Қурбон ҳайити бўлиб қолди. Бир сигирда етти киши ва бир туяда ўн киши шерик бўлди».

Насай ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Жумхури уламолар бу ривоятдаги бир туяда ўн киши шерик бўлиши маъносини амалга олмай, балки бир туяда етти киши шерик бўлиши ҳақидаги ривоятни олганлар.

1496 - عَنْ ابْنِ عُمرَ ط أَنَّهُ رَأَى رَجُلًا يَنْحُرُ بَدَنَتَهُ بَارَكَةً فَقَالَ: ابْعَثْهَا قِيَامًا مُقَيَّدَةً سَنَةَ مُحَمَّدٍ ρ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيُّ.

1496. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«У киши бир кишини туясини чўккалатиб сўяётганини кўриб қолиб: «Уни чап қўлини боғланган ҳолда тик қўйвор! Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи

васалламнинг суннатлари шундоқ!» деган.

Бешовларидан фақат Термизий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Туяни тик турғизиб сўйиш юқоридаги ояти каримада ҳам зикр қилинди.

1497- وَلِلْبَحَارِيِّ: نَحَرَ النَّبِيِّ ﷺ يَدِهِ سَبْعَ بُدْنٍ قِيَامًا.

1497. Бухорийнинг ривоятида:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз қўллари билан етгита туяни тик ҳолда сўйдилар», дейилган.

يتصدقون من الضحايا ويأكلون

**ҚУРБОНЛИКЛАРДАН САДАҚА
ҚИЛАДИЛАР ВА ЕЙДИЛАР**

1498- عَنْ عَلِيٍّ ؓ قَالَ: أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ أَقُومَ عَلَى

بُذْنِهِ وَأَنْ أَتَصَدَّقَ بِلَحْمِهَا وَجُلُودِهَا وَأَجَلَّتْهَا وَأَلَّا أُعْطِيَ الْجَزَارَ مِنْهَا
قَالَ: نَحْنُ نُعْطِيهِ مِنْ عِنْدِنَا. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا التِّرْمِذِيَّ.

1498. Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам менга у зотнинг қурбонликларига қарашимни, гўштлари, терилари ва жабдуқларини садақа қилишимни ва у нарсалардан қассобга бермаслигимни амр қилдилар. Унга биз ўзимиз берамиз», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятдан қурбонлик қилувчи ўз ўрнига бошқани вакил қилиши мумкинлиги аён бўлади.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз ўринларига ҳазрати Али розияллоҳу анҳуни вакил қилганлар. Агар қурбонлик қилишда қассобдан фойдаланилган бўлса, унга иш ҳақи учун қурбонликдан бериб бўлмайди. Агар қассоб камбағал бўлса, иш ҳақини бошқа томондан бериб туриб, устига қурбонликнинг гўшtidан берса ҳам бўлади.

1499- وَقَالَ جَابِرٌ ط: كُنَّا لَا نَأْكُلُ مِنْ حُومِ بُدْنِنَا فَوْقَ
ثَلَاثِ مِئَةِ فَرَخَصَ لَنَا النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: كُلُوا وَتَزَوَّدُوا فَأَكَلْنَا وَتَزَوَّدْنَا.

1499. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Биз ўз қурбонликларимизнинг гўшtlаридан Минонинг уч куни ўтганидан кейин емас эдик. Бас, Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бизга рухсат бердилар, енглар ва ўзингиз ила олинг ҳам, дедилар. Биз едик ва ўзимиз билан ҳам олдик».

1500- وَقَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ ط: لَا يُؤْكَلُ مِنْ جَزَاءِ الصَّيْدِ وَالنَّذْرِ
وَيُؤْكَلُ مِمَّا سِوَى ذَلِكَ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانِ.

1500. Ибн Умар розияллоҳу анҳу:

«Овнинг жазосига ва назрга сўйилган нар-садан ейилмайди. Ундан бошқадан ейилади», деди».

Икки шайх ривоят қилишган.

الحلق أو التقصير

СОЧ ОЛДИРИШ ЁКИ ҚИСҚАРТИРИШ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: مَعْ كَتُوبٌ وَوَوُوْوَ وُوْوَ وُوْوَ وَيٰٓيَ پَر

بِئَانَا نَهْنُوئو

Аллоҳ таоло:

«Албатта, Масжидул харомга, иншааллох, омонликда, сочларингиз олинган, қисқартирилган ҳолда қўрқмасдан кирасизлар. Бас, У сиз билмаган нарсани билади ва сизларга бундан бошқа яқин фатҳни қилди», деган (*Фатҳ*, 27).

Бу оятда Аллоҳ таоло мўминларга бир неча хушхабар етказмоқда. Аввало, Пайғамбар алайҳиссаломнинг тушларини тасдиқламоқда. Қолаверса, Масжидул ҳаромга кириш насиб этишининг хабарини бермоқда.

Ушбу хабарни Аллоҳнинг Ўзи таъкидлаб бераётганига қарамай, яна Ўзи «Иншааллоҳ» – «Аллоҳ хоҳласа» деган иборани ишлатмоқда. Бундай дейиш иймон одобларидан бўлиб, дунёдаги ҳар бир иш ва воқеани Аллоҳ таолонинг хоҳишига боғлашдан иборатдир. Бу ваъда ҳудайбия сўлҳидан кўп ўтмай амалга ошди.

1501- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ قَالَ: اللَّهُمَّ ارْحَمِ

الْمُحَلِّقِينَ قَالُوا: وَالْمُقَصِّرِينَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: اللَّهُمَّ ارْحَمِ

الْمُحَلِّقِينَ، قَالُوا: وَالْمُقَصِّرِينَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَالْمُقَصِّرِينَ. رَوَاهُ
التِّرْمِذِيُّ.

1501. Ибн Умар розияллоху анҳудан ривоят қи-линади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Эй Аллоҳим! Соч олдирганларга раҳм қилгин!»

«Қисқартирганларни ҳамми, эй Аллоҳнинг Расули!?» дейишди.

«Эй Аллоҳим! Соч олдирганларга раҳм қилгин!» дедилар.

«Қисқартирганларни ҳамми, эй Аллоҳнинг Расули!?» дейишди.

«Қисқартирганларни ҳам», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан ҳаж ва умра қилган эркаклар сочларини олдиришлари афзал экани маълум бўлади.

1502- وَقَالَ أَنَسٌ ٧: لَمَّا رَمَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْجُمْرَةَ وَنَحَرَ
نُسْكَهُ نَأَوَلَ الْحَلَّاقَ شِقَّةَ الْأَيْمَنِ فَحَلَقَهُ، فَأَعْطَاهُ أَبَا طَلْحَةَ، ثُمَّ نَأَوَلَ
الْحَلَّاقَ الشَّقَّ الْأَيْسَرَ فَحَلَقَهُ فَأَعْطَاهُ أَبَا طَلْحَةَ، فَقَالَ: أَفْسِمُهُ بَيْنَ
النَّاسِ. وَفِي رِوَايَةٍ: فَوَزَعَهُ الشَّعْرَةَ وَالشَّعْرَتَيْنِ بَيْنَ النَّاسِ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ.

1502. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам тошни отиб, қурбонликларини сўйиб бўлганларидан кейин сартарошга ўнг томонларини тутдилар. У сочи олди. У зот уни Абу Толҳага бердилар. Сўнгра сартарошга чап томонларини тутдилар. У сочи олди. У зот уни Абу Толҳага бердилар ва: «Уни одамларга тақсимлаб бер», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Бас, у уни бир тола, икки толадан қилиб, одамларга улашди», дейилган.

Тўртовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Уламоларимиз ушбу ҳадиси шарифни аҳли солиҳ кишиларга тегишли нарсаларни табаррук сифатида

сақлашга далил дейдилар. Ўшанда кишилар томонидан тақсимлаб олинган Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг муборак сочлари ҳозиргача мусулмонлар учун табаррук бўлиб келмоқда. Истамбулда ўша муборак сочдан музейда сақланмоқда. Тошкентда ҳам Мўйи муборак масжидида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг сочларидан бир тола сақланган экан. Турли муносабатлар ила ўша муборак сочни халқ оммаси ичига олиб чиқиб ҳам турилган. ҳозир ўша муборак соч толаси нима бўлгани бизга қоронғу.

1503- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَيْسَ عَلَى النِّسَاءِ الْحَلْقُ إِلَّا مِمَّا عَلَى النِّسَاءِ التَّقْصِيرُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالدَّارَقُطْنِيُّ.

1503. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Аёллар соч олдиришлари лозим эмас. Аёллар соч қисқартишлари лозим».

Абу Довуд, Термизий ва Дора Қутний ривоят қилишган.

Шарҳ: Сочни ҳаж ёки умрада олдириш эркакларга хос. Аёллар фақат сочлари учидан бир оз қисқартсалар кифоя қилади. Уларга соч олдириш амр қилинмаган.

1504- وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ ρ : زُرْتُ قَبْلَ أَنْ أُرْمِيَ ، قَالَ: لَا حَرَجَ ، قَالَ: حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أُذْبَحَ ، قَالَ: لَا حَرَجَ ، قَالَ: دَبَحْتُ قَبْلَ أَنْ أُرْمِيَ، قَالَ: لَا حَرَجَ.

1504. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Бир киши Набий соллаллоҳу алайҳи васалламга:

«Тош отишдан олдин зиёрат қилдим», деди.

«ҳечқиси йўқ», дедилар.

«Сўйишдан олдин соч олдирдим», деди.

«ҳечқиси йўқ», дедилар.

«Тош отишдан олдин сўйдим», деди.

«Ҳечқиси йўқ», дедилар».

Шарҳ: ҳозирда баъзи кишилар ушбу ҳадиси шарифни хужжат қилиб, мазкур ишларни тартибсиз равишда қай бирини олдин, қай бирини кейин қилса бўлаверади, деган гапни айтадилар. Аммо Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «ҳечқиси йўқ» деганлари бўлар иш бўлиб фурсат ўтгандан кейин айтилганини унутиб қўядилар. Сўровчилар ҳукми билмасдан адо этганлар ва кейин савол берганлар. ҳукми билган одам амалларни тартиб билан қилмоғи лозим.

1505- وَفِي رِوَايَةٍ: وَقَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ بِمَنَى لِلنَّاسِ يَسْأَلُونَهُ فَقَالَ رَجُلٌ: لَمْ أَشْعُرْ فَحَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَذْبَحَ فَقَالَ: اذْبَحْ وَلَا حَرْجَ، فَجَاءَ آخَرُ فَقَالَ: لَمْ أَشْعُرْ فَنَحَرْتُ قَبْلَ أَنْ أَرْمِيَ، قَالَ: ارمِ وَلَا حَرْجَ، فَمَا سُئِلَ يَوْمَئِذٍ عَنْ شَيْءٍ قُدِّمَ وَلَا أُخِّرَ إِلَّا قَالَ: افْعَلْ وَلَا حَرْجَ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ.

1505. Бошқа бир ривоятда:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам видолашув ҳажида Минода одамлар учун турдилар. Улар у зотдан сўрадилар. Бир киши:

«Билмасдан сўйишдан олдин соч олдирибман», деди.

«Сўявер. ҳечқиси йўқ», дедилар.

Бошқа бири келиб:

«Билмасдан тош отишдан олдин сўйибман», деди.

«Отавер. ҳечқиси йўқ», дедилар.

У зотдан ўша куни олдинга ёки кейинга сурилган нима нарса ҳақида сўралса ҳам, қилавер, ҳечқиси йўқ», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифни далил қилиб, баъзи уламолар аввал айтиб ўтилганидек, ҳайит куни қилиниши лозим бўлган ҳаж амалларини тартибли қилиш вожиб эмас. Аввал тош отиш, кейин сўйиш ва ундан сўнг соч олдириш суннатдир, дейдилар. Аммо ушбу ривоятда сўровчиларнинг барчаси «билмасдан» деган сўзни айтганларини унутмаслик лозим.

Абу ҳанифа ва Молик раҳматуллоҳи алайҳимлар, мазкур амалларни бажаришда тартибга риоя қилиш вожибдир, ким ўша тартибни бузса, жонлиқ сўйиш вожиб бўлади, деганлар.

خطبة يوم النحر

СЎЙИШ КУНИ ХУТБАСИ

1506- عَنْ رَافِعِ بْنِ عَمْرِو الْمُزَنِيِّ τ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ

يَخْطُبُ النَّاسَ يَمِيَّ حِينَ ارْتَفَعَ الضُّحَى عَلَى بَغْلَةٍ شَهْبَاءَ وَعَلِيٍّ τ يُعَبِّرُ عَنْهُ وَالنَّاسُ بَيْنَ قَائِمٍ وَ قَاعِدٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ.

1506. Рофеъ ибн Амр ал-Музаний розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Минода чошгоҳ кўтарилиб қолганида, оқ-қора хачирда одамларга хутба қилаётганларини кўрдим. Али

розияллоҳу анҳу у зотнинг гапларини етказиб турибди. Одамларнинг тик турганлари ҳам, ўтирганлари ҳам бор».

Абу Довуд ва Насай ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳодиса ҳайитнинг биринчи куни бўлган. Ўшанда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам хожиларга ваъз-насиҳат қилганлар ва ҳазрати Али розияллоҳу анҳу у зотнинг сўзларини баланд овоз билан кишиларга етказиб турганлар. Тингловчилар эса, баъзилари тик турган, баъзилари ўтирган ҳолларида эшитганлар. Чунки одам жуда кўп эди. Ўша вақтнинг шароитида мисли кўрилмаган катта жамоат йиғилган эди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан ҳаж қилган саҳобаларнинг сони бир юз ўттиз мингга етган эди.

1507- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ؓ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَطَبَ النَّاسَ يَوْمَ التَّحْرِ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَيُّ يَوْمٍ هَذَا؟ قَالُوا: يَوْمٌ حَرَامٌ قَالَ: فَأَيُّ بَلَدٍ هَذَا؟ قَالُوا: بَلَدٌ حَرَامٌ، قَالَ: فَأَيُّ شَهْرٍ هَذَا؟ قَالُوا: شَهْرٌ حَرَامٌ، قَالَ: فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا فَأَعَادَهَا مِرَارًا ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ: اللَّهُمَّ هَلْ بَلَغْتُ اللَّهَمَّ هَلْ بَلَغْتُ. قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ ؓ: فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهَا لَوَصِيَّتُهُ إِلَى أُمَّتِهِ فَلْيُبَلِّغِ الشَّاهِدَ الْعَائِبَ لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كَقَارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَأَحْمَدُ.

1507. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам одамларга қурбонлик куни хутба қилдилар. У зот:

«Эй одамлар! Бу қайси кун?» дедилар.

«Хурматли кун», дейишди.

«Бу қайси юрт?» дедилар.

«хурматли юрт», дейишди.

«Бу қайси ой?» дедилар.

«Хурматли ой», дейишди.

«Албатта, қонларингиз, молларингиз, обрўларингиз сиз учун худди шу кунингиз, шу юртингиз, шу ойингиз хурмати каби ҳурматлидир», деб бир неча марта такрорладилар.

Сўнг бошларини кўтариб туриб: «Эй Аллоҳим! Етказдимми?! Эй Аллоҳим! Етказдимми?!» дедилар.

Ибн Аббос розияллоҳу анҳу: «Аллоҳга қасамки, бу у зотнинг умматларига васиятлари эди», деди.

«Бас, ҳозир ғойибга етказсин! Мендан кейин кофирликка қайтиб баъзингиз баъзингизнинг бўйнига урманглар!» дедилар».

Икки шайх ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бу хутбалари энг машҳури бўлиб, бу хутбада у зот мусулмонларнинг қонлари, моллари ва обрўлари ҳарами шарифдек, ҳайит кунидек ва ҳаж ойидек ҳурматли эканини ва уларнинг ҳурмати кетказиб, мусулмонлар бир-бирлари билан уришишлари мумкин эмаслигини баён қилиб берганлар. Албатта, бу хутбада Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг умматлари билан видолашишлари ҳам бор эди.

1508 - وَفِي رِوَايَةٍ: وَقَفَ النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ النَّحْرِ بَيْنَ الْجُمَرَاتِ فِي حَجَّتِهِ الَّتِي حَجَّ بِهَا وَقَالَ: هَذَا يَوْمُ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ فَطَفِقَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ اشْهَدْ وَوَدَّعَ النَّاسَ فَقَالُوا: هَذِهِ حَجَّةُ الْوَدَاعِ.

1508. Бошқа бир ривоятда:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳаж қилганларида қурбонлик куни тош отиладиган жойлар орасида туриб ана шуларни айтдилар ва: «Бу ҳажжул акбар кунидир», дедилар. Кейин: «Эй Аллоҳим! Шохид бўл!» деб қайта-қайта айтдилар. Одамлар билан видолашдилар. Улар: «Бу видолашув ҳажидир», дейишди».

Шарҳ: Бу ривоятда кўпчилик томонидан қайта-қайта сўраладиган «ҳажжул акбар» ҳақида ҳам сўз бормокда. Уламоларимиз «ҳажжул акбар» ҳақида кўп баҳслар юритганлар, ҳатто бу масала бўйича алоҳида рисола ёзганлари ҳам бор. Машҳур ҳанафий олим Мулло Али Қори раҳматуллоҳи алайҳи «Мишкотул масобийҳ» китобига ёзган «Мирқотул мафотийҳ» деган шарҳларида «ҳажжул акбар» ҳақида бир неча сўзларни келтириб, Арафа жума куни бўлса, «ҳажжул акбар» бўлади, деганлар.

1509 - عَنْ أَبِي بَكْرَةَ τ قَالَ: خَطَبَ النَّبِيُّ ρ فِي حَجَّتِهِ فَقَالَ: إِنَّ الزَّمَانَ قَدْ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ السَّنَةَ ائْنَا عَشَرَ شَهْرًا مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ثَلَاثَةٌ مُتَوَالِيَاتٌ ذُو الْقَعْدَةِ وَذُو الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمُ، وَرَجَبٌ مُضَرَّ الَّذِي بَيْنَ جُمَادَى وَشَعْبَانَ . رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

1509. Абу Бакра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳажда хутба қилиб:

«Албатта, замон Аллоҳ осмонлару ерни халқ қилган кундаги ҳайъатига қайтди. Бир йил ўн икки ойдир. Улардан тўртаси ҳаром ойлардир. Учаси

бирин-кетин: зулқаъда, зулҳижжа ва муҳаррам. Жумади ва шаъбон орасидаги Музарнинг ражаби ҳам», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятда Расулуллоҳ соллаллоҳу алай-ҳи васалламнинг Видолашув ҳажида ҳайит куни қилган хутбаларидан бир парча келтирилмоқда. Расулуллоҳ соллаллоҳу алай-ҳи васаллам бу хутбалари билан қуйидаги ояти кариманинг шарҳини қилмоқдалар:

«Албатта, Аллоҳнинг ҳузурида ойларнинг сони, Аллоҳнинг ҳузурида осмонлару ерни яратган куни ўн икки ой қилиб белгиланган. Улардан тўрттаси (уруш қилиш) ҳаром (ойлар)дир. Мана шу тўғри диндир. У(ой)ларда ўзингизга зулм қилманг».

Ушбу ояти карима ойларнинг ҳисоби табиий равишда Аллоҳ осмонлару ерни яратган пайтдаёқ, уларнинг ҳаракатига боғлиқ қилиниб, ўн иккита қилиб белгиланганини баён қилмоқда.

Бу доимий равишда бир хил турадиган собит ҳисобдир. Унда инсоннинг ҳеч даҳли йўқ. Инсон фақат Аллоҳ яратган нарсаларга қараб, Аллоҳ берган ақл билан ойларни санайди, холос.

«Албатта, Аллоҳнинг ҳузурида ойларнинг сони Аллоҳнинг ҳузурида осмонлару ерни яратган куни ўн икки ой қилиб белгиланган».

Ўн битта ҳам, ўн учта ҳам қилиб бўлмайди. Янги ой чиққан куни янги ой бошланади. У йигирма тўққиз ёки ўттиз кун бўлади. Кейин яна янгиси чиқади. Олдиндан белгилаб қўйилган ҳисоб билан, ой тўлин бўлганда ҳам, янги ой бошланди, дейилмайди. Бундай дейиш хато ҳисобланади. Чунки Аллоҳ таолонинг ишига бандаси аралаша билмайди.

«Улардан тўрттаси (уруш қилиш) ҳаром (ойлар)дир».

Яъни, ўн икки ойдан тўрттасида уруш қилиш Аллоҳ

томонидан ҳаром қилингандир. Бу ойлар зулқаъда, зулҳижжа, муҳаррам ва ражаб ойлари бўлиб, мазкур ойларда уруш қилиш ҳаром.

«Мана шу тўғри диндир. У(ой)ларда ўзингизга зулм қилманг».

Юқорида зикр қилинган ҳукм тўғри дин – Ислом ҳукми. Бу ҳукмга ҳилоф равишда ҳаром ойларда уруш қилиб, ўзингизга зулм қилманг.

Бу ҳолатни зулқаъда, зулҳижжа, муҳаррам ва ражаб ойларини яхшилик асоси қилиб қўйилиши деб тушуниш керак. Бу ойларда жоҳилият вақтида ҳам урушлар тўхтаган. ҳатто арзимаган нарса учун йиллаб уруш қиладиган араб қабилалари ҳам уруш қилишдан тийилганлар. Ўғил отасининг қотилини кўриб қолса ҳам унга бу ойларда ёмон сўз айтмаган.

Бир йилда тўрт ойни урушсиз ой деб эълон қилиш бутун дунё тинчлигини кўзлаб қўйилган ажойиб асос эди. ҳарами шариф макон жиҳатидан тинчлик-омонлик минтақаси бўлса, уруш ҳаром қилинган тўрт ой замон жиҳатидан тинчлик-омонлик минтақаси эди.

طواف الإفاضة

ИФОЗА ТАВОФИ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: هَمَّ مَعْنَى لَكَ

Аллоҳ таоло:

«Сўнгра ўзларидаги кирларни кетказсинлар, назрларига вафо қилсинлар ва «қадимги уй»ни тавоф қилсинлар», деганимизни эсла», (ҳаж, 29) деган.

Қурбонлик қилиб бўлганидан кейин ҳожига эҳромдан

чикишга рухсат бўлади. Шунда унинг учун эҳром вақтида мумкин бўлмаган соч олдириш ёки қискартиришга, қўлтиқ остидаги ва бошқа жойлардаги тукларни, тирноқларни олишга изн берилади. ҳожи бу ишларни бажариб, ювиниб-таранади. Оятда

«...ўзларидаги кирларни кетказсинлар...» дейишдан мақсад шу.

«...ва «қадимги уй»ни тавоф қилсинлар».

«Қадимги уй»дан мурод Каъбатуллоҳ. Бу тавофни фарз тавоф, рукн тавоф, зиёрат тавофи ва ифоза тавофи, дейилади.

Бу тавофсиз банданинг ҳажи ҳаж бўлмайди. Уни адо этиш билан ҳаж ибодати ҳам тугайди.

1510- وَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: حَجَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَفْضْنَا يَوْمَ النَّحْرِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1510. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан ҳаж қилдик. Бас, қурбонлик куни ифоза (тавофи) қилдик».

Имом Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ривоятдан ифоза тавофини ҳайитнинг биринчи куни қилиш афзал экани маълум бўлади.

1511- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ٢ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَفَاضَ يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ رَجَعَ فَصَلَّى الظُّهْرَ بَيْنِي، وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَفْعَلُ ذَلِكَ اقْتِدَاءً بِالنَّبِيِّ ﷺ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

1511. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам

қурбонлик куни ифоза қилдилар. Сўнг қайтиб пешинни Минода ўқидилар».

Ибн Умар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга эргашиб худди шундоқ қиларди».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятдан Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳайит куни тош отиш, қурбонлик сўйиш ва соч олдириш амалларини тезроқ бажариб, ифоза тавофини амалга оширишга шошилганлари билинади. Чунки у зот тавофни қилиб бўлиб, пешин намозини Минода ўқишга улгурганлар.

1512 – وَلِلْبَحَارِيِّ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَزُورُ الْبَيْتَ أَيَّامَ مِنَى.

1512. Имом Бухорийнинг ривоятида:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Байтни Мино кунлари зиёрат қилар эдилар», дейилган.

Шарҳ: Ифоза тавофи ҳажнинг асосий рукнидан бири бўлиб, усиз ҳаж бўлмайди. Бу тавофнинг вақти ҳайит куни тош отиб, қурбонлик сўйиб ва соч олдириб бўлгач, бошланади. Ташриқ кунлари тугаши билан тамом бўлади.

Абу ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳининг сўзларига биноан, ифоза тавофини ҳайит кунларидан кечга қолдирган одамга қурбонлик сўйиш вожиб бўлади.

Ифоза тавофини тарк қилган одам уйига етиб борган бўлса ҳам эҳром боғлаб қайтади ва уни адо этади.

رمي الجمار أيام التشريق

ТАШРИҚ КУНЛАРИ ТОШ ОТИШ

«Ким кечикиб қолса, унга гуноҳ йўқ».

Кейин бошқа ибодатлар каби ҳаж ҳам тақво жойи эканини, ҳаждаги тўпланиш қиёматдаги тўпланишни эслатишини зикр қилади:

«Аллоҳга тақво қилинглар ва, билингларки, албатта, сиз Унга тўпланурсиз».

1513- عَنْ ابْنِ عُمرَ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ كَانَ إِذَا رَمَى الْجُمْرَةَ

الَّتِي تَلِي مَسْجِدَ مِنَى يَرْمِيهَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ يُكَبِّرُ كُلَّمَا رَمَى بِحَصَاةٍ ثُمَّ تَقْدَمُ أَمَامَهَا فَوْقَ مُسْتَقْبَلِ الْقِبْلَةِ رَافِعًا يَدَيْهِ يَدْعُو وَكَانَ يُطِيلُ الْوُقُوفَ، ثُمَّ يَأْتِي الْجُمْرَةَ الثَّانِيَةَ فَيَرْمِيهَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ يُكَبِّرُ كُلَّمَا رَمَى بِحَصَاةٍ ثُمَّ يَنْحَدِرُ ذَاتَ الْيَسَارِ مِمَّا يَلِي الْوَادِي فَيَتَفَقَّ مُسْتَقْبَلِ الْقِبْلَةِ رَافِعًا يَدَيْهِ يَدْعُو، ثُمَّ يَأْتِي الْجُمْرَةَ الَّتِي عِنْدَ الْعُقْبَةِ فَيَرْمِيهَا بِسَبْعِ حَصَيَاتٍ يُكَبِّرُ عِنْدَ كُلِّ حَصَاةٍ، ثُمَّ يَنْصَرِفُ وَلَا يَقِفُ عِنْدَهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

1513. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қачон Мино масжиди яқинидаги тошни отсалар, еттита кичик тош отардилар. ҳар тошни отганларида такбир айтардилар. Кейин унинг олдидан ўтиб илгарилар ва қиблага қараб, икки қўлларини кўтариб дуо қилар эдилар. У зот ўша ерда узоқ турар эдилар.

Сўнгра иккинчи тош отиш жойига келардилар. Унда ҳам етти тошнинг ҳар бирини такбир ила отардилар. Кейин водийга яқин томонга чапга ўтардилар. Кейин тўхтаб, қиблага қараб, икки

қўлларини кўтариб дуо қилар эдилар.

Кейин Ақободаги тош отиш жойига келардилар. Унда ҳам етти тошнинг ҳар бирини такбир ила отардилар. Сўнгра бурилиб кетар, унинг олдида тўхтамас эдилар».

Бухорий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда тош отиш мукамал тарзда баён қилинган. ҳар бир ҳожи шу ҳадисга мувофиқ амал қилса, жуда яхши бўлади.

1514- وَعَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَأْتِي الْجِمَارَ فِي الْأَيَّامِ الثَّلَاثَةِ بَعْدَ يَوْمِ

النَّحْرِ مَاشِيًا ذَاهِبًا وَرَاجِعًا وَيُخْبِرُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1514. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«У киши қўрбонлик кунидан кейинги уч кунда тош отиш жойларига боришда ҳам, қайтишда ҳам пиёда юрарди ва Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам шундоқ қилганлари ҳақида хабар берар эди».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Ибн Умар розияллоҳу анҳу Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳар бир қилган ишларини аниқлик билан такрорлайдиган саҳоба эдилар. У киши бу ишни ҳаж ибодатида ҳам қилганларини ушбу ривоятдан яққол кўрамыз.

1515- وَعَنْ أَبِي الْبَدَاحِ عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ: رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

لِرِعَاءِ الْإِبِلِ فِي الْبَيْتُوتَةِ أَنْ يَرْمُوا يَوْمَ النَّحْرِ ثُمَّ يَجْمَعُوا رَمِيَّ يَوْمَيْنِ بَعْدَ يَوْمِ النَّحْرِ فَيَرْمُونَهُ فِي أَحَدِهِمَا.

1515. Абу Баддоҳдан, у отаси розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллалллоҳу алайҳи васаллам туябоқарларга тунаш масаласида қурбонлик куни тош отгандан кейин ўша кундан кейинги икки куннинг тош отишини жамлашга рухсат бердилар. Бас, улар уни икки кундан бирида отар эдилар».

1516- وَفِي رِوَايَةٍ: رَخَّصَ النَّبِيُّ ﷺ لِلرَّعَاءِ أَنْ يَرْمُوا يَوْمًا وَيَدْعُوا يَوْمًا. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

1516. Бошқа бир ривоятда:

«Набий соллалллоҳу алайҳи васаллам чўпонларга бир кун отиб, бир кун отмасликка рухсат бердилар», дейилган.

Сунан эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ: Узрли кишиларга икки кунлик тошни бир кунда отишга ёки ўзидан бошқани вакил қилишга рухсат берилган.

السير من منى إلى الأبطح والمبيت به

МИНОДАН АБТОҲГА ЮРИШ
ВА У ЕРДА ТУНАБ ҚОЛИШ

1517- عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ τ سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ: أَخْبِرْنِي بِشَيْءٍ عَقَلْتُهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ ρ أَتَيْنَ صَلَّيَ الظُّهْرَ يَوْمَ التَّرْوِيَةِ؟ قَالَ:

مَعْنَى قُلْتُ: فَأَيْنَ صَلَّى الْعَصْرَ يَوْمَ النَّفَرِ؟ قَالَ: بِالْأَبْطَحِ أَفْعَلْ كَمَا
يَفْعَلُ أَمْرًاؤُكَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

1517. Абдулазиз ибн Руфайъ розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«Анас ибн Моликдан:

«Менга Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васалламдан ақлинг олган нарса ҳақида хабар бер. У зот тарвия кунини пешинни қаерда ўқидилар?» деб сўрадим.

«Минода», деди.

«Минодан Маккага тушиш кунини асрни қаерда ўқидилар?» дедим.

«Абтоҳда. Амирларинг нима қилса, шуни қил», деди.

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Абтоҳ – Мино билан Макка орасидаги кенг сайхонлик. Бу ҳадиси шарифдан Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам Минодан Абтоҳга асрдан олдин етиб келганлари маълум бўлади.

Шу билан бирга, ҳажга борган одам бошлиғига итоатда бўлиш афзал экани ҳам таъкидланмоқда. Анас ибн Молик розияллоху анхунинг Абдулазиз ибн Руфайъ розияллоху анхуга «Амирларинг нима қилса, шуни қил», деганлари ана шунга ишорадир.

1518- وَقَالَ أَنَسٌ τ صَلَّى النَّبِيُّ ρ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ
وَالْعِشَاءَ ثُمَّ رَقَدَ رَقْدَةً بِالْمَحْصَبِ ثُمَّ رَكِبَ إِلَى الْبَيْتِ فَطَافَ بِهِ. رَوَاهُ
الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

1518. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам пешин, аср, шом ва хуфтонни Мухоссабда ўқидилар ва бир оз мизғиб олдилар. Сўнгра уловга миниб, Байтга бориб, тавоф қилдилар».

Бухорий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Мухоссаб ҳам Абтоҳдир.

1519- وَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ يَنْزِلُونَ الْأَبْطَحَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1519. «Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам, Абу Бакр ва Умар Абтоҳга тушар эдилар».

Муслим ва Термизий ривоят қилишган.

1520- وَقَالَ أَبُو رَافِعٍ ر: لَمْ يَأْمُرْنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ أَنْزِلَ الْأَبْطَحَ حِينَ خَرَجَ مِنْ مَنًى وَلَكِنِّي جِئْتُ فَضْرَبْتُ فِيهِ قُبَّتَهُ فَجَاءَ فَنَزَلَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

1520. Абу Рофеъ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Минодан чиққанларида менга Абтоҳга тушишимни амр қилмаган эдилар. Лекин мен келиб у ерга чодир қурдим ва у зот келиб тушдилар».

Муслим ва Абу Довуд ривоят қилишган.

1521- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ر: قَالَ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَنَحْنُ بِمِنًى نَحْنُ نَازِلُونَ غَدَاً إِنْ شَاءَ اللَّهُ بِحَيْفِ بَنِي كِنَانَةَ حَيْثُ تَقَاسَمُوا عَلَى

الْكُفْرِ وَذَلِكَ أَنَّ فُرَيْشًا وَبَنِي كِنَانَةَ تَخَالَفَتْ عَلَى بَنِي هَاشِمٍ وَبَنِي
الْمُطَّلِبِ أَنَّ لَا يُنَاكِحُوهُمْ وَلَا يُبَايِعُوهُمْ حَتَّى يُسَلِّمُوا إِلَيْهِمُ النَّبِيَّ .P
رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

1521. *Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Биз Минода турганимизда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бизга:

«Биз эртага, иншааллоҳ, Бани Канонанинг ёнбағрига, куфрда собит бўлишга қасам ичишган жойларига тушамиз», дедилар.

Бу ерда Қурайш ва Бани Канона бирга қасам ичиб, токи уларга Набий соллаллоҳу алайҳи васалламни топширмагунларича, Бани ҳошим ва Бани Мутталиб билан қиз олиб қиз бермасликка, савдо-сотик қилмасликка аҳдлашган эдилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даъватлари учун энг оғир вақтлардан бирига ишора бор. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Минодан тушганларида жойлашмоқчи бўлган маконда Исломга қарши энг шафқатсиз аҳднома тузилган эди. Бунинг тафсилоти куйидагича:

Сийрат илми олимлари таъкидлашларича, Қурайш кофирлари Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламни қатл қилишга келишишган. Бу ёвуз ниятларини амалга ошириш учун у зотнинг уруғлари – Бани ҳошим ва Бани Мутталибдан Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламни рози бўлиб, ўзларига топширишни талаб қилганлар. Бани ҳошим ва Бани Мутталиб бу талабга рад жавоб берганлар.

Ана шундан кейин мушриклар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга, мусулмонларга ҳамда Бани ҳошим ва

Бани Мутталиб қавмига тазйикни яна ҳам кучайтиришга иттифоқ қилишган. Улар билан олди-сотди қилмаслик, сулҳ тузмаслик, қиз олиб-қиз бермаслик, улар билан бирор алоқа қилмасликка аҳдлашишган. Бу аҳднома кучини ошириш ва қаттиқ таъкидлаш учун уни ёзма равишда қилиб, ёзувни Каъбаи муаззаманинг ичига осиб қўйишган.

Бу ишнинг бошланиши пайғамбарликнинг еттинчи йили муҳаррам ойида содир бўлган. Қурайш қамал ва алоқа узишни шу тариқа эълон қилганидан кейин Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам, мусулмонлар ҳамда Бани ҳошим ва Бани Мутталиб қавми аъзолари Бани Мутталиб дарасида қамалда қолишган.

Қамалдагилар мисли кўрилмаган қийинчиликларга дучор бўлдилар. Маккага савдо қарвони келганида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг саҳобаларидан бирор киши болалари учун егулик нарса сотиб олмоқчи бўлиб борса, ҳеч ким унга бирор нарса сотмас эди. Абу Жаҳл ва унга ўхшаган кимсалар савдогарларга, баҳони оширинглар, мусулмонлар бирор нарса сотиб олмасинлар, деб буйруқ берган эдилар. Қамалдагилар дарахтларнинг илдизи ва баргини ейишга мажбур бўлган эдилар.

Шу тариқа кунлар, ҳафталар ва ойлар ўтиб бораверди. Қамалдагиларнинг аҳволи борган сари оғирлашарди. Қурайшликларнинг эса тазйиқи ортиб борарди.

Шу тариқа қамалнинг учинчи йили тўлди. ҳеч бир енгилликнинг дараги йўқ. Бир куни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам амакилари Абу Толибга Қурайшнинг аҳдномаси зулм ва жабрдан иборат бўлгани учун Аллоҳ таоло уни қуртга егизиб юборгани ҳақидаги хабарни бердилар.

Шунда Абу Толиб у зотга қараб:

«Бунинг хабарини сенга Роббинг бердими?» деди.

«Ҳа» дедилар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам.

Бу гапни эшитгандан сўнг Абу Толиб қавмидан бир гуруҳ одамларни олиб қурайшликлар олдига борди. Уларга ўзини худди шартларга рози бўлгандек қилиб кўрсатиб аҳдномани олиб келишларини сўради. Улар аҳдномани Каъбаи муаззаманинг ичидан олиб келишди. Аҳднома ўроғлик ҳолида турар эди. Абу Толиб тўпланганларга қараб:

«Менинг жияним хабар бердики, у менга ҳеч ёлғон гапирган эмас, Аллоҳ таоло сизларнинг саҳифангизга қуртни ҳоким қилибди. У аҳдномадаги зулм ва қариндошлик алоқаларини узиш ҳақидаги барча нарсани еб битирибди. Агар гап у айтаётгандек бўлса, кўзингизни очинглар ва ёмон ниятингиздан қайтинглар. Аллоҳга қасамки, биз ҳаммамиз ўлиб кетсак ҳам уни сизларга топширмаймиз. Агар айтаётгани ботил бўлса, биз ўз соҳибимизни сизга топширамиз, уни нима қилсангиз ўзингизнинг ишингиз», деди.

Улар: «Сен айтган гапга розимиз», дедилар.

Аҳдномани очдилар. Унда «Бисмикаллоҳумма» деган жумладан бошқасини қолдирмай қурт еб кўйган эди. Содиқул масдуқ Муҳаммад мустафо соллаллоҳу алайҳи васаллам айтганларидек бўлиб чикди.

1522 – عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: حَاضَتْ صَفِيَّةُ

لَيْلَةَ النَّفَرِ فَقَالَتْ: مَا أُرَانِي إِلَّا حَابِسَتَكُمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: عَفْرَى
حَلْمَى أَطَافَتْ يَوْمَ التَّحْرِ؟ قِيلَ: نَعَمْ قَالَ: فَأَنْفِرِي. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

1522. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

Шунда Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«София Минодан қайтиш куни ҳайз кўриб қолди ва: «Менимча, сизларни ушлаб қолсам керак», деди.

«Жароҳат топиб, сочи қирилсин. Қурбонлик куни

тавоф қилганмиди?» дедилар.

«Ха», дейилди.

«Жўнайвер», дедилар».

Бешовлари ривоят қилинган.

Шарҳ: Демак, ҳайз кўрган аёл аввал ифоза тавофини қилган бўлса, жўнаб кетавериши мумкин экан.

حديث حجة الوداع

ВИДОЛАШУВ ҲАЖИ ҲАДИСИ

1523- عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ ط عَنْ أَبِيهِ قَالَ: دَخَلْنَا عَلَى جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ فَسَأَلَ عَنِ الْقَوْمِ حَتَّى انْتَهَى إِلَيَّ فَقُلْتُ: أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ فَأَهْوَى بِيَدِهِ إِلَى رَأْسِي فَنَزَعَ زُرِّي الْأَعْلَى ثُمَّ نَزَعَ زُرِّي الْأَسْفَلَ ثُمَّ وَضَعَ كَفَّهُ بَيْنَ ثَدْيَيْ وَأَنَا يَوْمَئِذٍ غُلَامٌ شَابٌّ فَقَالَ: مَرْحَبًا بِكَ يَا ابْنَ أَخِي سَلْ عَمَّا شِئْتَ فَسَأَلْتُهُ وَهُوَ أَعْمَى وَحَضَرَ وَقْتُ الصَّلَاةِ فَقَامَ فِي نِسَاجَةٍ مُلْتَحِفًا بِهَا كُلَّمَا وَضَعَهَا عَلَى مَنْكِبِهِ رَجَعَ طَرَفَاهَا إِلَيْهِ مِنْ صِغَرِهَا وَرَدَّأُوهُ إِلَى جَنْبِهِ عَلَى الْمِشْحَبِ فَصَلَّى بِنَا فَقُلْتُ: أَخْبِرْنِي عَنْ حَجَّةِ رَسُولِ اللَّهِ ρ فَقَالَ بِيَدِهِ فَعَقَدَ تِسْعًا فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ مَكَثَ تِسْعَ سِنِينَ لَمْ يَخْجُجْ ثُمَّ أَدَّنَ فِي النَّاسِ فِي الْعَاشِرَةِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ حَاجٌّ فَقَدِمَ الْمَدِينَةَ بَشَرٌ كَثِيرٌ كُلُّهُمْ يَلْتَمِسُ أَنْ يَأْتَمَّ بِرَسُولِ اللَّهِ ρ وَيَعْمَلَ مِثْلَ عَمَلِهِ فَخَرَجْنَا مَعَهُ حَتَّى

أَتَيْنَا ذَا الْحُلَيْفَةِ فَوَلَدَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ مُحَمَّدَ بْنَ أَبِي بَكْرٍ
فَأَرْسَلَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ كَيْفَ أَصْنَعُ؟ قَالَ: اغْتَسِلِي وَاسْتَفْرِي
بِثَوْبٍ وَأَحْرِمِي فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ ثُمَّ رَكِبَ الْقَصْوَاءَ
حَتَّى إِذَا اسْتَوَتْ بِهِ نَافَتُهُ عَلَى الْبَيْدَاءِ نَظَرْتُ إِلَى مَدِّ بَصَرِي بَيْنَ يَدَيْهِ
مِنْ رَاكِبٍ وَمَاشٍ وَعَنْ يَمِينِهِ مِثْلَ ذَلِكَ وَعَنْ يَسَارِهِ مِثْلَ ذَلِكَ وَمِنْ
خَلْفِهِ مِثْلَ ذَلِكَ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ أَظْهُرِنَا وَعَلَيْهِ يَنْزِلُ الْقُرْآنُ وَهُوَ
يَعْرِفُ تَأْوِيلَهُ وَمَا عَمِلَ بِهِ مِنْ شَيْءٍ عَمَلْنَا بِهِ فَأَهْلَ بِالتَّوْحِيدِ لَبَّيْكَ
اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ
وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ وَأَهْلَ النَّاسِ بِهَذَا الَّذِي يُهْلُونَ بِهِ فَلَمْ يَرُدَّ
رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَيْهِمْ شَيْئًا مِنْهُ وَلَزِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ تَلْبِيَّتَهُ. قَالَ جَابِرٌ
: لَسْنَا نَنْوِي إِلَّا الْحَجَّ لَسْنَا نَعْرِفُ الْعُمْرَةَ حَتَّى إِذَا أَتَيْنَا الْبَيْتَ مَعَهُ
اسْتَلَمَ الرُّكْنَ فَرَمَلَ ثَلَاثًا وَمَشَى أَرْبَعًا ثُمَّ نَفَذَ إِلَى مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ
السَّلَامُ فَقَرَأَ { وَاتَّخِذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى } فَجَعَلَ الْمَقَامَ بَيْنَهُ
وَبَيْنَ الْبَيْتِ وَكَانَ يَقْرَأُ فِي الرُّكْعَتَيْنِ { قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ } و { قُلْ يَا
أَيُّهَا الْكَافِرُونَ } ثُمَّ رَجَعَ إِلَى الرُّكْنِ فَاسْتَلَمَهُ ثُمَّ خَرَجَ مِنَ الْبَابِ إِلَى
الصَّفَا فَلَمَّا دَنَا مِنَ الصَّفَا قَرَأَ { إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ }
إِبْدَآؤًا بِمَا بَدَأَ اللَّهُ بِهِ، فَبَدَأَ بِالصَّفَا فَارْقَى عَلَيْهِ حَتَّى رَأَى الْبَيْتَ

فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فَوَحَّدَ اللَّهُ وَكَبَّرَهُ وَقَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ
لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
وَحْدَهُ أَنْجَزَ وَعْدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ ، ثُمَّ دَعَا بَيْنَ
ذَلِكَ قَالَ مِثْلَ هَذَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ نَزَلَ إِلَى الْمَرْوَةِ حَتَّى إِذَا انْصَبَّتْ
قَدَمَاهُ فِي بَطْنِ الْوَادِي سَعَى حَتَّى إِذَا صَعِدَتَا مَشَى ثُمَّ أَتَى الْمَرْوَةَ
فَفَعَلَ عَلَيْهَا كَمَا فَعَلَ عَلَى الصَّفَا حَتَّى إِذَا كَانَ آخِرُ طَوَافِهِ عَلَى
الْمَرْوَةِ قَالَ: لَوْ أَنِّي اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ لَمْ أَسْقِ الْهَدْيَ
وَجَعَلْتُهَا عُمْرَةً فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ لَيْسَ مَعَهُ هَدْيٌ فَلْيَحِلَّ وَلْيَجْعَلْهَا
عُمْرَةً فَقَامَ سُرَاقَةُ بْنُ مَالِكٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلْعَامِنَا هَذَا أَمْ لَا أَبَدٍ؟
فَشَبَّكَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَصَابِعَهُ وَاحِدَةً فِي الْأُخْرَى وَقَالَ: دَخَلَتِ الْعُمْرَةُ
فِي الْحَجِّ مَرَّتَيْنِ لَا بَلَّ لِأَبَدٍ أَبَدٍ. وَقَدِمَ عَلَيَّ مِنَ الْيَمَنِ بُدْنُ النَّبِيِّ ﷺ
فَوَجَدَ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا مِمَّنْ حَلَّ وَلَبَسَتْ ثِيَابًا صَبِيغًا وَاكْتَحَلَتْ
فَأَنْكَرَ ذَلِكَ عَلَيْهَا فَقَالَتْ: إِنَّ أَبِي أَمَرَنِي بِهَذَا قَالَ فَكَانَ عَلَيَّ يَقُولُ
بِالْعِرَاقِ: فَذَهَبْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مُحَرِّشًا عَلَى فَاطِمَةَ لِلَّذِي صَنَعَتْ
مُسْتَفْتِيًا لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِيمَا ذَكَرْتُ عَنْهُ فَأَخْبَرْتُهُ أَنِّي أَنْكَرْتُ ذَلِكَ
عَلَيْهَا فَقَالَ: صَدَقْتَ صَدَقْتَ مَاذَا قُلْتَ حِينَ فَرَضْتَ الْحَجَّ؟ قُلْتُ:
اللَّهُمَّ إِنِّي أَهْلٌ بِمَا أَهْلٌ بِهِ رَسُولُكَ قَالَ: فَإِنَّ مَعِيَ الْهَدْيَ فَلَا تَحِلَّ

قَالَ: فَكَانَ جَمَاعَةُ الْهَدْيِ الَّذِي قَدِمَ بِهِ عَلَيَّ مِنَ الْيَمَنِ وَالَّذِي أَتَى بِهِ
 النَّبِيُّ ﷺ مِائَةً قَالَ: فَحَلَّ النَّاسُ كُلُّهُمْ وَقَصَرُوا إِلَّا النَّبِيَّ ﷺ وَمَنْ كَانَ
 مَعَهُ هَدْيٌ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ التَّرْوِيَةِ تَوَجَّهُوا إِلَى مِنًى فَأَهْلُوا بِالْحَجِّ وَرَكِبَ
 رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَصَلَّى بِهَا الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ وَالْفَجْرَ ثُمَّ
 مَكَثَ قَلِيلًا حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ وَأَمَرَ بِقُبَّةٍ مِنْ شَعَرٍ تُضْرَبُ لَهُ بِنَمِرَةٍ
 فَسَارَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَلَا تَشْكُ قُرَيْشٌ إِلَّا أَنَّهُ وَقِفٌ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ
 كَمَا كَانَتْ قُرَيْشٌ تَصْنَعُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَأَجَازَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى أَتَى
 عَرَفَةَ فَوَجَدَ الْقُبَّةَ قَدْ ضُرِبَتْ لَهُ بِنَمِرَةٍ فَنَزَلَ بِهَا حَتَّى إِذَا زَاغَتِ
 الشَّمْسُ أَمَرَ بِالْقُصَوَاءِ فَرَحَلَتْ لَهُ فَأَتَى بَطْنَ الْوَادِي فَخَطَبَ النَّاسَ
 وَقَالَ: إِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ حَرَامٌ عَلَيْكُمْ كَحَرَمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي
 شَهْرِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا، أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مِنْ أَمْرِ الْجَاهِلِيَّةِ تَحْتَ
 قَدَمِي مَوْضُوعٌ وَدِمَاءُ الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعَةٌ، وَإِنَّ أَوَّلَ دَمٍ أَضَعُ مِنْ دِمَائِنَا
 دَمُ ابْنِ رَبِيعَةَ بْنِ الْحَارِثِ كَانَ مُسْتَرْضِعًا فِي بَنِي سَعْدٍ فَقَتَلَتْهُ هَذَانِ
 وَرَبَا الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ وَأَوَّلُ رَبَا أَضَعُ رَبَانَا رَبَا عَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ
 فَإِنَّهُ مَوْضُوعٌ كُلُّهُ فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانِ اللَّهِ
 وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَلَيْهِنَّ أَنْ لَا يُوطِئَنَّ فُرُشَكُمْ
 أَحَدًا تَكْرَهُونَهُ، فَإِنْ فَعَلْنَ ذَلِكَ فَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرَحٍ وَهُنَّ

عَلَيْكُمْ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَقَدْ تَرَكَتُ فِيكُمْ مَا لَنْ تَضِلُّوا
 بَعْدَهُ إِنْ اعْتَصَمْتُمْ بِهِ كِتَابُ اللَّهِ. وَأَنْتُمْ تُسْأَلُونَ عَنِّي فَمَا أَنْتُمْ
 قَائِلُونَ؟ قَالُوا: نَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَلَغْتَ وَأَدَّيْتَ وَنَصَحْتَ فَقَالَ بِإِصْبَعِهِ
 السَّبَابَةَ يَرْفَعُهَا إِلَى السَّمَاءِ وَيَنْكُتُهَا إِلَى النَّاسِ: اللَّهُمَّ اشْهَدْ ثَلَاثَ
 مَرَّاتٍ ثُمَّ أَدْنِ ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ أَقَامَ فَصَلَّى الْعَصْرَ وَلَمْ يُصَلِّ
 بَيْنَهُمَا شَيْئًا، ثُمَّ رَكِبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى أَتَى الْمَوْقِفَ فَجَعَلَ بَطْنَ
 نَاقَتِهِ الْقَصْوَاءِ إِلَى الصَّخْرَاتِ وَجَعَلَ حَبْلَ الْمُشَاةِ بَيْنَ يَدَيْهِ وَاسْتَقْبَلَ
 الْقِبْلَةَ فَلَمْ يَزَلْ وَاقِفًا حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ وَأَزْدَفَ أُسَامَةُ خَلْفَهُ وَدَفَعَ
 رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ شَنَقَ لِلْقَصْوَاءِ الرِّمَامَ حَتَّى إِنَّ رَأْسَهَا لَيُصِيبُ مَوْرِكَ
 رَحْلِهِ وَيَقُولُ أَيُّ يُشِيرُ بِيَدِهِ الْيُمْنَى: أَيُّهَا النَّاسُ السَّكِينَةُ السَّكِينَةُ،
 كُلَّمَا أَتَى حَبْلًا مِنَ الْحَبَالِ أَرْخَى لَهَا قَلِيلًا حَتَّى تَصْعَدَ حَتَّى أَتَى
 الْمُرْدَلِفَةَ فَصَلَّى بِهَا الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ بِأَذَانٍ وَاحِدٍ وَإِقَامَتَيْنِ وَلَمْ يُسَبِّحْ
 بَيْنَهُمَا شَيْئًا ثُمَّ اضْطَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى طَلَعَ الْفَجْرُ وَصَلَّاهُ حِينَ
 تَبَيَّنَ لَهُ الصُّبْحُ بِأَذَانٍ وَإِقَامَةٍ، ثُمَّ رَكِبَ الْقَصْوَاءَ حَتَّى أَتَى الْمَشْعَرَ
 الْحَرَامَ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ فَدَعَا وَكَبَّرَهُ وَهَلَّلَهُ وَوَحَّدَهُ فَلَمْ يَزَلْ وَاقِفًا حَتَّى
 أَسْفَرَ جَدًّا فَدَفَعَ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ وَأَزْدَفَ الْفَضْلَ بْنَ عَبَّاسٍ
 وَكَانَ رَجُلًا حَسَنَ الشَّعْرِ أَبْيَضَ وَسِيمًا فَلَمَّا دَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَرَّتْ

بِهِ طُعْنٌ يَجْرِيَنَّ فَطَفِقَ الْفَضْلُ يَنْظُرُ إِلَيْهِنَّ فَوَضَعَ النَّبِيُّ ρ يَدَهُ مِنَ
 الشَّقِّ الْآخِرِ عَلَى وَجْهِ الْفَضْلِ يَصْرِفُ وَجْهَهُ مِنَ الشَّقِّ الْآخِرِ حَتَّى
 أَتَى بَطْنَ مُحَسَّرٍ فَحَرَّكَ قَلِيلًا ثُمَّ سَلَكَ الطَّرِيقَ الْوُسْطَى الَّتِي تَخْرُجُ عَلَى
 الْجُمُرَةِ الْكُبْرَى حَتَّى أَتَى الْجُمُرَةَ الَّتِي عِنْدَ الشَّجَرَةِ فَرَمَاهَا بِسَبْعِ
 حَصَيَاتٍ يُكَبِّرُ مَعَ كُلِّ حَصَاةٍ مِنْهَا مِثْلَ حَصَى الْخَذْفِ رَمَى مِنْ
 بَطْنِ الْوَادِي ثُمَّ انْصَرَفَ إِلَى الْمَنْحَرِ فَنَحَرَ ثَلَاثًا وَسِتِّينَ بِيَدِهِ ثُمَّ أُعْطِيَ
 عَلِيًّا فَنَحَرَ مَا غَبَرَ وَأَشْرَكَهُ فِي هَدْيِهِ، ثُمَّ أَمَرَ مِنْ كُلِّ بَدَنَةٍ بِبَضْعَةٍ
 فَجَعَلَتْ فِي قِدْرِ فَطَبَخَتْ فَأَكَلَا مِنْ لَحْمِهَا وَشَرَبَا مِنْ مَرَقِهَا ثُمَّ رَكِبَ
 رَسُولُ اللَّهِ ρ فَأَفَاضَ إِلَى الْبَيْتِ فَصَلَّى بِمَكَّةَ الظُّهْرَ فَأَتَى بَنِي عَبْدِ
 الْمُطَّلِبِ يَسْتَفُونَ عَلَى زَمْرَمَ فَقَالَ: انْزِعُوا بَنِي الْمُطَّلِبِ فَلَوْلَا أَنْ
 يَغْلِبَكُمْ النَّاسُ عَلَى سِقَايَتِكُمْ لَنَزَعْتُ مَعَكُمْ ، فَنَاوَلُوهُ دُلُوءًا فَشَرِبَ
 مِنْهُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

1523. Жаъфар ибн Муҳаммад розияллоҳу анҳудан, у
 отасидан ривоят қилинади:

«Жобир ибн Абдуллохнинг олдида кирдик. У қавм
 ҳақида сўради. Токи менга етиб келганда «Мен
 Муҳаммад ибн Али ибн ҳусайнман» дедим. У қўли
 билан бошимни силади. Тепа тугмамни ечди. Кейин
 пастки тугмамни ечиб кафтини икки кўкрагим орасига
 қўйди. Ўша кунлари ёш бола эдим. У: «Хуш келибсан!
 Эй биродаримнинг ўғли. Нимани хоҳласанг, шуни
 сўра», деди.

Мен ундан сўрадим. У аъмо эди. Намоз вақти бўлиб қолди. У кийимига ўралган ҳолда ўрнидан турди. Қачон у кийимини елкасига тортса, торлигидан у яна қайтиб тушиб кетар эди. Ридоси эса ёнидаги кийим қўйғичда эди. У бизга намозга ўтди. Кейин мен унга:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳажлари ҳақида гапириб беринг», дедим.

У кўлининг тўққиз бармоғини кўрсатиб: «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам тўққиз йил ҳаж қилмай турдилар. Сўнгра ўнинчи йили одамлар ичида, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳаж қилмоқчилар, деган эълон бўлди. Мадинага жуда кўп одам келди. Уларнинг барчалари Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга иқтидо қилишни ва у зот адо этган амални қилишни истар эди. Биз у зот билан бирга чиқиб, Зул-ҳулайфага етиб келдик. Шу вақтда Асмо бинти Умайс Муҳаммад ибн Абу Бакрни туғди. У Расулуллоҳга одам юбориб: «Нима қилишим зарур?» деди. У зот: «Ўусл қил, бирор кийим билан қонни тўс ва эҳромга кир», дедилар.

Расулуллоҳ намозни масжидда ўқидилар. Кейин Қасвога миндилар. Туялари у зотни кўтариб, Байдада тик турганида назар солсам, кўзим етган жойгача у зотнинг олдиларида уловли ва пиёда кишилар бор эди. Ўнг томонларида ҳам, чап томонларида ҳам, ортларида ҳам шунга ўхшаш. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўртамизда эдилар. У зотга Куръон нозил бўлиб турарди. У зот унинг таъвилини билар эдилар. У зот нима амални қилсалар, биз ҳам ўша амални қилар эдик. У зот тавҳид «лаббайка»сини айтдилар: «Лаббайкаллоҳумма лаббайк. Лаббайка ла шарийка лака лаббайк. Иннал ҳамда, ваннеъмата лака вал мулк. Ла шарийка лак!»

Одамлар ҳам ана шу (талбия)ни айтдилар.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам уларга бундан бирор нарсани рад қилмадилар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўз талбияларини лозим тутдилар».

Жобир розияллоҳу анҳу сўзида давом этди:

«ҳаждан бошқа нарсани ният қилмадик. Умрани билмасдик. Токи у зот билан Байтга етиб келганимизда рукни истилом қилдилар, уч марта рамл қилдилар, тўрт марта юрдилар ва сўнг мақоми Иброҳимга ўтдилар. У зот «Ва мақоми Иброҳимдан намозгоҳ тутинглар»ни қироат қилдилар. Кейин мақомни ўзлари билан Байтнинг орасида қолдирдилар. У зот икки ракатда «Қул хуваллоҳу аҳад» ва «Қул йаа айюҳал кафируун»ни қироат қилдилар. Сўнг рукнга қайтиб бориб, истилом қилдилар. Кейин эшикдан Сафога чиқдилар. Сафога яқинлашганларида «Иннас-Сафо вал Марвата мин шаъаириллаҳи»ни қироат қилиб, «Аллоҳ бошлаган нарсадан бошланглар», дедилар. Бас, у зот Сафодан бошладилар. Унинг устига чиқдилар. Токи Байтни кўрганларида қиблага қараб туриб, Аллоҳга тавҳид ва такбир айтдилар ва: «Ла илаҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу ла шарийка лаҳу, лаҳул мулку, ва лаҳул ҳамду ва ҳува ала кулли шайъин қодийр. Ла илаҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу анжаза ваъдаҳу, ва насара абдаҳу ва ҳазамал аҳзаба ваҳдаҳу» дедилар.

Бу орада дуо ҳам қилдилар ва ўшаларни уч марта айтдилар. Сўнггра Марва томон тушдилар. Водийнинг пастлик ерларида тезлаб юрдилар. Тепаликка кўтарилганда оддий юрдилар. Марвага етиб келганларида унинг устида туриб, худди Сафо устида қилганларини қилдилар. Шундоқ қилиб, у зотнинг тавофларининг охири Марвада бўлди ва: «Агар ишни аввалдан бошлайдиган бўлсам, яна ортга қайтмасдим, қурбонлик ҳайдамасдим ва умра ният қилардим. Сиздан ким ўзи билан қурбонлик олмаган бўлса,

эхромдан чиқсин, ибодатини умра қилсин», дедилар.

Шунда Суроқа ибн Молик:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Ушбу йилимиз учунми ёки абадийликками?» деди.

Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам панжаларини бир-бирининг ичига киритиб туриб, икки марта:

«Умра ҳажнинг ичига кирди. Йўк! Балки абадийликка, абадийликка», дедилар.

Али Ямандан Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламнинг туяларини олиб келди. У Фотима розияллоҳу анҳонинг эҳромдан чиқиб, бўёқ суртилган кийим кийиб, сурма қўйиб олганини кўриб инкор қилди. Шунда у:

«Отам менга шуни амр қилдилар», деди.

Али Ироқда юрганида:

«Ўшанда Фотиманинг қилган ишидан аччиғланиб, у зотдан бу ҳақида сўрагани ҳузурларига бордим. У зот:

«Рост айтибди. Рост айтибди. ҳажни ният қилганингда нима деган эдинг?» дедилар.

«Эй бор Худоё! Расулинг нимани ният қилган бўлса, ўшани ният қилдим, деб айтдим», дедим.

«Менинг атаган қурбонликларим бор. Эҳромдан чиқма», дедилар у зот.

Али ибн Абу Толиб розияллоҳу анҳу Ямандан олиб келган қурбонликлар билан Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам ўзлари билан олиб келган қурбонликлар жами юзта эди. Одамлар эҳромдан чиқиб сочларини қисқартирдилар. Фақат Пайғамбар соллalloҳу алайҳи васаллам ва қурбонлиги борлар бундоқ қилмадилар.

Тарвия куни бўлганда Минога юзландилар. Улар ҳажни ният қилиб, талбия айтдилар. Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам уловга миндилар. У ерда

(Минода) пешин, аср, шом, хуфтон ва бомдодни ўқидилар. Сўнг бироз туриб, қуёш чиққанидан кейин ўзлари учун Намирага жун капани тикишга амр қилдилар. Бас, Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам юриб кетдилар. Қурайшликлар у зотнинг худди Қурайш жоҳилиятда қилганидек, Машъарул ҳаромда вуқуф қилишларидан ҳеч шубҳа қилмас эдилар. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам у ердан ўтиб кетдилар ва Арафотга етиб бордилар. У зот ўзлари учун Намирада қурилган капани топдилар ва унга тушдилар. Қуёш оғган чоғида Қасво у зот учун эгарланди. Ул зот водийнинг ўртасига бордилар ва одамларга хутба қилиб:

«Албатта, қонларингиз, молларингиз, обрўларингиз сиз учун худди шу кунингиз, шу юртингиз, шу ойнингиз хурмати каби хурматлидир. Огоҳ бўлинглар! Жоҳилиятнинг ишларидаги ҳар бир нарсани менинг оёғим остига тўшалгандир. Жоҳилиятдаги қонлар қиймати ҳам тушди. Қонларимиздан биринчи бўлиб (қиймати) туширадиганим Робийъа ибн ҳориснинг қонидир. Бани Саъдга эмизиш учун берилган эди. Уни ҳузайл (қабиласи) қатл қилди.

Жоҳилият рибосининг (қиймати) ҳам туширилгандир. Риболаримиздан биринчи бўлиб қиймати туширадиганим Аббос ибн Абдулмутталибнинг рибосидир. Бас, унинг ҳаммаси туширилгандир.

Аёллар ҳақида Аллоҳдан қўрқинглар! Чунки сиз уларни Аллоҳнинг омонати ила олгансизлар. Уларнинг фаржларини Аллоҳнинг калимаси ила ҳалол қилиб олгансизлар. Сизлар учун уларнинг зиммасида сиз ёмон кўрган бирор кишига тўшақларингизни бостирмаслик мажбурияти бор. Агар ўшани қилсалар, уларни ачитмайдиган қилиб уринглар. Улар учун

сизнинг зиммангизда маъруф йўл билан ризқлари ва кийимлари мажбурияти бор.

Батаҳқиқ, мен сизларга маҳкам ушласангиз ундан сўнг ҳеч ҳам залолатга кетмайдиган нарсани— Аллоҳнинг Китобини қолдирдим.

Сизлар мен ҳақимда сўралурсизлар. Хўш, нима дейсизлар?» дедилар.

«Албатта, етказганингизга, адо этганингизга ва насихат қилганингизга гувоҳлик берамиз», дейишди.

Шунда у зот кўрсатгич бармоқларини осмонга кўтариб, кейин одамларга қаратиб туширди ва:

«Эй бор Худоё! Ўзинг гувоҳ бўл!» деб уч марта айтдилар.

Сўнгра азон ва иқомат айттириб, пешинни ўқидилар. Кейин яна иқомат айттириб, асрни ўқидилар. Иккисининг орасида ҳеч нарса ўқимадилар.

Сўнгра Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам (улов) миниб, мавқифга бордилар. Туялари Қасвонинг қорнини тошларга қилдилар. Пиёдалар қаршиларида бўлиб қолди. У зот қиблага қараб турдилар. Шу туришларида куёш ботгунча турдилар.

Кейин Усомани орқаларига мингаштириб, қайта бошладилар. У зот Қасвонинг жilовини қаттиқ тортганларидан унинг боши эгарнинг қошига тегай деб қолди. У зот ўнг қўллари билан ишорат қилиб:

«Эй одамлар! Сокин бўлинглар! Сокин бўлинглар!» дер эдилар. Қачон қумтепачалардан бирига келганда туя унга чиқиб олиши учун жilовни бир оз бўшатар эдилар.

Муздалифага етиб келганларидан кейин шом ва хуфтонни бир азон икки иқомат билан ўқидилар. Икковлари орасида ҳеч нарса ўқимадилар.

Сўнгра Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам тонг отгунча ёнбошладилар. Ўзларига субҳ аён

бўлганида азон ва иқома билан бомдодни ўқидилар.

Кейин Қасвога миниб Машъарул харомга келдилар. Қиблага қараб дуо қилдилар, такбир, таҳлил ва тавҳид сўзлари айтдилар. Тонг жуда ҳам ёришгунча шу ҳолда турдилар.

Ул зот қуёш чиқмасдан олдин жўнадилар. Фазл ибн Аббосни мингаштириб олдилар. У гўзал сочли, оппоқ ва чиройли одам эди. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам жўнаганларида аёллар (ҳавдажда) тезлаб ўтиб қолдилар. Фазл уларга назар сола бошлади. Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам қўлларини Фазлнинг юзига қўйдилар ва унинг назар солиб турган юзини бошқа томонга бурдилар. У зот Ботни Мухоссарга келганларида бир оз тезладилар.

Сўнгра Жамратул Куброга чиқадиған ўрта йўлга тушдилар. Дарахт олдидаги Жамрага келиб, етгита тошни ҳар бирини отганда такбир айтиб отдилар.

Кейин бурилиб қурбонлик сўядиган жойга бордилар. Олтмиш учта (қурбонлик)ни қўллари билан сўйдилар. Қолганларини Али сўйди. У зот уни қурбонликларига шерик қилдилар.

Сўнгра амр қилиб, ҳар бир туядан бир оздан гўшт олдириб, қозонга солдириб пиширтирдилар. Икковлари ундан еб, шўрвасидан ичдилар.

Кейин Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам (уловга) миниб ифоза (тавоф) қилдилар. Маккада пешинни ўқидилар. Замзам тарқатаётган Бани Абдулмутталиб уруғи олдиға келиб:

«Тортинглар! Эй Бани Абдулмутталиблар! Агар одамлар сизнинг сувчилигингизга ғолиб келиб кетиши бўлмаганида мен ҳам сиз билан сув тортар эдим», дедилар. Улар бир идишда сув узатишди. У зот ундан ичдилар».

Имом Муслим ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Ўнинчи ҳижрий санада Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Исломдаги биринчи ва охирги ҳажларини қилдилар. У зот ҳатти-ҳаракатлари ва айтган сўзлари билан бу ҳаж видолашув ҳажи эканини билдирдилар. Шунинг учун ҳам ушбу ҳаж тарихда «видолашув ҳажи» номи билан қолган.

Ишончли ровийлар видолашув ҳажининг тафсилотларини аниқлик билан ривоят қилганлар. Бу ҳаж Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам йўлга отланганларидан бошлаб то қайтиб келгунларича барчанинг диққат-эътиборида бўлган. Бу вақтдаги ҳар бир ҳаракат, ҳар бир сўз саҳобалар томонидан зийраклик билан ўрганилган, ёд олинган.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга видолашув ҳажида юз мингдан ортиқ киши иштирок этган. Бу ўша вақт ўлчовида мисли кўрилмаган иш эди. Ана ўша одамлар мазкур тарихий воқеанинг жонли гувоҳи бўлишган.

Бу хусусда Жобир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анхунинг ривояти Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳажларини тўлиқ васф қилувчи ҳадисдир. У киши видолашув ҳажида бориб келгунча Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг туяларини етакловчи бўлганлар. Шунинг учун ҳам ҳар бир нарсани тартиб билан ёдлаб олганлар ва айтиб берганлар.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳажни тамом қилганларидан кейин Мадинаи мунавварага қараб йўл олдилар.

الباب الخامس

БЕШИНЧИ БОБ

في العمرة

УМРА

1524 – قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : إِنَّهَا لَقَرِيبَتُهَا فِي كِتَابِ اللَّهِ {وَأَتَمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ}.

1524. Ибн Аббос розияллоху анху:

«Албатта, у (умра) унинг (ҳажнинг) Аллоҳнинг китобидаги дугонасидир. ҳаж ва умрани батамом қилинг!» деди.

Шарҳ: Дарҳақиқат, Аллоҳ таоло Қуръони каримда умрани ҳажга қўшиб зикр қилган. Бу умранинг қанчалар улуғ ибодат эканига ёрқин далил бўлади.

Аллоҳ таоло ҳаж ва умрани тугал адо этишга буюриб:

«Аллоҳ учун ҳаж ва умрани тугал адо этинг», деган.

«Ҳаж» сўзи луғатда «улуғ нарсани қасд қилиш» деган маънода келса, Исломи шариатида эса, ҳаж махсус маконда, махсус амаллар билан махсус ибодатни адо этиш тушунилади.

Махсус замон.

Ҳаж фақат махсус вақтда адо қилинади. Хусусан, унинг бош руқни – Арафотда туриш зулҳижжа ойининг тўққизинчи куни бўлиши шарт. Бошқа вақтда ҳар қанча турса ҳам ҳаж ҳисобланмайди.

Махсус макон.

Ҳаж ибодатини адо этиш учун Аллоҳ томонидан ирода қилинган Масжидул ҳаром, Арафот, Муздалифа, Мино каби жойлар махсус макон ҳисобланади. Бошқа жойларда бу ибодатларни адо этиш мумкин эмас.

Махсус амаллар.

Бунда эҳром, Каъбани айланиб тавоф қилиш, Сафо ва Марва орасида саъй қилиш, Арафотда туриш, Муздалифада тунаш, шайтонга тош отиш каби амаллар кўзда тутилган.

Бу ибодат аҳли аёлининг ҳожатидан ортиқча етарли маблағи бор, соғлом, омонликдаги хотиржам мусулмонга умрида бир марта фарз бўлади.

Умра эса, луғатда «зиёрат» ва «ободлик» маъноларини билдиради. Ислом шариатида эса, Байтуллоҳни тавоф қилиб, Сафо билан Марва ўртасида саъй қилиб бажариладиган махсус зиёратга айтилади.

Ушбу оятда Аллоҳ таоло ҳаж ва умранинг фарзларини, шартларини тугал, бенуксон қилиб, Аллоҳ учун адо этишга амр қилмоқда.

Шу билан бирга, ҳаж ёки умрани ният қилиб ибодатни бошласангиз, охирига етказинг, деган маъно ҳам бор. Бу илоҳий амрга биноан, ҳаж ёки умрани ният қилиб эҳромга кирган ҳар бир мусулмон уни охиригача мукаммал адо этишга уринади.

1525 – قَالَ ابْنُ عُمَرَ ط: لَيْسَ أَحَدٌ إِلَّا وَعَلَيْهِ حَجَّةٌ وَعُمْرَةٌ.

رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1525. Ибн Умар розияллоху анху:

«Зиммасида ҳаж ва умра бўлмаган ҳеч ким йўқ», деди.

Иккисини Имом Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: ҳар бир қодир бўлган мусулмоннинг зиммасида ҳаж қилиш вазифаси бўлганидек, умра қилиш ҳам бор.

1526 – عَنْ أَبِي رَزِينٍ الْعَقِيلِيِّ ط قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ أَبِي

شَيْخٌ كَبِيرٌ لَا يَسْتَطِيعُ الْحَجَّ وَلَا الْعُمْرَةَ وَلَا الظَّعْنَ قَالَ: حُجَّ عَنْ
أَيِّكَ وَاعْتَمِرْ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ.

1526. *Абу Розийн ал-Уқайлий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Эй Аллоҳнинг Расули! Менинг отам қари чол. хажга ҳам, умрага ҳам, сафарга ҳам қодир эмас», дедим.

«Отангининг номидан хаж ва умра қил», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ: Ушбу ривоятларни эътиборга олган жумҳури уламолар умра фарздир, деганлар. Абу ҳанифа раҳматуллоҳи алайҳи эса, мандуб, деганлар. У киши куйидаги ҳадиси шарифни далил қилганлар.

1527- عَنْ جَابِرٍ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ سُئِلَ عَنِ الْعُمْرَةِ أَوْاجِبَةٌ هِيَ؟
قَالَ: لَا وَأَنْ تَعْتَمِرُوا هُوَ أَفْضَلُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَحْمَدُ وَالْبَيْهَقِيُّ.

1527. *Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан умра ҳақида: «У вожибми?» деб сўралди.

«Йўқ. Умра қилмоғингиз афзал», дедилар».

Термизий, Аҳмад ва Байҳақийлар ривоят қилишган.

1528- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ قَالَ لَامْرَأَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ
يُقَالُ لَهَا أُمُّ سِنَانٍ: مَا مَنَعَكَ أَنْ تَكُونِي حَاجَّةٍ مَعَنَا؟ قَالَتْ:
نَاضِحَانِ كَانَا لِأَبِي فَلَا نَحَجُّ هُوَ وَابْنُهُ عَلَى أَحَدِهِمَا وَكَانَ الْآخَرُ

يَسْقِي عَلَيْهِ غُلَامُنَا قَالَ: فَعُمْرَةٌ فِي رَمَضَانَ تَقْضِي حَجَّةً أَوْ حَجَّةً
مَعِي. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

1528. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ансорлардан бўлган, Умму Синан исмли бир аёлга:

«Биз билан ҳаж қилишингдан сени нима ман қилди?» дедилар.

«Абу Фулоннинг иккита туяси бор эди. Бирида у билан ўғли ҳаж қилди. Бошқасида эса ғуломимиз суғориш ишларини олиб борарди», деди.

«Рамазондаги умра ҳажнинг ёки мен билан бўлган ҳажнинг қазосидир», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

1529 – وَلَفِظُ الْبُخَارِيِّ: إِذَا كَانَ رَمَضَانُ اعْتَمَرِي فِيهِ فَإِنَّ
عُمْرَةً فِي رَمَضَانَ حَجَّةٌ. وَتَقَدَّمَ حَدِيثُ: الْعُمْرَةُ إِلَى الْعُمْرَةِ كَقَارَةِ لِمَا
بَيَّنَّهُمَا.

1529. Имом Бухорийнинг лафзида:

«Қачон Рамазон бўлса, унда умра қилгин. Албатта, Рамазондаги умра ҳаждир», дейилган.

Олдин «Умрадан умрагача иккисининг орасидаги нарса учун каффоратдир» деган ҳадис ўтди.

Шарҳ: Бу ривоятларда умра, хусусан, Рамазон ойида қилинган умра фазилатли ибодат экани таъкидланмоқда.

Ушбу ҳадиси шарифларда зикр қилинган ваъдадан умидвор мусулмонлар ҳозирда ҳам Рамазони шарифда кўплаб умра қилиш пайида бўладилар.

1530- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي
بِيَدِهِ لَيُهْلَلَنَّ ابْنُ مَرْثَمَ بِفَجِّ الرُّوحَاءِ حَاجًّا أَوْ مُعْتَمِرًا أَوْ لَيْسَ بِنَهُمَا. رَوَاهُ
مُسْلِمٌ.

1530. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Жоним қўлида бўлган зот ила қасамки, албатта, Ибн Марям Равҳадан ҳаж ёки умра учун ёхуд иккисини жамлаб эҳром боғлаб, талбия айтажак», дедилар.

Имом Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан ҳаж ва умра қиёматгача тўхтамай давом этадиган ибодат экани, ҳатто Исо алайҳиссалом ҳам қиёматга яқин ер юзига тушганларида бу улуғ ибодатларни адо этиши маълум бўлади.

كَمِ اعْتَمَرَ النَّبِيُّ ρ

НАБИЙ СОЛЛАЛЛОҲУ АЛАЙҲИ ВАСАЛЛАМ НЕЧА МАРТА УМРА ҚИЛГАНЛАР

1531- عَنْ قَتَادَةَ τ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسًا كَمْ حَجَّ رَسُولُ اللَّهِ ρ
قَالَ: حَجَّةً وَاحِدَةً وَاعْتَمَرَ أَرْبَعَ عُمَرٍ كُلُّهُنَّ فِي ذِي الْقَعْدَةِ إِلَّا الَّتِي
مَعَ حَجَّتِهِ عُمْرَةً مِنَ الْحُدَيْبِيَّةِ أَوْ زَمَنَ الْحُدَيْبِيَّةِ فِي ذِي الْقَعْدَةِ وَعُمْرَةً
مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ فِي ذِي الْقَعْدَةِ وَعُمْرَةً مِنْ جِعْرَانَةَ حَيْثُ قَسَمَ عَنَائِمَ
حُنَيْنٍ فِي ذِي الْقَعْدَةِ وَعُمْرَةً مَعَ حَجَّتِهِ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

1531. Қатода розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Анаسدан: «Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам неча марта ҳаж қилганлар?» деб сўрадим. «Бир марта. Тўрт марта умра қилганлар. ҳаммаси зулқаъдада. Аммо ҳажлари ундоқ эмас. ҳудайбиядан ёки ҳудайбия замонидаги умра зулқаъдада. Ундан кейинги йилдаги умра зулқаъдада. Жаъронадан, ҳунайн ўлжаларини тақсим қилган жойларидан бўлган умра ҳам зулқаъдада. ҳажларида қилган умра», деди».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Исломда ҳаж фарз бўлганидан кейин бир марта видолашув ҳажини қилганлар. Аммо ҳаж фарз бўлмасидан аввал Маккада бўлган чоғларида икки марта ҳаж қилганлар.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам олтинчи ҳижрий санада саҳобалар билан умра ниятида келганларида мушриклар ҳудайбияда уларнинг йўлларини тўсганлар. У зот ва саҳобалар ўша ерда қурбонлик сўйиб, соч олдириб, эҳромдан чиқиб қайтганлар.

Еттинчи ҳижрий санада мушриклар билан тузилган шартномага биноан, у зот саҳобалари билан қазо умра қилганлар.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳунайн ғазотида қўлга олинган ўлжаларни тақсимлаб бўлганларидан сўнг Жаърона деган ердан эҳром боғлаб, яна бир бор умра қилганлар.

Видолашув ҳажиди эса, ҳажга қўшиб умра ҳам қилганлар.

أعمال العمرة

УМРАНИНГ АМАЛЛАРИ

1532- عَنْ وَمَرْوَانَ ط قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ الْمَدِينَةِ زَمَنَ الْحَدِيثَةِ فِي بَضْعِ عَشْرَةِ مِائَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ حَتَّى إِذَا كَانُوا بِذِي الْحُلَيْفَةِ قَلَدَ النَّبِيُّ ﷺ الْهُدْيَ وَأَشْعَرَهُ وَأَحْرَمَ بِالْعُمْرَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ.

1532. Марвон розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Худайбия замонида Набий соллаллоху алайҳи васаллам саҳобаларидан ўн неча минги ила Мадинадан чиқдилар. Қачонки Зул-ҳулайфага етганларида Набий соллаллоху алайҳи васаллам қурбонликларга белги тақдилар, ўрқачини тилдилар ва умрага эҳром боғладилар».

Бухорий, Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилишган.

Шарҳ: Умра учун ҳам худди ҳаж учун лозим бўлган ишларнинг айни ўзи қилинади. Қурбонликларга белги тақиш уларнинг бўйнига кавуш ёки дарахтнинг пўстлогини боғлаш билан амалга оширилади. Қурбонликларнинг ўрқачини тилишни эса ишғор дейилади. Бу ишлари билан ҳаж ва умра учун аталган қурбонликларни белгилаб қўйилади. Уларни кўрган ҳар бир одам бу хайвон қурбонликка аталганини билади.

Ҳажнинг мийқотлари умра учун ҳам мийқотдир. Шунинг учун ҳам Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам ҳам ҳажга, ҳам умрага Зул-ҳулайфадан эҳром боғлаганлар. ҳамма ўз мийқотидан умрага эҳром боғлайди.

Маккада ёки ҳарам чегараси ичида турганлар умра қилмоқчи бўлсалар, албатта, ҳарам чегарасидан ташқарига чиқмоқлари вожиб. Акс ҳолда, умра қилиб бўлмайди.

1533- عَنْ يَعْلَى بْنِ أُمَيَّةَ τ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ ρ وَهُوَ بِالْجِعْرَانَةِ قَدْ أَهَلَ بِالْعُمْرَةِ وَهُوَ مُصَفَّرٌ لِحْيَتَهُ وَرَأْسَهُ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ρ إِنِّي أَحْرَمْتُ بِعُمْرَةٍ وَأَنَا كَمَا تَرَى فَقَالَ: انْزِعْ عَنْكَ الْجُبَّةَ وَاغْسِلْ عَنْكَ الصُّفْرَةَ وَمَا كُنْتَ صَانِعًا فِي حَجَّكَ فَاصْنَعُهُ فِي عُمْرَتِكَ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

1533. Яъла ибн Умайя розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Жаъронада турганларида у зотнинг ҳузурларига бир киши келди. У умра нияти билан эҳром боғлаган бўлиб, соч ва соқоли сариққа бўялган ва устига тўн кийиб олган эди. У:

«Эй Аллоҳнинг Расули! Мен умра учун эҳром боғладим. Ўзим, сиз кўриб тургандекман», деди.

«Устингдаги тўнни еч. Ўзингдаги сариқликни юв. ҳажингда нима қиладиган бўлсанг, умрангда ҳам шуни қил», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифдан умрадаги эҳром боғлаш ва унга оид масалалар ҳажникидан фарқ қилмаслигини кўрамиз. Фақат умра тавоф ва саъй қилиб, сочни олдириб ёки қисқартиргандан сўнг тамом бўлади.

1534- وَسُئِلَ ابْنُ عُمَرَ τ عَنْ رَجُلٍ طَافَ بِالْبَيْتِ فِي عُمْرَتِهِ وَلَمْ يَطُفْ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ أَيَّامَ امْرَأَتِهِ؟ فَقَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ρ فَطَافَ بِالْبَيْتِ سَبْعًا وَصَلَّى خَلْفَ الْمَقَامِ رُكْعَتَيْنِ فَطَافَ بَيْنَ الصَّفَا وَالْمَرْوَةِ

سَبْعًا وَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1534. Ибн Умар розияллоху анхудан ўз умрасида Байтни тавоф қилган, аммо Сафо билан Марва орасида саъй қилмаган одам ҳақида, у аёлига борса бўладими, деб сўралди. Шунда у киши:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам етиб келиб Байтни етти марта тавоф қилдилар, мақом ортида икки ракат намоз ўқидилар ва Сафо билан Марва орасида етти марта саъй қилдилар. Батаҳқиқ, сизларга Расулуллоҳда гўзал ўрнак бордир», деди.

Имом Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Демак, умрада ҳам худди ҳаждаги каби етти марта тавоф ва етти марта саъй қилинади. Умрада ҳам худди ҳаждаги каби амаллари тугамай туриб, эҳром ҳаром қилган нарсаларга яқинлашиб бўлмайди.

1535- وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أَوْفَى ط: اعْتَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَاعْتَمَرْنَا مَعَهُ فَلَمَّا دَخَلَ مَكَّةَ طَافَ وَطُفْنَا مَعَهُ وَآتَى الصَّغَا وَالْمَرْوَةَ وَاتَيْنَاهُمَا مَعَهُ وَكُنَّا نَسْتُرُهُ مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ أَنْ يَرْمِيَهُ أَحَدٌ فَقَالَ صَاحِبُ لِي: أَدَخَلَ الْكَعْبَةَ؟ قُلْتُ: لَا، قَالَ: فَحَدَّثْنَا مَا قَالَ لِخَدِيجَةَ قَالَ: بَشِّرُوا خَدِيجَةَ بَبَيْتٍ فِي الْجَنَّةِ مِنْ قَصَبٍ لَا صَخَبَ فِيهِ وَلَا نَصَبَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتَّسَائِيُّ.

1535. Абдуллоҳ Ибн Абу Авфо розияллоху анҳу айтади:

«Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам умра қилдилар. Биз ҳам у зот билан бирга умра қилдик. У зот Маккага кирган чоғларида тавоф қилдилар, биз

ҳам у зот билан бирга тавоф қилдик. У зот Сафо ва Марвага бордилар, биз ҳам у зот билан бирга иккисига бордик. Биз у зотни Макка аҳлидан бирортаси отиб қўямасин, деб тўсиб турардик. Менинг бир дўстим:

«Каъбага кирдиларми?» деди.

«Йўқ», дедим.

«Хадичага нима деганларини айтиб бер», деди.

«Хадичага жаннатдаги дурдан бўлган, ичида бақирик ҳам, чарчоқ ҳам йўқ уйнинг башоратини бер», дедилар».

Бухорий, Абу Довуд ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳудайбиядан кейинги йили қазо умраси қилганларидаги ҳодисалар ҳақида сўз бормоқда. Ўшанда саҳобаи киромлар мушриклар Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга озор етказиб қўямасин деган мақсад ила, у зотни улардан тўсиб туришган. Ана ўша умрада ҳам ҳажда қилинадиган амалларга ўхшаш амаллар адо этилган.

1536- وَقَالَ جَابِرٌ ٧: نَحَرْنَا مَعَ النَّبِيِّ ٨ عَامَ الْحَدَيْيَةِ الْبَدَنَةِ

عَنْ سَبْعَةٍ وَالْبَقَرَةَ عَنْ سَبْعَةٍ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1536. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Худайбия йили Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга бир туяни етти киши номидан, бир сигирни етти киши номидан сўйдик».

Муслим, Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, қурбонлик сўйишда ҳам ҳажда нима бўлса, умрада ҳам шу иш бўлади.

لا وقت للعمرة

УМРАНИНГ ВАҚТИ ЙЎҚ

1537- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ر قَالَ: إِنَّ قُرَيْشًا وَمَنْ دَانَ دِينُهُمْ
كَانُوا يَرَوْنَ أَنَّ الْعُمْرَةَ فِي أَشْهُرِ الْحَجِّ مِنْ أَفْجَرِ الْفُجُورِ فِي الْأَرْضِ
وَيَجْعَلُونَ الْمُحَرَّمَ صَمْرًا وَيَقُولُونَ: إِذَا بَرَأَ الدَّبَرُ وَعَفَا الْأَثَرُ وَانْسَلَخَ
صَفَرٌ حَلَّتِ الْعُمْرَةُ لِمَنْ اعْتَمَرَ فَقَدِمَ النَّبِيُّ ر وَأَصْحَابُهُ صَبِيحَةَ رَابِعَةٍ
مُهَلِّينَ بِالْحَجِّ فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَجْعَلُوهَا عُمْرَةً فَتَعَاظَمَ ذَلِكَ عَنْهُمْ فَقَالُوا:
يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيُّ الْحِلِّ؟ قَالَ: الْحِلُّ كُلُّهُ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

1537. Ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Қурайш ва унинг динини тутганлар ҳаж ойларидаги умрани ер юзидаги энг катта бузукликлардан бири деб билар эдилар. Улар муҳаррамни сафар қилар эдилар ва: «Қачонки, туянинг яраси битса, излар йўқолса, сафар оyi тугаса, умра қилувчига умра ҳалол бўлади», дер эдилар.

Набий соллаллоху алайҳи васаллам ва у зотнинг саҳобалари тўртинчи куни эрталаб ҳажга эҳром боғлаб келдилар. У зот уларга уни умра қилишни буюрдилар. У (иш) уларга катта бўлиб кўринди ва:

«Эй Аллоҳнинг Расули! ҳалолликнинг қайсиси?» дейишди.

«Ҳалолликнинг барчаси», дедилар».

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Улар муҳаррамни сафар қилар эдилар. Яъни,

сафар ойини муҳаррам ойи ўрнига ҳаром ойлардан деб эълон қилар эдилар. Жоҳилият аҳлининг бунга ўхшаш ўзларича жорий қилиб олган ишлари жуда ҳам кўп эди. Шундай ишлардан бири уларнинг ҳаж ойларидаги умрани ер юзидаги энг катта бузуқликлардан бири деб билишлари эди.

Ислом жоҳилиятнинг барча бузуқликларини тузатди. Жумладан, умрани ҳар доим қилиш мумкинлигини жорий қилди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам видолашув ҳажида саҳобаи киромлардан қурбонлик ҳайдаб келмаганларига ҳаж ниятларини умрага айлантиришни маслаҳат бердилар.

1538 - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: هَذِهِ عُمْرَةٌ اسْتَمْتَعْنَا بِهَا فَمَنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُ الْهَدْيُ فَلْيُحِلَّ الْحِلَّ كُلَّهُ فَإِنَّ الْعُمْرَةَ قَدْ دَخَلَتْ فِي الْحَجِّ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1538. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бу умра билан ҳузурландик. Кимнинг ҳузурида қурбонлиги бўлмаса, бутунлай эҳромдан чиқсин. Бас, умра қиёмат кунигача ҳажнинг ичига кирди», дедилар».

Имом Муслим ва Имом Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Яъни, ҳаж кунлари ҳам қиёматгача умра қилишга руҳсат берилди.

1539 - عَنْ مُحَرَّرِ الْكَعْبِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ مِنَ الْجِعْرَانَةِ لَيْلاً مُعْتَمِرًا فَدَخَلَ مَكَّةَ لَيْلاً فَقَضَى عُمْرَتَهُ ثُمَّ خَرَجَ مِنْ لَيْلَتِهِ

فَأَصْبَحَ بِالْجِعْرَانَةِ كَبَائِتٍ بِهَا. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ وَحَسَنَةُ التِّرْمِذِيُّ.

1539. *Муҳарриш ал-Каъбий розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Жаъронадан кечаси умрага чиқдилар. Маккага кечаси кирдилар. Умраларини тамомлаб, ўша кечаси Жаъронада худди у ерда тунагандек тонг оттирдилар».

Сунан эгалари ривоят қилишган. Имом Термизий ҳасан, деган.

Шарҳ: Бу ривоятдан умрани кеча ёки кундузнинг тўғри келган вақтида қилавериш мумкинлиги келиб чиқади. Дарҳақиқат, умранинг чегараланган вақти йўқ. Бу ибодатни қачон қилса бўлаверади.

الإقامة بمكة بعد النسك وطواف الوداع

ҲАЖ ИБОДАТЛАРИДАН КЕЙИН МАККАДА ТУРИШ ВА ВИДО ТАВОФИ

1540 - قَالَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ لِلْسَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ ط: هَلْ

سَمِعْتَ فِي الْإِقَامَةِ بِمَكَّةَ شَيْئًا؟ فَقَالَ: سَمِعْتُ الْعَلَاءَ بْنَ الْحُضْرَمِيِّ ط

يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ: يُقِيمُ الْمُهَاجِرُ بِمَكَّةَ بَعْدَ قَضَاءِ نُسُكِهِ

ثَلَاثًا. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ.

1540. *Умар ибн Абдулазиз Соиб ибн Язийдга:*

«Маккада туриш ҳақида бирор нарса эшитганмисан?» деди.

«Аъло ибн ҳазрабийнинг: «Муҳожир Маккада ҳаж ибодатларини тугатганидан кейин уч кун туради» дедилар», деганини эшитганман», деди».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу уч кунни белгилаш ҳамма Маккада туришга ташна бўлгани учун кўпчиликка имкон яратиш мақсадида бўлган. ҳаж ибодатлари тамом бўлганидан кейин уч кунда қолган ишларини битириб муқаддас шаҳарда тиқилинчга сабаб бўлмаслик учун чиқиб кетиш тавсия қилинган.

1541- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ر قَالَ: كَانَ النَّاسُ يَنْصَرِفُونَ فِي كُلِّ وَجْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَنْفِرَنَّ أَحَدٌ حَتَّى يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ.

1541. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Одамлар ҳар тарафга қараб кетаверар эдилар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бирор киши зинҳор охирги аҳди Байт бўлмасдан қайтмасин», дедилар».

Бешовларидан фақат Имом Бухорий ривоят қилмаган.

1542- وَلَفِظُ التَّرْمِذِيِّ: مَنْ حَجَّ هَذَا الْبَيْتِ أَوْ اعْتَمَرَ فَلْيَكُنْ آخِرُ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: خَرَرْتَ مِنْ يَدَيْكَ سَمِعْتَ هَذَا مِنَ النَّبِيِّ ﷺ وَلَمْ تُخْبِرْنَا بِهِ.

1542. Имом Термизийнинг лафзида:

«Ким ушбу Байтни ҳаж ёки умра қилса охирги аҳди Байт билан бўлсин.

Шунда Умар унга:

«Икки кўлинг ила йиқилгур, буни Набий соллаллоҳу алайҳи васалламдан эшитган бўлсанг ҳам бизга айтмай юрибсанми?!» деди».

1543 – وَعَنْهُ قَالَ: أَمَرَ النَّاسُ أَنْ يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِمْ بِالْبَيْتِ إِلَّا أَنَّهُ خُفِّفَ عَنِ الْمَرْأَةِ الْحَائِضِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

1543. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Одамларга охирги аҳдлари Байт билан бўлиши амр қилинди. Аммо ҳайз кўрган аёлдан енгиллаштирилди».

Икки шайх ва Насаий ривоят қилишган.

Шарҳ: Мана шу ривоятлар асосида видо тавофи вожиблигига ҳукм олинган.

Ҳайз ёки нифос кўрган аёлга видо тавофи қилиш вожиб бўлмайди. Улар узрли бўлганлари учун видо тавофини қилмай юртларига қайтаверишади.

Видо тавофи ташқаридан келган ва нифосу ҳайздан пок бўлган ҳар бир ҳожига вожибдир.

Видо тавофини ҳажнинг барча амалларини бажариб бўлиб, Маккаи мукаррамадан чиқишдан олдин, бошқа тавофларга ўхшатиб адо этилади.

Видо тавофини тамом қилган киши икки ракат намоз ўқийди, Мултазамда дуо қилади, хотиймга – тарнов тагига ўтади, замзамдан ичади ва ҳажарул асвадни ўпиб ёки истилом қилатуриб, ҳожатларини сўраб дуолар қилади.

Видо тавофи ва унга оид амалларни қилиб бўлган одам яна Байтуллоҳнинг зиёрати насиб бўлишини сўраб ўгирилиб чиқиб кетади. Уламоларимиз, орқаси билан юриб чиқиш макрух, деганлар.

Бир киши видо тавофини қилмасдан жўнаб кетган бўлса, модомики мийқотдан чиқмаган экан, қайтиб келиб

мазкур тавофни адо этиши вожиб бўлади. Агар мийқотдан чикқан бўлса, қайтмайди, лекин жонлиқ сўйиши лозим бўлади.

الباب السادس

ОЛТИНЧИ БОБ

في الإحصار والقضاء والفدية

ЭҲСОР, ҚАЗО ВА ФИДЯ ҲАҚИДА

الإحصار في الحج

ХАЖДАГИ ЭХСОР

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ۞ كَذَٰلِكَ تُصَوِّرُ ۞

Аллоҳ таоло:

«Аллоҳ учун ҳаж ва умрани тугал адо этинг. Агар ушланиб қолсангиз, муяссар бўлганича қурбонлик қилинг. Қурбонлик ўз жойига етмагунча, сочингизни олдирманг», деган (Бақара, 126).

Ушбу ояти каримада Аллоҳ таоло ҳаж ва умрани Ўзи учун тугал адо этишга буюрмоқда.

«Аллоҳ учун ҳаж ва умрани тугал адо этинг».

Шу билан бирга, ҳаж ёки умрани ният қилиб ибодатни бошласангиз, охирига етказинг, деган маъно ҳам бор. Бу илоҳий амрга биноан, ҳаж ёки умрани ният қилиб эҳромга кирган ҳар бир мусулмон уни охиригача мукаммал адо

етишга уринади. Лекин инсоннинг иродасидан ташқари ҳолатлар ҳам содир бўлиши мумкин. Касаллик бўлиши ёки Пайғамбар алайҳиссалом бошлиқ Байтуллоҳни ҳаж қилишга келаётган мусулмонларни мушриклар тўсгани каби, йўлни душман тўсиши мумкин. Ундай ҳолатда нима бўлади?

Оятда бунга жавобан:

«Агар ушланиб қолсангиз, муяссар бўлганича қурбонлик қилинг», дейилмоқда.

Ислом шариатида ҳожи ёки умра қилувчининг душман ёки касаллик, ёхуд бошқа сабабга кўра ибодатни адо эта олмай қолиши «эхсор» дейилади.

Биз «қурбонлик» деб таржима қилган сўз оятда «ҳадйи» деб келган. У ҳадя сўзининг жами бўлиб, ҳаж ёки умрага чиққан одам ўзи билан бирга қурбонлик қилиш учун олиб чиққан кўй, эчки, мол ёки туядан иборат ҳайвонларга нисбатан айтилади. Ўша пайтда Байтуллоҳ зиёратига чиққан одам бу ҳайвонлар қурбонликка аталганини билдириш учун бўйнига хурмонинг пўстлоғидан белги ҳам осиб қўйишар, буни кўрган одамлар у ҳайвонга тегишмас, ҳатто йўқолиб қолса ҳам, ҳарамга боргунча юравераркан.

Демак, ушланиб қолган киши қурбонлик қилар экан. Албатта, ният билан чиққан ҳожи ёки умра қилувчи ибодатини Аллоҳ таоло айтганидек, тугал бажариши керак эди. Аммо эҳсор туфайли ниятини амалга ошира олмай қолди. Аллоҳ меҳрибон, У бандаларига енгилликни хоҳлайди. Ушланиб қолганлар ўзлари муяссар бўлган қурбонликни қилиб, сочларини олдирсалар, улар ҳам ибодатларини тугал қилган ҳисобланадилар. Шунинг учун ҳам бу амалларни худди ибодатни тугал адо қилаётган ҳожи ёки умра қилувчи каби адо этишга амр бўлмоқда:

«Қурбонлик жойига етмагунча сочингизни олдирманг».

Ҳанафий мазҳаби бўйича, эҳсор туфайли тутилиб қолган киши қурбонликни бошқалар орқали юборади ва унинг ҳарамда сўйилгани ҳақидаги хабар келгунича сочини олдирмай, эҳромдан чиқмай туради, айтилган амр бажарилгач, у ҳам ибодатини тугал адо этган ҳисобида ажр олади.

Олтинчи ҳижрий йилда мусулмонлар Пайғамбаримиз алайҳиссалом раҳбарликларида ният қилиб, эҳромга кириб, қурбонлик олиб келганларида, мушриклар уларнинг йўлларини тўсиб, ибодатдан ман қилишган. ҳудайбия деган жойда у зот ўзлари билан етаклаб келган қурбонликларини сўйиб, сочларини олдирганларидан сўнг саҳобалар ҳам шундай қилганлар ва ҳаммалари орқасига қайтганлар.

1544- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ر قَالَ: أَلَيْسَ حَسْبُكُمْ سُنَّةَ رَسُولِ اللَّهِ ρ إِنَّ حُسْنَ أَحَدِكُمْ عَنِ الْحَجِّ طَافَ بِالْبَيْتِ وَبِالصَّغَا وَالْمَرْوَةِ ثُمَّ حَلَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى يَحْجَّ عَامًا قَابِلًا فَيُهْدِي أَوْ يَصُومُ إِنْ لَمْ يَجِدْ هَدْيًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1544. Ибн Умар розияллоҳу анҳу:

«Сизларга Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатлари етмайдими?! Агар бирингиз ҳаждан ушланиб қолса, Байтни ҳамда Сафо ва Марвани тавоф қилади. Сўнг ҳамма нарсадан ҳалол бўлади. Токи келаси йили ҳаж ва қурбонлик қилгунча ёки қурбонлик топмаса, рўза тутгунча», деди.

Имом Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда эҳсор бўлган одам қазо ҳаж қилиши ва фидя бериши ҳақида сўз кетмоқда.

Ушбу ҳадиси шарифдан олинадиган фойдалар;

1. Байтни тавоф, Сафо ва Марвани саъй қилиб, Арафотда турмаса, ҳаж бўлмаслиги.

2. Эҳсор бўлган одам ўша иш содир бўлган ерда эҳромдан бутунлай чиқавериши.

3. Эҳсор бўлган одам келаси йили қазо ҳажи қилиши лозимлиги.

4. Эҳсор бўлган одам келаси йили қазо ҳажини қилганда фидя учун қурбонлик ҳам қилиши лозимлиги.

5. Эҳсор бўлган одам қазо ҳажини қилганда қурбонлик қилишга имкон топмаса, рўза тутиши кераклиги. Қанча рўза тутиши келаси ҳадислардан бирида баён қилинади.

1545- عَنْ الْحَجَّاجِ بْنِ عَمْرٍو τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ كُسِرَ
أَوْ عَرَجَ فَقَدْ حَلَّ وَعَلَيْهِ الْحُجُّ مِنْ قَابِلٍ. قَالَ عِكْرِمَةُ: فَسَأَلْتُ ابْنَ
عَبَّاسٍ وَأَبَا هُرَيْرَةَ فَقَالَا: صَدَقَ. رَوَاهُ أَصْحَابُ الشُّنَنِ.

1545. Ҳажжсож ибн Амр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Кимнинг бирор ери синса ёки чўлоқ бўлса, батаҳқиқ, эҳромдан чиқади ва унинг зиммасида келаси йили ҳаж қилиш қолади», дедилар.

Икрина: «Ибн Аббос ва Абу ҳурайрадан бу ҳақда сўраган эдим, тўғри, дейишди», деди».

Сунан эгалари ривоят қилишган.

Шарҳ: ҳажга кетаётган одамнинг ўзи ёки улови бемор бўлиб қолса ёки бирор бошқа тараф уни ман қилса, қурбонлик қилиб, сочни олдириб эҳромдан чикса бўлади. Чунки у эҳсор бўлган бўлади. Келаси йили қазо ҳаж қилади.

1546- عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ ط أَنَّ هَبَّارَ بْنَ الْأَسْوَدِ جَاءَ
يَوْمَ النَّحْرِ وَعُمَرُ ط يَنْحَرُ هَدِيَهُ فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَخْطَأْنَا الْعِدَّةَ
كُنَّا نَرَى أَنَّ هَذَا الْيَوْمَ يَوْمُ عَرَفَةَ، فَقَالَ عُمَرُ: أَذْهَبَ إِلَى مَكَّةَ فَطُفَ
أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ وَانْحَرُوا هَدْيًا إِنْ كَانَ مَعَكُمْ ثُمَّ اخْلِفُوا أَوْ قَصِّرُوا
وَارْجِعُوا فَإِذَا كَانَ عَامٌ قَابِلٌ فَحُجُّوا وَأَهْدُوا فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ
أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعَ.

1546. Сулаймон ибн Ясор розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Хаббор ибн Асвад қурбонлик куни келганида Умар розияллоху анҳу қурбонлигини сўяётган эди. У:

«Эй мўминларнинг амири! ҳисобни нотўғри қилибмиз. Биз бу кунни Арафа куни деб билган эдик», деди.

Шунда Умар:

«Маккага бориб сен ҳам, сен билан бирга бўлганлар ҳам тавоф қилинглار. Қурбонликни сўйинглар, агар сизларда улар бўлса. Сўнгра соч олдиришлар ёки қисқартиришлар ва қайтаверинглар. Қачон келаси йили бўлса, ҳаж қилинглар ва қурбонлик сўйинглар. Ким уни топмаса, ҳажда уч кун ва қайтганида етти кун рўза», деди».

Шарҳ: Хаббор ибн Асвад розияллоху анҳу ва унинг шериклари ой ҳисобини нотўғри олишиб арафадан бир кун кейин етиб келишган эди. ҳажнинг асосий ибодати — Арафотда туриш ўтиб кетган, улар бўлса ҳажни ният қилиб боғлаган эҳромларида турибдилар. Нима қилиш керак? Улар бу саволни халифа ҳазрати Умар розияллоху анҳуга беришди.

Ҳазрати Умар розияллоҳу анҳу уларни койимадилар, аксинча, бу ҳолга тушган одам нима қилиш кераклигини батафсил баён қилиб бердилар.

1. Байтни тавоф қилади.
2. Қурбонлиги бўлса, уни сўяди.
3. Сочини олдиради ёки қисқартиради.
4. Кейин юртига қайтиб кетади.
5. Келаси йили қазо ҳаж қилади.
6. Фидя учун қурбонлик сўяди.
7. Агар қурбонлик сўйишга қудрати етмаса, ҳажда уч кун ва юртида етти кун рўза тутади.

1547- وَعَنْهُ أَنَّ أَبَا أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيَّ ط خَرَجَ حَاجًّا حَتَّى إِذَا كَانَ بِالْبَادِيَةِ مِنْ طَرِيقِ مَكَّةَ أَضَلَّ رَوَاحِلَهُ فَقَدِمَ عَلَى عُمَرَ ط يَوْمَ النَّحْرِ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ عُمَرُ: اصْنَعْ كَمَا يَصْنَعُ الْمُعْتَمِرُ ثُمَّ قَدْ حَلَلْتَ فَإِذَا أَدْرَكَكَ الْحُجُّ قَابِلًا فَاحْجُجْ وَأَهْدِ مَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ. رَوَاهُمَا الْإِمَامُ مَالِكٌ. وَقَالَ: وَمَنْ قَرَنَ الْحُجَّ وَالْعُمْرَةَ ثُمَّ فَاتَهُ الْحُجُّ فَعَلَيْهِ أَنْ يَحُجَّ قَابِلًا وَيَقْرُنُ بَيْنَ الْحُجِّ وَالْعُمْرَةِ وَيُهْدِي هَدْيَيْنِ هَدْيًا لِقِرَانِهِ وَهَدْيًا لِمَا فَاتَهُ مِنَ الْحُجِّ.

1547. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Абу Айюб Ансорий розияллоҳу анҳу ҳаж учун чиқди. Макка йўлидаги сахрога борганида уловини йўқотиб қўйди. Умарнинг олдига қурбонлик кунни келди ва унга бўлиб ўтган ҳолни зикр қилди. Шунда Умар:

«Умра қилувчи нима қилиши керак бўлса, шуни қил. Сўнгра эҳромдан чиққан бўласан. Қачон сенга

келаси йили ҳажи етиб келса, ҳаж қил ва муяссар бўлганича қурбонлик қил», деди».

Иккисини Имом Молик ривоят қилган ва:

«Ким ҳаж билан умрани қирон қилган бўлса, кейин ундан ҳаж ўтиб кетса, унга келаси йили ҳаж қилиш вожиб бўлади. У ҳаж ва умрани қўшиб қилади ва иккита қурбонлик қилади. Қирони учун бир қурбонлик ва қазо ҳажи учун бир қурбонлик», деган.

Шарҳ: Бу борадаги ривоятларни жамлаб хулоса қиладиган бўлсак, қуйидаги натижаларни кўрамиз:

1. Ким Маккага етмай туриб эҳсорда қолса, ўша жойда қурбонлигини сўйиб, ерлик кишиларга таркатади ва сочини олдириб ёки қисқартириб эҳромдан чиқади.

2. У ўша ердан юртига қайтиб кетади.

3. Унга келаси йили ҳаж қилиш ва қурбонлик вожиб бўлади.

4. Ким Маккага етганидан кейин эҳсорга учраса, умра қилиб туриб эҳромдан чиқади.

5. Унга ҳам келаси йили ҳаж қилиб, қурбонлик сўйиши вожиб бўлади.

الإحصار في العمرة

УМРАДАГИ ЭҲСОР

1548- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ر قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ مُعْتَمِرِينَ

فَحَالَ كُفَّارُ قُرَيْشٍ دُونَ الْبَيْتِ فَنَحَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِذَنْهُ وَحَلَقَ رَأْسَهُ.

1548. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қи-линади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан умрага чиқдик. Қурайш кофирлари Байтнинг йўлини тўсдилар. Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам туяларини сўйдилар ва сочларини олдирдилар».

1549 - وَفِي رِوَايَةٍ: قَدْ أُخْصِرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَحَلَقَ رَأْسَهُ وَجَمَعَ نِسَاءَهُ وَنَحَرَ هَدْيَهُ ثُمَّ اعْتَمَرَ عَامًا قَابِلًا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1549. Бошқа бир ривоятда:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам эҳсор қилиндилар. Бас, сочларини олдирдилар, аёлларига яқинлик қилдилар ва қурбонликларини сўйдилар. Келаси йили умра қилдилар», дейилган.

Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: ҳижратнинг олтинчи йили зулкаъда ойининг бошида Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам умрани ният қилиб сафарга чиқдилар. Мадина аҳлини ва атрофдаги аъробий қабилаларни ҳам бирга сафар қилишга чорладилар. У зот кўпчилик бўлиб боришни яхши деб топдилар, чунки Қурайшга ишониб бўлмас, уларнинг йўлларини тўсишлари ёки қарши уруш очишлари ҳам мумкин эди.

Бу чақириқларига Мадина аҳли жавоб бериб, биргаликда Макка йўлини тутдилар. Аммо баъзи қабилалар Қурайш барибир мусулмонларни тор-мор қилиб, кириб ташлайди, деган фикрга бориб, сафарга чиқишмади.

Шундай қилиб, у зот билан бирга муҳожир ва ансор мусулмонлар, мадиналик араблар қўшилиб, бир минг тўрт юз киши умрага чиқди.

Улар урушга эмас, умра ибодатига кетаётганларини элу юртга билдириш учун эҳром боғлаб, қурбонликка

сўядиган ҳайвонларини ҳам олдиларига солиб олдилар.

Шу алфозда Асафан деб аталган жойга етганларида Бишр ибн Суфён йўлиқди ва:

«Эй Аллоҳнинг Расули, Қурайш сизнинг йўлга отланганингизни эшитиб, ёшу қари ҳаммалари йўлбарс териларини кийиб, Зу Туво деган жойда сизни Маккага абадий киритмасликка Аллоҳга қасам ичмоқдалар. Холид ибн Валидни отлиқларга бош қилиб, Қуроъул ўамим деган жойга юборишди», деди.

Шунда у зот:

«Қурайшнинг бошини уруш ейди. Мен билан бошқа арабларни тек қўйишса бўлмасмиди?! Агар улар менга ғолиб келишса, Қурайшнинг орзуси рўёбга чиқарди. Агар Аллоҳ мени ғолиб қилса, ҳаммаси Исломга киришарди. Бундай қилишмаса, кучлироқ бўлиб олишиб, урушга киришарди. Қурайш нимани ўйлаяпти ўзи?! Аллоҳга қасамки, дин йўлида Аллоҳ уни устун қилгунича жиҳод қиламан ёки ҳалок бўларман», дедилар.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобалари билан бирга ҳудайбияга бориб тушдилар. У ерга қурайшликларнинг бир неча элчилари келди. Кўп музокаралардан сўнг сулҳ тузилди.

Сулҳ матнини ёзиб бўлингач, у зот саҳобаларга:

«Қурбонликни сўйиб, сочларингизни олдириңлар», дедилар.

Бирор киши қимир этмади. Буйруқни уч марта такрорладилар, ҳеч ким қимирламади.

Шунда у зот фиғонлари фалакка чиқиб, чодирларига, Умму Салама онамиз олдиларига кирдилар ва:

«Бу қавм ҳалок бўлади, булардан олдин ўтганлар ҳам ўз пайғамбарларига бўйсунмай ҳалок бўлишган эди», дедилар.

Одамларнинг саркашликларини, адашаётганликларини гапириб бердилар. Умму Салама онамиз у зотнинг

Аллоҳ таоло:

«Ҳаж маълум ойлардир. Кимки уларда ўзига ҳажни фарз қилса, ҳажда шаҳвоний нарсалар, фисқ ва жанжал йўқдир», деган (*Бақара, 197*).

Демак, ҳаж доим бўлавермас экан, уни адо этиш учун маълум вақт, маълум ойлар бор экан.

Ҳаж ойлари – шаввол ва зулқаъда ойлари тўлиқ, зулҳижжа ойининг биринчи ўн кунидир. Мана шу пайтда ҳажни ният қилиб, эҳромга кирса бўлади. Албатта, зулҳижжа ойининг ўнинчи куни, яъни, Қурбон ҳайити куни бундан мустасно.

«Кимки уларда ўзига ҳажни фарз қилса, ҳажда шаҳвоний нарсалар, фисқ ва жанжал йўқдир».

«Ҳаж маълум ойлардир».

Ўзига ҳажни фарз қилиш – ҳажни ният қилиб, эҳромга кириш дегани. Демак, ундай одамга шаҳвоний ишлар, яъни, жинсий яқинлик ва шу хусусдаги сўзларни сўзлаш, катта-кичик гуноҳ ишларни қилиш, одамлар билан талашиб-тортишиш ва сўкишиш каби ишлар ҳам мумкин бўлмайди. Чунки ҳаж қилувчи улуғ мақом эгаси бўлиб, Аллоҳга юзланади, Роббул оламинининг уйини зиёрат қилади. Шу боис, олий даражадаги одоб намунасини кўрсатиши лозим.

1550 – سئل عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ وَعَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَأَبُو

هُرَيْرَةُ ٧ عَنْ رَجُلٍ أَصَابَ أَهْلَهُ وَهُوَ مُحْرِمٌ بِالْحَجِّ فَقَالُوا: يَنْفُذَانِ

لَوَجْهِهِمَا حَتَّى يُتِمَّا حَجَّهُمَا ثُمَّ عَلَيْهِمَا حَجٌّ قَابِلٌ وَالْهَدْيُ. رَوَاهُ

الْإِمَامُ مَالِكٌ.

1550. Умар ибн Хаттоб, Али ибн Абу Толиб ва Абу хурайра розияллоху анхумлардан ҳажга эҳром боғлаган

холида аҳлига яқинлик қилган киши ҳақида сўралди. Улар: «Иккиси келган жойидан давом эттириб, ҳажларини тамом қиладилар. Сўнгра иккисига келгуси ҳажни ва қурбонликни қилиш лозим бўлади», дедилар».

Имом Молик ривоят қилган.

Шарҳ: Ким ҳаж эҳромида туриб, ифоза тавофидан олдин, шунингдек, умрада саъйдан олдин жинсий яқинлик қилса, эркак ёки аёл бўлишидан қатъи назар ибодатини охиригача олиб боради. Агар қилаётган ҳаж ва умраси нафл ибодат бўлса ҳам, келажакда қазо ҳаж ёки умра қилиб, қурбонлик сўяди.

أسباب الفدية وبيانها

ФИДЯНИНГ САБАБЛАРИ ВА БАЁНИ

[illegible]

Аллоҳ таоло:

«Агар тинч бўлсангиз, ким умрадан ҳажгача ҳузур қилган бўлса, муяссар бўлган қурбонликни қилсин. Ким топмаса, уч кун ҳажда, етти кун қайтганингизда – ҳаммаси ўн кун тўлиқ рўза тутсин. Бу Масжидул ҳаромда яшамайдиганлар аҳли учундир», деган (*Бақара, 192*).

Аллоҳ таоло ушбу ояти каримада таматтуъ ҳаж қилган киши адо этиши лозим бўлган фидянинг баёнини зикр қилмоқда.

«Агар тинч бўлсангиз, ким умрадан ҳажгача ҳузур қилган бўлса, муяссар бўлган қурбонликни қилсин».

Яъни, эҳсор бўлмаса, душман йўлингизни тўсмаса, тинч-омон бориб ибодат тугал адо этилган бўлса, умрадан сўнг эҳромдан чиқиб, оддий ҳолатдаги каби, ҳамма нарсалардан манфаатланиб ҳузур қилинган бўлса, муяссар бўлган қурбонликни қилсин. Бу ишни шариатда, олдин ҳам бир неча бор таъкидлаб ўтганимиздек, «таматтуъ» дейилади. У луғатда «фойдаланиш», «ҳузур қилиш» маъноларини англатади. Унда ҳаж қилмоқчи бўлган одам эҳромга кираётган пайтда аввал умрани ният қилади.

Маккаи мукаррамага келиб, Байтуллоҳни тавоф қилиб, Сафо ва Марва орасида саъйни адо этгандан сўнг эҳромдан чиқади. ҳаж вақти келгунча эҳром ман қилган нарсалардан фойдаланиб, ҳузур қилиб юриши мумкин бўлади.

Ҳаж вақти – зулҳижжанинг саккизинчи куни келганда ҳажни ният қилиб эҳромга киради ва ибодатларни адо эта бошлайди. Бир сафарда икки ибодатни адо этгани, орада умрадан сўнг ҳажгача эҳром ман қилган нарсалардан фойдалангани, ҳузур қилгани учун муяссар бўлганича қурбонлик қилади.

«Ким сўйгани қурбонлик топмаса, уч кун ҳажда, етти кун қайтганингизда – ҳаммаси ўн кун тўлиқ рўза тутсин».

Демак, таматтуъ қилган одамнинг сўйгани қурбонлиги йўқ бўлса, у камбағал бўлса, уч кун ҳажда– умрага эҳром боғлагандан то Қурбон ҳайитигача муддатда рўза тутади. Уламолар арафа кунидан аввалги уч кун бўлса, яхши дейишган. ҳаждан қайтгач, етти кун рўза тутиб, жами ўн кун бўлиши керак.

«Бу Масжидул ҳаромда яшамайдиганлар аҳли учундир». Яъни, таматтуъ ва унга боғлиқ нарсаларни қилиш ҳаммага ҳам буюрилмаган. ҳарам ҳудудида яшайдиганларга таматтуъ мумкин эмас.

[illegible]

Аллоҳ таоло:

«Сиздан ким бемор бўлса ёки бошида озор берувчи нарса бўлса, рўза тутиш ёки садақа бериш ёхуд қурбонлик сўйиш ила тўлов тўласин», деган *(Бақара, 196)*.

Бирор киши ҳаж ва умра қилаётган пайтида сочини олдирмаса бўлмайдиган бир касалга чалинди ёки бошига бит тушди, ёки яра чиқди. Шунга ўхшаш ҳолларда сочини қурбонлик сўйишдан олдин олдиради-да, хоҳласа, уч кун рўза тутати ёки олтита мискинга овқат беради, хоҳласа, бир жонлиқ сўйиб, тўлов тўлайди. Бу ишни шариатда фидя бериш дейилади.

Имом Бухорий Каъб ибн Ужра розияллоху анҳудан ривоят қиладилар, у киши:

«Расулуллоҳнинг ҳузурларига мени кўтариб олиб боришди, бит юзимга сачраб тушиб турар эди. У зот: «Сени бу ҳолга тушиб қолган деб ўйламовдим, қўйинг борми?» дедилар. Мен, йўқ, дедим. У киши: «Уч кун рўза тут ёки олтита мискинга таом бер. ҳар бир мискинга ярим соъ бер, сўнг сочингни олдир», дедилар».

1551- عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ مَرَّ بِهِ زَمَنَ

الْحَدِيثِ وَهُوَ يُوقِدُ تَحْتَ قَدْرِ لَهُ وَالْقَمْلُ يَتَنَاثَرُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَالَ لَهُ:

آذَاكَ هَوَامُّ رَأْسِكَ؟ قَالَ: نَعَمْ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ p: اَحْلِقْ رَأْسَكَ ثُمَّ

اذْبَحْ شَاةً نُسْكَاً أَوْ صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَأَطْعِمْ ثَلَاثَةَ أَصْعٍ مِنْ تَمْرٍ عَلَى

سِتَّةَ مَسَاكِينَ. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ. وَفِي رِوَايَةٍ: قَالَ: فِي خَاصَّةٍ نَزَلَتْ هَذِهِ

الْآيَةُ { فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا } وَهِيَ لَكُمْ عَامَّةٌ.

1551. Каъб ибн Ужра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

**«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳудайбия
замонида унинг олдидан ўтдилар. У қозони тагига ўт
ёқар ва юзидан битлар тўкилиб турар эди. У зот унга:**

«Бошингдаги зараркундалар сенга озор бердиларми?» дедилар.

«Ха», деди.

Набий соллаллоху алайхи васаллам унга:

«Сочингни олдир. Сўнгра қурбонлик учун бир қўй сўй ёки уч кун рўза тут ёхуд олтига мискинни уч соъ хурмо билан таомлантир», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Бошқа бир ривоятда:

«Менинг ҳақимда хоссатан «Сиздан ким бемор бўлса» ояти нозил бўлган. У ҳаммага умумий бўлган», деди», дейилган.

Шарх: Агар ҳожи ёки умра қилувчи узрли ёки узрсиз ҳолда сочини олдирса, кийим кийса ёки эҳром ман қилган бошқа ишларни қилса, шунингдек, вожиб амаллардан бирортасини тарк қилса, унга фидя адо этиш вожиб бўлади.

جزاء الصيد

ОВНИНГ ЖАЗОСИ

[illegible]

Аллоҳ таоло:

«Эй иймон келтирганлар! Эҳромдалик ҳолингизда овни ўлдирманг. Сиздан ким уни қасддан ўлдирса, жазоси сиздан икки одил киши ҳукмига мувофиқ чорва ҳайвонларидан у(ов)га тенг келадиганини ҳади қилиб, Каъбага етказишдир. Ёхуд унинг каффорати мискинларга таом бериш ёки шу баробарида, ўз қилмишининг ёмон оқибатини татиб кўрсин учун, рўза тутишдир. Ўтганларини Аллоҳ авф қилди. Ким қайтарса, Аллоҳ ундан интиқом олур. Зотан, Аллоҳ азиз, интиқом эгасидир», деган (*Mouida, 95*).

Ҳаж ёки умра ниятида эҳром боғлаган мусулмон одамга оддий ҳолатда қилиши мумкин бўлган бир қанча ишлар ҳаром бўлиб қолади. Жумладан, куриқлик ҳайвонларини овлаш ҳам ҳаром бўлади. Бу оятда Аллоҳ таоло:

«Эй иймон келтирганлар! Эҳромдалик ҳолингизда овни ўлдирманг», демоқда.

Ҳаж ва умра ибодати мусулмон киши учун кўп томонлама синов саналади. Жумладан, у молу мулк сарфлашга тайёри-йўқми, жисмоний қийинчиликларга дош бера оладими, ўзини шаҳватдан, турли фаҳш гап-сўзлардан тийишга қурби етадими-йўқми—бу ишларнинг барчаси саналади. Шу билан бирга, овни тақиқлаш билан кўнгли тусаган ҳайвонини овлаб юрган одамнинг иродаси саналади.

Ушбу оятлар ҳудайбия ҳодисаси чоғи нозил бўлган. Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам бошлиқ саҳобалар эҳром боғлаб, умра ниятида чиққан эдилар. Ушбу оят нозил бўлди. Овбоп ҳайвонлар кўз ўнгларида айланиб юрди. Мазкур ҳайвонлар уларнинг юклари ичига кириб, туриб ҳам қолди. Аммо ҳеч ким уларга қўл узатмади.

Яҳудийларга ўхшаб, ҳийла ҳам қилмадилар. Маълумки, шанба куни ов қилиш яҳудийларга ман бўлганда, улар алоҳида ҳовуз кавлаб олиб, балиқларни у ерга киритиб, эртасига овлар эдилар. Мусулмонлар тўғри турдилар, синовдан яхши ва муваффақиятли ўтдилар.

Бу ҳукм, айти чогда табиатни муҳофаза қилишнинг исломий кўриниши ҳамдир. Маълум жойларда ва маълум вақтда ов овлашни тақиқлашни Ислом минг тўрт юз йил аввал йўлга қўйган. Табиатни муҳофаза қилишни ибодат даражасига кўтарган. ҳайвонларни тартибсиз овлаш, ўсимлик дунёсини бешафқат йўқ қилиш ишларига ўша вақтлардаёқ чек қўйган.

Эҳромдаги одамларга нафақат ов овлаш, балки уларни чўчитиш, кўрсатиб бериш ҳам ҳаром ҳисобланади. Бу чеклашларга тажовуз қилганларга Аллоҳ томонидан аламли азоблар бўлиши эълон қилинган, шунингдек, ўша вақтнинг ўзида, яъни, жиноят содир бўлган пайтда ҳам маълум жазолар белгиланган.

«Сиздан ким уни қасддан ўлдирса, жазоси сиздан икки одил киши ҳукмига мувофиқ чорва ҳайвонларидан у(ов)га тенг келадиганини ҳадйи қилиб, Каъбага етказишдир».

Эҳромдалиқ ҳолда ов қилиш мумкин эмаслиги билинди. Шундан кейин ҳам кимдир эҳромдалиқ ҳолида ов ҳайвонини қасддан ўлдириб қўйса, қуйидагича жазони ўтайди. Аввало, унинг қандай жазо ўташини аниқлаш учун икки одил мусулмон киши ҳакам этиб тайинланади. Сўнгра улар жиноятчининг шахси, содир этилган жиноят ва унинг ҳажмини ўрганиб, ҳукм чиқарадилар. Аммо у ҳукм ушбу оят доирасида бўлиши лозим. Аввало, ўлдирилган ов ҳайвонига тенг келадиган уй ҳайвонини ҳадйи–қурбонликка сайлаб, Каъбага, яъни, ҳарами Шариф ҳудудига олиб бориб сўйишга ҳукм қилинади. Сўнг ўша ердаги мискинларга гўшти тарқатилади. ҳакамлар овда

ўлдирилган ҳайвон уй ҳайвонларидан қайси турига тўғри келишини аниқлайдилар. Мисол учун, саҳобаи киромлар туякушга сигир ёки туя, ёввойи молга сигир, кийикка, кабутарга қўй тенг келади, деб ҳукм қилишган.

«Ёхуд унинг каффорати мискинларга таом бериш ёки шу баробарида ўз қилмишининг ёмон оқибатини татиб кўриш учун рўза тутишдир».

Агар икки ҳакам вазиятни ўрганиб чиқиб, уй ҳайвонларидан қурбонлик қилгандан кўра, мискинларга таом бергани маъқул, деган қарорга келсалар, ўлдирилган ҳайвон баҳосини аниқлаб, ўша миқдорда мискинларга таом бериш ҳақида ҳукм чиқарадилар.

Аммо айбдор камбағал бўлса, иқтисодий ҳолати ночорлигига ҳакамлар ишонч ҳосил қилсалар, унинг жазоси—таомни неча кишига бериш мўлжалда бўлса, шунча кун рўза тутиб беради. Яъни, ўлдирилган ов ҳайвонининг қиймати нечта одамга бир кунлик ўртача тўйишга етса, ўшанча кун рўза тутиб беради. Бу эса,

«ўз қилмишининг оқибатини татиб кўриш учун»дир.

Бу иш унга иқоб ва ибрат бўлиб, гуноҳга қайта қўл урмайдиган бўлади.

«Ўтганларини Аллоҳ авф қилди. Ким қайтарса, Аллоҳ ундан интиқом олур. Зотан, Аллоҳ азиз, интиқом эгасидир».

Қаранг, ёввойи ҳайвонларни ноўрин овлаганлардан Аллоҳ таолонинг Ўзи интиқом олишни ваъда қилмоқда. Табиатни асрашга бундан ортиқ эътибор бўладими?!

1552 – عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ أَنَّ عُمَرَ ط قَضَى فِي الضَّبْعِ بِكَبْشٍ وَفِي

الْغَزَالِ بِعَنْزٍ وَفِي الْأَرْزَبِ بِعَنَاقٍ وَفِي الْيَرُبُوعِ بِجَفْرَةٍ.

1552. Абу Зубайр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:
«Умар розияллоҳу анҳу чиябўрига қўчқор, кийикка

эчки, қуёнга улоқ ва ярбуъга жафра сўйиш кераклиги ҳақида ҳукм чиқарган».

Шарҳ: Эҳромдаги одам баъзи ҳайвонларни овлаб жиноят содир қилганда уларнинг жазосига қайси ҳайвонларни қурбонлик қилиш ҳақида ҳазрати Умар розияллоҳу анху халифалик даврларида ушбу ривоятда келган ҳукмни чиқарган эканлар.

1553- وَكَانَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ ط يَقُولُ فِي حَمَامٍ مَكَّةَ إِذَا قُتِلَ شَاةٌ. رَوَاهُمَا مَالِكٌ وَالشَّافِعِيُّ.

1553. Саъид ибн Масаййаб: «Макканинг кабутари қатл қилинганда қўй», дер эди.

Иккисини Имом Молик ва Имом Шофеъий ривоят қилишган.

1554- وَزَادَ الشَّافِعِيُّ: وَفِي غَيْرِ حَمَامٍ مَكَّةَ وَغَيْرِهِ مِنَ الطَّائِرِ قَيْمَتُهُ.

1554. Имом Шофеъий:

«Макканинг кабутаридан бошқада ва бўлак қушларда қиймати берилади» жумласини зиёда қилган.

1555- وَقَضَى عُمَرُ وَعُثْمَانُ وَعَلِيٌّ وَزَيْدٌ وَابْنُ عَبَّاسٍ فِي النَّعَامَةِ بِدَنَةٍ. رَوَاهُ الشَّافِعِيُّ وَقَالَ: فِي بَقَرَةِ الْوَحْشِ أَوْ حِمَارِ الْوَحْشِ بَقَرَةٌ.

1555. Ҳазрати Умар, ҳазрати Усмон, ҳазрати Али, Зайд ва Ибн Аббос розияллоху анхумлар туяқушнинг жазосига туя деб ҳукм чиқарганлар.

1556- وَرُوي عَنْ عَطَاءٍ ٧ فِي الثَّغْلِبِ شَاةٌ وَفِي الْوَبَرِ إِنْ كَانَ يُؤْكَلُ شَاةٌ وَفِي الصَّبِّ شَاةٌ. قَالَ الشَّافِعِيُّ ٧: إِنْ أَرَادَ شَاةٌ صَغِيرَةً فَبِذَلِكَ نَقُولُ وَإِنْ أَرَادَ مُسِنَّةً خَالَفْنَاهُ.

1556. Ато розияллоху анхудан тулкига қўй, вабарга – жирякка ейиладиган бўлса, қўй ва зоббда қўй, деган ривоят келтирилган.

Имом Шофеъий раҳматуллоҳи алайҳи: «Агар кичик қўйни ирода қилган бўлса, майли. Аммо ёшли қўйни ирода қилган бўлса, унга хилоф қиламиз», деган.

Шарҳ: Имом Шофеъий раҳматуллоҳи алайҳи Ато розияллоху анхунинг баъзи ҳайвонларнинг эҳромдаги киши томонидан овлангани жазосига белгилаган қўй кичик қўй бўлишини шарт қилганлар. Чунки мазкур ҳайвонлар кичик жуссали ҳайвонлардир.

الهدى إلى الحرم الشريف

ҲАРАМИ ШАРИФГА ҲАДЙИ АТАШ

«Ҳадйи» – «ҳадя» сўзининг жами, у ҳаж ёки умрага чиққан одам ўзи билан бирга қурбонликка атаб олиб келган қўй, эчки, мол ёки туя каби ҳайвонларни билдиради.

«Бисмиллаҳи, Аллоҳу акбар. Аллоҳумма, минна илайка», деб туриб сўйиш керак. Сўйгандан сўнг:

«Ёнлари ерга текканида эса, бас, улардан енг ва қаноатли ва тиланган камбағалларни ҳам таомлантиринг».

Яъни, сўйилган туялар ерга йиқилганларидан сўнг, гўштидан ўзингиз ҳам тановвул қилинг. Иффат-ғурури тиланишга йўл бермай, қаноат қилиб турган камбағалларга ҳам, қаноат қила олмай, тиланиб юрган камбағалларга ҳам беринг.

«Шундай қилиб, Биз уларни сизга бўйсундириб қўйдик».

Улкан жасадли, қувватли бўлса ҳам, сиз ақл ишлатиб, уларни измингизга соласиз, фойдаланасиз.

«Шоядки шукр қилсангиз».

Шунчалик шароит яратиб берган Аллоҳга шоядки мактовлар айтсангиз, У берган неъматларни ўз ўрнида ва Уни рози қиладиган этиб сарфласангиз.

Қурбонлик қилиш ибодати ҳам бошқа ибодатлар каби Аллоҳ учун дейилса-да, фойдани инсон кўради. Қурбонлик қилинган ҳайвоннинг гўштидан сўйган одамнинг ўзи ва камбағаллар манфаатдор бўлади.

Аллоҳ таоло юқоридаги оятдан кейинги оятда бу маънони батафсил баён қилади:

«Уларнинг гўштлири ҳам, қонлари ҳам зинҳор Аллоҳга етмас. Лекин Унга сиздан тақво етадир. Шундай қилиб, сизни ҳидоят қилгани эвазига Аллоҳга такбир айтишингиз учун уларни сизга бўйсундириб қўйди. Яхшилик қилгувчиларга башорат бер».

Ҳа, қурбонликка сўйилган ҳайвонларнинг гўштини ҳам, қонини ҳам Аллоҳ таоло олмайди. У зот уларга муҳтож эмас. Қурбонлик қилишдан мақсад банданинг Аллоҳ амрига итоатини, тақвосини намоён этишдир. Банда ихлос билан қурбонлик қилиб, Аллоҳнинг йўлида ҳайвон

сўйса, демак, ўша банданинг Аллоҳ таолога таквоси бор. У Аллоҳнинг розилиги учун, борини қурбон қилишга тайёр. Шу билан бирга, қурбонлик қилиш банда учун Аллоҳни улуғлаш учун бир фурсатдир.

«Шундай қилиб, сизни ҳидоят қилгани эвазига Аллоҳга такбир айтишингиз учун уларни сизга бўйсундириб қўйди».

Банда Аллоҳни қанча улуғласа, шунча оз. Биргина ҳидоятга бошлаб қўйгани учун қанча такбир айтса, оз. Қурбонлик қилиш ҳам, Аллоҳнинг йўлида ҳар қандай қурбонлик беришга тайёр эканини кўрсатиш ҳам ўша ҳидоят учун Аллоҳ таолони улуғлашдир.

Имом Абу ҳанифа мазҳаблари бўйича, моли закот бериш нисобига етган муқим одамга қурбонлик қилиш вожиб бўлади.

«Яхшилик қилувчиларга башорат бер».

Яъни, тасаввурни, эътиқодни, амални, ибодатни ўнглаган ва бошқа бурчларни яхши адо этадиганларга хушхабар бер.

1557- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ط قَالَ: تَمَتَّعَ رَسُولُ اللَّهِ ρ فِي حَجَّةِ الْوُدَّاعِ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ وَأَهْدَى فَسَاقَ مَعَهُ الْهَدْيَ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

1557. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам видолашув ҳажида умрадан ҳажга таматтуъ қилдилар ва ҳадйи атадилар. У зот ўз ҳадйиларини Зул-хулайфадан ҳайдадилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Видолашув ҳажи ҳамма жиҳатдан ўша вақтда мислсиз катта ҳодиса эди. Шу сабабли кўпчилик бўлиб

ўтган ишларни аниқ тасаввур қила олмаган. Жумладан, ушбу ҳадиси шарифнинг ровийлари Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳу ҳам Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам таматтуъ ҳаж қилганлар деган тасаввурда эканлар. Аммо Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам видолашув ҳажида қирон ҳажи қилганларини муҳаккиқларимиз алоҳида таъкидлаб ўтишган.

1558- وَقَالَ عَلِيُّ τ أَهْدَى النَّبِيِّ ρ مَائَةٌ بَدَنَةٍ فَأَمَرَنِي بِلُحُومِهَا فَقَسَمْتُهَا وَأَمَرَنِي بِجِلَافِهَا فَقَسَمْتُهَا ثُمَّ بِجُلُودِهَا فَقَسَمْتُهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1558. Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам юзта туяни ҳадйига атадилар. Бас, менга амр қилдилар ва уларнинг гўштларини тақсимладим. Кейин яна амр қилдилар ва жабдуқларини тақсимладим. Сўнг яна амр қилдилар ва териларини тақсимладим».

Имом Бухорий ривоят қилган.

1559- عَنْ مَرْوَانَ τ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ ρ مِنَ الْمَدِينَةِ زَمَنَ الْحُدَيْبِيَّةِ فِي بَضْعِ عَشْرَةِ مِائَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ حَتَّى إِذَا كَانُوا بِذِي الْحُلَيْفَةِ قَلَدَ النَّبِيُّ ρ الْهُدْيَ وَأَشْعَرَ وَأَحْرَمَ بِالْعُمْرَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَأَحْمَدُ.

1559. Марвон розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳудайбия замонида Мадинадан саҳобаларидан ўн неча юз киши

билан чикдилар. Токи улар Зул-хулайфага етиб келганларида Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳадйига белги такдилар, уларнинг ўрқачини тилдилар ва умрага эҳром боғладилар».

Бухорий, Абу Довуд ва Аҳмад ривоят қилган.

1560- وَصَلَّى النَّبِيُّ ﷺ الظُّهْرَ بِذِي الْحُلَيْفَةِ ثُمَّ دَعَا بِبَدَنَةٍ فَأَشْعَرَهَا مِنْ صَفْحَةٍ سَنَامِهَا الْأَيْمَنِ ثُمَّ سَلَتِ الدَّمَ عَنْهَا وَقَلَّدَهَا بَنَعَلَيْنِ عُلَقَهُمَا فِي عُنُقِهَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1560. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам пешинни Зул-хулайфада ўкидилар. Сўнгра бир туяни келтиришни амр қилиб, ўрқачининг ўнг тарафидан тилиб белгиладилар. Кейин ундан қон оқиздилар. Уларнинг бўйнига бир жуфт кавш осиб нишонли қилдилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Одатда туяларнинг олдида юрувчи туянинг бўйнига бир жуфт кавуш осиб, ўрқачининг бир томонидан тилиб, қони суркаб қўйилса, қурбонликка аталган маълум бўлади ва у туяларга биров тегмайди.

1561- وَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: فَتَلْتُ قَلَائِدَ بُدْنِ النَّبِيِّ ﷺ ثُمَّ قَلَّدَهَا وَأَشْعَرَهَا وَأَهْدَاهَا فَمَا حُرِّمَ عَلَيْهِ شَيْءٌ كَانَ أَحِلَّ لَهُ.

1561. Ошиа розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг туяларига осиладиган нишонларнинг ипини икки

қўлим билан титиб бердим. Сўнгра у зот уларга нишон осдилар, ўркачини тилдилар ва ҳадйи атадилар. У зотга ҳалол бўлган ҳеч бир нарса ҳаром бўлмади».

1562- وَفِي رِوَايَةٍ: كُنْتُ أَقْتُلُ قَلَائِدَ الْعَنَمِ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَيَبْعُثُ بِهَا ثُمَّ يَمَكْتُ حَلَالًا. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

1562. Бошқа бир ривоятда:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қўй нишонларининг ипини титиб берар эдим. У зот уларни бошқалар билан юборар ва ўзлари ҳалол бўлган ҳолларида қолар эдилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу икки ривоятдан олинадиган фойдалар:

1. Туяларни ҳадйи қилишда — қурбонлик аташда бўйнига нишонлар ип билан осилган.

2. Оиша онамиз Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг нишон осадиган ипларини жунни титиб, қўллари билан қилиб берганлар.

3. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўша иплар ила қурбонликка аталган туяларга нишонлар осганлар.

4. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзлари қурбонликка атаган туяларнинг ўркачини кесиб белгилаганлар.

5. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзлари ҳаж ёки умрага бормасалар ҳам қурбонлик атаб бошқалардан бериб юборганлар. Демак, бошқалар ҳам бу ишни қилса бўлаверади.

6. Ўзи ҳаж ёки умрага бормай бошқа киши орқали қурбонлик юборган кишига эҳром ҳукмлари жорий бўлмайди. У аввал қандай бўлса, худди шундай юраверади.

7. Қурбонликка аталган қўйнинг бўйнига ҳам нишон осиш мумкин экан.

لا بأس بركوب البدن عند الحاجة

ҲОЖАТ ТУШГАНДА ҚУРБОНЛИККА АТАЛГАН ТУЯНИ МИНИШ МУМКИН

1563- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ أَنَّ النَّبِيَّ ρ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ بَدَنَةً
قَالَ: ارْكَبْهَا قَالَ: إِنَّهَا بَدَنَةٌ قَالَ: ارْكَبْهَا قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُهُ رَاكِبَهَا يُسَايِرُ
النَّبِيَّ ρ وَالتَّعَلُّ فِي عُنُقِهَا. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ.

1563. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам туяни хайдаб олган кишини кўриб:

«Уни миниб ол», дедилар.

«У ҳадйига аталган», деди.

«Миниб ол», дедилар.

Мен уни (туяни) миниб олган ҳолда Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам билан бирга гаплашиб кетаётганини кўрдим. Туянинг бўйнида кавш осилиб турарди».

Бешовлари ривоят қилишган.

1564- قَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ τ : سَأَلْتُ جَابِرًا عَنْ رُكُوبِ الْهَدْيِ
فَقَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ρ يَقُولُ: ارْكَبْهَا بِالْمَعْرُوفِ حَتَّى يَجِدَ ظَهْرًا. رَوَاهُ
مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

1564. Абу Зубайр розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Жобирдан ҳадйини миниб ҳақида сўрадим. У: «Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг «Токи мингани бошқа нарса топгунингча, уни яхшилиқ ила миниб ол», деганларини эшитганман», деди».

Муслим ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Демак, ҳадйига аталган ҳайвонни зарурат юзасидан минса бўлади. Аммо уни ортиқча қийнамаслик керак.

إن عَطَبَ الْهَدْيِ فِي الطَّرِيقِ يَذْبَحُ لِلنَّاسِ

ҲАДЙИ ЙЎЛДА МАЙИБ БЎЛСА,
ОДАМЛАР УЧУН СЎЙИЛАДИ

1565- عَنْ ذُوَيْبِ أَبِي قَيْصَةَ ط قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ كَانَ

يَبْعَثُ مَعِيَ بِالْبُذْنِ ثُمَّ يَقُولُ: إِنَّ عَطَبَ مِنْهَا شَيْءٌ فَخَفْتُ عَلَيْهِ مَوْتًا
فَانْحَرَهَا ثُمَّ اغْمَسَ نَعْلَهَا فِي دِمِهَا ثُمَّ اضْرَبَ بِهِ صَفْحَتَهَا وَلَا تَطْعَمَهَا
أَنْتَ وَلَا أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ رُفْقَتِكَ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ.

1565. Зуъайб Абу Қобийса розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам мен билан туяларни юборар эдилар ва: «Улардан бири майиб бўлса ҳамда унинг ўлишидан хавф қилсанг, сўйиб юбор, кейин унинг кавушини қонига ботириб, ўркачининг ўнг тарафига ур, ундан сен ҳам ема, рафиқларинг ҳам емасин», дер эдилар».

Бешовларидан фақат Имом Бухорий ривоят қилмаган.

221

Аллоҳ таоло:

«Иброҳимнинг: «Роббим, буни омонлик юрти қилгин ва аҳлидан Аллоҳга ва қиёмат кунига иймон келтирганларини мевалар ила ризқлантиргин», деганини эсла», деган (Бақара, 126).

Ушбу оятда Иброҳим алайҳиссалом тилларидан Байтуллоҳнинг омонлик маскани бўлиши ва Аллоҳнинг мукофоти мўминларгагина сўралиши хабари келмоқда.

«Роббим, буни омонлик юрти қилгин ва аҳлидан Аллоҳга ва қиёмат кунига иймон келтирганларини мевалар ила ризқлантиргин», демоқдалар.

Аллоҳ таоло бу дуони қабул айлаган. ҳозиргача ҳарامي Шариф дунёнинг энг омон нуктаси ва ўзида мевалар ўсишига шароит бўлмаса ҳам дунёнинг энг мева сероб нуктаси бўлиб келмоқда.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى : فَفَقَّ قُوجَجْ جِجْ جِجْ جِجْ جِجْ

Аллоҳ таоло:

**«Мен ушбу шаҳарнинг Робби – уни ҳаром қилган
Зотга ибодат қилишга амр этилдим, холос. ҳамма нарса
Уникидир. Ва мусулмонлардан бўлишга амр этилдим»,
деган (Намл, 91).**

Менга амр қилинган нарса битта. У ҳам бўлса, ушбу Макка шаҳарининг Роббига, уни ҳаромга айлантирган Зот – Аллоҳгагина ибодат қилишдир.

У Һамма нарсага эга бўлган Зотдир.

«Ва мусулмонлардан бўлишга амр этилдим».

Бу оят ҳам ҳарамии шарифнинг улуғлигини яна бир бор таъкидламоқда.

хаммаси закот берадиган даражада бой бўлишган, деганидир. Энди нимага, Исломга амал қилинса, у бўлади, бу бўлади, деб одамлар кўрқитилади? Чунки бу ҳақиқатларни билган билади, холос.

«Аммо кўплари билмаслар».

Ана ўша билмаганлар ишни расво қилиб келмоқдалар. Хўш, Исломдан ҳадиксираб, унга амал этсак, хавф-хатарда қоламиз, маишатимиз бузилади, деган одамларнинг оқибатлари нима бўлган эди?

1566- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ قَالَ: إِنَّ خُرَاعَةً قَتَلُوا رَجُلًا مِنْ بَنِي

ρ لَيْثٍ عَامَ فَتَحِ مَكَّةَ بِقَتِيلٍ مِنْهُمْ قَتَلُوهُ فَأُخْبِرَ بِذَلِكَ رَسُولُ اللَّهِ
فَرَكِبَ رَاحِلَتَهُ فَخَطَبَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ حَبَسَ عَنْ مَكَّةَ الْفِيلَ
وَسَلَّطَ عَلَيْهَا رَسُولَهُ وَالْمُؤْمِنِينَ، أَلَا وَإِنَّهَا لَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي وَلَنْ
تَحِلَّ لِأَحَدٍ بَعْدِي، أَلَا وَإِنَّهَا أُحِلَّتْ لِي سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ، أَلَا وَإِنَّهَا
سَاعَتِي هَذِهِ حَرَامٌ لَا يُحْبِطُ شَوْكُهَا وَلَا يُعْصَدُ شَجَرُهَا. زَادَ فِي رِوَايَةٍ:
وَلَا يَنْفَرُ صَيْدُهَا وَلَا يَلْتَقِطُ سَاقِطَتَهَا إِلَّا مُنْشِدٌ وَمَنْ قُتِلَ لَهُ قَتِيلٌ
فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ إِمَّا أَنْ يُعْطَى وَإِمَّا أَنْ يُقَادَ فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ
الْيَمَنِ يُقَالُ لَهُ أَبُو شَاهٍ فَقَالَ: اكْتُبْ لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ: اكْتُبُوا
لِأَبِي شَاهٍ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ: إِلَّا الْإِذْحَرَ فَإِنَّا نَجْعَلُهُ فِي بُيُوتِنَا
وَقُبُورِنَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ : إِلَّا الْإِذْحَرَ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

1566. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Хузоъаликлар Макка фатҳи йили Бани Лайдан бир кишини улар қатл этган бир одамнинг ўчини олиш учун қатл қилдилар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга бу ҳақда хабар қилинди. Бас, у зот уловларига миндилар ва хутба қилиб:

«Албатта, Аллоҳ Маккадан филни тутиб қолди ва унга Ўз Расулини ва мўминларни султонли қилди. Огоҳ бўлинглар! Албатта, у мендан олдин ҳеч кимга ҳалол бўлмаган ва мендан кейин ҳам зинҳор ҳеч кимга ҳалол бўлмагай. Огоҳ бўлинглар! У мен учун наҳордан бир соат ҳалол қилинди, холос. Огоҳ бўлинглар! Албатта, у бу соатимда ҳаромдир. Унинг тикони юлинмас ва дарахти кесилмас», дедилар».

Бошқа бир ривоятда:

«Ови ҳуркитилмас, тушиб қолган нарсасини, эгасини изловчидан бошқа ололмас. Кимнинг қатл қилинган ўлиги бўлса, унинг икки нарсадан хоҳлаганини қилишга ҳаққи бор. Ёки унга (дия) берилади, ёки қасос олинади», дедилар.

Шунда Яман аҳлидан бўлган Абу Шох исмли бир киши туриб:

«Менга ёзиб беринг, эй Аллоҳнинг Расули!» деди.

«Абу Шохга ёзиб беринглар», дедилар.

Кейин Қурайшдан бир киши:

«Изхир бундан мустасно. Биз уни уйларимиз ва қабрларга қўямиз», деди.

Шунда Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Изхир бундан мустасно», дедилар».

Бешовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятда зикри келаётган ходисалар Макка фатҳига оиддир. ҳудайбия сулҳида хоҳлаган киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг шартномасига, хоҳлаган киши Қурайшнинг шартномасига қўшилиши келишилган эди. Ана ўша бандга биноан, Бани

Лайс Қурайш шартномасига, Хузоъа Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг шартномасига қўшилган эдилар.

Бани Лайс билан Хузоъанинг ўртасида қадимдан адоват бор эди. Ислом келгандан кейин бу адоват тўхтаган, ҳудайбия сулҳи тузилгандан кейин бу икки қабила яна бир-бирига қарши бўлиб, душманликлари янгиланди.

Бани Лайс қабиласи пайтдан фойдаланиб, Хузоъадаги эски ўчини олмоқчи бўлишди. Хузоъаликлар ўз сувхоналарида машғул бўлиб турганларида улар тўсатдан хужум қилиб, бир неча кишини ўлдирдилар. Тўс-тўполон бўлиб, орада уруш чикди. Қурайш шартномадоши Бани Лайсга курол етказиб берди, ҳатто Қурайшнинг кўзга кўринган одамлари кечаси билдирмай бориб, урушда иштирок этишди. Хузоъаликлар ҳарамга қараб қочишди. ҳарамга етиб келишгач, Бани Лайсликларнинг баъзилари:

«Энди ҳарамга кирдик. Худодан кўрқинглар! Худодан кўрқинглар!» дейишди. Бошқалари эса:

«Бугун Худо йўқ! Эй Бани Лайс, ўчингизни олиб қолинг! Бундан кейин қулай фурсат келмайди!» деди.

Бу ҳодисадан кейин Хузоъа қабиласидан Амр ибн Солим қирқ отлиқ билан Мадинаи мунаварага, Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келди, У зотдан ўзлари билан Хузоъа ўртасида шериклик шартномаси борлигини эслатиб ёрдам сўради. У Қурайш у зот билан тузган сулҳни бузганлигини, сувхонага келиб руку ва саждада турган кишиларни қатл қилганларини айтди. Шунда у зот:

«Сенга нусрат берилур, эй Амр ибн Солим!» дедилар.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Амр ибн Солимга ёрдам бериш ҳақида гапирган бўлсалар ҳам ҳақиқатни текшириб кўрибдилар. У зот Қурайшга одам юбориб, хабарни айтдилар ва уларни уч нарсадан бирини танлашга чақирдилар. Шартга кўра, улар ё хузоъалик

ўлдирилган кишиларнинг хунини тўлайди, ё хузоъага қарши хужум уюштирган аҳдбузарларни ўз шериклигидан чиқаради, ёки аҳдни бузиб уруш қилинади.

Қурайш урушни ихтиёр қилди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам одамларга тайёргарлик ҳақида буйруқ қилиб, бу ишни сир тутиш лозимлигини алоҳида таъкидладилар.

Саккизинчи ҳижрий сананинг Рамазон ойида ўн минг лашкар билан Мадинадан Маккага йўл олдилар.

Лашкар «Марриз Заҳрон» деган жойга кўнди. Аллоҳ таоло бу ҳақда Қурайшни кўзини кўр, қулоғини қар қилиб қўйган эди.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ушбу ривоятда зикри келаётган хутбани ана шу ҳаракатлар жараёнида қилганлар.

У зот: **«Албатта, Аллоҳ Маккадан филни тутиб қолди»** деганларида қуйидаги ҳодисаларни кўзда тутганлар:

У зотнинг туғилган йиллари Яман ҳокими Абраҳа Каъбани бузиб ташлаб, ҳаммани черковга буришни қасд қилди. Шу мақсадда катта аскар тўплади, урушга керак бўладиган барча нарсаларни олди, арабларнинг қалбига даҳшат солиш учун кўплаб филлар билан Маккага қараб юрди. Йўлда ҳеч қандай қаршиликка учрамай Тоифдан Маккага яқинлашиб, Миғлас деган жойга кўнди. Абраҳа аскарлару филларини тўплаб Каъбани бузишга юрмоқчи бўлганида филлар ётиб олиб, ҳеч ўринларидан турмади. Бошқа тарафга буришса, фил тезлаб борди, лекин яна Макка тарафга буришса, ётиб олаверди.

«ва унга Ўз Расулини ва мўминларни султонли қилди».

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бошлиқ саҳобаи киромларга Мадинадан Маккага юриш қилиб, бу муқаддас шаҳарни фатҳ қилиш имконини берди.

«Огоҳ бўлинглар! Албатта, у мендан олдин ҳеч кимга ҳалол бўлмаган ва мендан кейин ҳам зинҳор ҳеч кимга ҳалол бўлмагай».

Маккада қурол кўтариб юриш, душманларни ўлдириш у зотдан олдин ҳеч кимга ҳалол бўлмаган.

«Огоҳ бўлинглар! У мен учун наҳордан бир соат ҳалол қилинди, холос».

Бу кун ҳижратнинг саккизинчи йили, Рамазон ойининг йигирманчиси эди.

«Огоҳ бўлинглар! Албатта, у бу соатимда ҳаромдир. Унинг тикони юлинмас ва дарахти кесилмас», дедилар».

Ҳарамда нафақат уруш, балки бошқа бир қанча ишларни қилиш ҳам ҳаром. Жумладан, у ернинг тиконини юлиш ва дарахтини бирорта шохини бўлса ҳам кесиш ҳаром.

«Ови ҳуркитилмас, тушиб қолган нарсасини, эгасини изловчидан бошқа ололмас».

Ҳарами Шариф ҳудудида яшайдиган ов ҳайвонларини нафақат ўлдириш, балки ҳуркитиш ҳам, парандаларининг тухумини олиш ҳам мумкин эмас. Шунингдек, у ҳудудда тушиб қолган нарсаларни фақат ўша нарсанинг йўқолганини эълон қилиш ва эгасини ахтариш маъносидагина олишга рухсат берилади.

«Кимнинг қатл қилинган ўлиги бўлса, унинг икки нарсадан хоҳлаганини қилишга ҳаққи бор. Ёки унга (дия) берилади, ёки қасос олинади»

Бу ҳукм барча ерларда баробар амал қилинадиган ҳукмдир.

«Шунда Яман аҳлидан бўлган Абу Шох исмли бир киши туриб:

«Менга ёзиб беринг, эй Аллоҳнинг Расули!» деди.

«Абу Шохга ёзиб беринглар», дедилар».

Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Маккаи

мукаррамани фатҳ қилган кунлари одамларга гапириб бўлганларидан сўнг, яманлик Абу Шоҳ исмли киши:

«Эй Аллоҳнинг Расули, менга ёзиб беринг», деган.

У Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламдан эшитган гапларни ҳужжат сифатида сақланиб туришини хоҳлаган ва у зотдан ёзиб беришларини сўраган. Абу Шоҳнинг фикрини тасдиқлаб, саҳобаларга ёзиб беришни амр қилганлар. Демак, илмни сақлаш учун, ёзиб, қайд қилиб қўйиш яхши экан. Бу иш Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам тасдиқлаган ва амр қилган нарсалар сирасига киради.

Ушбу ҳадисга амал қилиб, мусулмонлар илмни илмий баҳс ва китоб шаклида ёзиб боришган ҳамда бу ишга қатъий амал қилишган. Бир замонлар дунёнинг ҳеч бир жойида ўқиш-ёзиш бўлмаганида мусулмон юртларда ҳамма ёзишни билган.

«Кейин Қурайшдан бир киши:

«Изхир бундан мустасно. Биз уни уйларимиз ва қабрларга қўямиз», деди.

Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Изхир бундан мустасно», дедилар».

«Бир киши» – Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг амакилари Аббос ибн Абдулмутталиб розияллоҳу анҳу бўлганлар. Шундай қилиб, ҳарами Шариф ҳудудидаги изхир дарахтини кесишга истисно тариқасида изн берилган.

1567- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ ۖ يَوْمَ فَتَحَ مَكَّةَ:

لَا هِجْرَةَ وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ وَإِذَا اسْتَنْفَرْتُمْ فَاَنْفِرُوا إِنَّ هَذَا الْبَلَدَ حَرَمُهُ

اللَّهُ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فَهُوَ حَرَامٌ مُحَرَّمَةٌ لِلَّهِ إِلَى يَوْمِ

الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ. وَفِي رِوَايَةٍ: لَا يَحِلُّ لِأَحَدِكُمْ أَنْ يَحْمِلَ بِمَكَّةَ

1567. *Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Макка фатҳи куни:

«Ҳижрат йўқдир. Лекин жиҳод ва ният бордир. Қачон сиздан қўзғолиш талаб қилинса, қўзғолинг. Албатта, бу юртни Аллоҳ осмонлару ерни халқ қилган куни ҳаром қилган. У қиёмат кунигача Аллоҳнинг ҳурмати ила ҳаромдир», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Бошиқа бир ривоятда:

«Сизлардан бирортангизга Маккада силоҳ қўтариш ҳалол эмас», дейилган.

Шарҳ: Макка фатҳ қилинишидан олдин шаҳар аҳолисидан мусулмон бўлганларига Мадинага ҳижрат қилиш вожиб эди. Макка фатҳ бўлганидан кейин Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ҳижрат йўқдир», деган эълонни қилдилар. Чунки энди Макка ҳам мусулмонлар юртига айланган эди.

«Лекин жиҳод ва ният бордир. Қачон сиздан қўзғолиш талаб қилинса, қўзғолинг».

Жиҳод ва ният бардавом бўлади. Уларнинг вожиблиги ҳижратга ўхшаб, вақтинчалик бўлмайди.

«Албатта, бу юртни Аллоҳ осмонлару ерни халқ қилган куни ҳаром қилган. У қиёмат кунигача Аллоҳнинг ҳурмати ила ҳаромдир»

Шунинг учун бу юртнинг ҳурматини сақлаш ҳар бир мўмин-мусулмоннинг муқаддас бурчидир.

«Сизлардан бирортангизга Маккада силоҳ қўтариш ҳалол эмас»

Чунки Маккада силоҳ — қурол ишлатиш ҳаромдир. Аммо эҳтиёт чораси сифатида олиб юрса бўлади.

1568- عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ الْعَدَوِيِّ τ أَنَّهُ قَالَ لِعَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ وَهُوَ يَبْعَثُ الْبُعُوثَ إِلَى مَكَّةَ: ائْذَنْ لِي أَيُّهَا الْأَمِيرُ أُحَدِّثُكَ قَوْلًا قَامَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ρ الْعَدَ مِنْ يَوْمِ الْفَتْحِ سَمِعْتُهُ أُذْنَايَ وَوَعَاهُ قَلْبِي وَأَبْصَرْتُهُ عَيْنَايَ حِينَ تَكَلَّمَ بِهِ أَنَّهُ حَمَدَ اللَّهَ وَأَنْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: إِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَهَا اللَّهُ وَلَمْ يُحَرِّمْهَا النَّاسُ، فَلَا يَحِلُّ لِمَرِيٍّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يَسْفِكَ بِهَا دَمًا وَلَا يَعْضِدَ بِهَا شَجَرَةً فَإِنْ أَحَدٌ تَرَخَّصَ بِقِتَالِ رَسُولِ اللَّهِ ρ فِيهَا فَقُولُوا لَهُ إِنَّ اللَّهَ أَذِنَ لِرَسُولِهِ وَلَمْ يَأْذَنْ لَكُمْ، وَإِنَّمَا أَذِنَ لِي فِيهَا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ وَقَدْ عَادَتْ حُرْمَتُهَا الْيَوْمَ كَحُرْمَتِهَا بِالْأَمْسِ، وَلِيُبَلِّغَ الشَّاهِدُ الْعَائِبَ. فَقِيلَ لِأَبِي شُرَيْحٍ: مَا قَالَ لَكَ عَمْرُو؟ قَالَ: أَنَا أَغْلُمُ بِذَلِكَ مِنْكَ يَا أَبَا شُرَيْحٍ إِنَّ الْحَرَّمَ لَا يُعِيدُ عَاصِيًّا وَلَا فَارًّا بِدَمٍ وَلَا فَارًّا بِخَرَّةٍ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1568. Абу Шурайх ал-Адавий розияллоху анхудан ривоят қилинади:

«У киши Маккага аскарларни юбораётган Амр ибн Саъидга:

«Эй амир, менга изн бер. Мен сенга Расулуллох соллаллоху алайхи васаллам Макка фатҳининг эртасига айтган гапларини айтиб берай. Уни икки қулоғим эшитган ва қалбим жо қилиб олган. Уни гапирган чоғларида икки кўзим у зотни кўрган. У зот Аллохга ҳамду сано айтдилар ва:

«Албатта, Маккани Аллох ҳаром қилгандир. Уни

одамлар ҳаром қилмаган. Аллоҳга ва охират кунига иймон келтирган одам учун унда қон тўкиш ҳалол эмас. Унда дарахтни кесмас. Агар бирортаси Расулulloҳнинг унда қитол қилганларини баҳона қилиб, ўзига руҳсат топса, унга Аллоҳ Ўз Расулига изн берган, сизларга изн берган эмас, денглар. Албатта, Аллоҳ менга унда наҳордан маълум соатга изн берган, холос. Бугунги кунда унинг ҳурмати худди кечаги кунгидек қайтди. Бас, шохид ғойибга етказсин», дедилар.

Абу Шурайҳга:

«Ўшанда Амр сенга нима деди?» дейилди.

«Мен уни сендан кўра яхши биламан, эй Абу Шурайҳ! Албатта, ҳарам осийни паноҳига олмас. Қон тўкиб қочганини ҳам. Хиёнат қилиб қочганини ҳам», деган», деди.

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятда зикри келаётган ходисалар Абдуллоҳ ибн Зубайр розияллоҳу анҳу Язийд ибн Муовияга байъат қилмай, Маккада ўз ҳукмини ўрнатгач, Язийднинг фармониغا биноан, унинг Мадинадаги амири Амр ибн Саъид унга қарши уруш қилиш учун Маккага аскарлар юбораётган бир пайтда бўлиб ўтган. Ўшанда Абу Шурайҳ розияллоҳу анҳу Маккага аскар юборилишига эътироз билдириб, бу иш шариатга хилоф эканини баён қилишга уринган.

1569 – وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَدِيٍّ بْنُ حَمْرَاءَ ت: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ

ρ وَاقِفًا عَلَى الْحُزُورَةِ فَقَالَ: وَاللَّهِ إِنَّكَ لَحَيُّرُ أَرْضِ اللَّهِ وَأَحَبُّ أَرْضِ اللَّهِ إِلَى اللَّهِ، وَلَوْلَا أَنِّي أُخْرِجْتُ مِنْكَ مَا خَرَجْتُ.

1569. Абдуллоҳ ибн Адий ибн ҳамро розияллоҳу анҳудан

ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламнинг хазварада туриб олиб:

«Аллоҳга қасамки, албатта, сен Аллоҳнинг энг яхши ерисан ва Аллоҳнинг Ўзига энг маҳбуб ерисан. Агар мен сендан чиқарилмаганимда чиқмасдим», деганларини эшитдим».

1570- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ر عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ لِمَكَّةَ: مَا أَطْيَبُكَ مِنْ بَلَدٍ وَأَحَبُّكَ إِلَيَّ، وَلَوْلَا أَنَّ قَوْمِي أَخْرَجُونِي مِنْكَ مَا سَكَنْتُ غَيْرَكَ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ.

1570. Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллalloҳу алайҳи васаллам Маккага:

«Сен мен учун қандоқ ҳам хушхол ва маҳбуб юртсан. Агар қавмим мени сендан чиқармаганларида сендан бошқа ерни маскан тутмас эдим», дедилар».

Иккисини Имом Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу икки ҳадиси шарифдан Маккаи мукарраманинг фазли қанчалар улуғ эканини яна бир бор билиб оламиз. Пайғамбар соллalloҳу алайҳи васаллам бу муқаддас шаҳарнинг фазлини Аллоҳ таолога қасам ичиш ила таъкидламоқдалар. Бунинг устига, у зот Маккаи мукаррамага нисбатан бўлган муҳаббатларини ҳам энг гўзал иборалар билан изҳор этмоқдалар.

«Аллоҳга қасамки, албатта, сен Аллоҳнинг энг яхши ерисан ва Аллоҳнинг Ўзига энг маҳбуб ерисан».

Демак, Маккаи мукаррама энг аввал Аллоҳ таоло учун энг маҳбуб ер. Қолаверса, Пайғамбар соллalloҳу алайҳи васаллам учун ҳам энг маҳбуб ер бўлган.

Пайғамбар соллalloҳу алайҳи васаллам Маккаи мукаррамадан чиқиш истаклари мутлақо бўлмаса ҳам у

ернинг аҳли у зотни чиқишга мажбур қилганлари учунгина чикқанлар. Мана шуларнинг барчаси Маккаи мукарраманинг фазли қанчалар улуғ эканлигига ёрқин далилдир.

يجوز دخول مكة بغير إحرام

МАККАГА ЭҲРОМСИЗ КИРИШ ЖОИЗ

1571- عَنْ أَنَسٍ τ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ دَخَلَ مَكَّةَ عَامَ الْفَتْحِ وَعَلَى رَأْسِهِ مِغْفَرٌ فَلَمَّا نَزَعَهُ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: ابْنُ خَطَلٍ مُتَعَلِّقٌ بِأَسْتَارِ الْكَعْبَةِ فَقَالَ: افْتُلُوهُ. رَوَاهُ الْحُمْسَةُ.

1571. Анас розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллалллоху алайҳи васаллам фатҳ йили Маккага бошларида дубулға билан кирдилар. У зот уни ечган чоғларида бир киши келиб: «Ибн Хотал Каъбанинг пўшишига осилиб турибди», деди.

«Уни қатл қилинглар!» дедилар».

Бешовлари ривоят қилинган.

Шарҳ: Бу ривоятдан Пайғамбар соллалллоху алайҳи васаллам Маккани фатҳ қилганларида у ерга эҳромсиз – бошларига дубулға кийган ҳолларида кирганлари маълум бўлади. Умуман, фатҳ куни саҳобалардан бирорталари ҳам эҳром киймаганлар. Жанг эҳтимоли катта бўлгани сабабли шундай қилинган.

Ривоятда номи айтилаётган Ибн Хотал жоҳилият пайтида Абдул Уззо деб аталар эди. У мусулмон бўлгач, исмини «Абдуллох» деб ўзгартирган эди. Аммо кейинроқ у муртад бўлиб, Исломдан чиқди. Ўзининг ходими бўлган

мусулмон одамни қатл қилди. Энг ёмони у Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламни ҳажв қиларди. Шунинг учун ҳам Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам саҳобаларга Ибн Хотални қатл қилиш ҳақида амр берган эдилар. Бу муртад эса тирик қолишни умид қилиб, Каъбанинг пўшишига осилиб олди. Буни кўрган саҳобалардан Назла ибн Убайд келиб:

«Ибн Хотал Каъбанинг пўшишига осилиб турибди», деди».

Шунда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Уни қатл қилинглар!» дедилар».

Ибн Хотални қатл қилишда Назла ибн Убайд розияллоҳу анҳуга Саъид ибн ҳорис розияллоҳу анҳу ёрдам берган. Мана шу ҳадиси шарифни далил қилиб, Шофеъий мазҳаби ҳарамда жиноятчини жазоласа бўлади, дейдилар.

Аммо ҳанафий мазҳабидагилар бу ҳодиса Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга ҳарам Шариф ҳалол қилинган соатда бўлган, бошқа вақтда у ерда жиноятчини жазолаб бўлмайди, дейдилар.

1572- عَنْ جَابِرٍ ط أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ دَخَلَ مَكَّةَ وَعَلَيْهِ
عِمَامَةٌ سَوْدَاءُ بَعْزِرٍ إِحْرَامٍ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيَّ.

1572. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Маккага бошларида қора салла ила эҳромсиз кирдилар».

Бешовларидан фақат Имом Бухорий ривоят қилмаган.

Шарҳ: Бу ривоятда ҳам фатҳ куни Маккага кириш ҳақида сўз бормоқда. Шофеъий мазҳаби бу ҳадисни ҳам далил қилиб, Маккага эҳромсиз кирса бўлади, деган.

Бошқа уч мазҳаб, жумладан, ҳанафий мазҳаби ҳарам Шарифга эҳром билан кириш вожиб, Байтуллоҳ ибодат

учун халқ қилинган, дейишади.

شرب ماء زمزم ونقله

ЗАМЗАМ СУВИДАН ИЧИШ ВА ОЛИБ КЕТИШ

1573- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ قَالَ: سَقَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ مِنْ زَمْزَمَ

فَشَرِبَ وَهُوَ قَائِمٌ. قَالَ عَاصِمٌ: فَحَلَفَ عِكْرِمَةُ مَا كَانَ يَوْمَئِذٍ إِلَّا عَلَى بَعِيرٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ.

1573. Ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллалллоху алайҳи васалламга ичиш учун замзам тутдим. У зот уни тик турган ҳолларида ичдилар».

Осим айтди: «Икрима у зот ўша куни туянинг устида эдилар», деб қасам ичди.

Имом Бухорий ва Имом Муслим ривоят қилишган.

1574- وَلَفْظُهُ: شَرِبَ النَّبِيُّ ρ مِنْ زَمْزَمَ مِنْ دَلْوٍ مِنْهَا وَهُوَ

قَائِمٌ.

1574. Имом Муслимнинг лафзида:

«Набий соллалллоху алайҳи васаллам замзамдан челақда тик турган ҳолларида ичдилар», дейилган.

Шарҳ: Шунинг учун ўлкамизда замзамни тик туриб, қиблага қараган ҳолда ичишади.

1575- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّهَا كَانَتْ تَحْمِلُ مِنْ مَاءٍ
زَمْزَمَ وَتُخْبِرُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَحْمِلُهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ.

1575. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«У киши ўзлари билан замзам сувини кўтариб оларди ва Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламнинг ундан кўтариб олишлари ҳақида хабар берарди».

Имом Термизий ривоят қилган ва саҳиҳ деган.

Шарҳ: Худди шу ҳадисга амал қилиб, бугунги кунгача милёнлаб мусулмонлар замзамдан ўз юртларига кўтариб олиб кетадилар.

1576- عَنْ جَابِرٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَاءُ زَمْزَمَ لِمَا شَرِبَ
لَهُ. رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ وَأَحْمَدُ وَابْنُ جِبَّانَ.

1576. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллalloҳу алайҳи васаллам:

«Замзам суви нима учун ичилса, шунинг учундир», дедилар».

Ибн Можжа, Аҳмад ва Ибн ҳиббон ривоят қилишган.

Шарҳ: Яъни, замзамни ким нима ниятда ичса, ўша ниятига етишади. Бу ҳақиқатни кўпчилик мухлислар ўз тажрибаларидан ўтказишган.

Имом Дора Қутний ва ҳоким келтирган ривоятда куйидагилар айтилади:

«Замзам суви нима учун ичилса, шунинг учундир. Уни шифо талабида ичсанг, Аллоҳ сенга шифо беради. Уни паноҳ талабида ичсанг, Аллоҳ сенга паноҳ беради. Агар уни чанқоғингни кесиш учун ичсанг, Аллоҳ чанқоғингни кесади. Агар уни тўйиш учун ичсанг, Аллоҳ сени

тўйдиради. У Жаброилнинг ишорасидир. У Исмоилнинг ичимлигидир».

ЗАМЗАМ ТАРИХИ

Замзам тарихини Имом Бухорийнинг «Жомеъус-сахих» китобларининг «Бадъул халқ» бобида ривоят қилинган ҳадиси шарифдан иқтибос келтириш билан бошласак.

Ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Аёллардан биринчи бўлиб белбоғ боғлаган киши Исмоилнинг оналаридир. У киши Сорага бўлган ўзининг таъсирини кетказиш учун ҳам белбоғ боғлаганлар.

Ўша вақтда фақат хизматкорлар белбоғ боғлашар эди. ҳожар онамиз Сора онамизнинг олдида ўзини у билан тенг кундош эмас, балки унинг хизматкори қилиб кўрсатиш учун шундоқ қилганлар.

Иброҳим алайҳиссалом Ҳожар онамизни ва ўғли Исмоилни Байтнинг ўрнига, Замзам устидаги катта дарахт остига қўйиб кетган. Ўша пайтда Маккада бирор киши ҳам, сув ҳам бўлмаган.

У зот икковларининг олдига бир хурмоли халта ва сувли меш қўйиб ортига қайтганлар. Ҳожарнинг онамиз у зотга эргашиб:

«Эй Иброҳим! Бизни кимсасиз, бирор нарса ҳам унмайдиган водийга ташлаб, қаёққа кетмоқдасиз?!» деб бир неча марта такрорладилар, аммо у зот ўгирилиб қарамасдилар. Шунда у зотга:

«Аллоҳ сени шунга амр қилдими?» деди.

У зот «ҳа», дедилар:

«Ундоқ бўлса бизни зое қилмайди», деди-да, Ҳожар онамиз ортларига қайтдилар.

Иброҳим алайҳиссалом эса, йўлида давом этди. Қачонки, у зот тепалик йўлидан ўтиб, улар уни

кўрмайдиган бўлганида Байтга юзланиб, дуо қилдилар:

«Эй Роббимиз, ҳақиқатда, мен ўз зурриётимни Сенинг Байтул ҳароминг ёнига, гиёҳсиз водийга жойлаштирдим».

Хожар онамиз Исмоилни эмизиб, ҳалиги сувдан ичиб турдилар. Мешдаги сув тамом бўлганда ўзлари ҳам, ўғли ҳам чанқади. Унга қараса, у тўлғаниб типирчилар эди. Унга назарим тушмасин деб, юриб кетдилар. У ўзига энг яқин бўлган Сафо тоғини кўрдилар ва унинг устига чиқиб, бирор кишини кўрармиканман, деб водий томон назар солдилар. ҳеч кимни кўрмадилар. Кейин Сафодан тушди, водийга етганида қўйлагининг этагини кўтариб, қаттиқ ҳаракат қилган инсондек саъй қилиб водийдан ўтди. Сўнгра Марвага келдилар. Унинг устига чиқиб, бирор кишини кўрармиканман, деб водий томон назар сола бошладилар. Аммо яна ҳеч кимни кўрмади. Етти марта ана шундоқ қилдилар.

Ибн Аббос розияллоху анху Пайғамбар алайҳиссалом:

«Ана ўша одамларнинг иккиси орасидаги саъйдир», дедилар», деди.

У Марвага чиққан пайтида бир овоз эшитди. Ўзига ўзи жим, деди-да, сўнгра қулоқ солдилар. Яна ўша овозни эшитгач, шундай дедилар:

«(Овозингни) эшиттирдинг. Агар имконинг бўлса, менга ёрдам бер».

Шунда замзамнинг ўрнида фариштанинг товони ила ёки қаноти ила ниманидир излаётганини кўрди. Охири у ердан сув чиқди. хожар онамиз сувни тўса бошладилар. Икки қўли билан ҳовучлаб олиб, мешга қуя бошладилар, сув тўхтовсиз отилиб чиқарди.

Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам:

«Аллоҳ Исмоилнинг онасини раҳмат қилсин. Агар замзамни тек қўйганида ёки сувни ҳовучлаб олмаганида замзам кўришиб турадиган булоқ бўлар эди», дедилар.

Ўзлари ҳам, гўдаклари Исмоил ҳам сувга тўйиндилар.

Фаришта уларга:

«Зое бўлишдан қўрқма. Бу ерда Байтуллоҳ бор. Уни манави бола ва унинг отаси бино қилади. Албатта, Аллоҳ Ўз аҳлини зое қилмайди», деди.

Бир вақт Журхум аҳлидан бир гуруҳ йўловчилар Макканинг паст томонига қўнишдилар. Улар айланиб учаётган кушни кўришди. Улар, албатта, бу куш сув бор жойда айланади, бу водийда билишимизча, сув йўқ эди-ку, деб бир-икки одамни текшириш учун юборишди. Улар сувнинг хабарини бергач, у ерга боришди. Сув олдида Хожар онамизни кўришди. Улар хузурларига тушишларига изн сўрадилар, изн теккач, ўша ерга тушишди. Аҳлларига ҳам одам юборишди. Улар ҳам келишди. Улардан бир қанча аҳллар бўлди. Исмоил улғайиб йигит бўлди, улардан арабчани ўрганди. Йигит уларга ёкиб қолиб, уни ўзларидан бир аёлга уйлантиришди. Сўнг Исмоилнинг онаси вафот этди.

Кейинчалик Журхум қабиласи Аллоҳ таолога гуноҳ ва Байтуллоҳга ҳурматсизлик қилгани учун замзам суви қуриди ва қудукнинг ўзи кўмилиб кетди.

Замонлар ўтиб, авлодлар бирин-кетин келиб кетди.

Бир куни Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг боболари Абдулмутталиб Каъбаи муаззаманинг ёнида ухлаб ётганларида тушида биров келиб:

«Тийбани ковла», деди.

«Тийба нима?» деди Абдулмутталиб.

Ҳалиги овоз эгаси ғойиб бўлди. Эртасига яна ўша жойда ухлаб ётганларида кечаги кимса тушига кириб:

«Баррани ковла», деди.

«Барра нима?» дедилар.

Ҳалиги овоз эгаси яна ғойиб бўлди. Эртасига яна ўша жойда ухлаб ётганларида яна кечаги кимса тушига кириб:

«Мазнунани ковла», деди.

«Мазнуна нима?» дедилар. ҳалиги овоз эгаси яна ғойиб

бўлди. Эртасига яна ўша жойда ухлаб ётганида ўша киши тушига кириб яна:

«Замзамни ковла», деди.

«Замзам нима?» дедилар.

«У ҳеч қуримас ва ёмонланмас. Кўп ҳожиларни суғоради. У тезак ва қон бор жойда. Қарға ер чўқиётган жойда. Чумоли бор жойда», деди.

Абдулмутталиб уйқусидан туриб одамлар ҳайвонларини сўядиган жойни, ҳозирги замзам қудуғи ўрнини топди. У ерда қарға ер чўқиб турар, чумоли ғиззиллаб юрар эди. У ўша ерни қазий бошлади. У ёлғиз ўзи бор кучини ишга солиб, жон-жаҳди билан ер қазиди. У мақсади йўлида ҳар қандай ишни қилишга, ҳар қандай машаққатга дош беришга одатланган эди. ҳеч бўшашмай ер ковлашда давом этди. Қурайшликлар эса, нима бўлар экан, деб кузатиб туришар эди.

Абдулмутталиб сувни кўрганида: «Аллоҳу акбар!» деб такбир айтди. Қурайшликлар унинг ўз мақсадига эришганини англашди. Кейинроқ Абдулмутталиб қудук қазишда давом этиб, унинг атрофидан Исмоил алайҳиссаломдан қолган табаррук нарсаларни ҳам биринкетин топа бошлади. У замзамни қайта ковлаб битирганидан кейин қурайшликлар унга эгалик қилишда шерик бўлмоқчи бўлишди. Улар Абдулмутталибга: «Бу Исмоилнинг қудуғи, шунинг учун унга эгалик қилишда биз ҳам сенга шерик бўлишимиз керак», дейишди.

Абдулмутталиб эса, бу қудукни ўзим қазидим, менинг ўзим эгалик қиламан, деб уларнинг таклифини рад қилди.

Аммо улар Абдулмутталибнинг яхшилигини билганларидан, ўзларига ҳам замзамдан фойдаланишга ижозат беришига ишонганларидан бир мунча вақтгача гапларидан қайтишди.

Дарҳақиқат, кейинроқ ҳаммалари Замзам сувидан ичиб, баракасидан баҳраманд бўлишди. Ўзларига иззат ва

каролат қайтиб келганидан хурсанд эдилар. Чунки замзам Иброҳим ва Исмоил алайҳимуссаломлар ҳамда ва ҳожар онамизга тегишли нарса бўлиб, бу зотлар арабларнинг фахри эди.

Асрлар давомида Замзам қудуғида бир неча бор ўзгаришлар бўлди. Улардан баъзиларини эслаб ўтамыз.

Халифа ҳорун Рашид даврида қудуқ бир неча аршин чуқурроқ қазилди. Халифа Маҳдийнинг даврида ҳам шунга ўхшаш иш қилинди. Халифа Амийннинг даврида эса, унинг чуқурлиги қирқ аршинга етди.

Халифа Муътасимнинг давригача Замзам қудуғининг усти очик бўлган, кейинроқ у усти ёпилган. Вақт ўтиши билан бошқа ўзгаришлар ҳам киритилган.

Саудийлар даврида кўпгина ишлар қилинди ва қилинмоқда. ҳижрий 1377 санада тавоф қилувчиларга қулайлик туғдириш мақсадида Замзам уйи ер остига олинди. Унинг устидан ҳам тавоф қилиш йўлга қўйилди. Қудуқнинг ўзига темир-бетондан девор қилиниб, устига мрамар қопланди.

Ҳижрий 1399 санада Замзам қудуғининг чуқурлиги ўн саккиз метру олтмиш сантиметр эди.

Аббосий халифалик даврида замзам суви қудуқдан тортиб олиниб, усти очик ҳовузларга қуйилар ва улардан одамлар олишар эди. Кейинчалик сув сақланадиган омборларга жўмрақлар қўйилди. Замзамчилар мешкобларда одамларга сув таркатадиган бўлишди.

Ҳижрий 1383 санадан бошлаб, замзамни моторда тортиб олиш йўлга қўйилди. ҳарами Шарифнинг остига тортилган сувни тўплаб, совутадиган марказ қилинди. Бу марказ Марваннинг остида бўлиб, марказ ва унга тегишли барча нарсалар сўнги замонавий асбоб-ускуна ва кампутерлар билан жиҳозланган. Марказдаги сувга замзамнинг ўзидан қилинган муз қўшилади. Сўнгра ҳамма тарафларга тарқатилади. ҳозирда ҳарами Шарифнинг ўзида

етти юз ўттиз учта жўмракдан сув ичиш мумкин. Бунинг устига, саккиз мингта махсус катта термослар ҳам доимий равишда замзамга тўлғизиб турилади.

Аммо замзам тарқатишда шу билан кифояланиб қолинмайди. ҳарами Шарифдан узоқроқ жойларга Замзамни идишларда олиб кетиш учун марказлар қилинган. Улардан милёнлаб ҳожи ва умра қилувчилар кўтарганларича олиб кетишмоқда. Сув ташиш машиналари тинмай Мадинаи мунавварага ва Саудиянинг бошқа шаҳарларига замзам ташишади.

Шунчалар кўп ишлатилишига қарамай, кичкина бир қудуқнинг суви ҳеч қамаймаслигининг ўзи катта мўъжизадир.

Охирги сел пайтида замзам мўъжизасини кўрган икки кишининг каминага айтишларича, ҳарами Шарифни сел лойқаси қоплаганида замзам лойқанинг устидан кўтарилиб, пок-покиза ҳолида отилиб чиқиб тураверган. Лойқа кўтарилса, Замзам ҳам кўтарилиб бораверган. Сел қайтиб лойқа пасайганда, замзам ҳам унинг устида пасайиб-пасайиб, охири ўз ўрнига тушган.

Аллоҳ таоло барчамизга замзамдан қайта-қайта тўйиб ичишни ва мақсадларимизга етишни мушарраф қилсин! Омин!

فضل سقاية الحاج

ҲОЖИГА СУВ БЕРИШ ФАЗЛИ

1577- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ جَاءَ إِلَى السَّقَايَةِ
وَاسْتَسْقَى فَقَالَ الْعَبَّاسُ: يَا فَضْلُ اذْهَبْ إِلَيَّ أُمِّكَ فَأْتِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ

بَشْرَابٍ مِنْ عِنْدِهَا فَقَالَ: اسْقِنِي قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُمْ يَجْعَلُونَ
 أَيَدِيَهُمْ فِيهِ قَالَ: اسْقِنِي فَشَرِبَ مِنْهُ ثُمَّ أَتَى زَمْزَمَ وَهُمْ يَسْقُونَ
 وَيَعْمَلُونَ فِيهَا فَقَالَ: اعْمَلُوا فَإِنَّكُمْ عَلَى عَمَلٍ صَالِحٍ، ثُمَّ قَالَ: لَوْلَا
 أَنْ تُغْلَبُوا لَنَزَلْتُ حَتَّى أَضَعَ الْحَبْلَ عَلَى هَذِهِ وَأَشَارَ إِلَيَّ عَاتِقِهِ. رَوَاهُ
 الْبُخَارِيُّ.

1577. *Ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам мешкобчиларнинг олдига келиб, сув сўрадилар. Аббос:

«Эй Фазл! Онангнинг олдига бориб, унинг хузуридан Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга шароб келтир», деди.

«Менга сув бер», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули! Улар унинг ичига қўлларини солдилар», деди.

«Менга сув бер», дедилар.

У зот ундан ичдилар. Сўнг Замзамга келдилар. Улар ундан сув берар ва қудукдан сув тортар эдилар.

У зот:

«Ишлайверинглар! Албатта, сизлар солиҳ амалдасизлар. Агар мағлуб бўлишинглар бўлмаганида мен ҳам тушиб мана бунга арқонни қўяр эдим», деб бўйинларига ишора қилдилар».

Имом Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг бу ҳадиси шарифда: «Агар мағлуб бўлишинглар бўлмаганида мен ҳам тушиб мана бунга арқонни қўяр эдим», деганларини у зот елкаларига арқонни қўйиб сув тортиб чиқаришда қатнашсалар, бошқа одамлар ҳам бу ишга ўзини уриб сувчиликни касб қилиб олганлардан ғолиб

келиб, улардан бу ишни тортиб олишлари мумкин деган мулоҳазага борганлар, деб тушунмоғимиз лозим.

Албатта, бу хадиси шариф ҳожиларга сув бериш қанчалар катта савобли иш эканига ёрқин далил бўлади.

1578- وَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ ط جَالِسًا عِنْدَ الْكَعْبَةِ فَأَتَاهُ أَعْرَابِيٌّ

فَقَالَ: مَا لِي أَرَى بَنِي عَمِّكُمْ يَسْقُونَ الْعَسَلَ وَاللَّبَنَ وَأَنْتُمْ تَسْقُونَ
النَّبِيذَ أَمِنْ حَاجَةٍ بِكُمْ أَمْ مِنْ بُخْلِ؟ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: الْحَمْدُ لِلَّهِ مَا بَنَا
مِنْ حَاجَةٍ وَلَا بُخْلٍ قَدِمَ النَّبِيُّ ρ عَلَى رَاحِلَتِهِ وَخَلْفَهُ أُسَامَةُ فَاسْتَسْقَى
فَأَتَيْنَاهُ بِإِنَاءٍ مِنْ نَبِيذٍ فَشَرِبَ وَسَقَى فَضَلَّهُ أُسَامَةُ وَقَالَ: أَحْسَنْتُمْ
وَأَجَمَلْتُمْ كَذَا فَاصْنَعُوا فَلَا تُرِيدُ تَغْيِيرَ مَا أَمَرَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ρ . رَوَاهُ
مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ.

1578. Ибн Аббос Каъбанинг ёнида ўтирган эди. Унинг олдига бир аъробий келди ва:

«Не бўлдим, мен амакиваччаларингиз асал ва сут билан суғорганда, сизлар набийз билан суғораётганингизни кўрмоқдаман. Бу сизнинг хожатингиз борлиги учунми ёки бахиллигингизданми?!» деди.

Шунда Ибн Аббос:

«Аллоҳга ҳамд бўлсин! Бизнинг хожатимиз ҳам, бахиллигимиз ҳам йўқ. Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам уловларига миниб келдилар. Орқаларида Усома бор эди. У зот сув сўрадилар. Биз у зотга бир идишда набийз бердик. У зот ичдилар ва ортганини Усомага бердилар ҳамда: «Яхши қилдингиз, гўзал қилдингиз, шундоқ қилинглар!» дедилар. Бас, биз

Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам амр қилган нарсани ўзгартиришни истамаймиз», деди».

Муслим ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Набийз – ивитилган майиз ва хурмо.

Албатта, чанқаган кишиларга, хусусан, ҳожиларга чанқоқбосди ичимлик тутиш савобли иш бўлиб, қадимдан мусулмонлар шундай қилишга ўзаро мусобақалашишган. Бу иш Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларида қандоқ бўлганини ушбу ривоятдан билмоқдамиз. ҳозирги кунда бу ишга қанчалар эътибор берилаётганини эса ўз кўзимиз билан кўрмоқдамиз.

الفصل الثاني

ИККИНЧИ ФАСЛ

فى الكعبة حفظها الله

КАЪБАНИ АЛЛОҲ ТАОЛО ҲИФЗ ЭТГАНИ ҲАКИДА

[illegible]

Аллоҳ таоло:

«Одамларга муборак, оламларга хидоят қилиб қўйилган биринчи уй Баққадаги уйдир. Унда очиқ аломатлар ва мақоми Иброҳим бор. Ким унга кирса, тинч бўлади», деган (*Оли Имрон*, 96—97).

Ушбу икки оятда Аллоҳ таоло Байтуллоҳнинг фазлини, қибла бўлишга энг ҳақли жой шу ер эканини, намоз вақтида у томонга юзланишдан ташқари, имкон топганлар

уни ҳаж қилиши ҳам фарз бўлганини марҳамат қилмоқда.

«Бакка» – Маккаи мукарраманинг исмидан бири. «Бакка» сўзининг луғавий маъноси «тақиллатиб урмоқ» бўлиб, Маккада ҳар қандай мағрурнинг ҳам бўйни эгилади, шунинг учун уни «Бакка» ҳам дейилади.

«Одамларга муборак, оламларга ҳидоят қилиб қўйилган биринчи уй Баккадаги уйдир».

«Баккадаги уй» Байтуллоҳдир. Одамларга ибодат учун, бутун оламларнинг ҳидояти учун қурилган биринчи уй Байтуллоҳдир. Ундан аввал бундай уй қурилгани йўқ. Бу уй муборак бўлиб, уни ким ҳаж ёки умра қилса, кўплаб яхшилик ва манфаатлар топади.

«Унда очиқ аломатлар», яъни, Байтуллоҳнинг ўзида бошқалардан устунлигига очиқ-ойдин аломатлар бор.

«...ва мақоми Иброҳим бор».

Уламоларимиз фикрларича, «Мақоми Иброҳим» деб, Иброҳим алайҳиссалом Байтуллоҳни қураётганларида устида турган тошга айтилади. У тошга у зотнинг оёқ излари тушиб қолган. Авваллари Каъбаи муаззамага тегиб турар экан. Кейинроқ ҳазрати Умар розияллоху анҳу унинг ёнида намоз ўқиётганлар тавоф қилаётганларга ҳалакит бермасин, деб четроққа олдирганлар. ҳозирги кунда шиша ғилоф ичига олиниб, ердан маълум миқдор кўтариб қўйилган.

«Ким унга кирса, тинч бўлади».

Бу фазилат дунёдаги ҳеч бир жойда йўқ. Иброҳим алайҳиссалом бу Байтни Аллоҳнинг амри ва ўғиллари Исмоилнинг ёрдами билан қурганларидан буён ҳар бир хавф-хатардаги одам учун тинчлик-омонлик маскани бўлиб келмоқда. ҳатто араблар жоҳилият даврида ҳам бу қоидага амал қилишган. Баъзи бир жинойтчилар Масжидул ҳаромга кириб олишса, унга тегмаганлар. Арабларда ўч олиш туйғуси жуда юқори бўлишига қарамасдан, отасини ўлдириб Масжидул ҳаромга кириб олган одамни учратган

«Эй Исмоил, Аллоҳ менга бир иш буюрди», деди.

Исмоил:

«Роббингиз буюрган ишни адо этинг», деди.

«Сен ёрдам берасанми?» деди.

«Ёрдам бераман», деди.

«Аллоҳ менга мана шу ерга уй қуришни буюрди», деб кичик тепалик ва унинг атрофини кўрсатди. Ана ўшанда Байтуллоҳнинг пойдеворини кўтара бошладилар. Ўғил тош таширдилар, ота қуардилар».

Юқоридаги оятлар Байтуллоҳнинг қурилиш жараёнини жонлантириб, кўз олдимизга олиб келтиради.

Ота-бола пайғамбарлар Аллоҳ таолонинг амрига бўйсуниб, дарҳол иш бошладилар. Қалблари тўла тақво ила:

«Эй Роббимиз, биздан қабул эт, албатта, Сенинг Ўзинг эшитувчи, билувчи Зотсан», деб илтижо айлаб, дуо қилдилар. Бу жуда улкан мақомдир. Салафи солихлардан Вухайб ибн Вард раҳматуллоҳи алайҳи ушбу оятни ўқиганларида йиғлаб туриб:

«Эй Роҳманнинг Халили! Роҳманнинг Байтининг пойдеворларини кўтариб турибсан-у, яна қабул бўлмай қолармикан, деб қўрқяпсанми?!» деган эканлар. Улкан қалблар, камолга етишган инсонлар ана шундай ҳассос бўладилар.

Иброҳим ва Исмоил алайҳимуссаломлар Байтуллоҳни қураётган эканлар, фурсатни қулай билиб, кўнгилларидаги бошқа дуоларни ҳам қилиб олдилар:

«Роббимиз, икковимизни сенга мусулмон бўлганлардан қил...»

Ўзлари мусулмон бўлатуриб, ҳидоятда бардавом бўлиш учун, бутун борлиғи билан Аллоҳ таолога таслим бўлишдан ажрамаслик умидида дуо қилмоқдалар. Улар шу билан бирга, ўзларига насиб бўлган иймон неъматидан зурриётлари ҳам баҳраманд бўлишини тилаб:

«...ва зурриётимиздан ҳам Ўзингга мусулмон уммат қил», демокдалар.

Ақида иши муҳим иш, у мўмин инсон учун энг аҳамиятли масала. Шунинг учун аввалги оятларда ҳарам аҳлига ризқ сўраган ота-бола энди зурриётларига Аллоҳ таолодан иймон сўрамоқдалар.

Улар яна Аллоҳ таолодан:

«Бизга ибодатларимизни кўрсат, тавбамизни қабул эт», деб сўрадилар.

Биз, «ибодатларимизни» деб таржима қилган сўз арабчада «манасикана» дейилган. «Маносик» сўзи аслида ибодат маъносини англатса ҳам, урфда ҳаж ибодатлари маъносида ишлатилади. Шунинг учун бу дуода, мана, Сенинг уйингни қуряпмиз, энди унда ҳаж қилишни ҳам Ўзинг ўргат, деган маъно ётади. Дуонинг охирида Аллоҳ таолонинг уларни умидвор қилган сифатлари ҳам кўшиб айтилоқда:

«Албатта, Сенинг Ўзинг тавбаларни кўплаб қабул этувчи, раҳмли Зотсан».

Учинчи оятда Иброҳим ва Исмоил алайҳимуссаломлар Аллоҳ таоло томонидан катта неъмат—зурриётларига ўз ичларидан пайғамбар юборишини сўрамоқдалар.

«Роббимиз, уларга ўзларининг ичидан оятларингни тиловат қилиб берадиган, китобни ва ҳикматни ўргатадиган, уларни поклайдиган пайғамбар юбор».

Ўша пайғамбар уларга Аллоҳнинг оятларини тиловат қилиб, Китобни, яъни, Аллоҳнинг китобини ўқишни, унинг маъноларини, унга амал қилиш шартларини ўргатади. ҳамда ҳикматни — ҳар бир нарсани ўз жойига қўйишни таълим беради. Уламоларимиз «ҳикмат»дан мурод — Пайғамбар алайҳиссаломнинг суннатлари, деганлар.

Мазкур Пайғамбарнинг вазифаларидан бири — уларни ширк, куфр ва ёмон одатлардан поклаш бўлади.

Аллоҳ таоло Иброҳим ва Исмоил

алайҳимуссаломларнинг дуоларини кўп асрлардан сўнг истижобат қилиб, Муҳаммад алайҳиссаломни пайғамбар қилиб юборди. У зот Иброҳим ва Исмоил алайҳимуссаломларнинг зурриётларидан бўлиб, дуодаги барча сифатлар у кишида мужассам.

Чин дилдан қилинган дуо, албатта, қабул бўлади. Лекин қабул қилувчи Зот қачон хоҳласа, ўшанда қабул қилади. Одамлар бунини тушунмай шошилади, ноумид бўлади, холос. Хўш, ўзини Иброҳим алайҳиссаломнинг меросхўрлари деб фахрланиб юрган яҳудийлар, насронийлар ва араб мушриклари шунча гапдан кейин нима дейдилар?! Тўғри, ҳаммалари Иброҳим алайҳиссаломнинг зурриётларидир. Аммо Иброҳим ва Исмоил алайҳимуссалом Байтуллоҳни кураётганларида: «Аллоҳга ва қиёмат кунига иймон келтирган» зурриётларигагина ризқ ва барака сўраб дуо қилдилар. Улар яна:

«Икковимизни ўзинга мусулмон бўлганлардан қилгин»; «Зурриётимиздан ҳам ўзинга мусулмон уммат қилгин», дедилар. Аммо яҳудий ё насроний ёки мушрик қилгин, демадилар.

Улар бутун оламлар Роббисидан илтижо ила сўраган Пайғамбар – Муҳаммад алайҳиссалом ҳам келди. Энди у кишига иймон келтириш лозим. Бу ишлар ҳаммаси Иброҳим алайҳиссаломга эргашганларнинг энг бирламчи иши бўлиши лозим.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: طُفْتُ طُفْتُ

«Аллоҳ Каъбани – Байтул ҳаромни одамлар учун асос қилиб қўйди», (Моид, 97) деган.

Каъбаи муаззаманинг турли номлари бор. Жумладан, уни Байтул ҳаром ҳам дейилади. Яъни, у ерда ҳар хил

ёмонликлар, қон тўкишлар, уруш қилиш, ов овлаш, майсаларни юлиш, дарахтларни синдириш, кесиш каби ишлар ҳаром қилинган. Бу ўринда фақат Каъбаи муаззама биноти ёки Каъба атрофидаги Масжидул ҳаромгина кўзда тутилмайди. Балки Маккаи мукаррама атрофидаги белгиланган муайян минтақа ҳам назарда тутилади. ҳозирги кунда ўша чегарадан мусулмон бўлмаганлар кирмаслиги ёзиб қўйилган ва тафтиш ҳам бор. Ўша минтақа ҳарам дейилади, у ерда айрим ишлар ҳаром ҳисобланади.

Имом Бухорий ва Имом Муслим Абдуллоҳ ибн Аббос розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам Маккаи мукаррама фатҳи куни:

«Албатта, бу юрт ҳаромдир. Дарахти кесилмайди, ўсимликлари юлинмайди, ови чўчитилмайди ва тушиб қолган нарсалар олинмайди. Фақат тушган нарса эканини билдириш учун олса бўлади», деганлар. Бу ҳудудда ҳаром бўлган қолган амаллар бошқа оят ва ҳадисларда баён этилган. Шунингдек, баъзи бир зарарли ҳайвонларни истисно тариқасида ўлдиришга Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам изн берганлар.

Имом Бухорий ва Имом Муслим Оиша онамиз розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам беш фосиқ ҳайвонни ҳалолда ҳам, ҳарамда ҳам ўлдиришга амр қилдилар. Улар: қарға, калхат, чаён, сичқон ва қутурган итдир», дейилган.

Яна маълумот тариқасида айтиб ўтиш керакки, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳижрат қилган шаҳар Мадинаи мунавварани ҳам ҳарам қилганлар.

Имом Бухорий ва Имом Муслим Ибод ибн Тамийм розияллоҳу анҳудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Иброҳим Маккани ҳарам қилди ва унинг ҳақида дуо қилди. Иброҳим Маккани ҳарам қилганидек, мен Мадинани ҳарам қиламан», деганлар.

Икки ҳарамдаги ҳукмлар ҳам бир хил. Аллоҳ таоло бу маконни, хусусан, Маккаи мукаррама ҳарамини Иброҳим ва Исмоил алайҳимуссаломлар давридан буён омонлик минтақаси қилиб қўйди. Бу муқаддас маконда жамики жонзот ва наботот тинчлик-омонликда. Атрофдаги халқларга қирғин келса ҳам, ҳарам аҳолиси, гарчи ўзлари мушрик бўлсалар-да, тинчлик-омонликда бўлиб келди. Уларга биров қўл кўтармади. Абраҳага ўхшаш бу жойга кўз олайтирганлар эса, бало-офатларга учради. Бу жойдан кишиларга доимо яхшилик келадиган қилиб қўйилди. Ниҳоят, мазкур яхшиликларнинг тожи ўлароқ, шу шаҳарда Ўзининг сўнги ва энг маҳбуб Пайғамбарининг дунёга келишини, унга шу ерда охирги илоҳий китоб нозил этилиб, мукамал дини жорий бўлишини ирода қилди. Ояти қаримадаги:

«Аллоҳ Каъбани – Байтул ҳаромни одамлар учун асос қилиб қўйди» жумласини уламоларимиз, динга ва ҳаж ибодатларига асос қилиб қўйди, деган маънода таъвил қиладилар. ҳақиқатда ҳам, Ислом дини асослари, ҳаж ибодати Маккаи мукаррамага, ҳарамга, Каъбага чамбарчас боғлиқдир.

Аллоҳ таоло Байтуллоҳнинг фазли хусусида бошқа бир жойда қуйидагиларни айтади:

«Уй»ни одамлар учун масаба ва омонлик жойи қилганимизни эсла. Ва Мақоми Иброҳимни намозгоҳ тутинг. Ва Иброҳим ва Исмоилга: «Уйимни тавоф қилувчилар, муқим турувчилар, руку ва сажда қилувчилар учун поклаб қўйинглар», деб амр қилдик».

Оятдаги «масаба» сўзи Қуръони қаримнинг мўъжизалигига ҳамда араб тилининг бойлигига далолат қилади. Тилимизда бу сўзнинг айнан маъносини берадиган

сўзни топа олмай, ўзини ёзиб қўйдик. Масаба—одамлар қайта-қайта келиб, тўймайдиган жой, деганидир. Каъбатуллоҳга неча бор келса ҳам одам ҳар гал тўймай қолавериши, яна келгиси келаверишининг боиси ҳам шу ояти карима шарафоти билан бўлса керак.

«Уй»ни одамлар учун масаба ва омонлик жойи қилганимизни эсла».

Аллоҳ бу ерни омонлик юрти ҳам қилиб қўйган, ким бу ерга келса, омон бўлади. ҳанафий мазҳаби уламолари: «Жиноятчи Байтуллоҳга кириб олса, уни тутиб жазолаб бўлмайди», дейишган.

Маълумки, араб мушриклари ҳам биз Иброҳим алайҳиссаломнинг набираларимиз, деб фахрланишар эди. Хўш, улар бу муқаддас даргоҳнинг ҳурматиани жойига қўйдиларми? Йўқ, улар Исломига қарши турдилар, мусулмонларни ҳайдаб чиқардилар, омонлик йўриғини оёқости қилиб, уларни хавф-хатар остига қўйдилар, кўпларини ўлдирдилар ёки ўлдирмоқчи бўлдилар.

«Ва мақоми Иброҳимни намозгоҳ тутинг».

Иброҳим алайҳиссаломга келинлари — Исмоил алайҳиссаломнинг хотинлари Байтуллоҳни қуришда иштирок эта туриб, бир тош узатган эдилар, у киши ўша тош устида туриб Каъбатуллоҳни қурганлар. Шунда ўша тошга оёқ излари тушиб қолган. Шу тош ҳозирда ҳам мавжуд. «Мақоми Иброҳим» шу тош ва унинг атрофидир. Ривоятларда келишича, Иброҳим алайҳиссалом Байтуллоҳни қуриб бўлганларидан сўнг ўша ерда намоз ўқиганлар. Мусулмонларга Аллоҳ таоло ўша жойни намозгоҳ қилиб олишни буюрмоқда. Шунга биноан, тавофдан кейин ҳамиша ўша ерда икки ракат намоз ўқилади.

Имом Муслим раҳматуллоҳи алайҳи Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қиладилар:

«Расулуллоҳ алайҳиссалом ҳажарул асвадни истилом

қилиб, уч марта паҳлавон юриш билан ва тўрт марта оддий юриш билан тавоф қилдилар. Сўнгра мақоми Иброҳимга ўтиб, «Ваттахизуу мим-мақоми Иброҳима мусалло» (ояти)ни ўқидилар ва у жойни ўзлари билан Каъбанинг орасида қолдириб намоз ўқидилар».

Иброҳим алайҳиссаломнинг набирасимиз, деган мушриклар Байтуллоҳга бутларини ўрнатиб, уларга чўкинар эдилар. Аллоҳ таоло эса:

«Ва Иброҳим ва Исмоилга: «Уйимни тавоф қилувчилар, муқим турувчилар, руку ва сажда қилувчилар учун поклаб қўйинглар», деб амр қилдик», демоқда.

Яъни, Байтуллоҳни атрофдан келиб тавоф қилувчилар, муқим турувчилар, руку ва сажда қилувчилар учун поклаб қўйишни буюрган эдик, демоқда. Бу эслатма мушрикларнинг муқаддас Байтни маънавий нажас бўлмиш уч юз олтмишдан ортиқ бут ва ширк ақидаси билан ифлос қилганлари нақадар ёмон иш эканини кўрсатади.

1579- عَنْ جَابِرٍ τ قَالَ: لَمَّا بُنِيَتْ الْكَعْبَةُ ذَهَبَ النَّبِيُّ ρ وَعَبَّاسٌ يَنْفُلَانِ الْحِجَارَةَ فَقَالَ الْعَبَّاسُ لِلنَّبِيِّ ρ: اجْعَلْ إِزَارَكَ عَلَى رَقَبَتِكَ فَخَرَّ عَلَى الْأَرْضِ فَطَمَحَتْ عَيْنَاهُ إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ: أَرِنِي إِزَارِي فَشَدَّهُ عَلَيْهِ. زَادَ فِي رِوَايَةٍ: فَمَا رَأَيْتُ بَعْدَ ذَلِكَ الْيَوْمَ عُرْيَانًا. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

1579. Жобир розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Каъба бино қилинаётган пайтда Набий соллаллоху алайҳи васаллам ва Аббос тошларни нақл қила бошладилар. Аббос Набий соллаллоху алайҳи васалламга: «Изорингни елкангга қилиб ол» деди. Бас,

у зот ерга йиқилдилар ва кўзлари осмонга тикилиб қолди ва: «Менга изоримни кўрсат!» деб уни ўзларига тортиб олдилар».

Бошиқа бир ривоятда:

«Ўша кундан кейин яланғоч кўринмадилар», дейилган.

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Муҳаммад мустафо соллаллоҳу алайҳи васаллам ўттиз беш ёшга кирганларида қурайшликлар Каъбани қайта қуришга киришдилар. Замон ўтиши, хусусан, сел келиши оқибатида қайта қуриш зарурати туғилиб қолган эди.

Ана ўша қурилиш ишларида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳам амакилари Аббос ибн Абдулмутталиб билан бирга қатнашдилар. Иш пайтида Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламга тош кўтариш тўғри келиб қолди. У кишига киндикларидан пастларига тутиб олган изорлари халақит берди. Аббос ибн Мутталалиб у зотга: «Изорингни елканга қилиб ол», деди. У зот бу ишни қилган эдилар, авратлари очилиб қолди ва дарҳол ерга кулаб тушдилар. Шунда у зот шошилиб: «Менга изоримни кўрсат!» деб уни тортиб олдилар». Ана ўша кундан кейин у зот ҳеч ҳам авратлари очиқ ҳолда кўринмадилар.

Бу ҳодиса милодий 605 йили Каъба янгидан қурилаётганда содир бўлган эди. Қурилишни бошлаб, ҳамжиҳатлик билан олиб боришди. Аммо ҳажарул асвадни жойига қўйиш вақти келганда ихтилоф чиқди. ҳар бир қабила бу шарафли ишни ўзи адо этишини хоҳлар эди. Ихтилоф кучайиб, уруш чиқиш хавфи туғилди. Баъзилар жангга ҳозирлана бошладилар. Бани Абдуддорликлар бир тоғорада қон келтирдилар, улар бани адийликлар билан келишиб қўлларини тоғарадаги қонга солиб туриб ўлимга тайёр эканларини эълон қилишди. Бу дегани уруш дегани эди.

Шу ҳолатда бир неча кун туриб қолишди. Узоқ баҳслашувлардан кейин ишни олдиларига биринчи бўлиб кириб келган кишига ҳавола этиш билан адо қилишга келишишди.

Уларнинг олдига Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам биринчи кириб келдилар. У зотни кўриш билан ҳаммалари хурсанд бўлиб: «Ана, Муҳаммад келди, Амин келди, рози бўлдик, ишни унга ҳавола қилишга розимиз!» дейишди.

Пайғамбаримиз улардан бир ридо келтиришларини сўрадилар. Уни олиб келиб, ерга ёздилар. У зот ҳажарул асвадни олиб ридонинг ўртасига қўйдилар ва ҳар қабиладан биттадан вакил келиб, ридонинг ҳар чеккасидан тутиб кўтаришди. Улар ҳажарул асвадни олиб жойига қўйишди. Шундоқ қилиб, у зот ўзларнинг бекиёс хикматлари ила урушнинг олдини олиб қолдилар.

Ислом дини тарқалгандан кейин Масжидул ҳаромни кенгайтиришга Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анхунинг даврларида қўл урилди. Умавийлар даврида эса, халифа Валид ибн Абдулмалик масжидга маълум миқдор ер қўшди ва унинг биносини янгилади. Мисрдан мрамор устунлар келтириб уларни зийнатлади.

Аббосийлар вақтида халифа Абу Жаъфар Мансур Масжидул ҳаромга кенг ерларни қўшди ва доира шаклидаги равоқ қурдирди. Милодий 776 санада бўлса, халифа Маҳдий Масжидул ҳаром билан саъй қилинадиган жой орасидаги уйларни сотиб олиб, уларни бузиб ерини Масжидул ҳаромга қўшди.

Халифа Маҳдийнинг даврига келиб Масжидул ҳаромнинг майдони 120000 квадрат аршинга етди. Мўътазид биллаҳ, Муқтадир биллаҳ исмли халифалар ҳам Масжидул ҳаромга анчагина ерларни қўшдилар. ҳижрий 306, милодий 918 санага келиб, Масжидул ҳаромнинг майдони анча кенг бўлди.

Фотимийлар, аййубийлар, мамлуклар ва усмонийлар даврларида Масжидул ҳаромда ислоҳ ишлари олиб борилган бўлса ҳам, у кенгайтирилмади.

Саудийлар даврида Масжидул ҳаромни кенгайтириш ишларига тўрт марта қўл урилди.

Биринчи кенгайтириш ҳижрий 1375, милодий 1955 санада бошланиб, саъй қилинадиган ерга яқин турар жой ва дўконлар, Марванинг шарқий тарафидаги бинолар бузилиб, Марва ва Сафо ёнидан ўтадиган йўл қурилди.

Саъй қилинадиган жой эса икки қават қилинди. Саъй қилинадиган жойнинг ички тарафи узунлиги 394,5 метрга етказилиб, эни 20 метр бўлди. Пастки қават баландлиги 12 метр, устки қавати 9 метр қилинди.

Сафо билан Марва орасидаги масофа ўртадан тенг бўлиниб, борувчилар учун алоҳида, келувчиларга алоҳида каторлар қилинди.

Саъй қилинадиган жойнинг шарқий томонидан унга ўн олти эшик очилди.

Иккинчи кенгайтириш ҳижрий 1379, милодий 1959 санада бошланиб, жанубий равоқнинг асоси қурилди. Унинг деворига мармар қопланди. Баъзи девор ва шифтларга ҳам нақшли тошлар қопланди. Селхонанинг қолган ишлари охирига етказилди.

Сафо тепалиги устига жанубий равоққа ўтиш учун доира шаклдаги ўтиш йўли қурилди. Сафонинг устига кубба ҳам қурилди.

Учинчи кенгайтириш ҳижрий 1381, милодий 1961 санада амалга оширилиб, жанубий ғарбий равоқнинг иккинчи қисми бино қилинди ва шу тарафнинг пастки қавати битирилди.

Бобул умрадан Бобус саломгача бўлган масофада шимолий равоқ қурилди.

Масжидул ҳаром атрофида бешта катта майдон барпо этилди. ҳарами Шарифнинг эшиклари олтмиш тўрттага

етди. Ер ости ўтиш йўллари, таҳоратхоналар ва ғусл-хоналар қурилди.

Каъбаи муаззама таъмир қилинди. Макоми Иброҳимнинг жойи ўзгартирилди. У Каъбаи муаззамадан бир оз узоқлаштирилди. Шундан кейин ҳарам Шарифнинг ҳудудлари 193000 квадрат метрга етди.

Тўртинчи кенгайтириш подшоҳ Фаҳд ибн Абдулазиз даврида бўлди. Бу сафар мисли қўрилмаган улкан ҳажмдаги ишлар адо этилди.

Масжидул ҳаромнинг ғарбий томонига катта қўшимча бино қурилди. Ўша бинода иккита мезана ҳам тикланди. Улар аввалги етти мезанага ўхшаш бўлиб, баландликлари саксон тўққиз метрдан эди.

Ер ости йўллари қурилиб, Масжидул ҳаромга келиб кетиш оsonлаштирилди. Шу билан бирга, Масжидул ҳаром атрофидаги майдонлар кенгайтирилиб мармар билан қопланди.

Каъбаи муаззама тўлиқ тармим қилинди. 377 йил давомида Каъбаи муаззамада бу каби кўп иш қилинмаган эди. Марва томонда кўпгина қурилиш ишлари олиб борилди.

Адо этилган ишлар ҳажмини қуйидаги жадвалдан билиб олиш мумкин.

Маълумотлар жадвали

Ном	олинги ҳол	қилинган иш	умумий ҳол
Масжидул ҳаром	193000 кв.м.	16300 кв.м.	35600 кв.м.
Намозхонлар	410000	773000	1183000
Мезаналар	7	2	9
Бош дарвозалар	3	1	4
Оддий дарвозалар	27	18	45
Ертўлалар	4	2	6

Эскалатор	7	4	11
Эшиклар	27	14	41
Таҳоратхона	5000	4000	9000

تجوز الصلاة في الكعبة والحجر منها

КАЪБАДА НАМОЗ ЎҚИШ ЖОИЗ ВА ҲИЖР УНДАНДИР

1580- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ τ قَالَ: إِنَّ النَّبِيَّ ρ لَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ أَبِي

أَنْ يَدْخُلَ الْبَيْتَ وَفِيهِ آلَ اللَّهِ فَأَمَرَ بِهَا فَأُخْرِجَتْ فَأُخْرِجُوا صُورَةَ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَفِي أَيْدِيهِمَا الْأَزْلَامُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ : قَاتَلَهُمُ اللَّهُ
أَمَّا وَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمُوا أَنَّهُمَا لَمْ يَسْتَفْسِمَا بِهَا قَطُّ. فَدَخَلَ الْبَيْتَ فَكَبَّرَ
فِي نَوَاحِيهِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ.

1580. Ибн Аббос розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам келганларида ичида олихалар борлиги учун Байтга киришдан бош тортдилар. Бас, амр қилдилар ва улар чиқариб ташланди. Иброҳим ва Исмоилнинг сувратини олиб чиқдилар. Уларнинг қўлларида фол чўплари бор эди. Шунда Расулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам: «Аллоҳ уларни қатл қилсин! Албатта, иккилари улар билан ҳеч ҳам фол очмаганларини яхши билар эдилар-ку!» дедилар. Кейин Байтга кирдилар ва унинг атрофларида намоз ўқидилар».

Бухорий ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятда Пайғамбар соллаллоху алайҳи

васаллам Макка фатҳи куни Каъбаи муаззаманинг ичига кирганлари ҳақида сўз кетмоқда. Ўша куни ҳижратнинг саккизинчи йили Рамазон ойининг йигирманчи куни эди.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Маккага киришлари билан Байтуллоҳга қараб юрдилар. Ўша пайтда Байтуллоҳнинг атрофида уч юз олтмишта бут бор эди. У зот Каъбани тавоф қилиш жараёнида «ҳақ келди ва ботил йўқ бўлди» оятини ўқиб юриб, бирин-кетин ўша бутларни йиқитдилар.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам тавофларини битирганларидан кейин Каъбанинг калитининг соҳиби Усмон ибн Талҳани чақириб, уни олиб келишни сўрадилар. У калитни олиб келиб берди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Каъбага киришларидан олдин ичидаги бут ва сувратларни чиқариб ташлашга амр қилдилар. Одамлар Каъба ичидаги барча нарсаларни чиқардилар. Сўнгра у зот ичкарига бир неча саҳобалар билан кирдилар.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам Мадинаи мунавварага ҳижрат қилишларидан олдин ҳам бир марта Усмон ибн Талҳадан Байтуллоҳнинг калитни бериб туришни сўраганларида у қўполлик қилган, энди эса, у калитни бериб қўйиб, ҳаяжонда турарди.

Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Каъбанинг ичидан қайтиб чиққанларидан кейин яна уни чақириб калитни бердилар-да: «Уни абадийликка олинглар, уни сизга мен берганим йўқ. Уни сизга Аллоҳ берди, уни сиздан фақат золимгина тортиб олиши мумкин», дедилар.

У зот Каъбанинг ичига кирганларида нима қилганлари эса келгуси ҳадиси шарифда баён қилинади.

1581- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ قَالَ: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ρ الْبَيْتَ هُوَ

وَأَسَامَةُ وَبِلَالٌ وَعُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ فَأَغْلَقُوا عَلَيْهِمْ فَلَمَّا فَتَحُوا كُنْتُ

أَوَّلَ مَنْ وَجَعَ فَلَقِيتُ بِإِلَّاهٍ فَسَأَلْتُهُ هَلْ صَلَّى فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ ؟ قَالَ :
نَعَمْ بَيْنَ الْعَمُودَيْنِ الْيَمَانِيِّينَ . وَفِي رِوَايَةٍ : جَعَلَ عَمُودًا عَنْ يَسَارِهِ
وَعَمُودَيْنِ عَنْ يَمِينِهِ وَثَلَاثَةَ أَعْمِدَةٍ وَرَأَاهُ وَكَانَ الْبَيْتُ يَوْمَئِذٍ عَلَى سِتَّةِ
أَعْمِدَةٍ ثُمَّ صَلَّى . رَوَاهُ الْحُمْسَةُ .

1581. Ибн Умар розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллalloху алайҳи васаллам Байтга кирдилар. У зот билан бирга Усома, Билол ва Усмон ибн Толҳа ҳам кирди. Уларнинг устидан эшикни ёпиб қўйдилар. Очганларида биринчи кирган одам мен бўлдим. Шунда Билолни учратиб:

«Расулulloх соллalloху алайҳи васаллам унинг ичида намоз ўқидиларми?» деб сўрадим.

«Ҳа. Икки яманий устунлар орасида», деди.

Бошқа ривоятда:

«Бир устинни чап томонларида қўйдилар, икки устинни ўнг томонларида ва уч устунни ортларида. Байт ўша кунлари олти устунли эди. Сўнг намоз ўқидилар», дейилган.

Шарҳ: Икки яманий устунлар деганда ҳажарул асвад ва яманий рукни томондаги устунлар кўзда тутилган. Мана шу ривоятни далил қилган ҳолда Каъбанинг ичига кириб намоз ўқиш фазилатли амал ҳисоблаб келинади.

Каминага ҳам Аллоҳ таоло Каъбаи муаззаманинг ичига кўп марталаб кириш бахтини муяссар қилган. Баъзи йиллари уч марталаб ҳам киришни ва у ерда кўплаб нафл намоз ўқиб, дуолар қилишни насиб этди.

Авваллари кирганимда қўрилган ҳолат ва нарсаларни коғозга тушириб қўйган эдим. Энди уч юз саксон йил ўтгандан кейин қилинган таъмир ишларидан кейин Каъбанинг ички кўриниши ҳақида икки оғиз маълумот

бериб ўтишга ижозат бергайсиз.

Каъбаи муаззамага унинг эшигига қўйилган кўчма зина орқали кирилади. Каъбага кириш учун, албатта, подшоҳнинг махсус амри бўлиши керак. Ўша амрга биноан, махсус ходим калит билан эшикни очади. ҳозиргача Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам берган имтиёзга биноан, Усмон ибн Талҳанинг авлодлари содинлик – ходимлик қилиб келишмоқда.

Эшик очилганидан кейин махсус қўйилган аскарлар куршовидан ўтиб, берилган махсус ҳужжатни кўрсатиб зинага чиқилади ва тилла эшикдан Каъбага кирилади. Каъбанинг ичига эшикдан бошқа ёқдан ёруғлик тушмайди. Каъбанинг ичи мрамр билан қопланган. Шунингдек, деворлари ҳам одам бўйидан баланд жойигача мрамр билан қопланган. ҳаммаёққа хушбўй мушқу анбарлар суртиб ташланган.

Каъбанинг эшигидан тавоф қилиб юриб келгандаги биринчи бурчаги бир метрдан ортиқроқ ичкарига чиқиб туради. Олдинлари аввалги кичик эшик ўша чиқиб турган жойга суялган бўлар эди. Аммо охири таъмирдан кейин ўша эшик кўринмай қолди.

Каъбанинг эшигига кўндаланг равишда бир тўсини бўлиб, уни учта устун кўтариб туради. Устунлар нақшинкор қилиб ишланган. Тўсинга баъзи эски қандиллар осиб қўйилган. Икки устуннинг орасида бир сандиқ ҳам бўлиб, унга Каъбани тозалашда ишлатиладиган анжомлар жойланган.

Каъбанинг шифти ва ён деворларининг одам бўйидан баланд жойи «Ла илаҳа иллаллоҳу» ёзилган яшил рангдаги ипак мато ила қопланган.

Каъбанинг ичига кириш бахтига муяссар бўлганлар хоҳлаган тарафга қараб икки ракат намоз ўқиб дуо қилишга шошиладилар. Аскарлар ва масъуллар чиқишни талаб қилишларига қарамай, ҳамма кўпроқ намоз ўқишга

ҳаракат қилади.

1582- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ عِنْدِي وَهُوَ مَسْرُورٌ ثُمَّ رَجَعَ إِلَيَّ وَهُوَ كَتِيبٌ، فَقَالَ: إِنِّي دَخَلْتُ الْكَعْبَةَ، وَلَوْ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا دَخَلْتُهَا، إِنِّي أَخَافُ أَنْ أَكُونَ قَدْ شَقَقْتُ عَلَى أُمَّتِي. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1582. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам олдимдан масрур ҳолда чиқиб кетдилар ва кейин ғамгин ҳолда кириб келдилар. У зот, «Мен Каъбага кирдим. Агар ишимни қайтадан қилиш имконига эга бўлсам, буни қилмасдим, унга кирмасдим. Мен умматимга машаққат туғдириб қўйишдан қўрқаман», дедилар».

Абу Довуд ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ўзлари Каъбанинг ичига кирганларини одамлар фарз ёки вожиб амал деб тушуниб, унга кириш учун ўзларини уриб қийналишларидан қўрққанларидан ушбу гапларни айтганлар. Албатта, Каъбанинг ичига кириш фазилятли бир иш, холос. У фарз ҳам эмас, вожиб ҳам эмас.

1583- وَعَنْهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَحِبُّ أَنْ أَدْخُلَ الْبَيْتَ فَأُصَلِّيَ فِيهِ فَأَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِيَدِي فَأَدْخَلَنِي الْحِجْرَ فَقَالَ: صَلِّي فِي الْحِجْرِ إِنْ أَرَدْتَ دُخُولَ الْبَيْتِ فَإِنَّمَا هُوَ قِطْعَةٌ مِنَ الْبَيْتِ فَإِنَّ قَوْمَكَ اسْتَقْصَرُوهُ حِينَ بَنَوْا الْكَعْبَةَ فَأَخْرَجُوهُ مِنَ الْبَيْتِ. رَوَاهُ أَصْحَابُ

1583. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Байтга кириб, унинг ичида намоз ўқишга муҳаббатим бор эди. Бас, Расулulloх соллаллоху алайҳи васаллам қўлимдан тутиб, мени ҳижрга киритдилар ва «Агар Байтга киришни ирода қилган бўлсанг, ҳижрда намоз ўқийвер, албатта, у ҳам Байтнинг бир бўлагидир. Сенинг қавминг, Каъбани бино қилган пайтларида уни Байтдан чиқариб қўйганлар, холос», дедилар».

Сунан эгалари ривоят қилишган. Имом Термизий саҳиҳ, деган.

Шарҳ: Ҳижр – Каъбанинг тарнови тарафдаги ярим девор шаклида ўраб қўйилган жой. Аслида Иброҳим алайҳиссалом қурганларида Каъба ўша ердан бўлган. Шунинг учун ҳам ҳозирда тавофга ўша ерни ҳам қўшиб қилинади. Аммо Пайғамбаримиз ўттиз беш ёшга кирганларида курайшликлар Каъбани қайта тиклаш жараёнида уни кичикроқ қилиб қуришган. Улар Каъбани фақат ҳалол мол билан қуришга аҳдлашишган. Лекин ҳалол моллари асл пойдевордан қуришга етмаслиги аниқ бўлганидан уни кичикроқ қилиб қайта қуришга келишганлар ва бу ишни амалга оширишган. Каъбанинг биносидан ташқарида қолган жойни эса паст девор билан белгилаб қўйишган. Ўша ерни «ҳижр» ёки «ҳижри Исмоил» дейилади.

Албатта, ҳижр ҳам Каъбанинг ичидан ҳисобланади. Шунинг учун ҳам Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам Оиша онамиз Каъбанинг ичида намоз ўқимоқчи бўлганларида ҳижрда намоз ўқишни тавсия қилганлар.

Ҳозирда ҳам ҳижр доим намозхонлар билан тўла бўлади.

1584- وَعَنْهَا قَالَتْ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْجَدْرِ أَمِنْ
 الْبَيْتِ هُوَ؟ قَالَ: نَعَمْ قُلْتُ: فَلِمَ لَمْ يُدْخِلُوهُ فِي الْبَيْتِ؟ قَالَ: إِنَّ
 قَوْمَكَ قَصَّرَتْ بِهِمُ التَّفَقُّهُ قُلْتُ: فَمَا شَأْنُ بَابِهِ مُرْتَفَعًا؟ قَالَ: فَعَلَ
 ذَلِكَ قَوْمُكَ لِيُدْخِلُوا مَنْ شَاءُوا وَيَمْنَعُوا مَنْ شَاءُوا وَلَوْ لَا أَنَّ قَوْمَكَ
 حَدِيثُ عَهْدِهِمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَأَخَافُ أَنْ تُنْكِرَ قُلُوبُهُمْ لَنَظَرْتُ أَنَّ
 أُدْخِلَ الْجَدْرَ فِي الْبَيْتِ وَأَنْ أُلْزِقَ بَابَهُ بِالْأَرْضِ. وَفِي رِوَايَةٍ: لَوْلَا أَنَّ
 قَوْمَكَ حَدِيثُ عَهْدٍ بِشَرِّكَ لَهَدَمْتُ الْكَعْبَةَ فَأَلَزَقْتُهَا بِالْأَرْضِ وَجَعَلْتُ
 لَهَا بَابَيْنِ بَابًا شَرْقِيًّا وَبَابًا غَرْبِيًّا بَابٌ يَدْخُلُونَ مِنْهُ وَبَابٌ يَخْرُجُونَ مِنْهُ
 وَزِدْتُ فِيهَا سِتَّةَ أَذْرُعٍ مِنَ الْحَجَرِ فَإِنَّ قُرَيْشًا اقْتَصَرَتْهَا حَيْثُ بَنَتْ
 الْكَعْبَةَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1584. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Расулulloх соллаллоху алайхи васалламдан Жадр ҳақида:

«У ҳам Байтданми?» деб сўрадим.

«Ҳа», дедилар.

«Нима учун уни Байтга киритмаганлар?» дедим.

«Қавмингнинг нафақаси етмай қолган», дедилар.

«Нима учун унинг эшиги баланд?» дедим.

«Буни қавминг қилган. Хоҳлаганларини киритиш учун ва хоҳлаганларини ман қилиш учун. Агар қавмингнинг жоҳилиятга яқинликлари бўлмаганида ва уларнинг қалблари инкор қилишидан қўрқмаганимда, албатта, Жадрни Байтга киритиш ва

унинг эшигини ерга ёпиштиришга бир назар қилган бўлардим», дедилар».

Бошиқа ривоятда:

«Агар қавмингнинг ширкка яқинлиги бўлмаганида, албатта, Каъбани бузиб, уни ерга тенглаштирган, унга икки эшик: шарқий ва ғарбий эшик қилган бўлар эдим. Бир эшикдан кириб, бир эшикдан чиқар эдилар. Кейин унга ҳижрдан олти аршин зиёда қилар эдим. Қурайш Каъбани қурганда уни қисқа қилиб қўйган», дейилган.

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Жадр – ҳижрнинг ўзи.

Ушбу ривоятда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ўзлари қилмоқчи бўлган ишни одамларнинг ҳолини мулоҳаза этиб қилмаганлари алоҳида эътиборга сазовордир.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ушбу ривоятда орзу қилган нарсани Оиша онамизнинг жиянлари Абдуллоҳ ибн Зубайр розияллоҳу анҳу ўзлари умавийларга қарши чиқиб, Маккага амир бўлиб турганларида амалга оширганлар. У киши Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам айганларидек қилиб, Каъбани қайта қурганлар. Аммо умавийларнинг аскарбошиси золим ҳажжож Абдуллоҳ ибн Зубайрни қатл қилиб, қурилишларини бузиб, қурайшликлар қурганга ўхшатиб қайта қурган.

«Каъба» сўзи араб тилида «куб» маъносини англатади. Каъбаи муаззама куб шаклида бўлгани учун шу ном билан аталган. У Маккадаги тоғларнинг бирининг тошидан қирқиб олинган тўрт бурчакли катта ғиштлардан қурилган.

Каъбаи муаззаманинг эшиги остонаси одам бўйидан баланд. Бу муборак Байтнинг эшиги ҳам ўзига яраша тарихга эга.

1. Иброҳим алайҳиссалом Каъбаи муаззамани қурганларида эшик ўрнига девор орасидан очиқ қўйганлар,

холос.

2. Жоҳилият даврида Журхум қабиласи Каъбаи муаззамага икки табақали қулфли эшик қурган.

3. Мусил ҳокими Азиз Жамолиддин Жавод Каъбаи муаззаманинг эшигини янгилаган.

4. Яман ҳокими Малик Музаффар ҳам ўз даврида Каъбаи муаззаманинг эшигини янгилаган.

5. Подшоҳ Носир Қолавун Мамлукий ҳам Каъбаи муаззаманинг эшигини янгилаган.

6. Султон Сулаймон Қонуний ҳам Каъбаи муаззаманинг эшигини янгилаган.

7. Султон Муродхон Усманий ҳам Каъбаи муаззаманинг эшигини янгилаган.

8. Подшоҳ Абдулазиз Оли Сауд ҳижрий 1366, милодий 1947 санада Каъбаи муаззаманинг эшигини янгилаган.

9. Подшоҳ Холид ибн Абдулазиз ҳижрий 1402 санада Каъбаи муаззаманинг эшигини янгилаган.

Каъбаи муъаззаманинг баландлиги 15 метр.

Каъбаи муъаззаманинг шимолий ва жанубий тарафлари узунлиги 10,1 метр.

Каъбаи муъаззаманинг шарқий ва ғарбий тарафлари узунлиги 12 метр.

Каъбаи муъаззама эшигининг баландлиги 2 метр.

Каъбаи муъаззаманинг шарқий бурчагига хажарул асвад ўрнатилган. У ердан бир ярим метр баланддadir.

Каъбаи муъаззаманинг шарқий, ғарбий ва жанубий томонларида пойдеворга ўхшаб девордан оғиб чиқиб турадиган нарса «Шозрувон» деб аталади.

Каъбага биринчи тарновни қурайшликлар Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам ўттиз беш ёшларида уни қайта қуришганда қўйишган.

كنز الكعبة

КАЪБАНИНГ ХАЗИНАСИ

«Каъбанинг хазинаси» деганда жоҳилият даврида Каъбага ишлатиш учун тўланган ва ҳожат бўлмагани учун унинг ичига кўмиб қўйилган мол тушунилади.

1585- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: لَوْلَا أَنَّ قَوْمَكَ حَدِيثُوا عَهْدَ بِجَاهِلِيَّةٍ أَوْ قَالَ بِكُفْرٍ لَأَنْفَقْتُ كَنْزَ الْكَعْبَةِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَجَعَلْتُ بَابَهَا بِالْأَرْضِ وَلَأَدْخَلْتُ فِيهَا مِنَ الْحِجْرِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1585. Оша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоху алайҳи васалламнинг: «Агар қавмингнинг жоҳилиятга ёки куфрга яқинлиги бўлмаганида, албатта, Каъбанинг хазинасини Аллоҳнинг йўлида нафақа қилар, унинг эшигини ердан қилар ва унга ҳижрни киритар эдим», деганларини эшитдим».

Имом Муслим ривоят қилган.

1586- قَالَ شَقِيقٌ ٢: كُنْتُ مَعَ شَيْبَةَ بِنِ عُمَانَ فَقَالَ: قَعَدَ عُمَرُ ٢ فِي مَقْعَدِكَ الَّذِي أَنْتَ فِيهِ فَقَالَ: لَا أَخْرِجْ حَتَّى أَقْسِمَ مَا لَ الْكَعْبَةِ قُلْتُ: مَا أَنْتَ بِفَاعِلٍ قَالَ: بَلَى لَأَفْعَلَنَّ، قُلْتُ: مَا أَنْتَ بِفَاعِلٍ قَالَ: لَمْ؟ قُلْتُ: لِأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَدْ رَأَى مَكَانَهُ وَأَبُو بَكْرٍ ٢ وَهِيَ أَحْوَجُ مِنْكَ إِلَى الْمَالِ فَلَمْ يُحَرِّكَاهُ فَقَامَ فَخَرَجَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ

وَالْبُخَارِيُّ. وَلَفْظُهُ: لَقَدْ هَمَمْتُ إِلَّا أَدْعَ فِيهَا صَفْرَاءَ وَلَا بَيْضَاءَ إِلَّا
قَسَمْتُه قُلْتُ: إِنَّ صَاحِبَيْكَ لَمْ يَفْعَلَا، قَالَ: هُمَا الْمَرَّانِ أَقْتَدِي بِهِمَا.

1586. Шақиқ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Шайба ибн Усмон билан ўтирган эдим. Шунда у:

«Умар сенинг жойингда ўтириб: «Каъбанинг молини тақсимламагунимча чиқмайман», деди.

«Сен бун қила олмайсан», дедим.

«Йўк! Албатта, қиламан», деди.

«Сен бун қила олмайсан», дедим.

«Нима учун?» деди.

«Чунки Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам ва Абу Бакр унинг маконини кўрганлар. Икковлари молга сендан кўра муҳтож бўлганлар. Аммо уни қимирлатмаганлар», дедим.

У туриб, чиқиб кетди».

Абу Довуд ва Бухорий ривоят қилишган.

Имом Бухорийнинг лафзида:

«Батаҳқиқ, унда сарикни ҳам, оқни ҳам қолдирмасликка қасд қилдим», деди.

«Икки соҳибинг бун қилмаганлар», дедим.

«Иккилари эркаклар эди. Уларга эргашаман», деди», дейилган.

Шарҳ: Шайба ибн Усмон Пайғамбар соллalloҳу алайҳи васаллам даврларидаги содин – ходим Усмон ибн Талҳанинг ўғли. Баъзи уламолар Каъбанинг хазинасидан омма манфаати учун ишлатса бўлади, деганлар. Чунки Пайғамбар соллalloҳу алайҳи васаллам одамларнинг куфрга яқинлигини мулоҳаза қилиб ишлатмаганлар, холос.

Улар бу фикрни қувватлаш учун Каъбанинг янги пўшиши келганда эскисини улашиб юборилишини далил қилиб келтирадилар.

Жоҳилият даврида Каъбага пўшиш ёпилар эди.

Жоҳилиятда Каъбаи муаззамага биринчи бўлиб пўшиш ёпган киши Яманнинг ҳокими Асъад Карб исмли киши бўлган.

Каъбаи муаззамага биринчи бўлиб пўшиш ёпган аёл киши Аббос ибн Абдулмутталибнинг оналари Натийла бўлган.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам яманий матолардан Каъбага пўшиш ёпганлар. Шунингдек, ҳазрати Абу Бакр, ҳазрати Умар ва ҳазрати Усмон розияллоҳу анҳумлар ҳам Каъбага «Қиботий» деб аталган матодан пўшиш ёпганлар. ҳазрати Умар ҳар йили Каъбанинг пўшишини ҳожиларга тақсимлаб берар эдилар.

Муовия розияллоҳу анҳу Каъбага дебождан пўшиш ёпган эканлар. У киши Ашуро куни дебождан, Рамазонда қиботийдан пўшиш ёпганлар.

Шунингдек, халифалар Маъмун, Мутаваккил, Носир кабилар ҳам Каъбага пўшиш ёпганлар. Бу иш бошқа хукмдорлар тарафидан давом эттирилган.

Аббосийлар Каъбаи муаззамага Мисрнинг Танийс шаҳрида тўқилган матодан пўшиш ёпганлар. Аббосийлардан кейин, ҳижрий 659 санада Яман подшоҳи Музаффар, ундан кейин Зоҳир Бийбарс Каъбаи муаззамага пўшиш ёпган.

Саккизинчи ҳижрий асрда Солиҳ ибн Носир Муҳаммад ибн Қолавун Мисрдаги Бийсус номли қишлоқни бу иш учун вақф қилди.

Кейинроқ Мисрнинг амираси Шажаратуд Дур хоним кўп вақфлар қилди.

Султон Сулаймон ибн Султон Салимхон Мисрдаги бир неча қишлоқни ўша вақфга қўшди. Ана ўша вақфлардан узоқ муддат Каъбанинг пўшиши учун маблағ олиниб турди.

Кейинроқ ҳижрий 1346 санада Маккаи мукаррамада алоҳида Каъба пўшиши фабрикаси қурилди. ҳозирги

кунларда ана ўша муассаса ҳар йили битта пўшиш тайёрламокда.

Пўшишнинг матоси қора рангдаги соф ипакдан бўлиб, унга тилла суви юритилган кумуш иплар ила «Ла илаҳа иллаллоҳу Муҳаммадур расулуллоҳи», «жалла жалолуҳу», «Субҳоналлоҳи ва биҳамдиҳи» ва «Субҳоналлоҳил азийм» иборалари нақш қилинган бўлади.

Ҳозирда Каъбаи муаззамага бир дона пўшиш тайёрлаш учун тўрт юз эллик килограмм соф ипак ишлатилади. Ўша ипакдан тўқилган мато олти юз эллик саккиз квадрат метр бўлади.

Пўшиш учун тўқилган мато қирқ саккиз парчадан иборат бўлиб, ҳар бир парчанинг узунлиги ўн тўрт метр, эни тўқсон беш сантиметрга етади.

Каъбаи муаззамага ёпиладиган пўшишнинг баландлиги ўн тўрт метр бўлиб, унинг қисмида тўқсон беш сантиметр калинликда тилло иплар ила оятлар ёзилган камари бор. Камарнинг узунлиги қирқ саккиз метр. У қирқ саккизта парчадан иборат. Камарнинг Каъбаи муаззаманинг бурчакларидаги қисмига тўрт бурчакли шаклда Ихлос сураси ёзилган. Камарнинг пастидан унинг баландлигича тўртбурчак шаклда олти ояти карима ёзилган. Ўша тўртбурчаклар орасида қандил шаклидаги бўлақларга «Йа ҳаййу! Йа Қайюму!» «Йа Роҳман! Йа Роҳийм!» деб ёзилган.

Пўшишнинг таг қисми алоҳида мато ила қопланган. Пўшишнинг Каъбаи муаззаманинг эшиги устига қилинган алоҳида безакли ва оятлар ёзилган қисми «Бурқуъ» деб аталади.

Авваллари Тарвия куни қизил ипакдан, биринчи Ражаб куни қиботий ва йигирма еттинчи Рамазон куни оқ ипакдан пўшиш ёпилар эди.

Каъбаи муаззамага қора рангли пўшиш ёпиш олтинчи ҳижрий асрда аббосий халифа Носир Лидиниллоҳ

томонидан йўлга қўйилган.

يُخَسَفُ بَمَنْ يَغْزُو الْكَعْبَةَ

КАЪБАГА ҒЗОТ ҚИЛГАННИ ЕР ЮТАДИ

1587- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:

يَغْزُو جَيْشُ الْكَعْبَةِ إِذَا كَانُوا بَيْنَاءٍ مِنَ الْأَرْضِ يُخَسَفُ بِأَوَّلِهِمْ
وَأَخِرِهِمْ. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ وَفِيهِمْ أَسْوَأُهُمْ وَمَنْ لَيْسَ مِنْهُمْ؟
قَالَ: يُخَسَفُ بِأَوَّلِهِمْ وَأَخِرِهِمْ ثُمَّ يُبْعَثُونَ عَلَى نِيَّائِهِمْ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ.

1587. Оиша розияллоҳу анҳодан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Бир аскар Каъбага ғзот қилади. Қачонки улар сайхонлик ерга етганларида уларнинг аввалини ҳам, охирини ҳам ер ютади», дедилар.

«Эй Аллоҳнинг Расули! Уларнинг бозорларидагилар ва улардан бўлмаганлар қандок бўлурлар?» дедим.

«Авваларини ҳам, охирларини ҳам ер ютади. Аммо қиёмат куни ниятига қараб қайта тирилтирилади», дедилар».

Бешовлари ривоят қилинган.

1588- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ:

السُّوَيْقَتَيْنِ مِنَ الْحَبَشَةِ. وَفِي رِوَايَةٍ: كَأَنِّي بِهِ أَسْوَدَ أَفْحَجَ يَفْلَعُهَا
حَجْرًا حَجْرًا. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

1588. *Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Каъбани икки болдири ингичка хабаший хароб қилади», дедилар».

Бошқа ривоятда:

«Мен худди унинг қора ва оёғи қинғир ҳолда битта-битталаб тошларни кўчираётганини кўраётгандекман», дейилган.

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу икки ривоятда васфи келаётган ҳодисалар қиёмат яқин қолганда бўлади.

الفصل الثالث

УЧИНЧИ ФАСЛ

في فضل المدينة

МАДИНАНИНГ ФАЗЛИ ҲАҚИДА

1589 – عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى

سَمَّى الْمَدِينَةَ طَابَةً.

1589. *Жобир ибн Самура розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, Аллоҳ таоло Мадинани Тоба деб номлаган», дедилар».

Шарҳ: «Тоба» – «яхши», «покиза», «хушрӯй» каби бир-бирига яқин маъноларни ўзида мужассам қилади.

1590- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: أُمِرْتُ بِمَقَرَّةٍ تَأْكُلُ الْقُرَى يَقُولُونَ: يَتْرَبَ وَهِيَ الْمَدِينَةُ تَنْفِي النَّاسَ كَمَا يَنْفِي الْكَبِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانِ.

1590. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Шаҳарларни ейдиган шаҳарда туришга амр қилиндим. Уни Ясриб дейдилар. У Мадинадир. У (ёмон) одамларни худди босқон темирнинг кирини сургун қилгандек, сургун қилади», дедилар».

Иккисини икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Мадинаи мунаввара Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ва хулафои рошидинларнинг даврларида Ислом давлатининг маркази бўлгани шаҳар-қишлоқлар бирин-кетин унга қарам бўлагани сабабли уни «шаҳарларни ейдиган шаҳар» деб васф қилинган.

Мадинаи Мунавварада ёмон одамлар истиқомат қилиш имконига эга бўлмаганлари учун ҳам уни «одамларни сургун қиладиган шаҳар» ҳам дейилган.

1591- عَنْ جَابِرٍ τ قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ ρ فَبَايَعَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ فَجَاءَ مِنَ الْعَدِ مَحْمُومًا فَقَالَ: أَقِلْنِي فَأَبَى ثَلَاثَ مَرَارٍ، فَخَرَجَ الْأَعْرَابِيُّ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ρ : الْمَدِينَةُ كَالْكَبِيرِ تَنْفِي خَبَثَهَا وَيَنْصَعُ طَبِيبُهَا.

1591. Жобир розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Бир аъробий Набий соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳузурларига келиб у зотга Ислом учун байъат қилди. Эртасига у иситмалаган ҳолда келди ва: «Мени байъатдан бўшатинг», деди.

У зот уч марта бош тортдилар. Сўнг аъробий чиқиб кетди. Шунда Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мадина худди босқонга ўхшайди. У зангини кўчириб ва яхшисини мусаффо қилиб туради», дедилар».

Шарҳ: Мадинаи мунавварада ёмон одамлар истиқомат қилиши қийин. Аммо яхши одамлар бу муқаддас шаҳарда туриши осонлашади.

1592 - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ الْإِيمَانَ لَيَأْرِزُ إِلَى الْمَدِينَةِ كَمَا تَأْرِزُ الْحَيَّةُ إِلَى جُحْرِهَا. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1592. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Албатта, иймон Мадинага худди илон инига киргандек қиради», дедилар».

Иккисини икки шайх ва Имом Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: Қиёмат яқин қолганда бошқа тарафларда иймон қолмаганда ҳам Мадинада иймон қолади.

1593 - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: آخِرُ قَرْنَةٍ مِنْ قُرَى الْإِسْلَامِ خَرَابًا الْمَدِينَةُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ. وَتَقَدَّمَ فِي بَابِ ا لْمَسَاجِدِ فَضْلُ

1595- عَنْ عَلِيٍّ ر قَالَ: مَنْ رَعِمَ أَنَّ عِنْدَنَا شَيْئًا نَقْرُوهُ إِلَّا كِتَابَ اللَّهِ وَهَذِهِ الصَّحِيفَةُ فَقَدْ كَذَبَ فِيهَا أَسْنَانُ الْإِبِلِ وَأَشْيَاءُ مِنَ الْجَرَاحَاتِ وَفِيهَا قَالَ النَّبِيُّ ر: الْمَدِينَةُ حَرَمٌ مَا بَيْنَ عَيْرٍ إِلَى ثَوْرِ فَمَنْ أَخَذَتْ فِيهَا حَدَنًا أَوْ آوَى مُحَدَثًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا وَذِمَّةُ الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ يَسْعَى بِهَا أَذْنَاهُمْ. زَادَ فِي رِوَايَةٍ: فَمَنْ أَخْفَرَ مُسْلِمًا فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَرْفٌ وَلَا عَدْلٌ، وَمَنْ ادَّعَى إِلَيَّ غَيْرَ أَبِيهِ أَوْ انْتَمَى إِلَى غَيْرِ مَوَالِيهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَرْفًا وَلَا عَدْلًا. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ.

1595. Али розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Ким бизда Китоб ва ушбу саҳифадан бошқа нарсa бору уни ўқишимизни гумон қилса, батаҳқиқ, ёлгон айтибди. Унда туя тишлари ва жароҳат етганда тўланадиган нарсалар ҳақида гап бор. Унда Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам: «Мадинанинг ҳарами Айр билан Савр орасидадир. Ким унда бир бидъат пайдо қилса ёки бидъатчига жой берса, унга Аллоҳнинг, фаришталарнинг ва барча одамларнинг лаънати бўлсин. Қиёмат куни Аллоҳ ундан нафлни ҳам, фарзни ҳам қабул қилмайди. Муслмонларнинг зиммаси бирдир. Уни уларнинг энг пасти ҳам бериши

мумкин», дедилар».

Бошқа ривоятда:

«Ким мусулмонга берган аҳдини бузса, унга Аллоҳнинг, фаришталарнинг ва барча одамларнинг лаънати бўлсин. Қиёмат куни ундан нафл ҳам, фарз ҳам қабул қилинмас. Ким отасидан бошқанинг насабини даъво қилса ёки ўз маволийларидан бошқага нисбат берилса, унга Аллоҳнинг, фаришталарнинг ва барча одамларнинг лаънати бўлсин. Қиёмат куни Аллоҳ ундан нафлни ҳам, фарзни ҳам қабул қилмайди», дейилган.

Учовлари ривоят қилишган.

Шарҳ: Айр – Мадинаи мунавваранинг жанубидаги тоғнинг номи.

Савр Мадинаи мунавваранинг шимолидаги тоғнинг номи. Бу тоғлар ҳарами маданийнинг жануб ва шимол томондаги чегараларидир.

Аммо ҳарами маданийнинг шарқ ва ғарб томондаги чегаралари келгуси ҳадиси шарифда зикр қилинади.

1596 – وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ τ : حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ρ مَا بَيْنَ لَابَتَيِ

الْمَدِينَةِ فَلَوْ وَجَدْتُ الظُّبَاءَ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا مَا دَعَرْتُهَا وَجَعَلَ اثْنِي عَشَرَ مِيلاً حَوْلَ الْمَدِينَةِ حِمًى. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتِّرْمِذِيُّ.

1596. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам Мадинанинг икки ҳарраси орасини ҳарам қилдилар. Агар мен унинг икки ҳарраси орасида кийикларни кўриб қолсам, уларни чўчитмайман. Ва Мадинанинг атрофидан ўн икки милни қўриқхона қилдилар».

Икки шайх ва Термизий ривоят қилишган.

Шарҳ: харра – Мадинада машҳур бўлган қора тошли икки минтақа.

1597- وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: اللَّهُمَّ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ حَرَّمَ مَكَّةَ فَجَعَلَهَا حَرَمًا وَإِنِّي حَرَّمْتُ الْمَدِينَةَ حَرَامًا مَا بَيْنَ مَا زَمَيْهَا أَلَّا يُهْرَقَ فِيهَا دَمٌ وَلَا يُحْمَلَ فِيهَا سِلَاحٌ لِقِتَالٍ وَلَا تُخْبَطَ فِيهَا شَجَرَةٌ إِلَّا لِعَلْفٍ.

1597. Имом Муслимнинг ривоятида:

«Эй Аллоҳим! Албатта, Иброҳим Маккани ҳаром қилди ва уни ҳарамга айлантирди. Албатта, мен Мадинани ҳаром қилиб, уни ҳарамга айлантирдим. Унинг икки тоғи орасида қон тўкилмайди. Унда қитол учун силоҳ кўтарилмайди. Унда дарахт алафдан бошқа нарса учун кесилмайди», дейилган.

Шарҳ: Қитол – уруш. Силоҳ – қурол.

1598- وَلَا يُبَيِّ دَاوُدَ: لَا يُحْتَلَى خِلَافَهَا وَلَا يُنْفَرُ صَيْدُهَا وَلَا تُلْتَقَطُ لُقَطَتُهَا إِلَّا لِمَنْ أَنْشَدَهَا.

1598. Абу Довуднинг ривоятида:

«Унинг ўт-ўлани юлинмас, ови чўчитилмас ва тушиб қолган нарсасини, эгасини изловчидан бошқа ололмас», дейилган.

Шарҳ: Қисқа қилиб айтадиган бўлсак, ҳарами маккийнинг барча ҳукмлари ҳарами маданийга ҳам тўла жорий бўлади.

من تعرض لشجر الحرم أو صيده تسلب ملبسه

**КИМ ҲАРАМНИНГ ДАРАХТЛАРИГА
ЁКИ ОВИГА ТАЖОВУЗ ҚИЛСА
КИЙИМИ ЕЧИБ ОЛИНАДИ**

1599- رَكِبَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ τ إِلَى قَصْرِهِ بِالْعَتِيقِ فَوَجَدَ عَبْدًا يَقْطَعُ شَجَرًا أَوْ يَخِطُّهُ فَسَلَبَهُ فَجَاءَ أَهْلُ الْعَبْدِ فَكَلَّمُوهُ فِي رَدِّ مَا أَخَذَهُ مِنَ الْعُلَامِ فَقَالَ: مَعَاذَ اللَّهِ أَنْ أَرُدَّ شَيْئًا نَقَلْنَاهُ رَسُولُ اللَّهِ ρ وَأَبَى أَنْ يَرُدَّ عَلَيْهِمْ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ. وَلَفْظُهُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ يَقُولُ: مَنْ قَطَعَ مِنْ شَجَرِ الْمَدِينَةِ شَيْئًا فَلِمَنْ أَخَذَهُ سَلَبُهُ.

1599. Саъд ибн Абу Ваққос Ақиқдаги қасрига улов миниб кетаётган эди. Бир қулнинг дарахт кесаётганини ёки синдираётганини кўриб қолди ва унинг кийимини ечиб олди. Бас, қулнинг аҳли келиб ундан ғулумдан олган нарсаларни қайтариб беришни сўрашди. Шунда у: «Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васаллам менга ўлжа қилиб берган нарсани қайтариб беришимдан Аллоҳ сақласин!» деди ва уларга қайтариб беришдан бош тортди».

Муслим ва Абу Довуд ривоят қилишган.

Абу Довуднинг лафзида:

«Расулulloҳ соллalloҳу алайҳи васалламнинг: «Ким Мадинанинг дарахтидан бирор нарсани кесса, уни тутган одам кийимларини ечиб олади» деганларини эшитганман», дейилган.

1600- وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ρ حَرَّمَ هَذَا الْحَرَمَ وَقَالَ: مَنْ وَجَدَ

أَحَدًا يَصِيدُ فِيهِ فَلْيَسْلُبْهُ ثِيَابَهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

1600. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ушбу ҳарамни ҳаром қилганлар ва: «Ким бировни унда ов қилаётганини кўрса, унинг кийимини ечиб олсин» деганлар», деди».

Шарҳ: ҳарами маданийнинг овини овлаган ва дарахтини кесганнинг жазоси фидя ўрнига жинойтчининг кийимини ечиб олишдир.

المدينة محروسة بعناية الله تعالى

МАДИНА АЛЛОҲ ТАОЛОНИНГ
ИНОЯТИ ИЛА ҚЎРИЛГАН

1601- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: عَلَى أَنْقَابِ
الْمَدِينَةِ مَلَائِكَةٌ لَا يَدْخُلُهَا الطَّاعُونَ وَلَا الدَّجَالُ.

1601. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Мадинанинг йўлларида фаришталар бор. Унга ўлат ҳам, Дажжол ҳам кира олмайди», дедилар».

1602- وَفِي رِوَايَةٍ: لَا يَدْخُلُ الْمَدِينَةَ رُغْبُ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ
لَهَا يَوْمَئِذٍ سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مَلَكَانِ.

1602. Бошқа ривоятда:

«Мадинага Масих Дажжолнинг қўрқинчи кирмайди. Ўша кунда унинг етти эшиги бўлиб ҳар эшикда иккитадан фаришта туради», дейилган.

1603 - عَنْ أَنَسٍ رَ عَنِ النَّبِيِّ ر قَالَ: لَيْسَ مِنْ بَلَدٍ إِلَّا

سَيَطُورُهُ الدَّجَالُ إِلَّا مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ لَيْسَ مِنْ نَقَائِهَا نَقْبٌ إِلَّا عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةُ صَافِّينَ يَحْرُسُونَهَا ثُمَّ تَرْجُفُ الْمَدِينَةُ بِأَهْلِهَا ثَلَاثَ رَجَفَاتٍ فَيَخْرُجُ إِلَيْهِ كُلُّ كَافِرٍ وَمُنَافِقٍ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانِ.

1603. Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Макка ва Мадинадан бошқа ҳар бир юртни, албатта, Дажжол оёқости қилади. Иккисининг ҳар бир йўлини фаришталар саф бўлган ҳолларида қўриқлайдилар. Кейин Мадина уч марта титрайди ва ундан барча кофир ва мунофиқ у (Дажжол) томон чиқади», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Дажжол Мадинаи мунавварани қўриқлаб турган фаришталарни кўриб, тузли ерда тўхтайди. Унинг келганини эшитиб, Мадинадаги барча кофир ва мунофиқлар чикиб олдига боришади.

1604 - وَلِلْمُسْلِمِ: يَأْتِي الْمَسِيحُ مِنْ قِبَلِ الْمَشْرِقِ هِمَّتُهُ الْمَدِينَةُ

حَتَّى يَنْزِلَ دُبُرَ أَحَدٍ ثُمَّ تَصْرِفُ الْمَلَائِكَةُ وَجْهَهُ قِبَلَ الشَّامِ وَهُنَالِكَ يَهْلِكُ.

1604. Имом Муслимнинг ривоятида:

«Масих Дажжол машрик томондан келади. Мадинага киришни кўзлаган бўлади. У Уҳуднинг орқасига тушади. Сўнг фаришталар унинг юзини Шом томон буриб қўядилар. Ўша ёқда у ҳалок бўлади», дейилган».

1605 - عَنْ سَعْدٍ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا يَكْنِيذُ أَهْلَ الْمَدِينَةِ

أَحَدٌ إِلَّا أَنْعَاعَ كَمَا يَنْمَعُ الْمِلْحُ فِي الْمَاءِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ.
وَلَفْظُهُ: مَنْ أَرَادَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ بِسُوءٍ أَذَابَهُ اللَّهُ كَمَا يَذُوبُ الْمِلْحُ فِي الْمَاءِ.

1605. Саъд розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Аҳли Мадинага бирор кимса ҳийла қилса, албатта, худди туз сувда эригандек эриб кетади», дедилар».

Имом Бухорий ва Имом Муслим ривоят қилишган.

Имом Муслимнинг лафзида:

«Ким аҳли Мадинага ёмонликни ирода қилса, Аллоҳ уни худди туз сувда эригандек эритиб юборади», дейилган.

الفصل الخامس

БЕШИНЧИ ФАСЛ

في دعاء النبي ρ للمدينة وأهلها

НАБИЙ АЛАЙҲИССАЛОМНИНГ МАДИНАГА ВА

УНИНГ АҲЛИГА ДУОЛАРИ ҲАҚИДА

1606 - عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيْنَا الْمَدِينَةَ كَحُبِّنَا مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ، اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي صَاعِهَا وَفِي مُدَّنَا وَصَحْحِهَا لَنَا وَانْقُلْ حُمَاهَا إِلَي الْجُحْفَةِ. قَالَتْ: وَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ وَهِيَ أَوْبًا أَرْضِ اللَّهِ فَكَانَ بُطْحَانُ يَجْرِي بَحْلًا، قَالَتْ: لَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْمَدِينَةَ وَعِكَ أَبُو بَكْرٍ وَبِلَالٌ فَكَانَ أَبُو بَكْرٍ إِذَا أَخَذَتْهُ الْحُمَى يَقُولُ:

كُلُّ امْرِئٍ مُصَبَّحٌ فِي أَهْلِهِ * وَالْمَوْتُ أَدْنَى مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ
وَكَانَ بِلَالٌ إِذَا أَقْلَعَ عَنْهُ الْحُمَى يَرْفَعُ عَقِيرَتَهُ يَقُولُ:
أَلَا لَيْتَ شِعْرِي هَلْ أَيْبَسَ لَيْلَةً * بِوَادٍ وَحَوْلِي إِذْ خِرَ وَجَلِيلُ
وَهَلْ أَرَدَنْ يَوْمًا مِيَاهَ مَجْنَةٍ * وَهَلْ يَبْدُونُ لِي شَامَةً وَطَفِيلُ.
رَوَاهُ الشَّيْخَانُ.

1606. Оиша розияллоху анҳодан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Эй Аллоҳим! Бизга худди Маккага бўлган муҳаббатимиз каби ёки ундан ҳам шиддатлироқ қилиб Мадинани маҳбуб қилгин.

Эй Аллоҳим! Бизнинг соъимизни ва муддимизни баракали қилгин. Уни (Мадинани) биз учун сиххат маскани қилгин. Унинг иситмасини Жухфага кўчиргин», дедилар».

У (Оиша) айтди: «Биз Мадинага келганимизда у ер

Аллоҳнинг энг вабоси кўп ери эди. Батҳон (водийси) суви ўзгариб оқарди. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Мадинага келганларида Абу Бакр ва Билол қаттиқ иситма бўлдилар. Абу Бакрни иситма тутганда:

«Ҳар бир киши ўз аҳлида тонг оттируп

Ҳолбуки ўлим унга кавуш ипидин яқиндур».

Билол бўлса, иситма уни қўйворганда овозини кўтариб:

«Кошки билсам, яна бир кеча ётурманми

Бу водийда, атрофимда изхир ва жалил ила?

Бирор кун Мажинна сувларидан ўтурманми?

Ёки кўринурми менга Шома ва Тофийл ила?» дер эди».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Бу ривоятнинг аввалида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг Мадина шаҳрига ва унинг аҳлига қилган дуолари келмоқда.

«Эй Аллоҳим! Бизга худди Маккага бўлган муҳаббатимиз каби ёки ундан ҳам шиддатлироқ қилиб Мадинани маҳбуб қилгин».

Маълумки, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бошлиқ Макка аҳлидан бўлган саҳобаи киромлар Макка шаҳрини жуда ҳам яхши кўрар эдилар. Уларнинг она шаҳарларига бўлган муҳаббатлари мисли йўқ эди. Аммо дину диёнат йўлида улар бу шаҳарни ташлаб, Мадинага кўчиб келишга мажбур бўлишди. Энди улар ўзлари ҳижрат қилиб келган диёрга ҳам муҳаббат қилишлари керак эди. Шунда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бу ишда Аллоҳ таолодан ёрдам сўраб ушбу дуони қилганлар. Шу билан бирга, Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам бошқа нарсаларни сўраб қуйидаги дуони ҳам қилдилар:

«Эй Аллоҳим! Бизнинг соъимизни ва муддимизни баракали қилгин. Уни (Мадинани) биз учун сихҳат маскани қилгин. Унинг иситмасини Жуҳфага

кўчиргин», дедилар».

Дарҳақиқат, ўша даврда Мадинаи мунаввара вабо касали кўп тарқалган макон эди. Бу ҳолатни Оиша онамиз розияллоҳу анҳо ҳам ҳадиси шарифнинг давомида оталари ҳазрат Абу Бакр Сиддиқ ва Билол ибн Рабоҳ розияллоҳу анхумлар иситма дардини қандоқ ўтказганларини байтлар ила ифодалаб бермоқдалар.

Шу ерда Билол ибн Рабоҳ розияллоҳу анҳу айтган байтдаги баъзи сўз ва номларни ҳам билиб қўйишимиз лозим.

«Изхир ва жалил» – Маккаи мукаррама водийларида ўсадиган икки хил ўсимлик.

«Мижанна» – Маккадан Марриз Заҳронга қараб кетганда бир неча милдан кейин келадиган жойнинг номи. У ерда ҳижр бозори ўтар эди.

«Шома ва Тофийл» – Маккадан тахминан ўттиз мил узоқликдаги икки тоғнинг номи.

1607 – وَلَفْظُ مُسْلِمٍ قَالَتْ: قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ وَهِيَ وَبِيئةٌ
فَاشْتَكَى أَبُو بَكْرٍ وَبِلَالٌ فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ شَكْوَى أَصْحَابِهِ
قَالَ: اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيْنَا الْمَدِينَةَ كَمَا حَبَبْتَ مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ وَصَحَّحْهَا
وَبَارِكْ لَنَا فِي صَاعِهَا وَمُدِّهَا وَحَوْلِ حُمَاهَا إِلَى الْجُحْفَةِ.

1607. Имом Муслимнинг лафзида:

«Биз Мадинага келганимизда унинг вабоси кўп эди. Абу Бакр ва Билол бемор бўлдилар. Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам асҳобларининг бемор бўлганларини кўриб:

«Эй Аллоҳим! Бизга Мадинани худди Маккани маҳбуб қилганинг каби ёки ундан ҳам шиддатлироқ қилиб маҳбуб қилгин. Уни биз учун сихҳат маскани

қилгин. Бизга унинг соъини ва муддини баракали қилгин. Унинг иситмасини Жухфага кўчиргин», дедилар», дейилган.

1608- وَفِي رِوَايَةٍ: اللَّهُمَّ اجْعَلْ بِالْمَدِينَةِ ضِعْفِي مَا جَعَلْتَ بِمَكَّةَ مِنَ الْبَرَكَةِ.

1608. Бошқа бир ривоятда:

«Эй Аллоҳим! Мадинада Маккага берган баракангдан икки ҳисса кўп қилгин», дейилган.

1609- وَلِمُسْلِمٍ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي مَدِينَتِنَا، اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي صَاعِنَا، اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي مُدَّنَا، اللَّهُمَّ اجْعَلْ مَعَ الْبَرَكَةِ بَرَكَتَيْنِ.

1609. Имом Муслимнинг ривоятида:

«Эй Аллоҳим! Бизга шахримизни баракали қилгин. Эй Аллоҳим! Бизга соъимизни баракали қилгин. Эй Аллоҳим! Бизга муддимизни баракали қилгин. Эй Аллоҳим! Бир барака ила икки барака қилгин», дейилган.

1610- عَنْ أَنَسٍ τ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ρ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ فَنَظَرَ إِلَى الْمَدِينَةِ أَوْضَعَ رَاحِلَتَهُ وَإِنْ كَانَ عَلَى دَابَّةٍ حَرَّكَهَا مِنْ حُبِّهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1610. Анас розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам қачон сафардан келиб, Мадинага назарлари тушса,

уловларини тезлатар ва агар бирор хайвон минган бўлсалар, унга бўлган муҳаббатларидан халиги хайвонни кистар эдилар».

Имом Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ривоятдан Аллоҳ таоло Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг дуоларини қабул қилиб, у зотга Мадинани маҳбуб қилиб қўйгани кўриниб турибди.

1611- وَعَنْهُ قَالَ: نَظَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى أَحَدٍ فَقَالَ: إِنَّ أَحَدًا جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

1611. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Расулulloҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Уҳудга назар солдилар ва: «Албатта, Уҳуд бизга муҳаббат қилган ва биз унга муҳаббат қилган тоғдир», дедилар».

Икки шайх ривоят қилишган.

Шарҳ: Уҳуд Мадинаи мунавварадаги машҳур тоғ. Бу ҳадисдаги икки тарафлама ўзаро муҳаббатга эътиборни қаратмоқ лозим.

خاتمة

ХОТИМА

الترغيب في سكنى المدينة

МАДИНАНИ МАСКАН ТУТИШГА ТАРҒИБ

1612- عَنْ سُفْيَانَ بْنِ أَبِي زُهَيْرٍ ﷺ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: تُفْتَحُ

الْيَمَنُ فَيَأْتِي قَوْمٌ يُسُونُ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ وَالْمَدِينَةُ
 خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ، وَتُفْتَحُ الشَّامُ فَيَأْتِي قَوْمٌ يُسُونُ فَيَتَحَمَّلُونَ
 بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ، وَتُفْتَحُ
 الْعِرَاقُ فَيَأْتِي قَوْمٌ يُسُونُ فَيَتَحَمَّلُونَ بِأَهْلِيهِمْ وَمَنْ أَطَاعَهُمْ وَالْمَدِينَةُ
 خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالنَّسَائِيُّ.

1612. Суфён ибн Абу Зухайр розияллоху анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Яман фатҳ қилинур. Қавмлар унга шошилурлар. Аҳллари ва ўзига итоат қиладиганлари ила унга кўчурлар. ҳолбуки, Мадина улар учун яхшидир. Агар улар билсалар.

Шом фатҳ қилинур. Қавмлар унга шошилурлар. Аҳллари ва ўзига итоат қиладиганлари ила унга кўчурлар. ҳолбуки, Мадина улар учун яхшидир. Агар улар билсалар.

Ироқ фатҳ қилинур. Қавмлар унга шошилурлар. Аҳллари ва ўзига итоат қиладиганлари ила унга кўчурлар. ҳолбуки, Мадина улар учун яхшидир. Агар улар билсалар», дедилар».

Икки шайх ва Насайй ривоят қилишган.

Шарҳ: Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам бу ҳадиси шарифда турли иқлимлар фатҳ қилинганда одамлар улардаги бойликлар ва яхшиликларга қизиқиб аҳли аёллари ва ўзига эргашганлари билан ўша томонларга кўчиб кетишлари ҳақида хабар бермоқдалар. Аммо, шу билан бирга, улар учун аслида Мадинада туришлари хайрли эканини ҳам айтиб қўймоқдалар. Чунки Мадинаи мунаввара хайрли, баракали шаҳар. У Пайғамбар

соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳижратгоҳи, ҳарамлари, ваҳий тушиб турган шаҳри, Маккадан кейинги энг хайрли жой.

1613- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: يَتْرُكُونَ الْمَدِينَةَ عَلَى خَيْرٍ مَا كَانَتْ لَا يَغْشَاهَا إِلَّا الْعَوَافِي وَآخِرُ مَنْ يُخْشَرُ رَاعِيَانِ مِنْ مُزَيْنَةَ يُرِيدَانِ الْمَدِينَةَ يَنْعَقَانِ بَغْنَمِهِمَا فَيَجِدَاهَا وَحُوشًا حَتَّى إِذَا بَلَغَا ثَنِيَّةَ الْوَدَاعِ خَرَا عَلَى وُجُوهِهِمَا. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ.

1613. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Барча яхшиликларига қарамай, Мадинани тарк қилурлар. Унга ўлмагудек таом излаган ҳайвону қушлар келур. Энг охири ҳашр қилинадиган кимса, музайналик икки чўпондир. Улар Мадинани ирода қилиб келур. Қўйларини ҳайдарлар. Бас, улар уни кимсасиз ҳолда топарлар. Токи Санийятул Вадоъга етганларида юзлари тубан йиқилурлар», дедилар».

Икки шайх ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ривоятда зикр қилинаётган ҳодисалар қиёмат жуда ҳам яқин қолганда содир бўлади.

1614- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَدْعُو الرَّجُلُ ابْنَ عَمِّهِ وَقَرِيْبَهُ: هَلُمَّ إِلَى الرَّحَاءِ هَلُمَّ إِلَى الرَّحَاءِ وَالْمَدِينَةُ خَيْرٌ لَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا يُخْرِجُ مِنْهُمْ أَحَدٌ رَغْبَةً عَنْهَا إِلَّا أَخْلَفَ اللَّهُ فِيهَا خَيْرًا مِنْهُ، أَلَا إِنَّ الْمَدِينَةَ كَالْكَبِيرِ تُخْرَجُ

الْحَبِيثَ، لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَنْفِي الْمَدِينَةَ شَرَارَهَا كَمَا يَنْفِي الْكَبِيرُ
خَبَثَ الْحَدِيدِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ.

1614. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоху алайҳи васаллам:

«Одамларга бир замон келур. Унда киши амакиваччасини ва яқинларини: «Фароғатга келинглар! Фароғатга келинглар!» деб чақирур. ҳолбуки, Мадина улар учун яхшидир. Агар улар билсалар. Жоним қўлида бўлган Зот ила қасамки, улардан бирортаси ундан безиб чиққан бўлса, албатта, Аллоҳ унинг ўрнига у ерга ундан яхшини киритади. Огоҳ бўлинглар! Албатта, Мадина худди босқон каби ифлосни чиқариб туради. Токи Мадина ўз ёмонларини худди босқон темирнинг зангини кўчирганидек кўчирмагунича қиёмат қоим бўлмас», дедилар».

Имом Муслим ривоят қилган.

Шарҳ: Бу ҳадиси шарифда бир замонлар келиб одамлардан бирлари дунё кезиб, роҳат ва фароғатли жойни топиб, ўз қариндошларини ўша томон чорлаши ҳақида сўз кетмоқда. ҳозир ўша нарсa бошланган. Бу нарсa авж олиб, одамлар, ҳатто Мадинаи мунавварани ташлаб, ўша айшу ишрат масканлари томон ошиқишар экан. Аллоҳ Ўзи сақласин!

1615- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ط أَنَّ مَوْلَاةً لَهُ أَتَتْهُ فَقَالَتْ: اسْتَدَّ عَلَيَّ

الزَّمَانُ وَإِنِّي أُرِيدُ الْخُرُوجَ إِلَى الْعِرَاقِ قَالَ: فَهَلَّا إِلَى الشَّامِ أَرْضِ

الْمَنْشَرِ وَاصْبِرِي لَكَاعِ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ρ يَقُولُ: مَنْ صَبَرَ

عَلَى شِدَّتِهَا وَلَا وَاثَهَا كُنْتُ لَهُ شَهِيدًا أَوْ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ

1615. *Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:*

«У кишининг озод қилган чўриси келиб:

«Мен учун замон шиддатлашди. Мен Ироққа чиқмоқчиман», деди.

«Маҳшар ери Шомга борсанг бўлмайдими?! Сабр қил, эси йўқ! Мен Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг: «Ким унинг (Мадинанинг) шиддатига ва қийинчилигига сабр қилса, қиёмат куни мен унга гувоҳ ёки шафоатчи бўлурман», деганларини эшитганман», деди у».

Имом Термизий ва Имом Муслим ривоят қилишган.

1616- وَفِي رِوَايَةٍ: لَا يَصْبِرُ عَلَى لُؤَاءِ الْمَدِينَةِ وَشِدَّتِهَا أَحَدٌ مِنْ أُمَّتِي إِلَّا كُنْتُ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ.

1616. *Бошқа ривоятда:*

«Умматимдан бирортаси Мадинанинг қийинчилиги ва шиддатига сабр қилса, албатта, қиёмат куни мен унга шафоатчи бўлурман», дейилган.

1617- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: مَنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يَمُوتَ بِالْمَدِينَةِ فَلَيْمَتْ بِهَا فَإِنِّي أَشْفَعُ لِمَنْ يَمُوتُ بِهَا.

1617. *Яна ўша кишидан ривоят қилинади:*

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким Мадинада ўлишга қодир бўлса, унда ўлсин. Албатта, мен ким унда ўлса, уни шафоат қиламан», дедилар».

Шарҳ: Шунинг учун кўпчилик умрини охирида Мадинаи мунавварада яшаб, у ернинг қабристонида дафн бўлиш учун ҳаракат қилади.

1618- عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ط عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيَّ أَيَّ هَؤُلَاءِ الثَّلَاثَةِ نَزَلَتْ فِيهِ دَارُ هِجْرَتِكَ: الْمَدِينَةُ أَوِ الْبَحْرَيْنِ أَوْ قَتْسَرِينَ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ.

1618. Жарир ибн Абдуллоҳ розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Аллоҳ менга ваҳий қилиб: «Ушбу учтадан: Мадина, Баҳрайн ва Қиннисрийндан қай бирига тушсанг, у сен учун хижрат диёрингдир», деди», дедилар».

Иккисини Имом Термизий ривоят қилган.

Шарҳ: Қиннисрийн – ҳалаб ва ҳимс орасидаги машҳур шаҳар.

1619- وَقَالَ عُمَرُ ط: اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي شَهَادَةً فِي سَبِيلِكَ وَاجْعَلْ مَوْتِي فِي بَلَدٍ رَسُولِكَ ρ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ.

1619. Умар розияллоҳу анҳу:

«Эй Аллоҳим! Мени Ўз йўлингда бўладиган шаҳидлик ила ризқлантиргин ва ўлимимни Расулинг соллаллоҳу алайҳи васалламнинг юртларида қилгин», деди.

Имом Бухорий ривоят қилган.

Шарҳ: Ушбу ҳадиси шарифларнинг барчасида Мадинаи мунавварани маскан тутишга кучли тарғиб бор.

زيارة قبر النبي ρ

НАБИЙ СОЛЛАЛЛОҲУ АЛАЙҲИ ВАСАЛЛАМНИНГ ҚАБРЛАРИНИ ЗИЁРАТ ҚИЛИШ

1620- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ τ عَنْ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَا مِنْ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَلَيَّ رُوحِي حَتَّى أَرُدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ أَبِي شَيْبَةَ.

1620. Абу ҳурайра розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким менга салом берса, албатта, Аллоҳ менга руҳимни қайтаради ва мен унга алик оламан», дедилар».

Абу Довуд ва Байҳақий ривоят қилишган.

1621- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: لَا تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قُبُورًا وَلَا تَجْعَلُوا قَبْرِي عِيدًا وَصَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ تَبْلُغُنِي حَيْثُ كُنْتُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ.

1621. Яна ўша кишидан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Уйларингизни қабрлар қилиб қўйманг. Менинг қабримни ийдгоҳ қилиб олманг. Менга саловот айтинг,

албатта, қаерда бўлсангиз ҳам, сизнинг саловотингиз менга етади», дедилар».

Абу Довуд ривоят қилган.

1622- عَنْ ابْنِ عُمَرَ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ زَارَ قَبْرِي وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِي.

1622. Ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким қабримни зиёрат қилса, унга шафоатим вожиб бўлади», дедилар».

1623- عَنْ أَنَسٍ τ عَنِ النَّبِيِّ ρ قَالَ: مَنْ زَارَنِي فِي الْمَدِينَةِ مُحْتَسِبًا كَانَ فِي جَوَارِي وَكُنْتُ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ. وَفِي رِوَايَةٍ: مَنْ زَارَنِي بَعْدَ مَوْتِي فَكَأَنَّمَا زَارَنِي فِي حَيَاتِي. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةَ الْقَاضِي عِيَّاضٌ فِي الشُّفَاءِ.

1623 Анас розияллоҳу анҳудан ривоят қилинади:

«Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ким мени Мадинада, савоб умидида зиёрат қилса, қиёмат куни менинг ёнимда бўлади ва мен унга шафоатчи бўлурман», дедилар».

Бошқа ривоятда:

«Ким мени ўлимимдан кейин зиёрат қилса, худди тириклигимда зиёрат қилгандек бўлади», дейилган.

Учовини Қози Иёз ривоят қилган.

Муҳтарам китобхонларга Мадинаи мунаввара ва Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг масжидлари ҳақидаги маълумотлар тўлиқ бўлиши учун аввал ўтган ҳадислардан

бирининг матнини, шарҳ ва қўшимча маълумотларни тақдим этишни маъқул кўрдик.

Ибн Умар розияллоҳу анхудан ривоят қилинади:

«Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларида масжид хом ғиштдан бино қилинган эди. Унинг шифти хурмо шохларидан эди. Устунлари эса хурмо ёғочидан эди. Абу Бакр унга ҳеч нарсани зиёда қилмади. Умар унга зиёда қилди. У масжидни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам даврларидаги асосга қайтадан хом ғишт ва хурмо шохидан қурди. Устунларини яна хурмо ёғочидан қилди. Сўнгра уни Усмон ўзгартирди. Кўпгина зиёдалар қилди. Деворларини нақшланган тош ва пишган ғиштдан қилди. Устунларини нақшланган тошдан, шифтини саж ёғочидан қилди».

Имом Бухорий ва Имом Абу Довуд ривоят қилган.

Ҳазрати Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анху Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг масжидларини у зотнинг ўзлари ва уч халифалари даврларидаги васфини қисқача сўзлар билан ифода қилмоқдалар.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг даврларида: масжид биноси хом ғиштдан, шифти хурмо шохидан, устунлари хурмо ёғочидан эди.

Масжид қурилишида саҳобаларга бош бўлиб, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг шахсан ўзлари иштирок қилганлар.

Масжиднинг ҳажми кичик эди. Ёмғир ёғса, хурмо шохларидан қилинган шифтдан ўтиб ерга тушар, сажда қилган одамнинг пешонасига лой ёпишар эди. Масжид ерига ҳеч нарса тўшалмаган эди.

У зотнинг даврларида ана шундоқ содда ва кичик бўлган.

Абу Бакр Сиддик розияллоҳу анху даврлари: Масжидун Набавий ўзгаришсиз қолди. Чунки ҳазрати Абу

Бакр оз муддат халифа бўлиб, вафот этдилар. Ўша оз муддат ҳам ридда урушларига сарф бўлди. Бунинг устига, ҳазрати Абу Бакр розияллоҳу анҳу Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам даврларидаги нарсаларнинг ҳеч бирини ўзгартишни хоҳламас эдилар.

ҳазрати Умар ибн Хаттоб розияллоҳу анҳу даврлари: Масжидларини айна аввалгидек хом ғишт, хурмо шохи ва ёғочидан, худди ўзига ўхшатиб қайта курдирдилар. ҳатто масжид Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам даврларидаги кўринишини йўқотмаслигига қаттиқ эътибор бердилар.

Ҳазрати Усмон ибн Аффон даврлари:

Маълумки, ҳазрати Усмон узоқ вақт халифалик қилдилар. Бу давр ичида Ислом давлати мислсиз равишда кенгайди. Турли халқлар Исломга кирди. Мусулмонлар сони жуда ҳам кўпайди. Саҳобаи киромлар ҳам турли юртларга тарқаб кетдилар.

Ана шу давр ичида ҳазрати Усмон анчагина ишлар қилдилар. Бу ишларнинг кўпи янгилик ҳисобланиб, давр тақозоси ила юзага чиққан янгиликлар эди. Бу янгиликлар ичида Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васалламнинг масжидларини янгидан кенгайтириб қуриш ҳам бўлган.

Ҳазрати Усмон Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг масжидларига кўплаб зиёдалар қилдилар. Аввало, уни анчагина кенг ва катта, қолаверса, қурилиш ускуналарини ҳам тамоман бошқача қилдилар. Хом ғишт ўрнига нақш солинган тош ва пишиқ ғишт ишлатдилар. Устунларини ҳам хурмо ёғочи ўрнига нақшиндор тошлардан, шифтини эса, хурмо шохлари ўрнига ҳиндистондан келтирилган саж ёғочларидан қилдирдилар. ҳазрати Усмон розияллоҳу анҳу бу ишларни милодий 649 – 650 йилларда амалга оширган.

Умавий халифалардан Валид ибн Абдулмалик Масжидун Набавийни кенгайтириш ва биносини янгилаш

ишини амалга оширди. Унинг амрига биноан, бу муборак масжидда биринчи бор болаҳоналар, мезаналар ва деворнинг ичига кириб турадиган меҳроб қурилди. Ўшанда оналаримизнинг ҳужралари ҳам масжидга қўшиб юборилди.

Халифа Валид ибн Абдулмаликнинг даврида масжидга 2369 квадрат метр ер қўшилди.

Аббосий халифалардан Маҳдий даврида ҳам Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг масжидлари кенгайтирилиб, баъзи қурилиш ишлари олиб борилди.

Мамлуклар ҳукмронлиги вақтида Султон Қойтбой масжиднинг кўп қисмларини қайтадан қурди ва у зотнинг ҳужралари устига гумбаз қурдирди.

Усманий халифалардан бўлган султон Маҳмуд иккинчи милодий 1813 санада Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳужралари устига қўرғошиндан янги кубба қурдирди ва уни яшил рангга бўятди.

Султон Абдулмажид иккинчи Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳужраларидан бошқа ҳамма нарсани буздириб, қайтадан қурдирди. Бу ишлар ҳижрий 1277, милодий 1861 санада амалга оширилди.

Подшоҳ Абдулазиз ҳижрий 1370, милодий 1951 санада Масжидун Набавийни кенгайтиришга амр қилди. 1955 йили охирига етган мазкур ишлардан кейин Масжидун Набавийнинг худуди 12271 квадрат метрга етди.

Ҳижрий 1405, милодий 1984 йил 2 ноябрда подшоҳ Фаҳд ибн Абдулазиз Масжидун Набавийни кенгайтириш бўйича қилинадиган янги ишларга биринчи ғиштни қўйди. Ўят катта ишларни ўз ичига олган бу кенгайтиришда қилинган ўзгаришлардан баъзиларини эслаб ўтамиз.

Янги бино замонавий меъморчиликнинг энг кўзга кўринган намунасига айланди. Масжидун Набавийнинг атрофига кенг майдонлар қилинди. Масжиднинг эски ва янги бинолари орасига очилиб ёпилиб турадиган иккита

катта соябонлар қилинди. Масжиднинг янги қисмига диаметри 18 метр, оғирлиги саксон тоннадан бўлган йигирма саккизта ҳаракатланадиган гумбаз қурилди.

МАЪЛУМОТЛАР ЖАДВАЛИ

Ном	олдинги ҳол	қилинган иш	умумий ҳол
Масжид ҳудуди	16500 кв. м.	148500 кв. м.	165000 кв. м.
Намозхонлар	85000	642000	727000
Мезаналар	4 та 72 м.	6 та 104 м.	10 та.
Дорвазалар	7	16	23
Эшиклар	16	65	81

ИЛОВА

Ушбу китобдан орзу қилинаётган фойда тўлиқ бўлишини Аллоҳ таолодан сўраган ҳолда ҳаж ва умра қилувчилар учун қўлланма сифатида ёзилган рисоламизни баъзи ўзгартишлар билан илова қилишни маъқул кўрдик.

Бунда мухтарам ўқувчиларимиз факихларнинг машаққатли меҳнاتини англаб олишларига ёрдам бўлиши ҳам кўзда тутилган. Шунингдек, ҳаж ёки умра қилувчиларга йўлланма бўлишидан ҳам умидворлик бор.

МУҚАДДИМА

Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм

Аллоҳ субҳонаҳу ва таолога ҳамду санолар, Пайғамбаримизга саловоту дурудлар бўлсин.

ҳаж ибодати Исломдаги беш рукндан бири бўлиб, улуғ ибодатдир. Иложини топган ҳар бир муслим бу ибодатни адо этса, катта савобга эга бўлади.

Минг афсуслар бўлсинким, маълум муддат бизнинг юртимиз мусулмонлари бу улкан бахтдан маҳрум бўлдилар. Улар ўзларининг динлари – Ислом динининг марказидан айрилиб қолдилар, иймонни қувватлантириб турувчи манбадан узиб қўйилдилар.

Аллоҳ таолога беадад шукрлар бўлсинким, кейинги пайтларда бу диёр мусулмонларига ҳам имкон туғилиб, улар бошқа диндош биродарлари қаторида ҳаж ибодатини адо этишга муяссар бўлмоқдалар.

Аммо кейинги уч-тўрт йиллик тажриба шуни кўрсатдики, бу улкан ибодатни тўқис адо этиш масаласида кўпчилик ҳали таълим ва тарбияга муҳтож экан. Бу табиий ҳол, албатта. Чунки ҳаж бир йилда бир мартагина бажариладиган ибодат. Кўп арконлари ёддан чиқиб қолиши турган гап. Шунинг учун ҳамма бу ибодатнинг йўл-йўриқларини қайта-қайта ўрганишга мажбур. ҳатто хизмат вазифалари юзасидан ҳар йили ҳажда қатнашадиган уламолар ҳам қайта-қайта китоб кўрадилар.

Мусулмонлар бу фарзни адо этиш йўл-йўриқлари хусусидаги қўлланмага айниқса, бугун жуда муҳтожлар. Тўғри, кейинги йиллар ичида бу камчиликни тўлдириш учун айрим нашрлар чиқарилди.

Бошқа тилларда, жумладан, араб тилида ёзилган қўлланмалар ўрганиб чиқилганда ҳам, кўпи қуруқ ибодат васфи билангина кифояланиб қолганлиги аён бўлди. Шунинг учун ҳам осон услуб ва енгил тилда ҳажнинг тарихи, аҳамияти, ҳикматлари ва тажрибаларини баён қилган ҳолда бир рисола ёзиш муҳимлиги англаб етилди. Аллоҳ таолодан кўмак тилаган ҳолда, Ўзига таваккул қилиб, бу ишга қўл урдик. Тавфиқ Аллоҳдан.

ҲАЖ ИБОДАТИНИНГ ТАРИХИ

Аллоҳ таолонинг улулазм пайғамбарларидан бўлмиш

Иброҳим алайҳиссалом жуфти ҳалоллари Сора онамиз билан узоқ ҳаёт кечирдилар. Уларнинг ҳаёти Аллоҳ ва дин йўлида кураш билан ўтди. Фарзанд кўрмадилар. Қариб қолганларига қарамай, кофир қавмлар у зотни тинч қўймаганлари сабабли она ватанлари Фаластинни тарк этиб, аёллари билан бирга Мисрга кетишга мажбур бўлдилар. Ўша вақтдаги Миср подшоҳи у зот ҳақида турли гаплар борлигини эшитиб, ҳузурига чорлатди.

Иброҳим алайҳиссалом Сора онамиз билан подшоҳ ҳузурига келдилар. Подшоҳ Иброҳим алайҳиссалом билан суҳбатлашаётганда Сора онамизга назари тушиб, ҳуснига маҳлиё бўлди ва кўнгли бузилди. Золим подшоҳ дарҳол бу гўзал мусофир аёл билан ёлғиз қолиш чораларини кўрди.

Улар танҳо қолдилар. Аммо, не ажабки подшоҳ ёмон ният билан Сора онамиз томон қадам ташлаши билан қўлоғи ишламай қолди. Ёмон ниятидан қайтган эди, соғ холига қайтди. Яна ёмон ният қилган эди, яна қўлоғи ишламай қолди. Бу ҳолат бир неча бор такрорланди.

Шунда подшоҳ меҳмонлар оддий одамлар эмаслигини тушуниб етиб, уларни рози қилиш пайига тушди. Иброҳим алайҳиссаломни яна ҳузурига чорлаб, ҳадялар тақдим этди. Ўша вақтнинг таомилига кўра, ҳожар исмли бир қизни ҳам у зотга тортиқ қилди.

Иброҳим алайҳиссалом совғаларни қабул қилиб, яна ўз юртларига қайтиб кетдилар. ҳожарга уйланиб, Аллоҳнинг иродаси ила, тўқсон ёшларида ундан бир ўғил фарзанд кўрдилар. Фарзандга Исмоил деб исм қўйдилар. Тез орада инсон оиласида бўлиб турадиган гап-сўзлар бу оилада ҳам бўлди.

Бир куни Иброҳим алайҳиссалом ҳожар онамизга гўдакни олиб сафарга отланишни буюрдилар. Учовлон сафарга чиқиб, чўлу биёбонларда узоқ юрдилар. Охири бир ерга келиб тўхтадилар. Иброҳим алайҳиссалом ҳожар онамизга Исмоил икковларини шу жойга ташлаб кетишга

мажбур эканларини тушунтирдилар.

Хожар онамиз:

— Эй Иброҳим, бу Аллоҳнинг буйруғими ёки ўзингизнинг ишингизми? – дедилар.

Иброҳим алайҳиссалом:

— Аллоҳнинг буйруғидир, – дедилар.

Шунда хожар онамиз:

— Ундай бўлса, сиз хотиржам кетаверинг. Аллоҳ бизни Ўзи муҳофаза қилиб олади, – дедилар.

Иброҳим алайҳиссалом ортларига қайтдилар. Бир жойга бориб, қакроқ чўлда ёлғиз қолаётган хотинлари хожар онамиз билан ўғиллари Исмоилга яна бир бор назар ташладилар, сўнг уларнинг ҳақларига Аллоҳ таолога ёлвориб дуо қилдилар.

Иброҳим алайҳиссалом қайтиб кетганларидан сўнг ёлғиз қолган хожар онамиз чанқай бошладилар. Атрофга назар солмоқчи бўлиб, ўзларига яқин турган тепаликка чиқдилар. (Бу тепалик ҳозир «Сафо тепалиги» деб номланади). Қарши тарафдан ул мухтараманинг кўзларига сув кўринди, ўша томон югурдилар. Тепаликка чиқдилар. (Бу иккинчи тепалик ҳозир «Марва тепалиги» деб аталади). Сув бўлиб кўринган нарса сароб экан. хожар онамиз ортларига қарадилар, энди нариги тарафда сув кўринди. Югуриб борсалар, у ҳам сароб бўлиб чиқди.

Шу тарзда Сафо ва Марва тепаликлари орасида етти марта югурдилар. Охири ҳолдан тойиб, чақалоқлари Исмоилни ётқизиб қўйган жойга қарадилар. У йиғлаб товонларини ерга урган жойдан сув чиқиб, кумда оқиб борарди. хожар онамиз югуриб келиб: «Зам-зам!» («Тўхта-тўхта») дея сувнинг йўлини тўсдилар.

Бу фазилатли сув она-болага ҳам таом, ҳам ичимлик ўрнига ўтиб, улар тирикчиликларини ўтказа бошладилар...

Ўшандан буён бу сувдан инсонлар тўйиб-тўйиб ичмоқдалар, юртларига олиб кетмоқдалар, аммо бу сув

заррача камаймай чиқиб турибди.

Ўша замонларда бир юртдан иккинчи юртга сафар қилиб бораётган карвонлар ҳожар онамиз билан Исмоил яшаётган Зам-зам қудуғи атрофида ҳаёт борлигини узоқ-яқиндан сезиб, шу томон буриладиган, сув ичиб, дам олиб ўтадиган бўлишди. Баъзилари эса, хусусан, Журхум қабиласига бу жой ёқиб қолиб, доимий яшаш учун қолиб кетишди. Шундай қилиб, аста-секин аввал қишлоқ, кейин шаҳар пайдо бўлди.

Орада Иброҳим алайҳиссалом хотинлари билан ўғилларидан хабар олгани келиб турдилар. Бир келганларида: «Исмоил ўғлим, Аллоҳ таоло мен билан сенга ўзи учун уй қуришга фармон қилди», дедилар. Ота-бола фаришта Жаброил алайҳиссалом кўрсатиб берган пойдевор асосида тошдан Каъбани қуришга киришдилар.

Байтуллоҳнинг қурилиши битгач, Аллоҳ таоло Иброҳим алайҳиссаломга одамларни ҳажга чақиришни буюрди. У зот чақирдилар, чақирикқа «Лаббай!» деб жавоб берганлар ҳажга келдилар.

Ўшандан бери ҳаж ибодати давом этиб келмоқда. Фақат Иброҳим алайҳиссаломдан кейин, вақт ўтиши билан бу ибодатга жуда кўп бидъат ва хурофотлар аралашиб кетди. Пайғамбаримиз алайҳиссалом даврларига келиб, Каъбатуллоҳнинг ўзида уч юз олтмишта бут бўлган. Одамлар кийимларимизни кийиб гуноҳлар қилганмиз, Каъбани бу кийим билан тавоф қилиб бўлмайди, деб яланғоч ҳолда тавоф қилишар эди.

Ислом дини Аллоҳ ирода қилмаган бу каби амалларни чиқариб ташлаб, ҳақиқий ибодатни йўлга қўйди.

Ҳаж ибодатида улкан ҳикматлар бўлиб, бу ҳикматларнинг барчасини инсоннинг ожиз ақли тўла англаб олиши кийин. Шундоқ бўлса ҳам уламолар ижтиҳод қилганлар.

Ҳажда исломий бирлик ёрқин намоён бўлади. ҳаж чоғи мусулмонларнинг ҳис-туйғулари, ибодатлари ва ҳатто

сувратлари бир хил бўлади. Бу ерда ирқчилик, маҳаллийлик, табақачилик каби салбий ҳолатларга ўрин қолмайди. ҳамма бир Аллоҳга иймон келтириб, бир Байтуллоҳни тавоф қилади.

Тинчлик Исломнинг шиори экани ҳажда яна бир бор намоён бўлади. ҳамма тинч, юрт тинч, ибодат тинч, халқ тинч.

Ҳаж улкан исломий анжуман бўлиб, ҳар бир мусулмон дунёнинг турли бурчакларидан келган дин қардошларни билан учрашади, турли масалаларни муҳокама қилади. Ислом ва иймон ришталари мустаҳкамланади.

Аллоҳ субҳонаху ва таолонинг марҳамати ва ризолигига эришиш учун ҳамма нарсадан, ҳатто дунёвий кийимларидан-да холи бўлиб, ёлғиз Унинг хизматига бел боғлаши зарур. Бошқа динларда Аллоҳнинг ризолигини топиш учун таркидунёчиликка бериладилар.

Ислом динида ҳаж таркидунёчиликнинг ўрнига жорий қилинган. Аллоҳ таоло Ўз уйини улуғлаб, шарафлади ва бандалари учун унга етишишни олий мақсад қилиб қўйди. Ана ўша уйни зиёрат қилган мусулмон қалби софланиб, яхшилик қилишга интиладиган ва ёмонликдан нафратланадиган бўлиб қайтади.

Ҳажда мусулмон банда омонлик юрти бўлмиш Маккаи мукаррамага сафар қилади. Макка – улуғ, муқаддас шаҳар. Аллоҳ таоло унинг номи билан Қуръони каримда қасам ичган. Ўзининг уйи бўлмиш Каъбанинг шу шаҳарда қарор топишини ирода қилган.

Охирзамон пайғамбари Муҳаммад алайҳиссаломнинг ҳам шу шаҳарда дунёга келишларини хоҳлаган. Охирги китоби Қуръони карим оятларини туширишни ҳам шу шаҳарда бошлаган. Бу шаҳарни Аллоҳ таоло Қуръони каримда «Уммул Қуро»— «Шаҳарларнинг онаси» деб атаган. ҳар бир мусулмон учун азиз ва мукаррам бўлган бу муқаддас шаҳарга сафар қилиш, ҳар куни намозларида

неча бор юзларини тўғрилаётган қиблани тавоф этиш чексиз бахтдир.

Ҳаж улуғ руҳий озуқа берадиган ибодат бўлиб, унда мусулмон банданинг вужуди Аллоҳ таолога тақво билан, Унга тоат қилишга азму қарор билан, гуноҳларига надомат билан тўлади. Бу сафарда Аллоҳга, Унинг Расулига ва мўмин-мусулмонларга бўлган муҳаббати зиёда бўлади. Дунёнинг ҳамма тарафларидаги дин қардошларига нисбатан дўстлик туйғулари уйғониб, мустаҳкамланади.

Ҳаж машаққатларни енгишни ўргатадиган машқ майдони ҳамдир. Ватандан, аҳли аёлдан узоқда, роҳат-фароғатдан воз кечиб, турли қийинчиликларга ўзини урган одам, албатта, бошқа ҳар қандай машаққатларни осонлик билан енгишга малака ҳосил қилади. Ва ҳоказо...

Б И Р И Н Ч И Қ И С М **УМУМИЙ ҚОИДАЛАР**

ҲАЖНИНГ ТАЪРИФИ

«Ҳаж» арабча сўз бўлиб, луғатда «қасд қил-моқ» маъносини англатади. Уламолар таърифида эса, маълум вақтда, маълум маконда, маълум ибодатларни ният билан адо этишдир.

Маълум вақт.

Ҳаж ҳаж бўлмоғи учун албатта Зул-ҳижжа ойининг тўққизинчи куни, яъни, Арафа куни бўлиши керак. Арафа кунидан бошқа ҳеч қайси кун бу куннинг ўрнини босолмайди. Шунингдек, Муздалифада туриш, Минода туриш, шайтонга тош отиш, ифоза тавофи қилиш, қурбонлик сўйиш каби ибодатлар ҳам белгиланган вақтлардагина бажарилади.

Маълум макон.

Маккаи мукаррама Мино, Арафот, Муздалифа каби

жойларда махсус ибодатларни адо этиш лозим, бошқа жойларда қилинмайди. Қилинган тақдирда ҳам ибодат ўрнига ўтмайди.

Маълум ибодатлар.

Бу ибодатларга Каъбаи муаззаманинг тавофи, Сафо ва Марва тепаликлари орасидаги саъй, Арафотдаги вукуф, Муздалифада туриш, Минода маълум кунлар туриш ва шайтонга тош отиш каби бир қанча ибодатлар киради.

ҲАЖНИНГ ФАРЗЛИГИ

Ҳаж ибодати Ислом динининг беш рукнидан бири ҳисобланадн. Унинг фарзлигига Қуръони каримнинг ўзи далил. Оли Имрон сурасида Аллоҳ таоло айтади:

ہم سے ہے لک ٹکٹو وو وو وو

«Одамлардан йўлини топганларига Аллоҳ учун байтни ҳаж қилмоқ бурчдир. Кимки куфр келтирса, Аллоҳ оламлардан беҳожатдир». (Оли Имрон, 97).

Демак, ушбу ояти карима далолатиға кўра, қодир кишиларға Аллоҳ учун Байтуллоҳни ҳаж қилиш фарздир.

Ҳажнинг фарзлиги Пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг суннати мутахҳараларида ҳам таъкидлаб айтилган.

Ҳадис уламолари Абдуллоҳ ибн Умар розияллоҳу анҳудан ривоят қилган саҳиҳ ҳадисда Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам:

«Ислом беш нарсага бино қилинган: «Ла илаҳа иллаллоҳ, Муҳаммадур расулуллоҳ» деб шаҳодат келтириш, намоз ўқиш, закот бериш, Рамазон рўзасини тутиш ва Байтуллоҳни ҳаж қилиш», деганлар.

Байтуллоҳни ҳаж қилиш беш рукндан бири экани ушбу ҳадисдан очиқ-ойдин кўриниб турибди.

ҲАЖНИНГ ФАРЗ БЎЛИШ ШАРТЛАРИ

Ҳаж ибодатининг бошқа ибодатлардан бир фарқи шуки, у ҳаммага ҳам бир пайтнинг ўзида фарз бўлавермайди. Балки айрим шартларига мувофиқ келган мусулмонларгагина фарздир. Масалан, юқорида ўқиган оятимизда, қодир бўлган одамларга Аллоҳ учун Байтни ҳаж қилиш фарз бўлади, дейилган. Шу оятга суянган ҳолда ва бошқа ҳадислардан далиллар топиб, уламолар бир кишига ҳаж фарз бўлиши учун қуйидаги шартлар мавжуд бўлиши кераклигини таъкидлаганлар:

- 1) мусулмон бўлиши;
- 2) балоғатга етган бўлиши;
- 3) оқил бўлиши;
- 4) қодир бўлиши;
- 5) соғ-саломат бўлиши;
- 6) ҳукумат ман қилмаган бўлиши;
- 7) йўлда омонлик бўлиши;
- 8) аёл кишига маҳрами бўлиши;

Кимда ушбу шартлардан бирортаси бўлмаса, у кишига ҳаж фарз бўлмайди.

Энди мазкур шартларни бирма-бир кўриб чиқсак, масала янада равшанлашади.

1. Мусулмон бўлиши шарт.

Мусулмон бўлмаган одамнинг ҳаж қилиши у ёқда турсин, ҳарамнинг чегарасидан кириши мумкин эмас. ҳаж, Байтуллоҳнинг тавофи ва бошқа ибодатлар банда учун улкан шараф. Бу шараф фақат мусулмонга раво кўрилади.

2. Балоғатга етган бўлиши шарт.

ҳамма ибодатлар қатори ҳаж ибодати ҳам балоғатга етмаган ёш болаларга фарз бўлмайди. Ёш болалардан гуноҳ содир бўлмайди. Уларга ёшлиги эътиборидан шаръий таклифлар ҳам қилинмайди.

3. Оқил бўлиши шарт.

Шариатимиз ақлга асосланган. Ақли йўқ кишиларга таклиф ҳам йўқ.

4. Қодир бўлиши шарт.

Бу шартда асосан моддий тараф – маблағ кўзда тутилган. ҳаж фарз бўлиши учун ўзидан ва оиласи ҳожатидан ошиқча, ҳажга бориб келишига етадиган маблағи бўлиши керак. Қарз олиб, уйини ёки машинасини сотишнинг ҳожати йўқ. Аллоҳ таоло ҳажни имкони борларга фарз қилган, имкони йўқлар ҳаж қилмасалар, гуноҳ бўлмайди. Шу билан бирга, энг муҳим шартлардан бири – ҳажга сарф қилинадиган маблағ ҳалол йўл билан топилган бўлиши шарт. ҳаром пулдан ҳаж қилганларнинг ҳажи қабул қилинмайди.

Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

«Албатта, Аллоҳ таоло покдир, покдан бошқани қабул қилмайди», деганлар.

Имом Табароний Абу ҳурайра розияллоҳу анхудан ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

«Бир киши ҳалол пулидан ҳажга чиқса, оёғини узангига қўйиб, «Лаббайкаллоҳумма лаббайк», деганда осмондан бир нидо қилувчи «Лаббайка ва саъдайка, овқатинг ҳалол, минганинг ҳалол, ҳажинг қабул», деб нидо қилади.

Бир киши ҳаром пулдан ҳажга чиқса, оёғини узангига қўйиб: «Лаббайкаллоҳумма лаббайк» деганда осмондан бир нидо қилувчи: «Лаббайка эмас, саъдайка ҳам эмас, овқатинг ҳаром, нафақанг ҳаром, ҳажинг қабул эмас», деб нидо қилади», деганлар.

Демак, ҳаром пул билан ҳаж қилишга уринишнинг фойдаси йўқ. Шунингдек, пули камлар ҳам ўзларини қийнаб юрмасинлар. Аллоҳ таоло бандани тоқатидан ташқари ишга таклиф қилмайди.

5. Соғ-саломат бўлиши шарт.

Баъзи ибодатлар, худди намоз каби, фақат бадан ибодати ёки закот каби, мол ибодати бўлса, ҳаж ҳам бадан, ҳам мол ибодати ҳисобланади. ҳажни адо этиш учун ҳалолдан топилган маблағ зарур бўлиши билан бирга, унинг машаққатли амалларини бажариш учун мустаҳкам соғлиқ ҳам керак. Шу боисдан касал одамларга ҳаж фарз бўлмайди.

6. Ҳажни ҳукумат ман қилмаган бўлиши шарт.

Яъни, ҳукумат динга қаршилиги сабабидан ёки бошқа бирор сабабдан ҳажни ман қилган бўлса, ўша мамлакат фуқароларига ҳаж фарз эмас. Шунингдек, ҳукумат қамаб қўйган кишилар ҳам узрли ҳисобланадилар, уларга ҳам ҳаж фарз бўлмайди.

7. Йўлда омонлик бўлиши шарт.

Яъни, йўлда ҳожининг ўзига ҳам, молига ҳам ҳеч қандай хатар бўлмаслиги керак. Аллоҳ таоло бандаларини хавф-хатар остига қўйиб ибодатга чорламайди.

8. Аёл кишига маҳрам бўлиши шарт.

Маҳрам деганда эри ҳамда никоҳи ҳаром бўлган бошқа эркак қариндошлари тушунилади. Чунки ҳаж машаққатли сафар, унда турли ҳолатлар, қийинчиликлар содир бўлади. Шундай пайтда аёл ёлғиз ўзи қийналиши турган гап. Шунинг учун унинг хизматини қилиб бориб келишга яқин қариндошларидан бирор эркак унга ҳамроҳ бўлиши шарт.

Яна тақрор айтамизки, мазкур шартлардан бирортаси вужудга келмаса, ҳаж фарз бўлмайди. ҳаж фарз бўлмагандан кейин, уни адо этмаган инсонга ҳеч қандай гуноҳ бўлмайди.

Аммо ушбу шартлар мавжуд бўлса-ю, ҳаж қилмаса, ундай одам гуноҳкор бўлади. Яна шуни таъкидлаб айтмоқ лозимки, ҳаж умрда фақат бир марта фарз бўлади.

Ҳажга имкони бўлатуриб ҳаж қилмаганлар ҳақида Пайғамбаримиз алайҳиссалом бир ҳадисларида:

«Ким ҳажга қодир бўлса-ю, уни тарк қилса, хоҳласа

яхудий бўлиб ўлсин, хоҳласа насроний бўлиб ўлсин, унинг учун фарқи йўқ», деганлар.

ҲАЖГА ТАЙЁРГАРЛИК

Айтайлик, Аллоҳ имкон бериб, ҳажга боришга қарор қилдингиз, тайёргарликни нимадан бошлаш керак?

Кўплар йўлда керакли мол-дунё, кийим-кечак ва бошқа ашёлар ҳақида ўйлай бошлайди. Бу мутлақо нотўғри. Энг кераклиси, ҳаж ибодатини яхшилаб тушуниб олиш. Чунки ҳаж ибодати бир умрлик сафар ва ибодат ҳисобланади. Яъни, умрда бир марта бериладиган имкониятдир. Кўплаб мол-дунё, вақт, куч-қувват сарфланса-ю, нотўғри ибодат қилинса, ҳамма ҳаракат пучга чиқади. Бундан нима фойда?!

Шунинг учун ҳам ҳаж қилмоқчи бўлган ҳар бир инсон энг аввало, бу ибодатнинг йўл-йўриғини яхшилаб ўрганиб олоғи лозим. Эски китоб-ларимизда бу масалага катта эътибор берилган. ҳаж қилувчи инсон ҳар қанча катта олим бўлса ҳам, ёнида ҳаж арконларини баён қилувчи бир китобни олиб ҳажга борсин, деб тавсия қилинган. Аммо ҳаж қилувчи оддий киши бўлса, ўзига бир олимни лозим тутсин.

ҲАЖНИНГ ТУРЛАРИ

Ҳажнинг таърифини аввал айтиб ўтдик. Энди ҳажнинг хиллари ҳақида сўзлаймиз. Чунки ҳажга отланган одам қайси турдаги ҳажни ният қилмоқлигини олдиндан яхши билиб олиши зарур.

Ҳаж уч хил:

1. Қирон ҳажи.
2. Таматтуъ ҳажи.
3. Ифрод ҳажи.

Энди бу уч турнинг таърифларини алоҳида-алоҳида ўрганиб чиқайлик.

1. Қирон – ҳаж билан умрани қўшиб ният қилиб, бир сафар ва ҳаракат ичида бирваракайига иккала ибодатни адо этиш. Бу тур ибодатни ният қилган кишиларга жонлиқ сўйиш вожиб бўлади.

2. Таматтуъ – аввал умра қилиб, орада эҳромдан чиқиб, ҳаж куни келганда яна эҳромга кириб ҳаж қилиш. Бу ҳажда ҳам бир сафар давомида икки ибодат адо этилади, лекин қирондаги каби бир-варакайига эмас, балки алоҳида-алоҳида қилинади. Ўртада эҳромдан чиқилганда эҳром ҳолатида ман қилинган нарсалардан фойдаланаверилади. Бу турдаги ибодатни қилганларга ҳам жонлиқ сўйиш вожиб бўлади.

3. Ифрод – ёлғиз ҳажнинг ўзи ният қилинган ҳаж тури бўлиб, бу ҳолда қурбонлиқ қилиш вожиб бўлмайди.

Ҳажнинг бу уч турини алоҳида зикр қилиб, хусусиятларини тушунтираётганимиздан мақсад шуки, ҳаж қилмоқчи бўлган ҳар бир одам ўз имкониятларига қараб, қайси турдаги ҳажни ният қилишни аввалдан аниқлаб олсин. Чунки ҳар кимнинг шароити ҳар хил бўлади.

Бировнинг қурбонлиқ қилишга қурби етмайди. Ифрод ҳажини ният қилсин. Ифроддан бошқани ният қилиб олиб кейин орзиқиб кутган ибодати нуқсонли бўлиб қолмасин.

Бошқа биров сабр-бардошли, соғлиги ҳам яхши, эҳромдан чиқмай узоқ муддат юриш имконига эга. Демак, у қирон ҳажини бемалол адо эта олади.

Учинчи шахснинг эса, сабр-бардоши етарли эмас, эҳромда узоқ бўлишга кўзи етмайди, бу ҳолда таматтуъни ният қилсин. Эҳромдан тезда чиқади ва кейин қурбонлиқ сўяди.

ҲАЖ АҲКОМЛАРИ

Ҳажда бажариладиган амаллар фарз, вожиб ва суннатга бўлинади. Фарз амаллар адо этилиши шарт бўлган амаллар бўлиб, улардан бирортаси адо этилмай қолса, ҳаж бўлмайди. Яна бошқатдан ҳаж қилиш керак бўлади.

Вожиб амаллар – қилиниши зарурий амаллар бўлиб, улардан бирортаси бажарилмай қолса, бундай ибодат нуқсонли ҳисобланади ва бу нуқсонни тўлдириш учун жонлиқ сўйиш вожиб бўлади.

Суннат амаллар – қилса савоб оладиган, қилмаса гуноҳ бўлмайдиган амаллар.

ҲАЖНИНГ ФАРЗЛАРИ

Ҳаж ибодатининг фарзлари учта:

1. Эҳром.
2. Арафотда туриш.
3. Тавофул ифоза қилиш.

«Эҳром» арабча сўз бўлиб, луғатда «ҳаром қилмоқ» маъносини англатади. Эҳромга кирган одам учун эҳромдан олдин ҳалол бўлган баъзи иш ва нарсалар ҳаром бўлади. Мисол учун, бошқа вақтларда ўзига хушбўй нарсаларни сепиши ҳалол эди, эҳромга киргач, бу нарса ҳаром бўлиб қолади.

ЭҲРОМГА КИРГАН КИШИГА НИМАЛАР МАН ҚИЛИНАДИ?

1. Аёлига яқинлик қилиш ва шу ишга олиб боровчи амалларни қилиш. Яъни, ўпиш, қучоқлаш, шунга тааллуқли гапларни гапириш.

2. Гуноҳ ишларни қилиш. Аллоҳ таолонинг тоатидан чиқиш.

3. Шериклар, ходимлар ва бошқалар билан талашиб-

тортишиш, жанжаллашиш ва шунга оид ишлар.

Ушбу ишлар Куръони каримнинг: «Кимки ўша ойлarda ҳажни ўзига фарз қилса, ҳажда шахвоний иш, фисқ ва жанжал йўқдир», деган оятига биноан ман этилган. Эҳромдаги кишига ман қилинган бошқа нарсалар ҳадиси шарифларда баён қилинган.

4. Тикилган кийимларни кийиш. Эҳромга кирган киши тикилган кийим киймайди, иккита оқ чойшабни бирини белидан пастига, иккичисини белидан юқорисига елкаси билан айлантириб тутиб олади. Оёғига эса, қадами устини тўсмайдиган пойафзал кияди. Бош кийим киймайди. Боши доимо очиқ юриши керак.

5. Соч-соқол, тирноқ ва тукларни олиш.

6. Хушбўй нарсаларни сепиш ва ҳидлаш.

7. Куруқликда яшовчи ҳайвонларни овлаш, овчиларга кўрсатиб бериш ёки уларни чўчитиш.

Эҳромга кирган киши қуйидаги ишларни қилса рухсат:

1. Ғусл қилиши, бошини ювиши мумкин. Аммо бунда охисталик билан, соч ва тукларни тушириб юбормасликка ҳаракат қилиш лозим. Беихтиёр ўзи тушса, зарари йўқ.

2. Эҳром кийимини ювиши ёки алмаштириши мумкин.

3. Эр кишилар соябон тутсалар, дарахт шохи ёки шунга ўхшаш соя берадиган нарсалар билан бошларини сояга олсалар, жоиз.

4. Белга ҳамён-белбоғ боғлаш ҳам мумкин.

Эҳромда кўпгина ҳикматлар бор, Масалан, дунёвий кийимлардан, ҳавойи нафснинг шахватларидан холи бўлиш Аллоҳ йўлида ўзини бағишлаш рамзидир.

Инсон эҳромга кириш вақтида, яъни, кийимларидан жудо бўлаётган ва эҳром кийимини ўраётган пайтида бир кун келиб кафан ичига киришини ўйласин. Чунки у Аллоҳ таолога йўлиқишда ҳам, ҳажга бораётган чоғдагидек, дунёвий кийимлардан бошқача кийимда бўлади.

Шу билан бирга, эҳромда ҳамма Аллоҳнинг ҳузурида

баробар эканлиги намоён бўлади. ҳамманинг кийими бир хил — икки парча оқ латтадан иборат бўлади. ҳамма бошланг, оёқланг бўлиб, Аллоҳ ҳузурида ўзининг хоксорлигини изҳор этади.

Эҳромдаги инсоннинг турли нарсалар ва ишлардан ман қилиниши унда сабр ва тоқатни, чидам ва бардошни ривожлантиради ҳамда Аллоҳ таолонинг неъматлари кадрига етишни ўргатади. Гуноҳлардан сақланиш малакасини орттиради.

Эҳромга киришнинг тайинли вақти ва тайинли макони бор. Улар «мийқот» дейилади.

Ҳажнинг замон мийқоти шаввол, зулқаъда ойлари ва зулҳижжа ойининг биринчи ўн куни.

Макон мийқоти эса, турли диёр ҳожилари учун, уларнинг Маккаи мукаррамага келиш йўлларига қараб, турли жойлардир. Яъни, макон мийқоти Маккаи мукарраманинг атрофидаги махсус белгиланган чегара, деса бўлади.

Ҳаж ёки умра қилувчилар ўша ерларда эҳромга кирадилар. Агар бир одам мийқотдан ўтиб кетиб эҳромга кирса, қайтиб чиқиб, мийқотдан эҳромга кириши лозим бўлади. Иложини топа олмаса, жонлиқ сўйиши вожиб бўлади.

Пайғамбаримиз алайҳиссалом белгилаган мийқотлар бешта:

1. Мадинаи мунаввара аҳлига ва ўша тарафдан келадиганларга Зулҳулайфа деган макон. ҳозир у ер «Обори Али» деб ҳам аталади.

2. Шом аҳли ва ўша тарафдан келадиганларнинг мийқотлари Жухфа, Робиг деган жойга яқин. ҳозир Робигдан эҳромга кирилади.

3. Нажд ва ўша тарафдагиларнинг мийқоти — Қорнул Манозил.

4. Яман аҳлининг мийқоти — Яламлам.

5. Аҳли Ироқнинг мийқоти – Зотул Ирк.

Ушбу мийқотлар Пайғамбаримиз алайҳиссалом белгилаб берган мийқотлардир. ҳозирги кунда мазкур жойлар ва ўша жойларнинг рўбарўлари мийқотлардир. Сув ва ҳаво йўли билан келаётган ҳожилар ғусл қилиб, эҳром кийимларини учоққа чиқишдан аввал кийиб олишса ҳам, мийқотга яқинлашганда ният қилиб талбия айтсалар, яхши бўлади. Баъзилар Жиддага келибоқ эҳромга кира бошлайдилар. Ваҳоланки, бундай қилиш асло жоиз эмас.

АРАФОТДА ТУРИШ

Арафотда туриш ҳажнинг асосий рукни ҳисобланади. Пайғамбаримиз алайҳиссалом «ҳаж арафадир», деганлар.

Арафа куни заволдан кейин Арафотда туриш вақти бошланиб, ҳайит кунининг бомдоди чиққунча давом этади. Ана ўша вақтнинг ичида бир оз бўлса ҳам Арафот чегарасида туриш фарз. Фақат кундузи турган одам қуёш ботгунча турмоғи вожиб.

Арафотда турилмаса, ҳажи ҳаж бўлмайди.

ИФОЗА ТАВОФИ

Зулҳижжа ойининг ўнинчи куни, яъни, ҳайит куни шайтонга тош отиб, қурбонликни сўйиб, сочни олдириб ёки қисқартириб бўлингандан сўнг Байтуллоҳ тавоф қилинади.

Бу тавоф ифоза тавофи бўлиб, у «тавофи зиёра» ҳам дейилади. Бу тавоф ҳам ҳажнинг рукни бўлиб, уни қилмаган инсоннинг ҳажи ҳаж бўлмайди. Уни уч кун ҳайит ичида қилиши шарт.

Лекин вақти умрнинг охиригача давом этаверади. ҳайитнинг учинчи кунидан кейинга қолдирса, бир жонлик сўйиши вожиб бўлади.

ҲАЖНИНГ ВОЖИБЛАРИ

Ҳажнинг вожиблари қуйидагилардир:

1. Сафо ва Марва тепаликлари орасида саъй қилиш.
2. Муздалифада туриш.
3. Тош отиш.
4. Сочни олдириш ёки қисқартириш.
5. Тавофул видо қилиш.
6. Қурбонлик сўйиш (қирон ва таматтуъ ҳажини ният қилганларга).

Энди бу ҳукмларга бир оз кенгроқ тушунча берайлик.

1. Сафо ва Марва тепаликлари орасида саъй қилиш.

Ҳанафий мазҳаби бўйича, бу амал ҳажнинг вожиб амалларидан ҳисобланади. Бу ибодат тавофдан кейин бажарилади. Икки тепалик орасида етти марта бориб-келинади. Юришни Сафо тепалигидан бошлаш шарт. Аллоҳ таоло Қуръони каримда олдин Сафони зикр қилган бўлиб, ундан Марвагача бориш бир саъй саналади, қайтиш яна бир саъй. Шу тариқа еттинчи саъй Марвада тугайди. Икки тепаликнинг ўрталарида яшил чироқлар ўрнатилган иккита яшил устун бор, шуларнинг орасида тезлаб юриш керак.

2. Муздалифада туриш.

Арафотдан қайтгандан кейин у ерда туриш керак. ҳанафий мазҳабига биноан, ўнинчи зулҳижжанинг тонги отгандан сўнг бир лаҳза бўлса-да, туриш керак.

3. Тош отиш.

ҳайитнинг биринчи куни «Ақоба» деб номланган жойда отилади. Отиладиган тошларнинг сони етти дона бўлади. Тош отадиган вақт ҳайитнинг биринчи куни бомдоддан кейин киради, қуёш чиқиб, то завол вақти киргунча отса, яхши бўлади. Қуёш ботгунча отса ҳам рухсат. Лекин кечаси отса, макруҳ бўлади.

Ҳайитнинг иккинчи куни уч жойда еттитадан тош отилади. Бу куни тош отиш вақти – заволдан то қуёш ботгунча. Учинчи куни ҳам худди шундай. Одам тўртинчи кунга ҳам Минода қолса, у куни ҳам шундай қилади.

4. Сочни олдириш ёки қисқартириш.

Бу амал ҳайит куни тош отиб, қурбонликни сўйиб бўлингандан сўнг бажарилади. Сочни олиш қисқартиришдан афзал. Чунки Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи васаллам сочини олдирганларга раҳмат ва мағфират сўраб уч марта дуо қилганлар, қисқартирганларга бир марта. Сочни қисқартирганда у ер-бу еридан қирқиб қўйиш кифоя қилмайди. Балки олганга ўхшатиб, ҳамма тарафи калталатилади.

5. Қирон ёки таматтуъ ҳаж қилганлар бир ҳаракат билан икки ибодатни адо этганлари шукронасига қурбонлик қилишлари вожибдир. Қурбонлик вақти ҳайит куни Ақобада тош отиб келингандан сўнг бошланади. Ўша куни ва кейинги икки кун қирон ва таматтуъ қурбонликларини сўйиш вақтидир. Макон жиҳатидан эса, Минода бўлиши афзал. ҳарамдан ташқарида қурбонлик қилиш мумкин эмас.

6. Тавофул видо.

Бу тавофни «Тавофус-Садр» ҳам деб аталади. Мазкур тавоф юртга қайтишдан олдин Каъбаи муаззама билан видолашиш учун қилинади. Ундан кейин ҳеч нарсага машғул бўлмай, юртга жўнаб кетиш керак.

Яна бошқа вожиб амаллар ҳам бор. Лекин уларнинг ҳаммаси юқорида саналган асосий вожибларга боғлиқ бўлиб, уларнинг ичидаги амаллар ҳисобланади. Ибодат учун ниҳоятда зарур бўлганидан, бу вожибларни ҳам алоҳида зикр қилишни лозим топдик:

- 1) Мийқотдан эҳромга кириш;
- 2) тавофни таҳорат билан қилиш;
- 3) тавофда сатри авратда бўлиш;

4) тавофни ўнгдан бошлаш, яъни, ўнг елкасини Тоифга, чап елкасини Байтуллохга қилиб туриб бошлаш;

5) ҳатиймни қўшиб тавоф қилиш. ҳатийм асл пойдевордан қолган жой бўлиб, Каъбатуллохнинг тарнови тарафдадир. Уни ҳозир бир миқдор қўтариб, девори устига чироклар ўрнатиб қўйилган. Асл пойдевор ўша ердан бўлгани учун у ерни ҳам қўшиб тавоф қилинади,

6) тавофни юриб қилиш (узрлиларга ўтириб тавоф қилишга ҳам рухсат);

7) тавофни тугатгандан кейин икки ракат тавоф намози ўқиш;

8) қирон ва таматтуъ ҳаж қилганларга қурбон-лик қилишдан олдин тош отиш вожиб;

9) шунингдек, уларга соч олдиришдан олдин қурбонлик қилиш ҳам вожиб;

10) саъйни Сафодан бошлаш;

11) Арафотда қуёш ботгунча туриш;

12) ҳар кунги тош отишни иккинчи кунга қолдирмаслик;

13) тавофни ҳажарул асваддан бошлаш;

14) ифоза тавофини уч кун ҳайит ичида қилиш;

15) соч олдиришни ёки қисқартиришни ҳарам чегарасида ва уч кун ҳайит ичида адо этиш;

16) Арафа куни шом ва хуфтон намозларини хуфтон вақтида Муздалифада қўшиб ўқиш;

17) ушбу амаллардан бирортасини қилмаган одам вожибни тарк этган ҳисобланади ва унга бир жонлик сўйиш вожиб бўлади.

ҲАЖНИНГ СУННАТЛАРИ

Ҳажнинг суннатлари қуйидагилардир:

1) Эҳромга кириш учун ғусл қилиш.

2) эҳромга кириш пайтида хушбўй суртиш;

- 3) лаббайка айтиш;
- 4) тавофул қудум қилиш;
- 5) тавоф чоғи етти марта узлуксиз айланиш;
- 6) саъйнинг етти марта бориб келишини кетма-кет қилиш;
- 7) саъйда таҳоратли бўлиш;
- 8) Арафа кечаси Минода ётиб қолиш;
- 9) биринчи тош отгандан кейин қурбонлик сўйиш;
- 10) тош отишни кечасига қолдирмаслик;
- 11) ташриқ кечалари Минода ётиш.

ҲАЖ САФАРИ ОЛДИДАН ҚИЛИНАДИГАН ИШЛАР

Ҳаж сафарига отланган инсон яна нималарга эътибор бериши керак?

— Аввало, аҳли аёли ва яқин кишиларини тақвога буюрсин. Яъни, Аллоҳнинг амрларига бўйсуниб, қайтарганларидан қайтишга чорласин.

— Кимда ҳақи бўлса ёки кимда қарзи бўлса, гувоҳлар ҳузурида ёзиб-ҳужжатлаштириб, ҳаммасини аниқлаб (ёки узиб) қўйсин.

— Ота-оналари тирик бўлсалар, уларнинг розилиklarини олсин, дуоларини сўрасин.

— Аллоҳ таолога астойдил тавба қилсин. Гуноҳларини тарк этиб, аввал содир бўлганларига надомат қилиб, бундан сўнг такрорламасликка азму қарор қилсин.

— Кимга зулм етказган, кимни хафа қилган ёки кимнинг кўнглини қолдирган бўлса, улардан бориб узр сўрасин.

— Қилаётган ҳаж ибодатидан Аллоҳнинг розилигини ва охиратининг ободлигини кўзласин. Дунё ва унинг зийнатларини, риёкорлик, ном чиқариш, фахрланиш каби нарсаларни зинҳор хаёлига келтирмасин. Акс ҳолда, барча

қилган саъй-ҳаракъатлари беҳуда кетади.

— Ҳаж сафари билан овора бўлиб, бошқа ибодатларга эътиборсизлик қилмасин. Айниқса, намозга эҳтиёт бўлсин, чунки намознинг зарурлиги ҳаждан ҳам эътиборли.

— Сафар чоғида доимо Аллоҳни зикр этсин, дуо қилсин, истиғфор айтсин. Қуръони каримни тиловат қилсин. Тилини бўлмағур гаплардан, беҳуда сўзлардан, ёлғон, ғийбат, чақимчилик, сўкиш каби бузукликлардан тийсин. Қўлидан келганча одамларга яхшилик қилиш пайдан бўлсин.

Ўтган уламоларимизнинг энг муҳим насихат-ларидан бири шуки, ҳожилар ҳаж давомида қалб-ни машғул қилиб, ҳаёлни олиб қочғувчи тижорат-дан холи бўлишлари керак. Ўзларини хор тутсинлар, зебу зийнатга эътибор бермасинлар. Пайғамбаримиз алайҳиссалом шундай қилганлар.

У зоти бобаракот муборак ҳадисларидан бирида:

«Аллоҳ таоло ҳожиларни кўрсатиб фаришта-ларига мақтанади:

«Бандаларимга қаранглар! Турли жойлардан хору зор бўлиб ҳузуримга келдилар. Сизлар гувоҳ бўлинглар, мен уларнинг гуноҳларини кечдим», дейди», деб марҳамат қилганлар.

И К К И Н Ч И Қ И С М

АМАЛЛАР БАЁНИ

ЭҲРОМ

Ҳамма тайёргарлик ниҳоясига етиб, ҳаж сафарига жўнаш навбати ҳам келади. Шунда ҳаж амалларидан биринчиси эҳром бўлади.

Эҳромнинг луғавий маъносини юқорида айтиб ўтдик. Уламолар таърифида эса, эҳром ҳаж ёки умрага ният

қилиш ва талбия айтиш билан айрим махсус ишларни ўзига ҳаром қилишдир.

Эҳромга кирмоқчи бўлган одам сочи, тирноғи, мўйлабини ва олиши лозим бўлган тукларини олиб, сўнгра ғусл қилади. Сўнгра икки парча оқ, янги ёки ювилган матони бирини киндиги билан тиззасини қўшиб тўсадиган қилиб белига тутади. Буни изор дейилади. Иккинчисини елкаси аралаш айлантириб ўрайди. Буниси ридо дейилади. Баданига ва эҳром кийимига хушбўй нарса суртади, аммо у нарсанинг ранги кийимда қолмаслиги шарт қилинади.

Сўнгра икки ракат намоз ўқийди. Биринчи ракатда Фотиҳа сурасидан кейин Кафирун, иккинчи ракатда Ихлос сурасини ўқийди. Сўнгра қайси ҳажни қилмоқчи бўлса, ўшанга мос ният қилади. Масалан, Ифрод ҳажининг нияти:

اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لِي وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي.

«Аллоҳумма иннии урийдул ҳажжа фа яссирху лий ва тақоббалху миннии.

Яъни, *«Эй Аллоҳ, мен ҳаж қилмоқни ирода қиламан, уни менга осон этгил ва қабул айлагил».*

Таматтуъ ҳажининг нияти:

اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْعُمْرَةَ فَيَسِّرْهَا لِي وَتَقَبَّلْهَا مِنِّي.

«Аллоҳумма иннии урийдул умрата фа яссирха лии ва тақоббалха миннии».

Яъни, *«Эй Аллоҳ, мен умра қилишни ирода қиламан. Уни менга осон этгил ва қабул айлагил».*

Қирон ҳажининг нияти:

اللَّهُمَّ إِنِّي أُرِيدُ الْعُمْرَةَ وَالْحَجَّ فَيَسِّرْهُمَا لِي وَتَقَبَّلْهُمَا مِنِّي.

**«Аллоҳумма иннии урийдул умрата вал-ҳажжа фа
яссирхума лии ва тақоббалхума миннии»**

Яъни, *«Эй Аллоҳ, мен умра ва ҳажж қилишни ирода қиламан, уларни менга осон этгил ва қабул айлагил».*

Ҳар ким ўзининг имкониятларидан келиб чиқиб, шу уч ниятдан бирини ният қилади ва сўнгра талбия айтишни бошлайди:

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ
وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ.

**«Лаббайкаллоҳумма лаббайк, лаббайка ла шарийка
лака лаббайк. Иннал ҳамда ван-неъмата лака вал-
мулка ла шарийка лак.**

Яъни, *«Лаббай сенга, ё Аллоҳ, лаббай. Лаббай Сенга, Сенинг шеригинг йўқ, лаббай Сенга. Албатта, мақтов, неъмат ва подшоҳлик Сенга хос. Сенинг шеригинг йўқ».*

Талбияни айтишни бошлаганда одамнинг хаёлида доим шу нарсa турсинки, Иброҳим алайҳиссалом ўғиллари Исмоил алайҳиссалом ёрдамида Байтул-лоҳни қуриб битирганларидан кейин Аллоҳ субҳо-наҳу ва таоло у кишига: «Одамларни ҳажга чақир!» деб буюрди. Иброҳим алайҳиссалом чақириқларига руҳлари лаббай деб жавоб берганлар ҳажга келишди. Аллоҳ таолога лаббайка дейиш-ликнинг маъноси жуда улуғ.

Илоҳий чақириқларнинг ҳаммасига лаббай деб тайёр туриш банда учун катта бахт. Шу боисдан ҳам бу дунёни унутиб, унга тегишли барча нарсалардан холи бўлиб, эҳром кийимини кийиб олгандан сўнггина «лаббайка» айтиш бошланади.

«Лаббайка» айтиши билан инсон эҳромга кирган ҳисобланади ва ўша лаҳзадан эътиборан унга эҳром

хукмлари жорий бўлади. Яъни, аввал айтилганидек, у ов қилмайди, овчига ҳайвонларни кўрсатиб бермайди ёки уларни чўчитмайди. Жинсий алоқадан ҳамда унга тегишли иш ва гап-сўзлардан сақланади. Тикилган нарса киймайди, бошини ёпмайди. Бўёқли кийим ҳам бўлмайди. Хушбўй нарса сепмайди, суртмайди ва ёнида олиб юрмайди. Ва ҳоказо...

Эҳром бобида зикр қилинган йўл-йўриқларга қаттиқ риоя этади. Намоздан кейин ҳам, одамларни учратганда ҳам, тепаликка чиққанида ҳам, пастликка тушганда ҳам, сахар чоғида уйқудан уйғонганда ҳам ҳамиша «лаббайка» айтиб туради.

(Аёл кишиларга хос фарқли жиҳатлар алоҳида бобда айтилади.)

ҲАРАМИ ШАРИФГА КИРИШ

Эҳромдаги киши Маккага киришдан олдин мийкотда имкон топиб, ғусл қилиб олса, яхши бўлади. Шаҳарга киргач, жойлашиб, ўша заҳоти Масжидул ҳаромга ошиқади, унга «Бобуссалом» номли эшигидаи тавозе ила, ўзини хокисор тутган ҳолда, талбия айтиб, хушув билан киради. Бошқа эшиклардан кириш ҳам жоиз.

Каъбатуллоҳга нигоҳи тушиши билан «Аллоҳу акбар!» деб такбир ва «Ла илаҳа иллагаллоҳ», деб таҳлил айтиб куйидаги дуони ўқийди:

اَللّٰهُمَّ زِدْ هٰذَا الْاَيْتَ تَشْرِيفًا وَتَعْظِيْمًا وَتَكْرِيْمًا وَمَهَابَةً وَبِرًّا وَزِدْ مِنْ
شَرَفِهِ وَعَظَمَتِهِ مِمَّنْ حَجَّهٗ اَوْ اعْمَرَهُ تَشْرِيفًا وَتَعْظِيْمًا وَتَكْرِيْمًا وَمَهَابَةً
وَبِرًّا.

«Аллоҳумма зид ҳазал Байта ташрийфан ва

таъзийман ва такрийман ва маҳаабатан ва биррон ва зид ман шаррофаҳу ва аззомаҳу мимман ҳажжаҳу ави ытамароҳу ташрийфан ва таъзийман ва такрийман ва маҳаабатан ва биррон».

Яъни: «Эй Аллоҳ, ушбу Байтнинг шарафини, улуғлигини, ҳурматини ва яхшилигини зиёда қил. ҳаж ва умра қилувчилардан ким уни шарафласа ва улуғласа, ўшанинг ҳам улуғланишини, шарафини ва ҳурматини, ҳайбатини ва яхшилигини зиёда қил».

Сўнгра:

اَللّٰهُمَّ اَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ فَحَيِّنَا رَبَّنَا بِالسَّلَامِ.

«Аллоҳумма антассаламу ва минкассаламу фаҳай-йина раббана биссалам», деган дуони ўқийди.

Маъноси: «Эй Аллоҳ, Сен салом (тинчлик)сан ва салом Сендандир. Эй Роббимиз, бизнинг салом билан ҳаёт кечирishiимизни насиб эт».

Яна ҳар ким ўзи нимани хоҳласа, шуни сўраб дуо қилади. Шу билан бирга, Байтуллоҳни кўрганида қалбида унинг улуғлигини ҳис қилади. Шундай улуғ жой зиёратига эриштирган Аллоҳ таолога ҳамду санолар айтади ҳамда уни тавоф қилишдек улуғ бахтга сазовор этгани учун шукр қилади.

ТАВОФ

Кейин ҳажарул асваднинг қаршисида тўғри туриб, худди намоздаги каби кўлини кўтариб так-бир ва таҳлил айтади. Сўнгра тавофни бошлаш учун, иложини қилса, ҳажарул асвадни ўпади.

Кези келганда айтиб ўтиш керакки, ҳажарул асваднинг маъноси «қора тош» дегани. У Каъбаи муаззаманинг

эшиги яқинидаги бурчакка ўрнатилган бўлиб, Пайғамбаримиз алайҳиссалом уни ўпганлар, Шунинг учун у ўпилади. Аммо авом халқ ўйлаганидек, ҳамма нарса шунга боғлиқ эмас.

Ҳазрати Умар ҳажарул асвадни ўпиб туриб:

«Биламан, сен бир тошсан, фойда ҳам, зарар ҳам бермайсан. Пайғамбаримиз алайҳиссалом сени ўпганларини кўрмаганимда ўпмас эдим», деганлар.

Айтмоқчимизки, ҳажарул асвадни ўпаман деб тўполонга кириб, уриниб, хориб-чарчаб, мусул-монларга озор бериш ҳоллари, ҳатто баъзан ҳуши-дан кетиб ўлиб қолиш ҳоллари ҳам учрайдики, бунинг асло кераги йўқ. ҳажарул асвадни ўпиш суннат, мусулмонларга озор бермаслик эса, вожиб. Шунинг учун, энг аввало, вожибга амал қилиш аъло.

Узрилилар узоқдан қўллари ёки қўлларидаги бирор нарса билан ишора қилиб туриб, ўшани ўпадилар. Албатта, бу ишни тавофни ният қилиб туриб қилади.

Ифрод ҳажини ният қилган ҳожи ушбу тавофни «кудум» деб қирон ва таматтуъни ният қилганлар эса, «умра тавофи» деб ният қиладилар ва:

بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ. اَللّٰهُمَّ اِيْمَانًا بِكَ وَتَصَدِيقًا بِكِتَابِكَ وَوَفَاً
بِعَهْدِكَ وَاتِّبَاعًا لِّسُنَّةِ نَبِيِّكَ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ .р

«Бисмиллаҳи валлоҳу акбар. Аллоҳумма ийманан бика ва тасдийқон би китабика ва вафаан би аҳдика ва иттабъан ли суннати набиййика саййидина Муҳаммадин соллаллоҳу алайҳи васаллам», дейди.

Маъноси: *«Аллоҳнинг номи билан, Аллоҳ улугдир. Эй Аллоҳ, Сенга иймон келтириб, Сенинг китобингни тасдиқлаб, Сенинг аҳдингга вафо қилиб ва пайғамбаринг саййидимиз Муҳаммад соллаллоҳу алайҳи васалламнинг*

суннатларига эргашиб...»

Тавофни бошлашдан олдин ўнг елкани очиш лозим. Бунда ридо ўнг қўлтиқдан ўтказилади. Бу ҳолатни «идтибоъ» дейилади.

Тавофни ҳажарул асвад рўбарўсидан бошлаш вожибдир, бошқа жойдан бошлаш мумкин эмас. Чап елка Байтуллоҳга қаратилиб, қисқа, шахдам қадамлар билан юриш бошланади. Бундай юриш «рамл» дейилади.

Дастлабки уч айланишда рамл қилинади.

Аёллар одатдагидек юрадилар. Қодир бўлганларга юриб тавоф қилиш ҳам вожибдир.

Аввал айтилганидек, ҳатиймни (Каъбаи муаззама ёнида пойдеворга ўхшатиб кўтарилиб қўйилган жойни) қўшиб айланиш вожиб. Ким орадан ўтиб, ҳатиймни қўшмай айланса, тавоф ўрнига ўтмайди.

Шундай қилиб, ҳажарул асваддан бошлаб тавоф қилиб, билган дуоларини ўқиб, яманий рукни ҳам истилом қилинади ёки унга қўл билан ишора қилиб, қўл ўпилади. (Яманий рукни тавоф йўналиши бўйича ҳисоблаганда, Каъбанинг ҳажарул асвадга яқин қолган бурчаги).

Тавоф пайтида ўқиладиган махсус дуо ривоят қилинмаган, ҳар ким билганича дуо қилиб, Аллоҳга илтижо этса яхши бўлади. Яманий рукни билан ҳажарул асваднинг ўртасида:

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.

«Роббана атина фиддунйа ҳасанатан ва фил ахироти ҳасанатан ва қийна ъзабан-нар» дуосини ўқиш тавсия этилган.

Ҳажарул асвадга етилганда бир тавоф ҳисобланади. Яна «бисмиллаҳи, валлоҳу акбар», деб ҳажарул асвадни истилом қилиб, иккинчи тавофни бошлайди, Шу тариқа

юрилади, худди шундай иккинчи устунга етилганда эса, яна оддий юриб кетилади. Марва тепалигига етиб борилгач, юқорироққа чиқилиб, дуолар қилинади.

Бир томонга бориш бир саъй ҳисобланади.

Сўнг Сафога қараб юрилади. Яна ўша яшил устунлар орасида тезлаб юрилади. Сафо тепалигига етиб келинганда икки саъй бўлади. Шу тарз етти саъй қилинади. Саъй қилиб юрилганда «лаббайка» айтилади ва дуолар қилинади. Ривоятга кўра, Пайғамбар алайҳиссалом ушбу дуони ўқиган эканлар:

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ.

«Ла илаҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу ла шарийка лаҳу лаҳул мулку ва лаҳул ҳамду йўҳйи ва йумийту ва ҳува ҳаййун ла йамуту бийадиҳил хойру ва ҳува Ъала кулли шайъин қодийр».

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ أَبْجَزَ وَعَدَهُ وَنَصَرَ عَبْدَهُ وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ.

«Ла илаҳа иллаллоҳу ва ла наъбуду илла иййаҳу мухлисийна лаҳуддийна ва лав қариҳал кафируун. Ла илаҳа иллаллоҳу ваҳдаҳу, анжаза ваъдаҳу ва насоро абдаҳу ва ҳазамал аҳзаба ваҳдаҳу».

Сафо билан Марва ўртасида саъй қилиб юрганларида:

رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ أَنْتَ الْأَعَزُّ الْأَكْرَمُ.

«Роббиғфир варҳам, антал аъаззул акром», деган дуони кўп ўқиганлари ривоят қилинган.

Сафо ва Марва орасида саъй қилиб юрган инсон чақалоқ Исмоилни кумга ётқизиб кўйиб, Аллоҳдан нажот излаб югурган ҳожар онамизнинг ҳолларини эслайди. Саъй қилувчи Аллоҳнинг мағфирати ва розилигини сўраб, илоҳий раҳмат ёғилган икки жойга югуриш билан машғул кишидир. Сафо ва Марвани қиёматда амалларни ўлчайдиган тарозунинг икки палласи деб тушунсин, уларнинг орасидаги бориб-келиш эса қиёмат аросатидаги бориб-келишни эслатади.

Саъй Марвада тугайди. Шу ерда илтижо этиб, дуолар қилинади. Ифрод ҳажни ният қилган киши эҳромда давом этиб, ёлғон арафа кунини кутади. Худди шунингдек, қирон ҳажни ният қилган киши ҳам. Таматтуъни ният қилган киши эса, саъйни тугатгандан кейин сочини олдириб ёки қискар-тириб, эҳромдан чиқади.

Ёлғон арафа куни келгунича ибодат билан маш-ғул бўлинади. Иложи борича фарз намозларини жамоат билан Масжидул ҳаромда ўқиш керак. Бунинг фазли жуда ҳам улуғ бўлиб, у ерда кўпроқ тавоф қилиш лозим. Чунки атрофдан келганлар учун нафл намоздан кўра, нафл тавоф афзалдир.

Қирон ва таматтуъни ният қилганлар янги келганда умра учун қилган тавоф ва саъйларида ташқари ҳаж учун яна бир тавоф ва саъй қилиб оладилар.

Эҳромдан чиққан одамларга эҳром ман қилган нарсалар ҳалол бўлади, Аммо бир нарсага эъти-борни тортиш лозимки, Маккаи мукарраманинг атрофида маълум чегара бор, ҳозирги кунда ўша жойларда текшириш нуқталари бўлиб, мусулмон бўлмаган кишиларнинг

кириши мумкин эмаслиги ёзиб қўйилган. Баъзилар Масжидул харомнинг ўзинигина ҳарам дейдилар, аслида, ўша чегарадан ичкарасидаги ҳамма жой ҳарам саналади. Бу ерлар Аллоҳ таоло томонидан ҳаром қилинган бўлиб, ўша чегара ичида ҳайвонларни овлаш, ўлдириш, ўсимликларни кесиш каби ишлар ман этилади. Шу сабабдан ҳожилар ушбу ҳукмларни доимо ёдда тутиб, амал қилишлари лозим.

Зулҳижжа ойининг саккизинчи куни (бу кун Туркистонда «ёлғон арафа», арабчада эса, «тарвия куни» дейилади) келганда, бомдод намози ўқилгандан кейин ҳамма Минога қараб жўнайди.

МИНОДА

Минода тарвия кунининг пешин, аср, шом, хуфтон ҳамда Арафа кунининг бомдод намозлари ўқилади. Дуо, ибодат билан машғул бўлинади. Пайғамбаримиз алайҳиссалом шундай қилганлар. Арафа куни бомдод намози ўқилгандан сўнг Минодан Арафотга қараб йўлга тушилади.

АРАФОТДА

Арафотга чиқишдан олдин ғусл қилиб олиш яхши бўлади. Арафотда туриш ҳажнинг асосий рукни бўлиб, бу рукнсиз ҳаж бўлмайди. Арафа куни заволдан (қуёш қиёмдан оққандан) бошлаб, Арафотда туриш вақти киради. Макони эса, Арафот деб номланган машҳур жой. Эҳтиёт бўлиб Арафот чегарасида, вуқуфга макон ҳисобланган жойда турмоқ керак. Бошқа жойда туриб қолганларнинг ҳажи ҳаж бўлмайди.

Арафотда туриш вақти Арафа куни заволдан кейин (кечаси ҳам шунинг ичида) ҳайит кунининг тонги киргунча

давом этади. Шу вақт орасида қайси ҳолатда ё қанча муддат бўлмасин, вуқуфда иштирок этиб қолган киши ҳажнинг асосий рукнини бажарган бўлади. Бу туришда иштирок этмаган одам бошқа амалларни қилган бўлса ҳам, ҳажи ҳаж бўлмайди. Арафотга чиқишда ва у ерда туришда доим «лаббайка» айтилади. Иложини қилган одам Жабалур Раҳматга, у ердаги катта ҳарсанг тошларга чиқиб дуо қилса, яхши бўлади.

Арафот улуғ мақом бўлиб, у жойдаги дуолар қабулдир. Шунинг учун ҳожи у ерда доимо дуода бўлишга ҳаракат этмоғи лозим. У қалбни ҳозир қилиб, зикрда, қироатда ва илтижода чин дилдан тазарруда бўлиши керак. Ушбу жойларда қуйидаги дуоларни қилиш тавсия этилади:

سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ. سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ.

«Субҳаналлоҳи ва биҳамдиҳи. Субҳаналлоҳил ъазийм».

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ.

«Ла илаҳа илла анта. Субҳанака инни кунту миназ-золимиин».

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

«Ла ҳавла ва ла қуввата илла биллаҳил ъалийил ъазийм»

رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ.

«Роббана атина фиддунйа хасанатан ва фил ахироти хасанатан ва қийна ъазабан-нар».

اَللّٰهُمَّ اَصْلِحْ لِيْ دِيْنِي الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ اَمْرِيْ وَاَصْلِحْ لِيْ دُنْيَايَ
الَّتِي فِيْهَا مَعَاشِيْ وَاَصْلِحْ لِيْ اٰخِرَتِي الَّتِي فِيْهَا مَعَادِيْ وَاَجْعَلِ الْحَيَاةَ
زِيَادَةً لِيْ مِنْ كُلِّ خَيْرٍ وَاَجْعَلِ الْمَوْتَ رَاحَةً لِيْ مِنْ كُلِّ شَرٍّ.

«Аллохумма аслиҳ лий динийаллазий ҳува ъисмати амри ва аслиҳ лий дунйаяллатий фийҳа маъаший ва аслиҳ лий ахиротияллати фийҳа маъадий, важъалил хайата зийадаталлий мин кулли хойрин важаълил мавта роҳаталлий мин кулли шаррин».

اَعُوْذُ بِاللّٰهِ مِنْ جُهْدِ الْبَلَاءِ وَدَرْكِ الشَّقَاءِ وَسُوءِ الْقَضَاءِ وَشَتَاةِ
الْاَعْدَاءِ.

«Аъузу биллаҳи мин жуҳдил балаи ва даркиш-шақои ва суъил қазои ва шатаматил аъдаи».

Арафотда пешин ва аср намозлари бир азон ва икки иқомат билан қўшиб қаср қилиб ўқилади. ҳажнинг амири хутба ўқийди. Арафотда куёш ботгунча туриш вожиб ҳисобланади.

МУЗДАЛИФАДА

Қуёш ботгач, шом намозини ўқимасдан, Муздалифага қараб юрилади. Етиб келиб, шу жойда тунаш учун жойлашилади. Таъкидлаб айтмоқ керакки, одам кўплигидан баъзи кишилар Муздалифа чегарасига хали кирмасдан тўхтайдилар, баъзилари ўтиб ҳам кетадилар.

Шунга эҳтиёт бўлиб, чегарада турмоқ лозим. Бу ерда хуфтон вақтида шом ва хуфтон намозлари қўшиб ўқилади. Агар кимки билмасдан шомни йўлда ўқиган бўлса, қайтариб ўқийди. Бу кечанинг фазли жуда улуғ бўлиб, баъзи уламолар уни жума ва қадр кечаларидан ҳам афзал деганлар. Бу ерда ҳам такбир, ҳам тасбеҳ ва дуога машғул бўлмоқ керак.

Тонг отгач, бомдод намозини аввал вақтида ўқиб, Муздалифада туриш бошланади. Бу туриш вожибдир. Қуёш чиққандан сўнг Минога қараб йўлга тушилади.

Аёллар, қарилар, касаллар, болалар қийналишдан кўрқсалар, Муздалифада тўхтамай, тўғри Минога боришса бўлади.

ТОШ ОТИШ

Минога келиб жойлашиб бўлгач, энди тош отиш бошланади. ҳайитнинг биринчи кун итти дон тош отилади. Тошни Муздалифадан ёки хоҳлаган бошқа жойдан териб олса бўлаверади. Фақат одамлар отган тошлардан бўлмаслиги керак. Майда тошлар терилади, ҳажми нўхатдан каттароқ бўлса, яхши.

Тош отиш чоғида ҳар бир ҳожи Иброҳим алайҳиссалом ўғилларини Аллоҳнинг амрига бўйсунуб, қурбонликка сўйгани олиб кетаётганларини, уларнинг йўлларини шайтон тўсиб чиқиб иғво қилмоқчи бўлганини, шунда Иброҳим алайҳиссалом тош отиб уни қувлаганларини эсламоғи лозим.

Тош отиш – Аллоҳ таолонинг амри қандай бўлса ҳам, унга бўйсунушга тайёрлик рамзи, Аллоҳ таолога кулчиликнинг изҳори. Шу билан бирга, ёмонлик ва шайтоний ишларни қувиш рамзидир.

Ҳайитнинг биринчи кун и Жамратул Ақоба деб номланган жойда тош отилади. Уни Жамратул Кубро, Жамратул Ухро деб ҳам аташади. Тош отиладиган жойга

нисбатан Мино томонда туриб, орада беш газ микдорича масофа қолдириб (узоқроқ бўлса ҳам майли), бармоқларининг учи билан отиш керак.

Ҳар бир тош «Бисмиллаҳи, Аллоҳу акбар» деб отилади. Агар тош бирор одамга ё нарсага тегиб кетса ҳам, махсус жойга тушса бўлди, ҳисобга ўтади. Лекин кўзланган жойга етмаса, бошқатдан отиш вожиб бўлади.

Тошни отиб бўлиб, тўхтаб турмай, у ердан кетиш лозим. Биринчи тошни отиш билан «лаббайка» айтиш тўхтатилади. Биринчи куни тош отиш вақти ўша куннинг субҳи содиқидан бошлаб то келаси куннинг субҳи содиқигачадир. Лекин ўша куни заволгача отиш – суннат.

Кимнинг узри бўлса, қуёш ботгунча отса бўлади. Тонг отгунга қадар отмаса, жонлиқ сўйиш вожиб бўлади. Қуёш ботгандан кейинга қолса, макруҳдир. Аммо аёллар, қарилар, касаллар ва ёш болалар қуёш ботгандан кейин отишлари афзал. ҳозирги кунларда ҳаж қилувчилар сони тобора ортиб бормоқда, айниқса, тош отиш жойлари одам энг кўп тўпланадиган, тикилинч жойларга айланиб қолди. Чунки бир неча милён одам қисқа вақт ичида, торгина жойда етти донадан тош отмоғи лозим.

Шунинг учун ҳар бир инсон бу ишнинг нозиклигини ҳис қилиб, одоб билан, бировларга озор бермай ҳаракат этмоғи керак бўлади. Шу ҳолатни эътиборга олиб, уламоларнинг фатволари билан тош отиладиган жой ҳозирги кунда икки қават қилинган. Иккинчи қаватдан отишнинг ҳеч камчилиги йўқ.

Тош отишга ўзининг қурби етмайдиган кишиларнинг (ёш болалар, касаллар, кексалар ё ҳомиладор аёлларнинг) ўрнига вакиллари тош отиб қўйса бўлади.

Жобир розияллоҳу анхудан ривоят қилинади:

«Расулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан ҳаж қилдик, биз билан аёллар, ёш болалар бор эди. Ёш болалар ўрнига талбия айтдик ва тош отдик».

Мазкур узрли кишилар одам кўплигидан издиҳомга кириб тош отишлари қийин, вақт ўтиб кетади, тош отишни эса, қазо қилиб бўлмайди.

Узрли кишидан вакил бўлган одам тош отиладиган ҳар бир жойга борганда аввал ўзиникини, кейин вакил қилган кишиникини отади. Аввал уч жойда ўзиникини отиб бўлиб, кейин вакил қилганнинг тошларини уч жойда алоҳида отишга ҳожат йўқ. Етти тошнинг ҳар бири алоҳида отилади. Жамлаб отиш мумкин эмас.

Тош отиб бўлингач, ифрод ҳажни ният қилган киши сочини олдириши ёки қисқартириши мумкин.

Мабодо қисқартирмоқчи бўлса, баъзиларга ўхшаб, кулоқнинг орасидан ёки бошқа жойларидан салгина қисқартириб қўйиши тўғри эмас. Балки ҳамма жойидан қисқартириши лозим. Аммо сочни олдириш афзал.

Ифрод ҳажни ният қилган киши қурбонлик қилмоқчи бўлса, сочини жонлик сўйиб бўлгандан кейин олдириши ёки қисқартириши керак. Сўнгра эҳромдан чиқади.

Таматтуъ ва қиронни ният қилганлар шундоқ ҳам қурбонлик қилишлари вожиб, шунинг учун улар, албатта, тош отгандан сўнг аввал қурбонлик қиладилар, кейин соч олдириб, эҳромдан чиқадиладар.

Қурбонлик қиблага қаратилиб:

«Бисмиллаҳи, валлоҳу акбар. Аллоҳумма ҳаза минка ва лака», деб сўйилади.

Қурбонлик сўйиш Аллоҳ таолонинг амрига биноан, қон чиқариш бўлиб, бу ибодат фидокорликка тайёрланиш рамзидир.

Энди эҳром ман қилган ҳамма нарсалар ва ишлар жоиз бўлади. Фақат аёлига яқинлик қилиш мумкин бўлмайди.

ИФОЗА ТАВОФИ

Шундан кейин ҳажнинг фарзи бўлган ифоза тавофини

адо этишга киришилади. Бу тавофни уч кун ҳайит ичида бажариш зарур. Бу тавоф умр бўйи бўйиндан соқит бўлмайди. Агар кимки уч кун ҳайит ичида тавоф қила олмаса, жонлик сўйиши вожиб бўлади. Тавофни эса, албатта, қачон бўлса ҳам қилиши лозим. Ифоза тавофини қилмаса, ҳажи ҳаж бўлмайди. Бу тавофнинг ўрнини ҳеч нарса боса олмайди. Уни қилгандан сўнг аёлига яқинлик қилиши ҳам жоиз бўлади.

Ифрод ҳажини ният қилган киши янги келганда қудум тавофини адо этиб бўлгач, Сафо ва Марвада саъй қилган бўлса, энди ифоза тавофи чоғи саъй қилмайди.

Таматтуъни ният қилган одам умрага саъй қилгандан кейин яна иккинчи марта саъй қилмаган бўлса, ифоза тавофидан кейин саъй қилади.

ҲАЙИТНИНГ ИККИНЧИ КУНИ

Иккинчи куни уч жойда тош отилади. Минодан юриб келганда дастлаб дуч келинадиган Жамратул ула деган ерга етти дона тош юкорида айтилгандек отилади.

Сўнг бир четга ўтиб, қиблага қараб дуо қилинади. Тош отиладиган иккинчи ва учинчи жойлар Жамратул вусто ва Жамратул Ақоба деб номланади.

У ерларда ҳам худди биринчи жойдаги ҳолат такрорланади. Фақат учинчи мақомда тош отил-гандан кейин тўхтамай кетиш лозим.

Иккинчи ва учинчи кунлари тош отишнинг вақти заволдан кейин то қуёш ботгунча бўлиб, қуёш ботгач, макруҳ бўлади. Агар кимдир тонг отгунча ҳам отмаса, жонлиқ сўйиши вожиб бўлади.

Ҳайитнинг учинчи куни ҳам шу тарзда тош отилади. Агар ҳожи тўртинчи куни ҳам Минода қолса, унга ўша куни ҳам тош отиш вожиб бўлади.

Қолган вақтда ҳожи яна кўпроқ ибодат билан машғул

бўлади.

ВИДО ТАВОФИ

Ҳар ким юртига кетишдан олдин видо тавофини қилиши керак. Бу амал вожибдир. Унинг яна бир номи «Тавофус садр» дейилади. Ният қилиб, тавофни адо этиб бўлгандан сўнг икки ракат тавоф намози ўқилади. Аллоҳ таолога илтижо ила дуо қилинади. Кейин Замзам қудуғига бориб, сувдан тўйиб-тўйиб ичади. У ерда ҳам дуолар қилинади. Яна такбир, таҳлил айтиб, дуолар ўқиб, хайрлашиб чиқиб кетилади, Маккаи мукаррамани тарк этишдан аввал видо тавофи адо этиб, бошқа ишлар билан машғул бўлмай йўлга отланиш керак. Шунинг билан ҳаж амаллари тугайди.

ҚЎШИМЧА ИЗОҲ

Ҳозиргача гап фақат ифрод ҳажни ният қилган эр кишининг ибодати ҳақида кетди. Баъзи жойларда аёлларнинг ҳамда қирон ва таматтуъ ҳажни ният қилганларнинг ибодати ҳақда ҳам йўл-йўлакай сўзлар бўлди. Фойда умумий, тушунча тўлиқроқ бўлиши учун аёлларнинг ҳаждаги амалларига тегишли жойларни алоҳида зикр этиш зарур. Шунингдек, таматтуъ ва қирон ҳажини ният қилганларни ҳам алоҳида ажратиб кўрсатилиши лозим бўлган амалларини яна бир бор таъкидлаб қўйиш фойдадан холи эмас.

АЁЛ КИШИНИНГ ҲАЖИ

Маълумки, Ислом шариатида аёлларимиз ҳамиша ҳурматланиб, эъзозланиб, уларнинг фитратлари ҳар бир ишда назарда тутилган. Жумладан, ҳажда ҳам. ҳаж қийин

ибодат бўлиб, сафар машаққатли кечади. Аёл ёлғиз бўлса, бу ишлар унга оғирлик қилади. Шунинг учун уларга хамроҳ сифатида бир маҳрам бўлиши шарт қилинади.

Эҳромга кирганда ҳайз кўриб турган бўлса ҳам, ғусл қилиб ният қилаверишига рухсат берилади. Эҳромда эканида тикилган кийимлардан истаганича кийиши жоиз. Эркаклар бошларини очиб юришлари шарт бўлса, аёллар ёпиб юришлари шарт. Юзларини ёпишга эса, рухсат йўқ. Ажнабийлар кўрмаслиги учун юзига тегмайдиган тўсқич қилиб олса бўлади. Аммо қўлқоп киймайдилар.

Шунингдек, аёл «лаббайка»ни баланд овозда эмас, балки ўзи эшитадиган қилиб айтади. Тавофда бир елкани очмайди. Рамл (пахлавонча) юриш қилмайди. Сафо ва Марва ўртасида саъй қилиш пайтида икки яшил устун орасида югурмай, оддий юриш қилади. Сочининг учини бир оз қисқартирса, бас. Издиҳом жойлардан ўзини четда тутди.

Ҳайз кўрган бўлса, тавоф ва саъйдан бошқа ибодатларини қилиб бораверади. Пок бўлгандан кейин тавоф билан саъйни қилиб олади. Агар ҳайз сабабидан ифоза тавофининг вақти ўтиб кетса ҳам жонлик сўйиш вожиб бўлмайди. Худди шу сабабдан ифоза тавофини қила олмай қолса ҳам ҳажи ҳаж бўлаверади.

ТАМАТТУЪ ҲАЖИ

«Таматтуъ» сўзи арабча бўлиб, «фойдаланиш», «маза», «хузур қилиш» маъноларини англатишини биласиз. Аввал умрани адо этиб, ҳаж вақтигача эҳром ҳаром қилган нарсалардан хузур қилиб юриб, вақти келганда яна эҳромга кириб ҳажни ният қилган одамни «таматтуъ ҳаж қилган киши» дейилади. ҳанафий мазҳаб уламоларининг айтишларича, таматтуъ ҳаж ифрод ҳаждан улуғ бўлади. Таматтуъ ҳажи ҳаж ойларида ташқаридан келиб ҳаж қила-

диганларга жоиз, Маккада яшовчиларга ҳамда Маккага ҳаж ойларидан аввал келиб, ҳаж мавсумини кутиб турганларга жоиз эмас.

Таматтуъ ҳаж қилувчининг ифрод ҳаж қилув-чидан асосий фарқлари қуйидагича:

У эҳромга кираётганида умранигина ният қилади.

Яъни,

اَللّٰهُمَّ اِنِّىْ اُرِيْدُ الْعُمْرَةَ فَيَسِّرْهَا لِىْ وَتَقَبَّلْهَا مِنِّىْ.

«Аллоҳумма иннии урийдул ʼумрата фа йас-сирҳа лии ва тақоббалҳа миннии», дейди.

Маъноси: *«Эй Аллоҳ, мен умрани ирода қиляпман, уни менга осон айлагин ва мендан қабул этгин».*

Сўнгра «лаббайка» айтиб боради. Маккаи мукаррамага кириб умра тавофини қилади. Биринчи бор Каъбани айланиб бўлган заҳоти «лаббайка» айтишни тўхтатади.

Сафо ва Марва орасида саъй қилиб бўлгач, сочини олдириб ёки қисқартириб эҳромдан чиқади. Сўнг ҳаж вақти келишини кутиб, бошқа ибодатлар билан машғул бўлади.

Зулҳижжа ойининг саккизинчи куни ҳарамда (яъни, Макка шаҳри атрофидаги маълум ҳарамлик чегарасидан чиқмай) эҳромга киради. Эҳромга кириш чоғи:

اَللّٰهُمَّ اِنِّىْ اُرِيْدُ الْحَجَّ فَيَسِّرْهُ لِىْ وَتَقَبَّلْهُ مِنِّىْ.

«Аллоҳумма иннии урийдул ҳажжа файассирҳу лии ва тақоббалҳу миннии», деб ният қилади.

Маъноси: *«Эй Аллоҳ! Мен ҳаж қилишини ирода этмоқдаман, уни менга осон қил ва қабул айла».*

Сўнгра икки ракат намоз ўқийди. Байтуллоҳни тавоф қилиб, Сафо ва Марва ўртасида саъй қилиб олса, яхши

бўлади, кейин тикилинч вақтда қийналиб юрмайди.

Сўнгра ифрод ҳаж қилган кишидек амалларни қилади. ҳайит куни тош отгандан кейин жонлиқни сўяди. Кейин сочини олдириб ёки қисқартириб, ифоза тавофини қилади. Агар ҳаж учун эҳром боғлагандан сўнг тавоф ва саъй қилмаган бўлса, ифоза тавофидан кейин Сафо ва Марва ўртасида саъй ҳам қилади.

Таматтуъ ният қилган одам ўзига вожиб бўлган жонлиқни сўйишга қодир бўлмаса, ўрнига рўза тутади. Бу рўзанинг умумий миқдори ўн кун. Шундан уч куни Арафадан аввал тутилиши шарт. Энг яхшиси Арафа куни ва ундан аввалги икки кун рўза тутишдир. Арафотда чарчаб қолмай деса, бир кун илгари тутсин. Етти куни ҳаждан кейин ўз юртида тутилади.

ҚИРОН ҲАЖИ

«Қирон» сўзи «яқинлик», «қўшилиш» маъноларини англатади. Умра билан яқинлаштириб, бир-бирига қўшиб қилинган ҳажни «қирон ҳаж» дейилади.

Қирон ҳажининг ифрод ҳажидан фарқи шуки, эҳромга киришда ниятни:

اَللّٰهُمَّ اِنِّيْ اُرِيْدُ الْعُمْرَةَ وَالْحَجَّ فَيَسِّرْهُمَا لِيْ وَتَقَبَّلْهُمَا مِنِّيْ.

«Аллоҳумма иннии урийдул ʼумрата вал ҳаж-жа ва йассирҳума лии ва тақоббалҳума миннии», дейди.

Маъноси: *«Эй Аллоҳ, мен умра ва ҳажни ирода қиляпман, уларни менга осон қилгин ва мендан қабул айлагин».*

Кейин шу ниятда «лаббайка» айтади. Маккаи мукаррамага етиб келгач, умра учун тавофни адо этади ва Сафо ва Марва ўртасида саъйи қилади. Аммо сочини

олдирмайди ҳам, қисқартирмайди ҳам. Эҳромдан чикмайди. Чунки унда ҳали ҳажнинг ҳам нияти бор.

Кейин ҳаж учун яна бир тавоф қилади ва саъй адо этади. Бошқа амаллар ифрод ҳажникига ўхшаб кетади. хайит кунига келиб, тош отишдан сўнг қурбонлик қилиши вожиб. Жонлиқ сўяётганда «Қирон учун» деб ёки «Дами шукр» деб ният қилади. Ундан сўнг сочини олдиради ёки қисқартиради. Ушбу тартиб зарурийдир.

Ифоза тавофи қилганидан кейин, аввал ҳаж учун саъй қилмаган бўлса, саъйни адо этади.

Қурбонлик сўйишга имкони бўлмаса, таматтуъ ҳажини қилувчига ўхшаб, ўша тартибда ўн кун рўза тутиб беради.

УМРА

«Умра» сўзи «зиёрат» деган маънони англатади.

Ислом шариатида эса, Байтуллоҳнинг махсус зиёратига «умра» дейилади.

Ҳанафий мазҳаб уламолари умр давомида бир марта умра қилишни суннати муаккада дейишган.

Аллоҳ субҳонаҳу ва таоло Қуръони каримда:

«ҳаж ва умрани Аллоҳ учун қилинг» деб марҳамат қилган:

Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

«Ҳаж фарз қилинган, умра ихтиёрий», деганлар.

Умра улуғ савобларга эриштирадиган ибодат-дир. ҳажнинг шартлари умрага ҳам шартдир. Умрада тавоф қилиниб, Сафо ва Марвада саъй адо этилгандан сўнг соч олдирилиб ёки қисқартирилиб, эҳромдан чиқилади.

ҲАЖ ВА УМРАНИ НИМАЛАР БУЗАДИ?

Фарз амаллардан биронтаси – ё эҳром, ё Арафотда туриш ва ё ифоза тавофи адо этилмай қолса, ҳаж ва умра

бузилади. Бунга кўшимча, ифоза тавофидан аввал аёлига яқинлик қилиш ҳам ҳаж ва умрани бузади.

БАДАЛ ҲАЖИ

Исломда ибодатлар уч хил бўлади:

1. Соф бадан ибодати.

Масалан, намоз, рўза каби ибодатларда Аллоҳ таолога бўйсунуш, сиғинуш инсоннинг бадани, руҳи билан бўлади. Молга, пулга ҳеч қандай эҳтиёж йўқ. Бундай бадан ибодатлари ҳар бир инсонга бирламчи фарз (фарзи айн) бўлади. Уни ҳар бир инсон ўзи бажармоғи лозим, бировнинг ўрнига бошқа биров намоз ўқиб ёки рўза тутиб беролмайди.

2. Соф молиявий ибодатлар.

Бу ибодатга закот ва садақа кирази. Бу ибодатлар инсоннинг молу пулини сарфлаш билан амалга ошади. Ўша мол олувчи кишининг фойдаси қайд қилинган. Бундай молиявий ибодатларни бировнинг номидан иккинчи одам адо этса бўлади. Мисол учун, мол эгаси закотни ҳисоблаб чиқариб, ҳақдорларга беришни бошқа бир кишидан илтимос қилса бўлади. Ёки бировга пул бериб, унинг номидан садақа қилиб қўйишни сўраса бўлади.

3. Бадан ва мол аралашган ибодат.

Ҳаж шундай ибодат бўлиб, унда инсон машаққат ила сафар қилади, ибодатларни жон койитиб, ҳаракат қилиб бажаради. Айни чоғда, пул-мол ҳам сарфлайди.

«Бундай ибодатларни бировнинг ўрнига бошқа киши адо қилса бўладими?» деган саволга турли мазҳабларда турли фикрлар айтилади.

Ҳанафий мазҳаб уламолари ҳажни бировнинг ўрнига бошқа одам адо этса бўладиган ибодатлардан деганлар. Аммо бунинг бир неча шарти бор:

1. Кишининг ҳаж қилишдан ожизлиги умр бўйи давом этадиган бўлса. Мисол учун, тузалмайдиган касал ёки кўзи ожиз бўлса.

2. Ҳажга йўллаётган одамнинг номидан ният қилиш шарти. Яъни, бораётган одам ўзининг номидан эмас, балки кимнинг номидан ҳаж қилаётган бўлса, ўшанинг номидан ният қилиши шарт.

3. Кетадиган маблағнинг кўп қисми номидан ҳаж қилинаётган кишиники бўлиши керак, агар у васият қилган бўлса. Васият қилмаган бўлса, бошқа одамнинг маблағи билан ҳам бўлаверади.

Бадал ҳажини бажарувчи кишини ижарага олинган деб шарт қилмаслик керак.

5. Номидан ҳаж қилинаётган одамнинг шартини бузмаслик лозим. Мисол учун, ифрод ҳаж қилишни тайинлаган бўлса, қиронга ёки таматтуъга ният қилиб бўлмайди.

6. Фақат бир ҳажни ният қилиш шарт. Яъни, ҳам у одамнинг номидан, ҳам ўзининг номидан ният қилиб бўлмайди. Ёки бирийўла бир неча киши номидан бадал ҳажи қилиб бўлмайди.

7. Ҳар икки тараф, яъни, буюрувчи ҳам, адо этувчи ҳам мусулмон ва оқил бўлиши шарт. Бирор-таси кофир ёки мажнун бўлса, жоиз эмас.

8. Бадал ҳажини адо этувчи киши эсини таниган бўлиши керак. Нарсанинг фарқига бормайдиган ёш бола бўлса, ўтмайди.

9. Бадал ҳажини адо этувчи киши ўзининг зиммасидаги ҳаж фарзини адо этган бўлиши керак.

Пайғамбаримиз соллаллоҳу аллайҳи васаллам ҳаж қилиб кетаётганларида ҳасъам қабиласидан бир аёл туяларининг олдини тўсиб чиқди ва:

«Эй Аллоҳнинг Расули, менинг отамга ҳаж фарз бўлган эди, адо этолмай вафот этиб қолди, унинг номидан

ҳаж қилсам бўладими?» деб сўради.

Пайғамбаримиз алайҳиссалом унга:

«Отангнинг бирор кишидан қарзи бўлса, адо қилсанг бўладими?» дедилар.

«Бўлади», деди у.

Шунда Пайғамбар алайҳиссалом:

«Аллоҳнинг қарзини адо этмоғинг афзалроқдир», дедилар.

Ушбу ҳадиси шарифга биноан, бадал ҳажи қилишга рухсат бўлган.

ЖИНОЯТЛАР

Ҳаж ва умра бобидаги жиноят деб эҳром ва ҳарам ман қилган ишларни қилишга айтилади. Жиноятлар икки хил бўлади:

I. Эҳромга боғлиқ жиноятлар ҳаж ва умрада эҳромга кирган кишиларга хос.

II. ҳарамга боғлиқ жиноятлар ҳарам ҳудудида бўлган кишиларга хос.

1. Эҳромга боғлиқ жиноятлар ўз навбатида қуйидагиларга бўлинади:

1. Туя ёки мол сўйишни вожиб қиладиган жиноятлар:

— Арафотда тургандан кейин аёлига яқинлик қилиш;

Ифоза тавофини жунуб ҳолида қилиш ёки ҳайзи, нифоси бор аёлларнинг қилиши;

2. Қўй сўйишни вожиб қиладиган жиноятлар:

— эҳромдалиқ ҳолатда тўлиқ бир аъзога хушбўй нарсa суртиш. Мисол учун, юз, бош, қўл кабиларга.

— тикилган кийимни оддий ҳолатдаги каби кийиш ва бир кун ёки бир кеча ечмай юриш. Аммо баъзи кийимни елкасига ташласа ёки белига ўраб, айрим жойларини тўсса, жиноят ҳисобланмайди. Чунки оддий ҳолатда буни кийим кийиш деб баҳоланмайди. Агар оз муддатга кийса, садақа

вожиб бўлади. Унинг миқдори икки кило буғдой ёки унинг қиймати;

— бошнинг тўртдан бири ва ундан кўпининг сочини олдириш;

— қўл-оёқнинг ёки фақат қўлнинг, ёки фақат оёқнинг тирноқларини олиш;

— Кудум ёки видо тавофини жунуб ҳолида қилиш ёки ифоза тавофини таҳоратсиз адо этиш;

— Ифоза тавофи таркибидан уч айланишни қолдириш. Яна видо тавофи қилинса-ю саъй қилинмаса; Муздалифада турилмаса;

— тавоф пайтида авратнинг тўртдан бири очилиб қолса-ю қайта тавоф қилмай Маккадан чиқса;

— тош отишни бутунлай тарк қилиш ёки кўпроғини, бир кунлигини тарк этиш;

— сочни олдириб бўлиб, ифоза тавофидан аввал аёлига яқинлик қилиб қўйиш;

3. Садақани вожиб қилувчи жинойтлар (садақанинг миқдори икки кило буғдой ёки унинг қиймати):

— бир аъзонинг оз қисмига хушбўй суртиш;

— бир кундан оз муддат бош кийим ёки тикилган кийим кийиш;

— соч ёки соқолнинг тўртдан бирини олиш;

— бир дона тирноқни олиш. Бештадан кам тирноқни олган киши ҳар бири эвазига биттадан садақа қилади;

— кудум ёки видо тавофини таҳоратсиз қилиш;

— видо тавофидан бирор айланишни қолдириш;

— саъйдан бирор мартасини қолдириш;

— бирор тош отишда тошлар сонининг еттитадан кам бўлиши;

— бошқа одамнинг сочини олиш;

— узр ила хушбўй суртиш, тикилган кийим кийиш, сочини олдириш.

Хоҳласа ҳарамда қурбонлик сўяди ёки олти мискинга

уч соъдан садақа қилади ёки уч кун рўза тутади.

4. Садақадан озроқ нарсани, яъни, икки кило буғдойдан ёки унинг қийматидан озроқ нарсани тўлашни вожиб қиладиган жиноятлар:

— чигиртка, бит ва шунга ўхшаш хашоротларни ўлдириш.

5. Етказилган зарарнинг қийматини тўлашни вожиб қиладиган жиноятлар:

— Эҳромдаги одамнинг ов ҳайвонини овлаб ўлдириши ёки овчига кўрсатиб бериши. ҳайвон ўлдирилган жойда икки одил мутахассис киши уни нархга бичадилар. Агар нарх туя, сигир ёки қўй нархига етса, хоҳласа, уларни сотиб олиб ҳарамда сўяди ёки ўша пулга овқат олиб фақирларга тарқатади. Бир фақирга ярим соъ буғдой ёки бир соъ хурмо беради. Ёки ҳар бир фақир бадалига бир кун рўза тутади.

Овланадиган ҳайвон деганимизда, курукликда туғилиб, ўзидан кўпайиб, одамга ўрганмаган ҳайвонлар, жумладан шер, кийик, қуён кабилар, назарда тутилади. Аммо ит, мушук, илон, чаён, тошбақа кабилар ов ҳайвонлари ҳам, уй ҳайвонлари ҳам ҳисобланмайди. Шунингдек, сув ҳайвонлари, уй ҳайвонларидан қочиб кетганлари ҳам ов ҳайвонлари ҳисобланмайди.

II. ҳарамга боғлиқ жиноятлар:

ҳарамга боғлиқ жиноятлар фақат эҳромдаги кишиларга эмас, балки ҳарам ҳудудидаги барча кишиларга тегишли бўлиб, бундай жиноятлар ҳайвонларга ва ўсимликларга оиддир.

Ҳарамдаги киши эҳромда бўлса ҳам, бўлмаса ҳам, унга ов қилишга рухсат йўқ. Аммо озор берувчи махлуқлар – илон, чаён, сичқон, қутурган итни овласа, уни ўлдирса бўлади.

Ҳарамда ов қилишнинг жазоси унинг қийматига яраша ҳайвон олиб садақа қилишдир. Мисол учун, қуён овлаган

улоқ, туяқуш овлаган туя ёки мол тўлаши керак.

Агар овининг қиймати қурбонликнинг қийматига тенг бўлса, хоҳласа, қурбонлик олиб сўяди, хоҳласа, унинг нархига таом олиб, камбағалларга тарқатади.

Ҳарамдаги ўсимликлар деганда, аслида ўзи ўсадиган ўсимликлар назарда тутилади.

Ўзи ўсиб турган бўлса, уни кесиш ёки синди-риш мумкин эмас. Аммо одамлар ўстирадиган хилидан бўлса, одам ўстирса ҳам, ўстирмаса ҳам, зарурат бўлганда уни кесса бўлади. Шунингдек, одатда ўзи ўсадиган бўлса-ю, лекин одам ўстира-ётган бўлса, уни кесиш жиноятга кирмайди. Қуриб қолган ўсимликларни кесганлар ҳам жиноятчи ҳисобланмайдилар.

МАДИНАИ МУНАВВАРА ЗИЁРАТИ

Мадинаи мунаввара ер юзидаги энг фазилатли шаҳар бўлиб, Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг ҳижрат қилган жойлари. У Қуръони каримнинг кўп оятлари тушган, Ислом давлати қурилган, саҳобаи киромларни кўрган, Пайғамбаримизнинг муборак жасадларини ўз бағрига олган, улуғ саҳобаи киромлар дафн этилган шаҳар.

Мадинаи мунавварага зиёратга бориш ҳаж ибодатидан ҳисобланмайди. Лекин ҳаж мавсуми бу улуғ шаҳарни зиёрат қилишга энг қулай имкониятдир. Алоҳида яна келишга одамнинг қурби етадими, йўқми, шунинг учун ҳар бир хожи, хоҳ ҳаждан аввал бўлсин, хоҳ кейин бўлсин, Мадинаи мунавварага зиёратга боришга ошиқади.

Мадинаи мунаввара ва, хусусан, Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг муборак масжидлари зиёратининг фазли ҳақида кўплаб ҳадислар ворид бўлган. Шулардан бирида:

«Кўч боғлаб зиёратга фақат уч масжидга: Масжидул ҳаромга, Масжидул Ақсога ва менинг масжидимга борса

бўлади», деганлар.

Абу хурайра розияллоху анху ривоят қилган ҳадисда Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

«Менинг масжидимдаги бир намоз ундан бошқасидаги мингта намоздан яхшидир. Фақат Масжидул ҳаромгина ундан мустасно» деганлар. Чунки Масжидул ҳаромдаги бир намоз бошқа оддий масжидлардаги юз минг намозга тенгдир.

Зиёратчи, аввало, гуноҳларига тавба қилиб, хусусан, Пайғамбар алайҳиссаломнинг суннатларига хилоф бўлган ишлардан тавба қилиб, кейин зиёратга отланади. Йўлда у зотга саловот ва дурудларни кўплаб айтади. У зотнинг масжидларига киришдан олдин ғусл қилиб, ўзига хушбўй нарсалардан суртиб энг яхши кийимларини кийиб боради. Муборак масжидга ўнг оёғи билан киради ва кириш пайтида:

بِسْمِ اللَّهِ وَالصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ
وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ اَللّهُمَّ افْتَحْ لِي
أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ.

«Бисмиллаҳи, вассолату вассаламу ала росу-
лиллаҳи, аъзу биллаҳил ъазийм ва биважҳиҳил
карийм ва султониҳил қодийми минаш шайтонир
рожийм, Аллоҳумма ифтах лий абваба роҳматик» деб
дуо қилади.

Маъноси: «Аллоҳнинг номи билан, Расуллulloҳга салот
ва саломлар бўлсин. Улуғ Аллоҳдан унинг карийм важҳи
ила, қадийм султони ила шайтоннинг ёмонлигидан паноҳ
тилайман. Эй Аллоҳ, менга раҳмат эшикларини очил».

Сўнгра калбидаги энг яхши дуоларни қилиб, равза сари
юради. Пайғамбаримиз алайҳиссалом:

مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمَنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ.

«Ма байна байти ва минбари ровзотум мир рийазил жаннах» – «Уйим билан минбарим ўртасида жаннат боғларидан бир боғ бор», де-ганлар.

Шунинг учун Равзада икки ракат намоз ўқиш афзалдир.

Кейин ниҳоятда одоб билан, Пайғамбар алайҳис-саломнинг қабрлари томон юрилади. Қабри шарифга юзни қилиб туриб, тўғрисига келганда:

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ!

«Ассаламу алайка, йаа расулаллоҳи ва роҳматуллоҳи ва барокатуҳ!»

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَ خَلْقِ اللَّهِ!

«Ассаламу алайка, йаа хойра холқиллах!»

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْمُرْسَلِينَ!

«Ассаламу алайка, йаа саййидал мурсалийн!»

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا إِمَامَ الْمُتَّقِينَ!

«Ассаламу алайка, йаа имамал муттақийн!»

أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَلَغْتَ الرِّسَالَةَ وَأَدَّيْتَ الْأَمَانَةَ وَنَصَحْتَ الْأُمَّةَ
وَجَاهَدْتَ فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ.

«Ашҳаду аннака қод баллағтар рисалаҳ ва аддайтал аманаҳ ва насаҳтал уммаҳ ва жаҳадта филлаҳи ҳаққо жиҳадиҳи», дейилади.

Пайғамбаримиз алайҳиссаломга салом бериш улуғ бахт ва саодат. ҳадиси шарифда:

«Бирор киши менга салом берса, албатта, Аллоҳ менинг руҳимни қайтариб беради ва мен ўша одамнинг саломига алик оламан», деганлар.

Сўнгра ҳазрати Абу Бакр Сиддиқ розияллоҳу анҳу қабрларига рўбарў бўлинади. У кишига ҳам салом берилади:

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَلِيفَةَ رَسُولِ اللَّهِ!

«Ассаламу алайка, йаа халифата росулиллаҳи!»

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَاحِبَ رَسُولِ اللَّهِ وَأَنْيْسُهُ فِي الْعَارِ وَرَفِيقُهُ فِي
الْأَسْفَارِ وَأَمِينُهُ عَلَى الْأَسْرَارِ جَزَاكَ اللَّهُ أَفْضَلَ مَا جَزَا إِمَامًا عَنْ أُمَّةٍ
نَبِيِّهِ!

«Ассаламу алайка, йаа соҳиба росулиллаҳи ва анийсуҳу фил ғори ва рофиқоҳу фил асфаари ва амийнуҳу алал асрори жазакаллоҳу анна афзола маа жаза имоман ан уммати набиййиҳ!»

السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ!

**«Ассаламу алайка ва роҳматуллоҳи ва баро-
катуҳу!»**

Сўнгра ҳазрати Умар ибн Хаттоб розиял-лоҳу анхунинг қабрларига рўбарў келинади ва салом берилади:

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ!

«Ассаламу алайка, йаа амирал муъминийн!»

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُظْهَرَ الْإِسْلَام!

«Ассаламу алайка, йаа музҳирол Ислам!»

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مُكَسَّرَ الْأَصْنَام!

«Ассаламу алайка, йа мукассирол аснам!»

السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ!

«Ассаламу алайка ва роҳматуллоҳи ва баро-катуҳ!»

Кейин қиблага қараб, кўнгилдаги дуолар ихлос билан ўқилади. Зиёратчи Мадинаи мунавварада бўлган пайтида фарз намозларини жамоат билан ҳарами шарифда адо қилади. Кўпроқ Равзаи шарифда нафл намозлари ўқилса, тиловат қилинса, саловоту дурудлар айтилса, жуда яхши бўлади.

Мадинаи мунавварда турилган пайтда ов хайвонларини овлашдан ёки ўсимликларни кесишдан

сақланиш керак. Чунки Маккаи мукаррмани Аллох субхонаху ва таоло ҳаром қилган бўлса, Мадинаи мунавварани Пайғамбаримиз алайҳиссалом ҳаром қилганлар. ҳарами Маккийга нима жорий қилинган бўлса, ҳарами Маданнийга ҳам ўша нарсалар жорий этилади.

Ибн Умардан ривоят этилган бир ҳадиси шарифда Пайғамбаримиз алайҳиссаломни Қубо масжидини зиёрат қилиб икки ракат намоз ўқиб турганлари айтилади. Шунинг учун зиёратчи Мадинаи мунавварада турган чоғида Қубо масжидини ҳам зиёрат қилса, яхши бўлади.

Имом Аҳмад ривоят қилган ҳадисда Пайғамбар алайҳиссалом:

«Ким уйида таҳорат қилиб, Қубо масжидига келиб намоз ўқиса, умранинг савобини олади», деганлар.

Шунингдек, Мадинаи мунавварада саҳобалар дафн этилган Бақиъ қабристони, шаҳидлар қабристони ва Ухуд тоғи тагида ҳазрати ҳамзанинг қабрлари бор, у ерларни ҳам зиёрат этиш жуда савобли ишдир. Пайғамбар алайҳиссалом уларни доимо зиёрат қилар эдилар. Зиёрат пайтида:

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ إِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ
نَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَافِيَةَ.

«Ассаламу алайкум даро қавмин муъминийн. Инна иншааллоҳу бикум лаҳиқуун. Насъалуллоҳа лана ва лакумул ъаафийаҳ», деган дуо ўқилади. Шунингдек, зиёрат қиладиган бошқа жойларни ҳам зиёрат этса бўлади.

Юртга қайтиш олдидан ҳарами шариф яна бир бор зиёрат этилиб, сўнгра жўнаб кетилади.

Ҳаждан уйга қайтиб келинганда:

اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا! اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا! اللَّهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا! آئِيُونَ تَائِيُونَ
عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبِّنَا حَامِدُونَ.

«Аллоҳу акбар кабийро! Аллоҳу акбар кабийро, Аллоҳу акбар кабийро! Аъибуна, таъибуна, ъабидуна, сажидуна лироббина ҳамидуна», деган дуо ўқилади.

СЎНГ СЎЗ

Ҳаж улкан ибодат. Бу ибодатни адо қилган одам Аллоҳнинг ўз бандаларига фарз қилган ибодатларидан бирини бажарган бўладн. Баъзи бир кишилар ҳаёл қилганидек, ҳаж бошқалардан устунлик бермайди. Шунингдек, гуноҳларим ювилиб кетди, яна гуноҳ қилаверсам бўлади, деган даъво ҳам мутлақо нотўғридир. ҳеч ким ҳажнинг қабул бўлганини билмайди. ҳажнинг қабул бўлганининг аломати инсон аввалгидан яхшилик томонга тубдан ўзгаришидир. Бундай инсон ҳеч қачон гуноҳ ишларга қўл урмайди.

Баъзи одамлар ҳаждан кейин чилла ўтириш керак дейди, бошқалар яна бошқа ишларни ўйлаб топади. Аслида буларнинг ҳеч бири ҳеч бир китобда кўрсатилмаган. Шариатда йўқ ишларни ўзларига мажбурият қилиш ўрнига, ҳаж қилиш бахтига муяссар бўлган ҳар бир инсон бу улуғ неъматга шукр қилиб, кейинги ҳаётини иймонда, Исломда ва ахлоқ-одобда бошқаларга ўрнак бўларли даражада яшаб ўтишга интилоғи даркор. Шунда ҳажнинг ҳақиқий самарасини ўзида кўражак.

Аллоҳ таоло барчаннинг ҳажини қабул қилган бўлсин!
Омин!

БАЪЗИ ҚЎШИМЧА МАЪЛУМОТЛАР

- * Сафо ва Марва орасидаги масофа 374 метр.
- * Сафо ва Марвадаги яшил устунлар орасидаги масофа 70 метр.
- * Ақоба номли тош отадиган жойдан ўртадаги тош отадиган жойгача масофа 156 метр.
- * Ўртадаги тош отадиган жойдан кичик тош отадиган жойгача масофа 116 метр.

МАНБАЛАР РЎЙХАТИ

1. Қуръони карим.
2. Имодуддин Исмоил Ибн Касир. «Тафсири Қуръони Азим». Дор ихйил кутубил арабийя.
3. Муҳаммад Али ас-Собуний Роваиъул. «Баён тафсири Аятил Аҳкам минал Қуръон», Дор ихйит туросил арабий. Байрут.
4. Муҳаммад Али ас-Сайис. «Тафсири Аятил Аҳком», Матбаҳату Муҳаммад Али Субайх.
5. Абдуллоҳ ибн Аҳмад ан-Насафий «Тафсири ан-Насафий», Дорул китабил арабий, Байрут, Ливан. 1982.
6. Жалолуддин ал-Маҳаллий ва Жалолуддин ас-Суютий. «Тафсири Қуръанил Азийм лил Жалолайн», Чагири Йайинлари-Доруд даҳва. Истанбул, Туркия.
7. Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. «Тафсири ҳилол».
8. Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорий. «Саҳихул Бухорий», Тошкент. 1973.
9. Муслим ибн ал-ҳажжож ал-Қурайший. «Саҳихул Муслим», Дорул кутубил илмийя. Байрут, Ливан.
10. Муҳаммад ибн Исо ат-Термизий. «Сунани Термизий», Дорул кутубил илмийя. Байрут, Ливан. 1987.
11. Сулаймон ибн ал-Ашҳас ас-Сижистоний ал-Аздий. «Сунани Абу Довуд», Дорул Боз. Марва, Макка.
12. Аҳмад ибн Шухайб ан-Насайй. «Сунани Насайй»,

Мактабут тарбиятил арабий лидувалил халийж. Риёз. 1988.

13. Муҳаммад ибн Ўзид ал-Қазвиний. «Сунани Ибн Можа», Дор ихйит туросил арабий. Байрут. 1975.

14. Молик ибн Анас ал-Асбахий ал-Хумайрий. «Муваъоъ Имоми Молик», Дорун нафаис. Байрут. 1987. 10-босма.

15. Аҳмад ибн ҳанбал. «Муснади Имом Аҳмад ибн ханбал». Дорул кутубил илмий. Байрут. 1978. 2-босма.

16. Абдуллоҳ ибн Баҳром ад-Доримий. «Сунани Доримий», Дорул фикри.

17. Муҳаммад Абдурроҳман ал-Муборакфурий. «Тухфатул Аҳвазий би шарҳи жомеъит Термизий», Дорул кутубил илмий. Байрут.

18. Муҳаммад Юсуф ал-хусайний ал-Банурий. «Маҳарифус сунани шарҳи сунанит Термизий», Ал-Мактабатул банурий. Карачи.

19. Шоҳ Валийуллоҳ ад-Дехлавий. «ҳужжатуллоҳил болиға», Ал-мактабатус салафий. Лоҳур.

20. Саҳийд ҳавва. «Ал-Асасу фис Сунна», Дорус салом. Қоҳира. 1994. 1-босма.

21. Муҳаммад Фуад Абдулбоқий. «Ал Муъжам ал Мифеҳрис ли Алфозил Қурҳонил карими», Дорул кутубил мисрий. Қоҳира. 1945.

22. Аҳмад ибн Халликон. «Вафиятул аҳйан фи анбаи абнаиз заман», Ал-Матбаътул маймуна. Қоҳира. 1310 х. й.

23. Жалолиддин ас-Суютий. «Танвийрул ҳаволик шарҳун ала Муваътоъ Молик», Дору ихйил кутубил арабий. Миср.

24. Али ибн Султон Муҳаммад ал-Қори «Мирқотул мафотийҳ шарҳу мишкотил масобийҳ», Дор ихйит туросил арабий. Байрут.

25. Бадриддин Айний Умдатул Қорий. «Шарҳу Саҳихил Бухорий». Дорул фикр.

26. Аҳмад ибн ҳажар ал-Асқалоний. «Фатҳул Борий

Шарху Саҳиҳил Бухорий», Дорул райяни лит турос. Қоҳира. 1986. 1-босма.

27. Али ибн Султон Муҳаммад ал-Қори. «Ан-Ниқоя-Шарҳи Мухтасарил Викоя», Император университети босмахонаси. Қозон. 1908.

28. Абдуррахмон ибн Муҳаммад ал-Калибулий Шайхизода. «Мажмаҳул Анхур фи Мултақол Абхур», Дорул кутубил илмийя. Байрут, Ливан. 1989.

29. Абдуллоҳ ибн Маҳмуд ал-Мусилий ал-ҳанафий «Ал-ихтиёр ли таълили Мухтор», Дорул Арқам. Байрут.

30. Алауддин ибн Маҳмуд ал-Косоний ал-ҳанафий. «Бадоиъус саноиъ фи тартибиш шароеъ», Дорул кутубил илмийя. Байрут. 1997.

31. Аҳмад ибн Юсуф ал-ҳалабий. «Умдатул ҳуффоз фи тафсири ашрафил алфоз», Дорул кутубил ватанийя. Банғозий. 1995.

32. Аҳмад ибн Абдурроҳман ал-Мақдисий. «Мухтасари минҳожил қосидийн», Мактабату дорул баён. Дамашқ. 1978.

33. Муҳаммад ибн Абу Бакр ар-Розий. «Мухторус Сихоҳ», Ал-ҳайъал мисрийятил оммати лил китаб. Қоҳира. 1976.

34. Абдулҳай ибн ал-Имод ал-ҳанбалий. «Шазаротуз заҳаби», Дорул офақил жадийдати. Байрут.

35. Шамсуддин Муҳаммад аз-Заҳабий. «Тазкиратул ҳуффоз», Дорул ихъият туросил арабий. Байрут.

36. Зафар Аҳмад ал-Усмоний ат-Таҳонавий. «Эълоус суннан», Идоратул Қуръани вал улумил Исламийя. Карачи, Покистон. 1415 ҳ. й.

37. Аҳмад ибн Муҳаммад ат-Таҳовий ал-ҳанафий. «Шарҳи маъоний ал-Осор», Дорул кутубил илмийя. Байрут, Ливан. 1987.

38. Кувайт вақф ва Исломий ишлар вазирлиги. «Фикҳ энсклопедияси», Тибобъату зотус салосил.

39. Маҳмуд ибн Аҳмад ибн Мусо ибн Аҳмад ибн хусайн Бадириддин Айний ал-ҳанафий. «Ал-Бинойя шарҳул ҳидоя», Дорул кутубил илмийя. 1999 й.

40. Муҳаммад Амийн Ибн Обидийн. «Раддул Мухтор ала Дуррил Мухтор», Дорул кутубил илмийя. 1994 й.

41. Асъад Муҳаммад Саъид Соғурчи. «Ал-фикҳул ҳанафий ва адиллатуху», Дорул Калимит Тоййиби. 2000 й.

42. Абдурроҳман ал-Жазийрий. «Китобул фикҳи ала мазҳабил арбъати», Дорул фикри.

43. Доктор Ваҳба Зухайлий. «Ал-фикҳул Исломию ва адиллатуху», Дорул Фикр. Дамашқ. 1997 й. 4-нашр.

44. Муҳаммад ибн Наср ал-Марвазий. «Таъзийми қардис солати», Мактабатуд Дор. Мадина Мунаввара. 1406 ҳ.й.

45. Муҳаммад ибн Исмоил ал-Амир ал-Ямоний ас-Санъоний. «Субулус Салом шарҳу Булуғул маром», Дорул Жийл. Байрут.

46. Муҳамад ибн Али ибн Муҳамад аш-Шавконий. «Найлул Автор шарҳу Мунтаҳол Аҳбор», Матбъату ал-ҳалабий. Қоҳира. 1961 й.